Karel May

Já, náčelník Apačů

E X LI B RI S
UNIVERZ1TNÁ
KNIŽNICA BRATISLAVA

Nakladatelství Olympia

KAREL MAY

Já, náčelník Apačů

Život a dílo Karla Maye

OLYMPIA, PRAHA

Univerzitná knižnica v Bratislave

© 1985 Karl-May-Verlag, Bamberg
Translation © Jiří Stach, 1992
Epilogue © Zdeněk Heřman, 1992

ISBN 80-7033-196-8

Moje zpověď

(28. května 1908)

Svalíte-li vinu na chudáka, nezbude mu nic než soužení . . .
Goethe

Jsem syn tkalců chudých jako kostelní myš. Považovali mě za nadaného. Přáli si, abych studoval. Ale na gymnázium a univerzitu neměli dost prostředků. A tak moji rodiče a sourozenci dlouhá léta hladověli a strádali, abych mohl chodit do semináře a stát se učitelem. Stal jsem se jím, ale byl jsem i potom tak chudý, že jsem neměl ani ty nejlacinější kapesní hodinky, podle nichž bych vedl vyučování. Učil jsem na tovární škole a bydlel jsem v jednom pokoji a jedné ložnici s účetním. Ten měl předtím obě místnosti pro sebe a zlobil se na mě, že už nerozhoduje sám o svém bytě a o svých návštěvách. Byl velmi zámožný. Měl dvoje hodinky. Jedny nové, dobré, a jedny staré, velmi laciné, které už nepotřeboval. Visely nepoužité na stěně. Poprosil jsem ho, aby mi ty staré na vyučování půjčoval, dokud si nebudu moci koupit hodinky sám. Učinil to. Každý den jsem si je před odchodem do školy strčil do kapsičky. Dal jsem si je tam jednou taky, když jsem jel o vánocích k rodičům a sourozencům, kteří měli nesmírnou radost, že jejich hladovění a strádání skončilo a že ve mně mohou vidět naději na lepší budoucnost. Byly to moje první učitelské prázdniny, nikoli jen vnějškově, ale i pro mé nitro opravdové vánoční prázdniny. Připadalo mi, jako bych měl být pro své chudé, doufající příbuzné vánočním dárkem já sám. Chtěl jsem, aby ze mne měli radost, abych jim sloužil ke cti a aby se ode mne dočkali jen dobrého.

Sotva jsem k nim přišel, zatkl mě četník, kterého za mnou vyslali, a protože jsem se v bezmocném zděšení zachoval jako skutečný zloděj, byl jsem pro krádež potrestán šesti týdny vězení.

Toto zděšení mě už neopustilo. Nezbavil jsem se ho, pevně se do mě zahryzlo a zevnitř mě užíralo. Myšlenka na ostudu, která mě potkala, a na soužení mých ubohých rodičů a sourozenců, se do mé duše zavrtávala tak hluboko a tak zhoubně, že jsem těžce a nebezpečně onemocněl. Podlehl jsem náhlé duševní (nikoli snad duchovní) depresi, v jejíchž hlubinách se rodily šílené úvahy. Začal jsem obviňovat jiné, nikoli sebe: záludného, krutého majitele hodinek, státního návladního, vyšetřujícího soudce a všechny ostatní osoby, které v této věci postupovaly proti mně. Uvažoval

jsem o pomstě, a to o strašlivé pomstě, o něčem, co tady ještě nebylo. Tato pomsta měla spočívat v tom, že budu - když už jsem se díky trestu dostal mezi zločince - skutečně páchat zločiny. Podle mého názoru mě pak budou mít na svědomí a o Posledním soudu Bůh celou tu prokletou bandu, která mně a mým blízkým tak ublížila, uvrhne do pekel. Laikovi budou takové myšlenky patrně připadat nemožné, ale já vím, že jsou nejen možné, ale i skutečné, protože jsem to zažil.
Zprvu jsem ještě chápal, že tyto úvahy jsou šílené. Bojoval jsem s nimi, zmítán strachem, dlouhé měsíce, aniž bych komu co řekl, ale bylo to marné. Otec a matka si toho přesto všimli. S pláčem mě prosili, abych se vzpamatoval, avšak já neměl dost sil odolat. Náš farář mě ve škole nakrmil stovkami „traktátků" a v semináři mě drezírovali pro tehdejší samolibou, strnulou, školometskou religiozitu, která skýtala mému bludu tu nejlepší živnou půdu. Fantom se zažíral stále hlouběji. Rozrůstal se. Získával na moci. Nepřetržitě mi našeptával: Věčné zatracení lotrům, kteří tě obvinili, odsoudili a učinili z tebe zločince! Tak jím tedy buď! A čím více a čím větších zločinů se dopustíš, tím větší bude i věčný trest pro ně!
Těmto myšlenkám jsem se po stovky dnů a nocí marně bránil. Nebyl jsem ještě proti takové osudové ráně obrněn. Byl jsem příliš mladý, příliš nezkušený, příliš slabý - bylo mi teprve devatenáct let! Nadto jsem byl dítě nejen tělesné, ale i duchovní a duševní chudoby! Pomatení zvítězilo!
Až po letech jsem znovu ovládl svou duši, nikoli náhle, nýbrž postupně. Vrátila se stejnou cestou, jakou jsem ji ztratil, cestou náboženství. Já, luterán, jsem se v posledních letech svého věznění stal varhaníkem při katolických bohoslužbách ve vězeňském kostele. Za zvuků varhan jsem našel cestu zpátky k sobě. A šlechetná, dojemná humanita a psychologické porozumění katolického vězeňského katechety moji navrácenou duši podržely - z ryzí lidskosti, bez sebemenšího pokusu získat ji pro papeženství. Proto z knih, které teď píšu, dosud občas zaznívá tón varhan, považovaný za katolický, přestože vychází jen z přirozeného rejstříku vox humana.
Když mě propustili, byl jsem uzdravený, zcela uzdravený! Jen díky varhanům a psychologickému porozumění jediného člověka! Jak nekonečně vysoko stojí praktická psychologie tohoto prostého muže, který zachránil moji duši, nad trýznitel-

skou psychologií onoho saského státního náviadního[1], který teď, po čtyřiceti letech, ve svém posledním díle veřejně ničí moji duši a dopouští se na mně literární a morální vraždy, jejíž protiprávnost přímo volá k nebesům.
Od oné těžké, chmurné doby utrpení si *.duši'* dobře hlídám.
Zabývám se pouze jí, ničím jiným. Studuji ji v sobě samém a v každém člověku, s nímž přijdu do styku, ať je to, kdo chce. Píšu o ní knihy, aby ji lidé konečně poznali. Dal jsem si těžký úkol, stát se monografem *,duše lidstva'.* Proto procházím všemi jejími oblastmi a popisuju je formou symbolických ,cestopisů', z nichž každý se zabývá některým zajímavým úsekem z říše ,duše lidstva'. Nemohu za to, že mi někteří lidé *nemohou* anebo *nechtějí* rozumět. Nedbal jsem na ně.
Ti, kteří mě *nechtějí* pochopit, protože píšu proti jejich předsudkům, mi předhazují, že zbožňuji své ,já\ Říkají o mně, že se vychloubám, a ještě jiné a horší věci. Bože! Nikdo nemá tak málo důvodů a chuti vychloubat se jako já! ,Já', jehož jménem píšu, přece nejsem já sám, nýbrž otázka lidstva, kterou zosobňuji, abych na ni mohl odpovědět. Identifikuji se ve svých knihách s lidstvem, které je na tom přesně tak, jak jsem na tom byl kdysi já: ztratilo svou duši. Proto bloudí jeho duch v omylech, které nelze napravit, dokud se duše lidstva nevrátí zpátky. O duchu hovoří kdekdo; považuje se dnes za všemocný, zejména v literatuře. Ale i ten největší a nejjasnější duch zapomněl na svou duši tak dokonale, že už nedokáže ani definovat, kdo a co ona duše vlastně je.
Proto potřebuje literatura jednoduše myslícího člověka, který se ve svých knihách vzdá vyumělkovaných duchaplností a vydá se jen a jen hledat duši, aby ji vrátil lidstvu. Tímto prostým člověkem, který se zřekl vší duchovní slávy a k jehož úkolům patří nekonečné odříkání a neotřesitelná síla trpět a strádat, jsem já. Cesta, po níž kráčím, vede pouze žalem. Šel jsem po ní. Sestoupil jsem hluboko a protrpěl jsem to. A od té doby, co už nejsem dole, poznávám utrpení lidstva i zde nahoře. Neboť když hovoří člověk nízký o vznešeném, nevzhlíží k němu nahoru, ale stahuje ho k sobě dolů.
Zvláště po procesu s Münchmeyerem se vytvořila klika, která si

[1] Viz: Erich Wulffen: Psychologie des Verbrechers (Psychologie zločince). Tento slavný kriminální psycholog později svůj negativní postoj k Mavovi zásadné změnil.

dala za úkol popírat hlubší smysl mých děl, aby mě mohla obviňovat ze lži a podvodu. Několik málo vlivných osob v jejím čele dokáže zmást dokonce i lidi rozumné. Napomáhá tomu prostředí, v němž se obsah mých knih odehrává. Jelikož provádím své čtenáře říší duše lidstva, dávám provinciím této říše známá zeměpisná jména. Velmi to usnadňuje porozumění, avšak zlomyslníkům to dává možnost pomlouvat mě. Když například umístím říši umění do Indie, abych ji mohl zobrazit, a říši náboženské nesnášenlivosti do Beludžistanu, rázem ode mne tito vnitřně slepí lidé vyžadují, abych Indii a Beludžistan opravdu znal. Pakliže ne, jsem literární lhář a podvodník. Podle tohoto měřítka by největším podvodníkem musel být Dante, protože tvrdí, že byl nejen v očistci a pekle, ale dokonce i v nebi!

Jestliže mě takto falešně posuzují obyčejní lidé, nemůže mě to sklíčit. Ale jestliže z psychologických a literárních šťouchanců svého vyšetřujícího soudce vidím, že se tyto pochybné názory vetřely i do úřadů, začínám tušit skutečné důvody, proč je pro mě tak těžké vymazat minulost. Na nohou mi jako olovo nevisí tato minulost sama o sobě, vlastní a skutečný důvod, že mi vyrostli odpůrci i tam, kde by ostatní našli ochranu a pomoc, spočívá v neznalosti mých ideálů, cest a cílů, mého zcela nového, skoro nepochopitelného chování a počínání. A tak mi nezbývá nic jiného, než zříci se přítomnosti a hledat pochopení až po smrti.

Že mám zápis v trestním rejstříku, nehodlám před světem tajit. Musím s ním zúčtovat, dříve než zemřu. Nechci, aby mě ze světského vězení doprovázel na věčnou svobodu policejní dozor. Tuto generální zpověď však chci učinit sám, otevřeně, čestně a bez nátlaku, jinak je bezcenná. Už teď píšu svou biografii. Denně klečím ve zpovědnici. Ohrazuji se však proti tomu, aby moji odpůrci a závistivci předcházeli mé zpovědi lhaním a nenávistí, aby seriózní literární obraz, který chci po sobě zanechat, zfalšovali v karikaturu.

Můj život
a moje cíle

1
Pohádka o Sitaře

Když letíme ze Země po tři měsíce přímo k Slunci a potom ještě po tři měsíce týmž směrem za Slunce, dospějeme na hvězdu, která se jmenuje Sitara. Sitara je perskoarabské slovo a znamená prostě hvězda. Tato hvězda má mnoho, velmi mnoho společného s naší Zemí. Její průměr činí 1 700 mil a její rovník měří 5 400 mil. Sitara se otáčí kolem své osy a současně také kolem Slunce. Pohyb kolem vlastní osy trvá přesně jeden den, pohyb kolem Slunce stejně přesně jeden rok, ani o sekundu více či méně. Její povrch tvoří z jedné části pevnina a ze dvou částí voda. Ale zatímco na Zemi máme - jak známo - pět světadílů či kontinentů, je pevnina na Sitaře utvářena jiným, mnohem jednodušším způsobem. Je souvislá. Netvoří tolik kontinentů, nýbrž jen jediný, který se člení v bažinatou nížinu a ve vysočinu, směle stoupající k Slunci. Obě části spojuje úzký, strmý pás pralesa.

Nížina je rovinatá, nezdravá, plná jedovatých rostlin a dravých živočichů a vystavená bouřím vanoucím od moře k moři. Jmenuje se Ardistan. Ard znamená země, hrouda, méněcenná hmota, v přeneseném smyslu to značí zálibu v bezduché špíně a prachu, bezohledné pachtění po matérii, krutý, zničující boj proti všemu, co nepatří k vlastnímu já, anebo není ochotno mu sloužit. Ardistan je tedy vlastí nízkých egoistických forem bytí a - což platí pro jeho vyšší obyvatele - zemí *násilnických a egoistických lidí.*

Naproti tomu vysočina je hornatá, zdravá, věčně mladá a krásná v polibcích slunečních paprsků, bohatě obdařená dary přírody a produkty lidské píle, rajská zahrada, Eden. Jmenuje se Džinistan. Džin znamená génius, dobrotivý duch, požehnaná, nadzemská bytost, v přeneseném slova smyslu vrozený pud po vyšším zalíbení v duchovním a duševním vzestupu, pilné usilování o vše, co je dobré a ušlechtilé, a především radost ze štěstí bližních, z blaha všech, kteří potřebují lásku a pomoc. Džinistan je tedy zemí humanity a lásky k bližnímu, stoupající vzhůru jako hory, zaslíbenou zemí *ušlechtilých lidí.*

Hluboko dole vládne Ardistanu rod zlovolně smýšlejících,

samolibých tyranů, jejichž nejvyšší zákon ve stručnosti zní:*„Buď svému bližnímu ďáblem, aby ses sobe samému stal andělem!"*
A vysoko nahoře vládne Džinistanu už od nepaměti dynastie vel-kodušných, vpravdě královsky smýšlejících knížat, jejichž nejvyšší zákon ve stručnosti zní: *„Buďsvému bližnímu andělem, aby ses sobě samému stal ďáblem!"*
A pokud Džinistan, tato země ušlechtilých lidí, bude existovat, jsou všichni jeho občané a občanky povinni být tajně a bez vyzrazení andělem strážným jednoho občana či jedné jiné občanky.
V Džinistanu tedy štěstí a sluneční záře, naproti tomu v Ardista-nu kolem dokola hluboká duševní temnota a tajná, protože zakázaná, touha po osvobození z těchto pekelných útrap. Je snad divu, že se tam dole v nížině rodil:, stále větší touha po vysočině? Že se pokrokovější z tamějších duší snažily osvobodit a vykoupit z temnoty? Milióny a stamilióny se v bažinách Ardistanu cítí dobře. Zvykly si na miazmata. Nechtějí změnu. V čistém vzduchu Džinistanu by nemohly existovat. Nejsou to jen ti nejchudší a nejnižší, nýbrž právě ti nejmocnější, nejbohatší a nejvznešenější lidé oné země, farizejové potřebující hříšníky, aby se mohli zdát spravedliví, boháči potřebující chudáky, aby jim sloužili za pláštík, lenoši potřebující dělníky, aby mohli sami odpočívat, a především lidé chytří, mazaní, pro něž jsou nepostradatelní lidé hloupí, důvěřiví, poctiví, aby je mohli vykořisťovat.
Co by se stalo ze všech těchto upřednostněných obyvatelů Ardistanu, kdyby neexistovali ti druzí? Proto je přísně zakázáno Ardis-tan opustit a vyhnout se tak tlaku tamějších zákonů. Nejpřísnější tresty však stihnou toho, kdo se odváží uprchnout do Džinistanu, země humanity a lásky k bližnímu. Hranice je obsazená. Nikdo jí neprojde. Dopadnou ho a dopraví do kovárny ducha, kde ho mučí a trýzní, dokud ho bolest nepřinutí požádat o odpuštění a vrátit se do nenáviděného vězení.
Mezi Ardistanem a Džinistanem leží totiž Merdistan, onen strmý pás pralesa, jehož labyrinty stromů a skal se vine nesmírně nebezpečná a obtížná cesta nahoru. Merd je perské slovo znamenající muž. Merdistan je mezizemě, do níž se mohou opovážit jen muži. Každý jiný tam bezpodmínečně zahyne. Nejnebezpečnější částí tohoto dosud téměř neprozkoumaného území je Kulubský les. Kulub je arabské slovo, znamenající množné číslo slova srdce. V hloubi srdce tedy číhají nepřátelé a kdo chce z Ardistanu uprchnout do Džinistanu, musí nad nimi zvítězit. A uprostřed .Kulubského

lesa je ono místo utrpení - kovárna ducha . . . Každý obyvatel hvězdy Sitary zná pověst, podle níž duše všech významných mužů, kteří se mají narodit, přicházejí z nebes. Čekají na ne anděl a ďábel. Duše, která má štěstí a narazí na anděla, se narodí v Džinista-nu a má všechny cesty urovnané. Naproti tomu ubohá duše, která padne do rukou ďáblovi, je zavlečena do Ardistanu a uvržena do bídy tím větší, čím vyšší úkol jí byl shůry dán. Ďábel ji chce zničit a ve dne v noci se snaží z člověka obdařeného talentem, či dokonce genialitou, učinit bytost zcela zdeptanou a zatracenou. Nepomůže zdráhání a vzpírání - ubožák je zasvěcen zkáze. A i kdyby se mu podařilo z Ardistanu uniknout, dopadli by ho v Merdistanu a odvlekli do kovárny ducha, kde by ho mučili a trýznili tak dlouho, až by ztratil poslední zbytek odvahy k odporu. Jen zřídkakdy je nebeská síla, jíž je duše vržená do Ardistanu obdařena, tak velká a nevyčerpatelná, že odolá i těm největším mukám v kovárně ducha. Takové dceři nebes nemůže uškodit ani sebevětší bolest, je proti ní obrněna; je zachráněna. Tu oheň nezničí, nýbrž očistí a zocelí. A když z ní odprýskne všechna struska, musí ji kovář propustit, protože na ní není už nic, co by patřilo do Ardistanu. Proto jí ani člověk, ani ďábel nemůže zabránit, aby za vzteklého křiku celé nížiny vystoupila do Džinistanu, kde je každý člověk andělem svého bližního.

2 *Moje dětství*

(1842-1847)

Narodil jsem se v tom nejnižším, nejhlubším Ardistanu jako milované dítě nouze, starostí, trápení. Můj otec byl chudý tkadlec. Oba moji dědečkové zahynuli při nehodách. Otec mé matky doma, otec mého otce v lese. Vydal se o vánocích do sousední vesnice pro

chleba. Překvapila ho noc. V husté vánici sešel z cesty a zřítil se do strmé strže Vraního lesa. Jeho stopy zavál sníh. Hledali ho dlouho, ale marně. Jeho tělo i bochníky chleba našli, teprve když sníh roztál.

Vánoce pro mne a pro mé blízké často nebyly radostným, nýbrž osudným obdobím.

Narodil jsem se 25. února 1842 v tehdy velmi chudobném a malém tkalcovském městečku Ernstthalu v Rudohoří, které je nyní[1] spojené s trochu větším Hohensteinem. Bylo nás devět: otec, matka, obě babičky, čtyři sestry a já, jediný chlapec.[2]Matka mé matky pracovala jako uklízečka. Někdy si vydělala i přes pětadvacet feniků za den. To byla šťastná a rozdělila mezi nás pět dětí dva bandury, které stály pouhé čtyři feniky, protože byly velmi staré a tvrdé a často i plesnivé. Byla to hodná, pilná, mlčenlivá žena, která si nikdy nenaříkala. Zemřela, jak se říkalo, na sešlost věkem. Vlastní příčinou její smrti však bylo asi to, co se dnes diskrétně označuje jako podvýživa.

O druhé babičce, matce mého otce, toho musím říci víc, nikoli však na tomto místě.

Moje matka byla mučednice, světice, vždy tichá, nesmírně pilná, stále připravená obětovat se - přestože jsme byli sami chudí - pro jiné, možná ještě chudší lidi. Nikdy, ani jednou jsem z jejích úst neslyšel nedobré slovo. Byla požehnáním pro každého, s nímž se stýkala, především pro nás, její děti. I když trpěla sebevíc, nikdo se to nedověděl. Avšak večer, kdy se pilně oháněla pletacími jehlicemi, seděla u malé čadící olejové lampičky a myslela, že ji nikdo nepozoruje, objevila se někdy v jejím oku slza a stekla jí po tváři, aby zmizela ještě rychleji, než se vynořila. Špičkou prstu tu stopu trápení okamžitě setřela. .

Můj otec byl člověk dvou duší. Jedna byla nesmírně citlivá, druhá tyranská, nepřiměřená v hněvu, neovladatelná. Otec byl velmi talentovaný, ale pro nesmírnou chudobu nemohl své schopnosti rozvinout. Nechodil nikdy do školy, ale vlastní pílí se naučil plynně číst a velmi dobře psát. Byl od přírody šikovný na všechno, co bylo třeba udělat. Co jeho oči viděly, to jeho ruce napodobily. Přestože byl jen tkadlec, dokázal si sám ušít kabát a kalhoty a podrazit boty. Rád vyřezával a vyráběl figurky, a co vytvořil, bylo vkusné a do-

| Od 1. 1. 1898

: Srv. rodokmen rodiny Mayových na str. 26-27

cela hezké. Když jsem potřeboval housle a on neměl peníze ani na smyčec, rychle mi ho sám zhotovil. Nebyl sice tak krásně prohnutý a elegantní, ale splnil svůj účel.
Otec byl rád pilný, ale jeho píle byla vždy chvatná. Na co potřeboval jiný tkadlec čtrnáct hodin, na to potřeboval on jen deset. Zbývající čtyři pak využil na věci, které mu byly milejší. Po oněch deset namáhavých hodin s ním nebylo k vydržení. Všichni museli mlčet, nikdo se nesměl ani pohnout. Žili jsme v neustálém strachu, že ho rozhněváme. Potom běda nám! Na tkalcovském stavu visel trojpramenný provaz, který zanechával modré pruhy, a za pecí byl zastrčený známý ‚březový Honza', kterého jsme se my děti zvlášť bály, protože ho otec před potrestáním s oblibou namáčel do velkého hrnce na peci, aby byl pružnější, a tedy účinnější.
Po oněch deseti hodinách jsme se však už neměli čeho bát. Všichni jsme si oddychli a otcova druhá duše se na nás usmála. Potom byl přímo roztomilý, avšak my jsme i v těch nejveselejších a nej-klidnějších okamžicích měli pocit, že stojíme na sopečné půdě a že můžeme z jedné vteřiny na druhou očekávat výbuch. Pak jsme dostávali provazem či Honzou výprask tak dlouho, dokud otec mohl. Naši nejstarší sestru, velmi nadané, milé, veselé, pilné děvče, trestal pohlavky dokonce i jako nevěstu, protože se vrátila z procházky se svým nastávajícím trochu později, než dovolil.
Tady musím na chvíli přestat a dovolit si vážnou, důležitější poznámku. Nepíšu tuto knihu kvůli svým protivníkům, abych jim snad odpovídal nebo se bránil; jsem naopak toho názoru, že způsob, jakým se na mě vrhají, každou odpověď a obhajobu vylučuje. Nepíšu tuto knihu ani pro své přátele, kteří mé znají, rozumějí mi a chápou mě, takže nemám zapotřebí něco jim o sobě vysvětlovat. Píšu ji pouze *kvůli sobě samému,* abych si ujasnil sám sebe a složil sám sobě účet z toho, co jsem dosud udělal a co ještě hodlám udělat. Píšu tedy, abych se vyzpovídal. Nezpovídám se však lidem, kterým také ani nenapadne přiznat mi své hříchy, ale zpovídám se svému Pánubohu a sobě samému a směrodatné pro mě bude, co řeknou tito dva, až skončím. Hodiny, kdy píšu tyto stránky, pro mě tedy nejsou obyčejné, ale svaté. Mluvím zde nejen za tento, nýbrž i za onen život, v který věřím a po němž toužím. Jestliže se zde zpovídám, propůjčuji si podobu a podstatu, v nichž budu existovat jednou po smrti. A tak mi může být opravdu, doopravdy lhostejné, co v tom či onom táboře této mé knize řeknou. Vkládám ji do zcela jiných, správných^rukou, totiž do rukou osudu, vše-

vedoucí Prozřetelnosti, která nezná přízeň či nepřízeň, nýbrž jen spravedlnost a pravdu. Tam nelze nic zamlčet a nic přikrášlit. Tam je třeba říci všechno upřímně a poctivě přiznat, jak to bylo a jak to je, i když se to zdá nepietní a i když to sebevíc bolí.
Někteří lidé vymysleli termín ‚problém Karla Maye'. Dobrá, uznám ho a přijmu ho. Tento problém však za mě nevyřeší nikdo z těch, kdo moje knihy nečetli či nepochopili, a přesto o nich vynášejí soudy. Problém Karla Maye je problém lidství, transponovaný z velkého, všeobsahujícího plurálu do singuláru, do individuality.
A přesně tak, jak lze rozřešit tento problém lidství, lze rozřešit i problém Karla Maye, jinak ne! Kdo není s to rozřešit záhadu Karla Maye uspokojivým humánním způsobem, ten ať proboha nepo-zvedá své slabé ruce a nedostatečné myšlenky a nezabývá se obtížnými otázkami lidství! Klíč ke všem těmto záhadám už dávno existuje. Křesťanská církev ho nazývá dědičným hříchem. Znát praotce a pramatky, znamená chápat děti a vnuky, a jen humanita, to pravé smýšlení šlechetných lidí, může být k předkům pravdivá a upřímná, aby mohla být pravdivá a upřímná i k potomkům. Ukazovat vliv zesnulých na jejich potomky, znamená na jednu stranu blaženost, na druhou vykoupení pro obě strany, a tak musím i já vykreslovat své předky přesně tak, jací byli ve skutečnosti, ať to někdo považuje či nepovažuje za nedětské. Musím být pravdivý nejen vůči nim a sobě, ale i vůči svým spoluobčanům. Třeba se někdo z našeho příkladu poučí a zachová se správně ve vlastním případě.
Moje matka zcela neočekávaně zdědila po vzdáleném příbuzném dům a několik málo plátěných váčků s penězi. Jeden z těchto váčků obsahoval samé dvoufeniky, jiný samé třífeniky, třetí samé groše. Ve čtvrtém byla celá kopa padesátifeniků a v pátém a posledním bylo deset starých šestáků, deset osmigrošových mincí, pět zlaťáků a čtyři tolary. Bylo to hotové jmění! Chudákům to připadalo jako milión! Dům[1] byl široký jen, na tři úzká okna a celý ze dřeva, ale zato měl tři patra a docela nahoře pod hřebenem holubník, což všechny domy, jak známo, nemívají. Babička, otcova matka, se nastěhovala do přízemí, kde byla jen jedna světnice se dvěma okny a domovní dveře. Vzadu byla místnost se starým mandlem,

[1] V Dolní uličce, pozdější Nádražní ulici. Dne 26. 5. 1929 tam dala městská správa Hohensteinu-Ernstthalu připevnit pamětní tabuli s podobiznou Karla Maye a dne 2. 12. 1929 nazvala pokračování Nádražní ulice ulicí Karla Maye.

který se za dva feniky na hodinu pronajímal zájemcům. Za šťastných nedělí nám tento mandl vynesl deset, dvanáct, ba dokonce i čtrnáct feniků, což významně přispívalo k našemu blahobytu.
V prvním poschodí bydleli rodiče s námi. Stál tam tkalcovský stav s kolovrátkem. Ve druhém poschodí jsme spali my s kolonií myší a několika většími hlodavci, kteří vlastně bydleli v holubníku a přicházeli k nám na návštěvu jen v noci.
Dům měl také sklep, ale ten byl stále prázdný. Jednou v něm stálo pár pytlů brambor; ty však nepatřily nám, ale sousedovi, který sklep neměl. Babička řekla, že by bylo mnohem lepší, kdyby sklep patřil jemu a brambory nám.
Dvorek byl právě tak velký, že si nás tam všech pět dětí mohlo stoupnout, aniž bychom do sebe vráželi. Sousedil se zahradou, kde rostl černý bez, jabloň a švestka a kde byla tůňka, které jsme říkali rybník. Z černého bezu jsme si vařili čaj na pocení, když jsme se nachladili, ale dlouho nám bez nevydržel, protože když se nachladilo jedno dítě, začaly kašlat i ostatní a chtěly se také potit.
Jabloň kvetla vždy velice krásně a velice bohatě a její plody jsme my děti sklidily většinou předčasně. Švestky nám však byly svaté. Babička je měla hrozně ráda. Každý den je počítala a nikdo se neodvážil na ně sáhnout. My děti jsme jich však dostaly víc, mnohem víc než na nás vlastně připadalo.
Pokud jde o ‚rybník', byl plný živočichů, nikoli však ryb, ale žab. Znali jsme každou zvlášť, dokonce i po hlase. Bylo jich vždy mezi deseti a patnácti. Krmili jsme je dešťovkami, mouchami, brouky a všelijakými jinými dobrotami, které jsme z gastronomických či estetických důvodů nemohli sníst sami, a žáby nám za to byly srdečně vděčné. Znaly nás. Když jsme se k nim přiblížili, vylézaly na břeh. Některé se dokonce daly chytit a hladit. Vlastní dík se však ozval až večer, když jsme usínali. Žádná salašnice se nemůže víc radovat ze své citery než my z našich žab. Věděli jsme přesně, která se to právě ozývá, zda Artur, Pavel nebo Béďa, a když spustily v duetu či sborově, vyskočili jsme z peřin a otevřeli okna a kvákali s nimi, dokud nepřišla matka či babička a nezahnala nás tam, kam jsme patřili.
Jednou však, bohužel, přišel do městečka takzvaný okresní lékař na takzvaný zdravotní průzkum. Všude se mu něco nelíbilo. Když spatřil naši zahradu a naši krásnou kaluž, spráskl ten podivný a bezcitný člověk ruce nad hlavou a prohlásil, že tohle ohnisko moru a cholery musí okamžitě zmizet. Příští den nám policista Eberhard

přinesl lístek od pana městského soudce Layritze, v němž se pravilo, že do tří dnů musíme tůňku zasypat a kolonií žab vyhubit - pod trestem patnácti ‚dobrých grošů'.
Nás děti to pobouřilo. Zabít naše žáby! Jo, kdyby tou žábou byl pan městský soudce Layritz, potom s radostí, s největší radostí! Poradili jsme se a provedli jsme, na čem jsme se usnesli. Vyčerpali jsme vodu z tůňky tak, abychom žáby mohli pochytat. Dali jsme je do velkého koše s víkem a ten jsme pak odnesli za střelnici, do velkého Cechovního rybníka - babička v čele, my za ní. Tam jsme každou žábu jednotlivě vyndali, polaskali se s ní, pohladili jí a pustili do vody. Kolik vzdechů se přitom ozvalo, kolik slzí přitom proteklo a kolik zdrcujících výroků o takzvaném okresním lékaři padlo, nelze už teď, po více než šedesáti letech zjistit! Vím však zcela jistě, že nás babička (aby ukončila tu strašnou bolest) ujistila, že každý z nás zdědí přesně za deset let třikrát větší dům s pětkrát větší zahradou, v níž bude desetkrát větší rybník s dvacetkrát většími žábami. To rázem a příjemně změnilo naše rozpoložení. Spokojeně jsme se s babičkou a prázdným košem vrátili domů.
Tohle se stalo v době, kdy jsem už viděl a chodil. Nenarodil jsem se ani slepý, ani s jinou zděděnou tělesnou vadou. Otec i matka byli statní, zdraví lidé. Za celý život nebyli nikdy nemocní. Obviňovat mě z atavistických slabostí je zlomyslnost, kterou si musím bezpodmínečně vyprosit. Že jsem krátce po narození velmi těžce onemocněl, ztratil zrak a plné čtyři roky stonal, nebyl následek dědičnosti, nýbrž místních poměrů, chudoby, nerozumu a zhoubných léků, jimž jsem padl za oběť. Jakmile se mě ujal schopný lékař, zrak se mi vrátil a stal se ze mě zdatný a odolný kluk, který si to mohl rozdat s každým. Avšak ještě než začnu psát o sobě, musím se chvíli věnovat prostředí, v němž jsem prožil své první dětství.
Matka zdědila s domem i dluhy, jimiž byl zatížen. Musely se z nich platit úroky. Z toho vyplývalo, že jsme sice nemuseli platit činži, ale že jsme nebydleli zadarmo. Matka byla šetrná, otec svým způsobem taky. Ale tak jako v ničem neznal míru, v lásce, hněvu, píli, chvále, výtkách, tak ani při posuzování malého dědictví, které mohlo být jen podnětem k dalšímu šetření a splácení hypotéky.
Otec si sice nemyslel, že náhle zbohatl, ale přesto usoudil, že ted může vést jiný život. Nechtěl už nadále dřít za stavem. Měl teď dům, měl peníze, spoustu peněz. Mohl se věnovat něčemu jinému, lepšímu, co bylo pohodlnější a výnosnější než tkalcovství. Zatímco ležel beze spánku v posteli a uvažoval, do čeho se má pustit, slyšel,

jak nad ním v prázdném holubníku šramotí krysy. Tento šramot se opakoval den co den. a tak otec způsobem dobře známým každému psychologovi dospěl k rozhodnutí, že krysy vyžene a opatří si holuby. Chtěl se stát holubářem, přestože se v tomto oboru vůbec nevyznal. Slyšel, že se na nich dá vydělat spousta peněz, a myslel si, že je i bez potřebných odborných znalostí natolik inteligentní, aby každého obchodníka přelstil. A tak krysy vyhnal a opatřil si holuby.
Nemohl si je bohužel opatřit, aniž by za ně zaplatil. Matka musela obětovat jeden ze svých váčků s penězi, možná dokonce dva. Učinila to se zdráháním. Nenacházela v holubech takové zalíbení jako my děti. Nejvíce se nám líbilo, když jsme pozorovaly, jak ti něžní ptáčci mění své jemné peří.
Otec koupil dva páry velmi drahých bubláků. Přinesl je domů a ukázal nám je. Doufal, že na nich vydělá nejméně tři tolary. Za pár dnů ležela modrá pera na zemi: nebyla pravá, ale jen přilepená. Ze vzácných bubláků se vyklubali docela bezcenní polní holubi domácí. Potom otec získal za tolar a patnáct dobrých grošů překrásného mladého šedivého bubláka. Zanedlouho se ukázalo, že byl slepý stářím. Neopouštěl holubník. Jeho hodnota byla nulová.
Tyto a podobné případy se množily. Matka proto musela obětovat ještě třetí váček, aby se obchod s holuby pořádně rozjel. Otec přirozeně také dělal, co mohl. Chodil na všechny trhy, do hostinců a výčepů, a nakupoval či hledal kupce. Jednou koupil hrách, podruhé vikev, kterou dostal ‚skoro zadarmo'. Byl pořád pryč, chodil od vsi ke vsi, od sedláka k sedlákovi. Nosil domů sýr, vejce a máslo, které jsme ani nepotřebovali. Kupoval to všechno draze, aby si naklonil selky, a jen s obtížemi a ztrátami to zas prodával.
Tento neklidný, neužitečný život neprospíval rodinnému štěstí a nakonec pohltil i zbývající váčky s penězi. Matka otci domlouvala, ale marně. Trápila se a tiše trpěla, že už by bylo hříchem trpět ještě víc. A tak se rozhodla zajít za panem městským soudcem Layritzem, který se v tomto případě ukázal daleko rozumnější než tehdy v případě našich žab. Matka mu vylíčila svou situaci. Řekla mu, že má manžela sice velice ráda, ale že musí dbát především o blaho svých dětí. Prozradila mu, že má kromě už zmíněných váčků s penězi ještě jeden, který manželovi neukázala, který před ním naopak zatajila. Požádala pana městského soudce Layritze, aby byl tak laskav a řekl jí, jak může tyto peníze uložit, aby zabez-

pečila sebe a své dětí. A položila beze slova a klidně váček na stůl.
Městský soudce ho otevřel a přepočítal. Bylo v něm šedesát tvrdých, lesklých, vyblýskaných tolarů. Velmi se tomu podivil. Zamyslel se a potom řekl: „Milá paní Mayová, znám vás. Jste spořádaná žena a já vám pomůžu. Naše porodní bába je už stará. Potřebujeme mladší. Odjeďte do Drážďan a staňte se za tyhlety peníze porodní bábou. Zařídím to. Když se vrátíte s nejlepší známkou, tak vás zaměstnáme. Dávám vám na to své slovo. Ale jestliže se vrátíte s horší známkou, nebudeme o vás stát. Teď jděte domů a řekněte manželovi, aby ke mně ihned přišel. Že s ním chci mluvit."
Tak se stalo. Matka odešla do Drážďan. Vrátila se s nejlepší známkou a pan městský soudce Layritz dodržel slovo: zaměstnal ji.[1] Za její nepřítomnosti vedl dům otec s babičkou. Byla to těžká doba, pro všechny hotové utrpení. Vypukly spalničky. Všechny děti onemocněly. Babička dělala víc, než bylo v jejích silách. Otec však také. Jedné sestře[2] se nemocná hlava proměnila v beztvarou kouli. Čelo, uši, oči, nos, ústa a brada dočista zmizely. Lékař musel nožem hledat rty, aby sestře vpravil do úst aspoň trochu mléka. Sestra žije dodnes[3], je z nás všech nejveselejší a nebyla už nikdy nemocná. Ještě teď jsou vidět jizvy, které jí udělal lékař, když hledal její ústa.
Tato těžká doba neskončila ani po matčině návratu, ale pro mě byl její pobyt v Drážďanech velkým štěstím. Svou pílí a tichou, vážnou povahou si matka získala přízeň obou profesorů Grensera a Haaseho a vyprávěla jim o mně, svém ubohém, osleplém, ale duševně čilém synkovi. Lékaři ji vyzvali, aby mě přivezla do Drážďan, že mě budou léčit. Učinili to, a to s překvapujícím úspěchem. Vrátil se mi zrak a přišel jsem domů celkově zdravější. To všechno však vyžadovalo velké, převeliké oběti, velké přirozeně jen pro naše ubohé poměry. Vzhledem k nutným výdajům jsme museli prodat dům a to málo, co nám z peněz zbylo, stačilo sotva na pokrytí nejnutnějších nákladů. Museli jsme si najmout byt.[4]

| Dno 19. 3. 1846 - zkoušky složila 13. 2. 1846 : Christiane Wilhelmine, pozdější paní Schonová

[3] 1910. Zemřela 30. 4. 1932

[4] 1845. Karel May se ve vzpomínce v časovém sledu událostí zmýlil: Prodej domu v Dolní uličce nepřivodilo teprve léčení jeho slepoty, nýbrž došlo k němu už předtím (15. 8. 1845). než matka odešla do Drážďan.

??

A nyní k osobě, která měla po duševní stránce nejhlubší a největší vliv na můj vývoj. Zatímco se matka naší matky narodila v Hohcnsteinu, a proto jsme jí říkali hohensteinská babička, matka mého otce pocházela z Ernstthalu, a proto dostala přízvisko ernstthalská babička. Byla to velmi svérázná, hloubavá, ušlechtilá a - řekl bych - téměř tajuplná žena. Od mládí pro mě byla milou, obšťastňující záhadou, z jejíchž hlubin jsem směl čerpat, aniž bych je mohl vyčerpat docela. Odkud to všechno měla? To je prosté: byla duší. ničím než duší, a dnešní psychologie ví, co to znamená. Narodila se ve veliké nouzi a vyrostla ve velikém utrpení. Proto se na všechno dívala doufajícíma očima, toužícíma po vykoupení. A kdo dokáže správně doufat a věřit, ten vždycky překoná pozemské trápení a má před sebou jen sluneční záři a boží mír.

Byla dcerou chudobných lidí, záhy ztratila matku a musela živit otce, který nemohl ani stát, ani ležet a až do smrti byl po dlouhá léta připoután ke staré kožené lenošce[1]. Pečovala o něj s nesmírným, dojemným sebeobětováním. Chudoba jí dovolovala jen nejlacinější bydlení. Okno její světnice vedlo na hřbitov, nikam jinam. Znala všechny hroby a myslela jen na jedinou cestu pro sebe a svého otce - ze své nuzné světničky v rakvi na hřbitov. Měla milého, který to s ní myslel dobře a poctivě, ale vzdala se ho. Chtěla patřit jen a jen otci a ten poctivý mládenec jí dal za pravdu. Ncřekl nic, ale čekal a zůstal jí věrný.

Nahoře na půdě stála stará bedna s ještě staršími knihami. Bylo to v kůži vázané dědictví rozmanitého obsahu, jak duchovního, tak světského. Vyprávělo se, že v příbuzenstvu, když byla rodina ještě zámožná, byli duchovní, učenci a zcestovalí pánové, na něž dodnes upomínaly tyto knihy. Otec i dcera uměli číst, naučili se to oba sami. Večer, po celodenní práci, si zapálili malou olejovou lampičku a jeden z nich předčítal. V přestávkách si povídali o tom, co přečetli. Přečetli ty knihy snad dvacetkrát, ale začínali stále od začátku, protože v nich nacházeli pořád nové myšlenky, které se jim zdály lepší, krásnější a také správnější než ty předchozí.

Nejvíce si četli v dost velkém a už velmi ohmataném svazku, jehož titul zněl:

Trpči silnou dnou

Hakawati
Vyprávěč pohádek v Asii, Africe, Turecku, Arábii, Persii
a Indii, včetně dodatku s vysvětlením, *explanatio a interpretatio,*
včetně mnoha přirovnání a obrazů.
Sepsal
Christianus Kretzschmann,
pocházející z Germanie.
Vytiskl Wilhelmus Candidus
A. D: M.D.C.V.

Tato kniha obsahovala mnoho významných orientálních pohádek, které se dosud nevyskytly v žádné jiné sbírce. Babička je všechny znala. Vyprávěla je obvykle stejnými slovy. V některých případech, když to považovala za nutné, však prováděla změny a úpravy, které svědčily o tom, že velmi dobře znala smysl toho, co vyprávěla, a chtěla ho přesně vyjádřit. Její zamilovanou pohádkou byla pohádka o Sitaře. Oblíbil jsem si ji později i já, protože pojednává o geografii a etologii naší Země a jejích obyvatel ryze eticky. Ale o tom se teď zmiňuji, jen abych cosi naznačil[1].

Babiččin otec zemřel na opakované chrlení krve. Péče o něj byla tak namáhavá, že na umření byla i ona, ale přestála to. Když skončilo období smutku, přišel May, její věrný milenec, a odvedl si ji domů[2]. Teď, teď mohla být konečně opravdu šťastná! Bylo to manželství podle božího přání. Narodily se jim dvě děti, můj otec a před ním sestra, která později těžce upadla a zmrzačila se. Jak vidíte, osud nás těžce pronásledoval, anebo řekněme zkoušel. Stejně tak vidíte, že nic nezamlčuji. Nemám v úmyslu zkrášlovat, co bylo ošklivé. Avšak krátce po narození druhého dítěte došlo k oné nešťastné vánoční události, o níž jsem už vyprávěl. Ten hodný mladý muž spadl v noci s bochníky chleba do hluboké, zasně-

[1] Bádání o Karlu Mayovi se desítky let snažilo tuto knihu najít. Nepodařilo se však nikde objevit jinou zmínku než tyto Mayovy údaje. Nabízí se tedy myšlenka, zda nejde o fikci. Jméno autora a tiskaře se nápadně podobá jménům ernstthalské ..pohádkové babičky" a Mayovy matky: Christiane Kretschmar a Wilhelmine Weise (Candidus = Bílý). Také výraz „naznačit" je v tomto směru významný. Zřejmě se v případě oné knihy jedná o alegorický obraz.

[2] Také zde se Karel May mýlí - což je pochopitelné, neboť popisované události se odehrály dlouho před jeho narozením - ve vzpomínce na to, co mu vyprávěli. Skutečná chronologie událostí se od jeho líčení v některých bodech odlišuje, jak ukazuje rodokmen.

zené strže a zmrzl tam. Babička neměla s oběma dětmi o vánocích co jíst a dověděla se až po dlouhé, trýznivé době, že - a jak strašným způsobem - přišla o milovaného manžela.
Nato přišla léta smutku a pak těžké období napoleonských válek a hladu. Všechno bylo zpustošené. Nikdo neměl práci. Byla pořád větší drahota; lidé hladověli. Jednou k babičce přišel žebrat chudý tovaryš. Nemohla mu nic dát. Neměla pro sebe a pro své děti ani skývu chleba. Tovaryš viděl, jak tiše pláče. Slitoval se nad ní. Odešel a za více než hodinu se vrátil. Vysypal před ní, co dostal - kusy chleba, tucet brambor, řepu, malý, velmi vzácný sýr, pytlík mouky, pytlík krup, kolečko salámu a maličký kousek skopového loje. Pak rychle odešel, aby mu nemohla děkovat. Už nikdy ho neviděla. Někdo ho však určitě zná a nezapomene mu to. Tento někdo seslal ještě jinou, lepší pomoc. Opodál bydlícímu nadlesnímu, jak zámožnému, tak šlechetnému člověku, zemřela žena. Zanechala mu početné potomstvo. Nadlesní si přál, aby mu babička vedla domácnost. Babička by s tím v těchto nuzných dobách s radostí souhlasila, ale odpověděla mu, že se nemůže odloučit od vlastních dětí, i kdyby je mohla někam umístit. Ten hodný muž se dlouho nerozmýšlel. Řekl jí, že je mu jedno, zda u něj bude jíst šest či osm dětí, že se nasytí všechny. Jen ať přijde - nikoli bez dětí, ale s nimi. To byla záchrana v nouzi nejvyšší.

Christian Friedrich May	Karl Friedrich Kretschmar
tkadlec v Hohensteinu	tkadlec v Ernstthalu
9. 10. 1747-19.11. 1809	13. 12. 1760-23. 9. 1825
oženil se 10. 1. 1779	oženil se 27. 7. 1780
v Hohensteinu	v Ernstthalu
s Johannou Christianou	s Marií Rosinou
Wendebaumovou	Báumlerovou
i	**i**

Christian Friedrich May	Johanne
tkadlec v Hohensteinu	Christiane Kretschmarová
2. 12. 1779-4. 2. 1818	15. 9. 1780-19. 9. 1865

vzali se 1. 5. 1803 v Ernstthalu
Christiane Wilhelmine Mayová- 1. 10. 1803-30. 12. 1861 vzala si Karla Friedricha Heidnera

RODOKMEN KARLA MAYE

Tento rodokmen sestavil městský knihovník z Hohensteinu--Ernstthalu, učitel Hans Zesewitz. Svědčí jasně o otřesné bídě, provázející rané dětství Karla Maye: devět ze čtrnácti dětí chudé tkalcovské rodiny zemřelo v prvních letech života. V řadě předků Karla Maye vidíme v třech generacích prarodičů převážně povolání domácích tkalců, kromě toho horníka, podomního obchodníka, rolníka, mlynáře, pekaře, krejčího, kováře. Předci pocházeli především z Hohensteinu, Ernstthalu, Múlsenu a Wolkensteinu a z dalších obcí z nejbližšího okolí Ernstthalu.

Christian Friedrich Weise tkadlec v Hohensteinu 1763-8. 5. 1805 oženil se 7. 1. 1787 v Hohensteinu s Reginou Dorotheou Uhleovou

Gottlob Gůnther tkadlec v Harthau

Christian Friedrich Weise tkadlec v Hohensteinu 4. 1. 1788-20. 6. 1832

Christiane

Friedrike Gůntherová

(?)3. 1788-30. 11. 1851

vzali se 10. 1. 1813 v Ernstthalu

Heinrich August May tkadlec v Ernstthalu 18. 9. 1810-6. 9. 1888

Christiane Wilhelmine Weise 11. 4. 1817-15. 4. 1885

vzali se 1. 5. 1836 v Hohensteinu

1. Heinrich

22. 7. 1836-9. 4. 1837

2. Auguste Wilhelmine

1. 12. 1837-27.5. 1880

7. Ernestine Paulíne

2. 6. 1847-29. 4. 1872

8. Karolíně Wilhelmine 9. 6. 1849-1. 12. 1945

(paní Hoppeová) 9. Heinrich Wilhelm
3. Christiane Friederike 7. 4. 1851-20. 9. 1851 2. 5. 1839-26. 4. 1841 10. Anna Henriettc
4. Friedrich Wilhelm 16. 8. 1852-4. 9. 1852 15. 11. 1840-11. 1. 1841 11. Karl Hermann
5. 5. 1854-15. 9. 1854
5. Karl Friedrich 12. Karl Heinrich
25. 4. 1842-30. 3. 1912 3. 7. 1855-30. 10. 1856
13. Maria Lina
6. Christiane Wilhelmine 21. 11. 1857-13. 12. 1857 28. 5. 1844-30. 4. 1932 14. Emma Maria
(paní Schonová) 4. 3. 1860-5. 8. 1860

Pobyt v tiché, osamělé mysli vně matce a dětem prospíval. Uzdravily se a po lepší stravě zesílily. Nadlesní viděl, jak se babička snaží projevovat mu vděčnost a získat si přízeň. Málem se přepínala, ale cítila se přitom dobře. Nadlesní to tiše sledoval a odměňoval se jí tím, že jejím dětem dopřával v každém směru totéž, co svým. Byl to ovšem hrdý aristokrat. Jídával sám se svou tchyní. Babička byla jen služka, ale nejídala v čeledníku, nýbrž v dětském pokoji.

Když však nadlesní po delší době nahlédl do jejího svérázného duševního života, ujal se jí i v tomto směru. Zmírnil její velké pracovní zatížení, dovolil jí, aby jemu a jeho tchyni po večerech předčítala ze svých knih a aby nahlédla také do jeho vlastních svazků. Jak ráda to učinila! Měl tolik krásných a užitečných knih.

Dětem se v rozumné míře dopřávala svoboda. Skotačily po lese, měly červené tváře a byly statné. Malý May byl nejmladší a ze všech nejmenší, ale nedal se v ničem zahanbit. A byl bystrý: učil se a všechno si pamatoval. Chtěl všechno vědět. Ptal se na všechno, co dosud nevěděl. Brzy znal jména všech rostlin, housenek a červů, všech brouků a motýlů, které kolem sebe viděl. Chtěl poznat jejich podstatu, jejich vlastnosti a způsob života. Touto zvídavostí si získal zvláštní náklonnost nadlesního, který chlapci dokonce dovolil, aby ho doprovázel. Musím se o tom zmínit, aby bylo srozumitelné, co přijde později. Pozdější návrat z tohoto slunného dětství plného naděje do dřívější bídy a nuzoty nemohl na chlapce zapůsobit příznivě.

V tuto dobu se stalo, že babička během oběda náhle spadla ze židle a klesla mrtvá na zem. Celý dům byl vzhůru nohama. Při-

volali lékaře, který zkonstatoval srdeční mrtvici, babiččinu smrt a přikázal, aby ji po třech dnech pohřbili. Babička však žila. Nemohla pohnout jediným údem, ani rty či přivřenými víčky. Viděla a slyšela všechno - pláč a nářek kolem sebe. Rozuměla každému vyřčenému slovu. Viděla a slyšela truhláře, který jí přišel vyměřit rakev. Když byl hotov, babičku do ní položili a postavili do chladné komory. V den pohřbu ji v chodbě položili na máry. Přišli funebrá-ci, farář a kantor s chlapeckým chrámovým sborem. Rodina se začala se zdánlivě mrtvou babičkou loučit. Představme si její utrpení! Tři dny a tři noci se všemožně snažila dát nějakým pohybem najevo, že žije, ale marně.
Nadešel poslední okamžik, kdy se mohla zachránit. Až rakev zavřou, nebude už mít naději. Později vyprávěla, že se v tom strašlivém smrtelném strachu snažila pohnout alespoň prstem, když jí smuteční hosté přicházeli jeden po druhém stisknout naposledy ruku. Učinila to i nadlesního nejmladší holčička, která k babičce zvlášť lnula. Zničehonic zděšeně vykřikla: „Stiskla mi ruku. Chce mě zadržet!"
A opravdu, všichni viděli, že zdánlivě mrtvá babička pomalu otvírá a zavírá ruku. O pohřbu nemohla už být přirozeně řeč. Povolali jiné lékaře, kteří babičku zachránili. Od této chvíle však vedla ještě vážnější a důstojnější život než dřív. O tom, co zažila a cítila v oněch nezapomenutelných třech dnech na prahu mezi smrtí a životem, hovořila jen zřídka. Muselo to být strašné. Ale i tato událost upevnila její víru v Boha a ještě více prohloubila její důvěru v něj. Tak jak byla jen zdánlivě mrtvá, považovala od nynějška takzvanou skutečnou smrt jen za zdání a celá léta hledala správnou myšlenku, jak to vysvětlit a dokázat. Jí a této její zdánlivé smrti vděčím za to, že věřím vůbec jen v život, nikoli však ve smrt.
Babička tuto událost duševně ještě zcela nepřekonala, když se po nadlesního přeložení a novém sňatku musela vrátit s oběma dětmi do dřívějších poměrů. Vrátila se do Ernstthalu a musela si zase těžce vydělat každý řenik, který potřebovala.
Tu ji požádal o ruku spořádaný muž, který se jmenoval Vogel a byl také tkadlec. Všichni jí domlouvali, že přece musí dát dětem otce, že je jim tím povinna. Babička to učinila a nemusela toho nikdy litovat. Bohužel však zanedlouho opět ovdověla. Manžel zemřel a zanechal jí všechno, co měl - chudobu a pověst spořádaného, pilného člověka.
Potom žila babička ve stále větším ústraní. Dceru poslala ke

švadleně a chlapce ke tkalci, který ho od rána do večera zaměstnával u kolovrátku. Že chlapec nebude ničím jiným než tkalcem, rozumělo se samo sebou. Za pobytu v myslivně po tom přirozeně netoužil. Představoval si všechno jinak a je jistě vysvětlitelné, že s tímto nemilovaným řemeslem, které mu vnutili, chtěl později skoncovat a obchodovat raději s holuby. Avšak jako chlapec a jako mladík konal svou povinnost. Byl pilný a stal se zdatným tkalcem, jehož zboží bylo provedené tak pečlivě a přesně, že ho ochotně zaměstnával každý podnikatel.

Ve volných chvílích se však toulal po polích a lukách, zabýval se přírodou a snažil se zapamatovat si vše, co se naučil od nadles-ního. Proto mu způsobilo velkou radost, že ve zmíněném dědictví naší matky bylo také několik starých, nesmírně zajímavých knih, jejichž obsah byl pro jeho koníčka velmi užitečný. Myslím tím zejména velký, silný foliový svazek[1] o tisíci stranách. Jeho titul zněl:

Herbář
učeného a proslulého pana D. Petři Andreae Matthioli,
který nyní opět s mnoha krásnými novými obrázky a také
užitečnými léky a jinými dobrými radami potřetí s velkou pílí
rozmnožil a zhotovil
Ioachimus Camerarius,
slavného říšského města Norimberku medicus. Doel.
Spolu se třemi pečlivě uspořádanými užitečnými rejstříky
latinských a německých názvů bylin včetně léků a jejich používání.
Kromě toho obsáhlá zpráva o destilování a pálení
alkoholu.
Se zvláštním privilegiem *řím. císař. Veličenstva.*
Není dovoleno přetiskovat v žádném formátu.
Vytištěno ve Franckfurtu nad Mohanem
M.D.C.

Rozumělo se samo sebou, že se otec na tuto knihu hned vrhl a pečlivě ji prostudoval. Bylo v ní dokonce víc, než sliboval titul. Názvy rostlin byly uvedené často také francouzsky, anglicky, rusky, česky, italsky, ba dokonce arabsky, což zvlášť pomáhalo později také mně.

Otec procházel tím vzácným svazkem od stránky ke stránce,

' Je uložený v Knihovně Karla Maye (v Muzeu Karla Maye v Bambergu).

od byliny k bylině. Naučil se mnohem, mnohem víc, než už věděl. Rozšířil si nejen znalosti o bylinách samých, ale i o jejich výživných a technických vlastnostech a léčebných účincích. Předci je vyzkoušeli a opatřili herbář mnoha poznámkami na okraji, které říkaly, jak zkoušky dopadly.
Tato kniha mi byla později zdrojem ryzí, užitečné radosti a mohu říci, že mé v tom otec účinně podporoval.
Jinou z oněch knih byla sbírka biblických dřevorytů patrně z počátku xylografického umění. Mám ji - stejně jako herbář-dodnes. Jsou v ní četná a znamenitá vyobrazení. Některá bohužel chybějí. Prvním je Mojžíš a posledním zvíře z jedenácté kapitoly Zjevení sv. Jana. Titulní list se ztratil. Proto nevím, kdo knihu vydal a z kterého roku pochází.[1] Byla to babiččina pomůcka, když nám vyprávěla biblické příběhy. Každé její vyprávění pro nás bylo zážitkem, čímž se dostávám k té největší přednosti, kterou měla babička pro nás děti, totiž k nesrovnatelnému vypravěčskému umění.
Babička ve skutečnosti nevyprávěla, nýbrž tvořila. Vykreslovala, malovala, formovala. Každý, i ten nejrozpornější námět získával na jejích rtech tvar a kolorit. A když jí naslouchalo dvacet posluchačů, měl každý z těch dvaceti dojem, že babička to, co vypráví, vypráví jen a jen pro něj. A to v každém zůstalo, to se zachovalo. Ať vyprávěla z bible či ze svého bohatého světa pohádek, vždy z toho nakonec vyplynulo, jak těsně souvisí nebe se zemí, že dobro zvítězí nad zlem a že všechno na zemi je jen podobenství, protože původ vší pravdy netkví v nízkém, nýbrž ve vyšším životě. Jsem přesvědčen, že to nečinila vědomě a s jasným záměrem. Na to neměla dostatečné vzdělání; byl to vrozený dar, génius, který - jak známo - dosáhne toho, co chce, nejbezpečněji, když o něm nikdo neví a nesleduje ho. Babička byla chudá, nevzdělaná žena, ale přesto básnířka z Boží milosti; při vyprávění pohádek vytvářela postavy žijící nejen v pohádce, ale i ve skutečnosti.
V mé vzpomínce se neobjevuje nejprve pohádka o Sitaře, nýbrž pohádka O ztracené a zapomenuté lidské duši. Této duše mi bylo nesmírně líto. Oplakával jsem ji slepýma, nevidoucíma, dětskýma očima. Tato pohádka pro mě byla úplnou pravdou. Ale teprve po letech, když jsem poznal život a důkladně se zabýval nitrem

V knize je vlastníkovou rukou zanesen letopočet 1743. Záznam o tiskaři zní: „Norimberk a Bratz ve Voigtlantu. k dostání u Joh. Andr. von Creutze a Gottl. Lud-wiga". Jedná se patrně o soukromě svázané ilustrace z obrázkové bible.

lidí, poznal jsem, že znalost lidské duše se ztratila a byla zapomenuta a že nám psychologie dosud není s to tuto znalost vrátit. Jako dítě jsem celé hodiny tiše a nehybně seděl a civěl do temnoty svých nemocných očí a přemýšlel, kam ta ztracená a zapomenutá duše přišla. Chtěl jsem ji za každou cenu najít. Tu mě babička vzala na klín, políbila mě na čelo a řekla: „Jen klid, chlapče! Netrap se pro ni! Já jsem ji našla. Je tady."
„Kde?" zeptal jsem se.
„Tady, u mne," odpověděla babička. „Ty jsi ta duše, ty."
„Ale já jsem se přece neztratil,[1]" namítl jsem.
„Ovšemže ses ztratil. Uvrhli tě do nuzného, špinavého Ardista-nu. Ale zase tě najdou, neboť i kdyby na tebe zapomněli všichni, úplně všichni, Bůh na tebe nezapomene."
Tehdy jsem to ještě nechápal. Porozuměl jsem tomu až později, mnohem, mnohem později. V raném dětství pro mě vlastně každá živá bytost byla jen duší, ničím než duší. Nic jsem neviděl. Neexistovaly pro mě ani postavy či tvary, ani barvy, místa či změny místa. Osoby a předměty jsem sice mohl nahmatat, slyšet, i cítit, ale to nestačilo, abych si je pravdivě a plasticky představil. Mohl jsem si je jen myslet. Jak člověk, pes, stůl vypadají, jsem nevěděl. Mohl jsem si jen ve svém nitru vytvořit jejich obraz, a tento obraz byl duševní. Když někdo mluvil, neslyšel jsem jeho tělo, nýbrž jeho duši. Neoslovoval mě jeho zevnějšek, nýbrž jeho nitro. Neexistovalo pro mě nic než duše. A to se nezměnilo, ani když se mi vrátil zrak - od mládí až do dnešního dne.
V tom je rozdíl mezi mnou a ostatními. V tom je klíč k mým knihám. V tom je vysvětlení všeho, co na mně někteří chválí, a všeho, co na mně jiní haní. Jen kdo byl slepý a zase prozřel a jen kdo měl tak hluboce založený a tak mocný vnitřní svět, který i po prozření po celý život ovládal jeho vnější svět, i po jeho prozření, jen ten se může vmyslet do všeho, co jsem plánoval, co jsem učinil a co jsem napsal, a jen ten je schopný kritizovat mě, jinak nikdo!
Dny jsem tenkrát netrávil u rodičů, ale u babičky. Byla mi vším. Byla mi otcem, matkou, vychovatelkou, světlem, sluneční září, která chyběla mým očím. Všechno, co jsem do sebe nasával, tělesně i duševně, přicházelo od ní. A tak jsem se jí zcela přirozeně začal podobat. Co vyprávěla ona mně, vyprávěl jsem zase já jí a dodával jsem k tomu, co moje dětská fantazie zčásti uhádla a zčásti odhalila. Vyprávěl jsem to sourozencům a všem, kteří za mnou přišli, protože jsem nemohl já k nim. Vyprávěl jsem babiččiným tónem,

s její jistotou, nepřipouštějící pochybnosti. Znělo to přemoudřele a přesvědčivě. Propůjčovalo mi to nimbus dítěte na svůj věk velmi moudrého. A tak mě přicházeli poslouchat i dospělí a k vlastní zkáze bych se možná stal věštcem či zázračným dítětem, kdyby babička nebyla tak skromná, pravdivá a moudrá a nezaskočila, kdykoli mi hrozilo nebezpečí.
Slepé dítě nedostává úkoly. Má víc času přemýšlet a hloubat než ostatní děti, a tak se může snadno zdát moudřejší, než je. Otec bohužel neměl babiččinu moudrou skromnost, ani matčinu mlčenlivou rozvážnost. Hrozně rád mluvil a přeháněl - jak už víme -ve všem, co dělal a říkal. Tak se stalo, že jsem osudu, jemuž jsem tehdy unikl, později přece propadl - onomu strašnému osudu být uchválen k smrti.
Když se mi vrátil zrak, byl můj duševní život už tak vyvinutý a v pozdějších základních rysech určený, že ani svět světla, který se teď otevřel před mýma očima, nebyl tak mocný, aby k sobě přitáhl těžiště uložené v něm. Zůstal jsem navždy dítětem, tím větším, čím jsem byl větší, a to dítětem, v němž duše měla a dodnes má takovou převahu, že mě ohled na vnější svět a na materiální život nemůže přimět k tomu, abych udělal něco, co nepovažuji ve svém nitru za správné. A po celý život jsem získával zkušenost, že lid je na tom stejně jako já. Jedná nejraději nikoli z vnějších důvodů, nýbrž ze sebe sama, ze své duše. Největší a nejkrásnější činy národa se zrodily z jeho nitra. A i kdyby byl duch básníka sebesilnější a sebevynalézavější, nikdy by nedokázal vnutit dějinám národa látku k velkému národnímu dramatu, které tomuto národu nebylo duševně dáno. I když založíme stovky spolků a komisí, zabývajících se literaturou pro mládež a tisíce mládežnických, žákovských a lidových knihoven, dosáhneme opaku toho, čeho chceme dosáhnout, pakliže budeme vybírat knihy, jejichž potřeba tkví jen v našem pedantismu a v naší metodice, nikoli však v duších těch, jimž je budeme nutit. Já jsem tyto duše poznal, studuji je od svého mládí. Sám jsem byl, jsem dokonce ještě dnes takovou duší. Proto vím, že lidu a mládeži nesmíme dávat do ruky knihy o ctnostných vzorech, protože neexistuje nikdo, kdo je takovým vzorem. Čtenář chce pravdu, chce přirozenost. Nenávidí mravné nekňuby, kteří stojí jako špatně vyřezaní svatí, bez krve a bez masa, a spoléhají se jen na to, co jim dodá školní morálka uklízečky.
Úkol spisovatele pro mládež nespočívá v tom, vytvářet postavy, které v každé situaci jednají tak bezchybně, že se každému brzy

omrzí; jeho největší umění spočívá v tom, že své postavy klidně nechá dělat chyby a hlouposti, jichž chce mladé čtenáře uchránit. Je tisíckrát lepší, když nechá zahynout své románové postavy, než když se rozzlobený mladík rozhodne zlo, které se nestalo, přestože se podle pravdy mělo stát, přenést sám z knihy do života. Toto je osa, kolem níž se musí otáčet naše literatura pro mládež a pro lid. Bezchybná mládež a bezchybní lidé jsou špatné vzory. Odrazují. Ukazujme negativa, ale pravdivě a strhujícím způsobem, a tak dosáhneme pozitiva.

Když jsme se přestěhovali do najatého bytu, bydleli jsme na návsi, uprostřed níž stál kostel. Na návsi si s oblibou hrály děti. Kve-čeru se zde před kostelními vraty scházeli starší školáci a vyprávěli si historky. Byla to velmi vybraná společnost. Každý tam nesměl. Když přišel někdo, o koho nestáli, nedělali s ním velké cavyky: dostal výprask a určitě se už nevrátil. Já jsem tam nechodil a neprosil jsem se o to. Mne tam zvali, přestože mi bylo teprve pět a ostatním třináct a čtrnáct. Jaká čest! Něco takového se ještě nestalo! Vděčil jsem za to babičce a jejímu vyprávění. Zprvu jsem byl tiše a naslouchal jsem, dokud jsem se neseznámil se všemi příběhy, které tu kolovaly. Nikdo mi to nezazlíval, protože se mi teprve nedávno vrátil zrak, měl jsem oči ještě zpola ovázané a všichni na mě brali ohled. Potom však, když jsem se úplně uzdravil, musel jsem sám vyprávět. Každý den jinou pohádku, jiný příběh, jinou historku. Byly to velké, převeliké požadavky, ale dostál jsem jim, a to s radostí.

Babička mi pomáhala. Časně ráno, ještě před ranní polévkou, jsme si probrali, co mám za soumraku vyprávět. Když jsem přišel ke kostelním vratům, byl jsem už dobře připravený. Naše krásná kniha Hakawati mi poskytovala náměty na dlouhou dobu. Kromě toho, oněch námětů stále přibývalo - přirozeně nikoli v knize, nýbrž ve mně. Byl to velmi prostý a velmi přirozený následek toho, že jsem duševní svět, který ve mně vznikl díky oné knize, po svém uzdravení transponoval do viditelného světa barev, tvarů, těles a ploch. Tím vznikaly nesčetné variace a kombinace, kterým jsem dokázal dát pevný tvar a podobu jen tím, že jsem je vyprávěl.

Otec a matka mezitím dosáhli toho, že jsem mohl chodit do školy. To se smělo teprve od šesti let. Matka však měla jako porodní bába přístup k panu pastorovi a poprosila ho o pomoc. Pan pastor jí jako místní školní inspektor ochotně vyhověl. S panem Schul-zem, učitelem obecné školy, se otec scházel dvakrát týdně u karet, a proto nebylo těžké získat povolení i z této strany. Naučil jsem

se rychle číst a psát, protože mi otec a babička pomáhali, a potom, když jsem tohle uměl, usoudil otec, že nastal čas začít s tím, co měl se mnou v plánu. Chtěl totiž, aby se mně dostalo toho, čeho se nedostalo jemu. V mysli vně nahlédl otec do lepších a lidštějších poměrů. A vzpomínal neustále, že mezi našimi předky byli významní lidé, o nichž jsme my, jejich potomci, museli říkat, že jich nejsme hodni. Otec chtěl být také takový, ale poměry mu v tom tvrdě zabránily. To ho hnětlo a popuzovalo. Sám se s těmito poměry už smířil. Musel zůstat kým byl - chudým, nevzdělaným řemeslníkem. Ale všechna svá přání a naděje teď přenesl na mne a umínil si, že nic nezanedbá a učiní všechno, aby se ze mne stal člověk, jakým se nemohl stát on sám. Lze jistě říci, že to od něj bylo chvályhodné. Jde jen o to, jakou cestu a jakou podobu dal mé výchově. Chtěl pro mě jen to nejlepší. Toho mohl dosáhnout jen těmi nejlepšími prostředky. Musím však bohužel říci - aniž bych předbíhal -, že tehdy, v pěti letech, skončilo moje dětství. Odumřelo ve chvíli, když jsem otevřel oči a začal vidět. Moje ubohé oči od oné chvíle až do dneška neviděly nic než práci a práci, starosti a starosti, trápení a trápení, až po dnešní utrpení u mučednického kůlu, u něhož jsem bez ustání trýzněn.

3 *Ztracené mládí*

(1847-1857)

Ach ty milé, krásné, zlaté mládí! Kolikrát jsem tě viděl, kolikrát jsem se z tebe radoval! U jiných, vždy jen u jiných. U mne jsi nebylo. Mne jsi obešlo širokým, širokánským obloukem. Nebyl jsem závistivý, opravdu ne, pro závist nemám v sobě místo. Ale přesto mě bolelo, když jsem viděl, jak jiní lidé žijí na výsluní, zatímco já jsem stál docela vzadu, ve studeném stínu. Měl jsem přece také srdce a toužil jsem také po světle a teple. Ale lásky je třeba dokonce i v tom nejubožejším životě, a když tento ubožák chce, může být

bohatší než boháč. Musí jen hledat sám v sobě. Tam najde, co mu osud odpírá, a může to rozdat všem, všem, od nichž nic nedostává. Neboť opravdu, opravdu je lepší být chudý, a přesto dávat, než být bohatý, a přesto jen přijímat!

Zde je třeba hned na začátku vysvětlit omyl, který o mně panuje. Všichni mě totiž považují za velkého boháče, dokonce za milionáře. Tím však nejsem. Měl jsem dosud jen dobrý příjem, nic víc. I ten patrně skončí, neboť neustálé útoky na mne musejí jednou konečně dosáhnout toho, co je jejich cílem. Smiřuji se s myšlenkou, že zemřu stejně, jak jsem se narodil, totiž jako chudý, nemajetný člověk. To však nic neznamená. Je to ryze vnějškové. Na mém vnitřním člověku a jeho budoucnosti to nemůže nic změnit.

Lež, že jsem milionář, že můj příjem činil 180 000 marek, šíří rafinovaný, velmi chytrý a vypočítavý protivník, který je znamenitým znalcem lidí a ani na okamžik se nerozpakuje využít této znalosti i proti hlasu svědomí ve svůj prospěch[1]. Věděl velmi dobře, co dělá, když svou lež zveřejnil v novinách. Poštval tím na mě toho nejpřízemnějšího a nejhoršího nepřítele - závist. Dřívější útoky na mne teď nestojí za řeč. Od té doby se všichni domnívají, že vlastním milióny, jednají se mnou nemilosrdně a nelítostně. Tato nenávist hraje roli dokonce i v článcích jinak zcela vážených a humánních kritiků. Je nesmírně trapné vidět, jak lidé, kteří se ve všech jiných případech projevují jako literární kavalíři, rajtují na tomto ordinérním valachovi.

Dům, v němž bydlím, není zatížen dluhy, a kromě toho mám malé jmění jako železnou zásobu pro své cesty, jinak nic. Z toho, co vydělávám, mi nezbude nic. Stačí to právě tak na skromnou domácnost a na těžké oběti, které musím přinášet procesům, jež mi byly vnuceny. Dřív jsem se mohl řídit svým srdcem a být milosrdný k chudákům, zvlášť k chudým čtenářům svých knih. To nyní přestalo. Následkem oné rafinované lži o miliónech jsem teď sice obtěžován víc než kdykoli předtím přípisy, jimiž ode mne lidé žádají peníze, ale nemohu bohužel nikomu pomoci, a skoro každý, koho musím odmítnout, se cítí zklamán a stane se mým nepřítelem. Konstatuji, že nesvědomitost vylíčit mě jako boháče, mi uškodila víc, mnohem víc než všechny kritiky a jiné nepřátelské útoky dohromady.

Po tomto odbočení, které jsem považoval za nutné, se teď vraťme k mládí tohoto údajného milionáře, usilujícího o zcela jiné poklady než ti, kteří ho chtějí vykořistit.
Byly to tehdy zlé časy, zvlášť pro chudé obyvatele oněch končin, kde je můj domov. Za současného blahobytu si téměř nedovedeme představit, jak tam lidé na konci čtyřicátých let živořili. Nezaměstnanost, špatný vzrůst, drahota a revoluce, tato čtyři slova vysvětlují všechno. Nedostávalo se nám skoro všeho, co tělo potřebuje. Souseda, majitele hostince U města Glauchau, jsme v poledne prosili o slupky z brambor, abychom si ze zbytečků, které na nich utkvěly, uvařili hladovou polévku. Chodili jsme do Červeného mlýna a prosili o hrst otrub, abychom si z nich uvařili něco podobného potravě. Trhali jsme na haldách lebedu, na mezích hadí jazyk a u plotů lociku a vařili je, abychom měli něco v žaludku. Listy lebedy jsou na omak mastné. Když jsme je vyvařili, plavala na vodě dvě tři malá mastná oka. Jak výživné a jak chutné nám to připadalo!
Mezi mnoha nezaměstnanými tkalci žilo v našem městečku naštěstí také několik málo punčochářů, jejichž obchody se zcela nezastavily. Vyráběli rukavičky - neobyčejně levné bílé rukavičky, jaké se před pohřbením oblékají nebožtíkům. Matce se podařilo dostat tyto rukavičky k sešívání. A tak jsme teď všichni mimo otce od rána do pozdního večera seděli a šili. Matka sešívala palce, což bylo těžké, babička bok s malíčkem a já se sestrami prostřední prsty. Když jsme byli hodně pilní, vydělali jsme si všichni dohromady na konci týdne jedenáct nebo dokonce dvanáct nových grošů. Jaký kapitál! Za práci jsme dostali za pět feniků pět housek namazaných řepným sirupem. Housky se svědomitě rozlámaly a rozdělily. Byla to odměna za minulý týden a zároveň pobídka pro příští.
Zatímco jsme takto pilně pracovali doma, otec pracoval stejně pilně venku. Bohužel však byla jeho práce spíš symbolická než prospěšná. Bylo totiž třeba zachránit krále Friedricha Augusta a celou saskou vládu před zánikem.
Předtím chtěli lidé pravý opak: král měl být sesazen a vláda vyhnána ze země. Přálo si to skoro celé Sasko. V Hohensteinu a Ernstthalu však od toho lidé velmi brzy upustili, a to z velmi pádných důvodů: bylo to totiž příliš nebezpečné. Největší křiklouni se srotili a přepadli pekařství. Nato přišla svatá Hermandada a všechny je zavřela. Několik dnů si připadali slavní a silní jako politické oběti a mučedníci, ale jejich manželky o takové hrdinství nestály. Vší silou se mu bránily. Scházely se a rozcházely, běhaly

sem tam, verbovaly ostatní ženy, politizovaly, vyjednávaly, vyhrožovaly, prosily. Klidní, rozumní muži se přidali na jejich stranu. Ctihodný starý pastor Schmidt pronášel mírumilovné proslovy. Pan městský soudce Layritz taky. Policista Eberhardt chodil od domu k domu a varoval před hroznými následky, jaké by vzbouření melo. Strážmistr Grabner mu při tom sekundoval. U velkých kostelních vrat si kluci za soumraku vyprávěli jen o střílení, věšení a hlavně o popravišti, které popisovali tak, že si každý, kdo to slyšel, sáhl rukou na krk a šíji.

Tak se stalo, že se nálada zgruntu obrátila. O sesazení krále už nikdo nemluvil. Naopak, všichni chtěli, aby zůstal, protože by lepšího než on nenašli. Teď už ho nechtěli vyhnat, nýbrž chránit. Pořádali schůze a radili se, jak to udělat nejlépe, a protože se všude mluvilo o boji a válce a vítězství, rozumělo se samo sebou, že jsme se i my kluci přioděli jako válečníci a vemluvili se nejen do váleč-nické nálady, ale i do válečnických hrdinských činů. Já přirozeně jen zpovzdálí, protože jsem byl příliš malý a neměl jsem čas: musel jsem šít rukavice. Ostatní kluci a holky však postávali na všech rozích, vyprávěli si, co slyšeli doma od rodičů a pořádali veledůležité porady o tom, jak nejlépe uchovat monarchii a zmařit republiku. Nejvíc je pobuřovala jedna stará, zlá žena, která byla vším vinna. Jmenovala se anarchie a sídlila v hlubokém lese. V noci však přicházela do měst, kde bořila domy a zapalovala stodoly, ta bestie!

Naštěstí byli naši otcové hrdinové, žádný z nich se nikoho nebál, ani téhle drzé anarchie. Usnesli se, že se vyzbrojí pro krále a vlast. V Ernstthalu byla odedávna střelecká a gardová rota. První střílela na dřevěného ptáka, druhá na dřevěný terč. K těmto dvěma rotám měly přibýt ještě dvě či tři další, především rota vyzbrojená kosami. Tu se ukázalo, že v našem městečku žije neobyčejné množství lidí s válečnickými vlohami jak strategickými, tak taktickými. Žádného z nich nechtěli postrádat. Spočítali je. Bylo jich třiatřicet. To se výborně hodilo a šlo to znamenitě do počtu, neboť pro každou rotu byl zapotřebí jeden hejtman, jeden nadporučík a jeden poručík. Když ke střelcům a gardě vytvoří devět nových rot, bude jich dohromady jedenáct, a tak se jim podaří umístit všech třiatřicet důstojníků. Tento návrh opravdu uskutečnili, i když jednotlivé roty byly samozřejmě velmi malé. Major, punčochářský mistr Lóser, který kdysi sloužil u vojska, a proto vedl výcvik třiatřiceti důstojníků, tvrdil, že to je výhodné, protože čím je oddíl menší, tím méně jeho

příslušníků může ve válce zahynout, a tak zůstalo při původním rozhodnutí.
Můj otec byl hejtmanem sedmé roty. Dostal šavli a signální píšťalku. Nebyl však se svou hodností spokojený; usiloval o vyšší. Proto se rozhodl, že se hned po výcviku, docela tajně, aniž by si někdo něčeho všiml, začne zaučovat ve vyšším velení. A jelikož si mě vyhlédl, abych mu přitom pomáhal, byl jsem prozatím zproštěn šití rukavic a chodil jsem s ním dennodenně do lesa, kde na louce, obklopené kolem dokola křovím a stromy, probíhala naše tajná cvičení. Otec byl chvíli poručík, chvíli hejtman, chvíli plukovník, chvíli generál a já jsem byl saská armáda. Nejprve jsem představoval četu, potom celou rotu. Později jsem byl prapor, pluk, brigáda a divize. Chvíli jsem musel rajtovat na koni, chvíli běhat, chvíli dopředu a chvíli dozadu, chvíli doprava a chvíli doleva, chvíli útočit a chvíli ustupovat. Nebyl jsem sice padlý na hlavu a bavilo mě to, ale byl jsem ještě moc mladý a malý, a tak si vzhledem k nespoutanému temperamentu mého generála může každý představit, že jsem se nedokázal bleskurychle rozvinout z malé roty v mohutnou, početnou armádu a že jsem proto často pocítil přísnost vojenské disciplíny. Při žádném trestu jsem však neplakal, na to jsem byl příliš pyšný. Saská armáda nepláče! Odměna na sebe také nenechala čekat. Když se otec stal zástupcem velitele, řekl mi: „Synu, je to taky tvoje zásluha. Udělám ti bubínek. Bude z tebe bubeník!"
Měl jsem z toho velikou radost. A někdy jsem byl skutečně přesvědčen, že jsem všechny ty šťouchance, rány a pohlavky dostával pro blaho a záchranu saského krále a jeho ministerstva. Kdyby to tak král věděl!
Bubínek mi otec udělal, protože držel vždycky slovo. Vyrobit mu ho pomohl klempíř Leistner na návsi v Hohensteinu. Byl to velmi povedený sólový bubínek; dochoval se dodnes. Později, když jsem byl trochu větší, ale pořád ještě chlapec, jsem se opravdu stal bubeníkem sedmé roty. Zmíním se o tomto bubínku ještě později.
Všech jedenáct rot dělalo, co bylo třeba. Cvičily skoro denně -času bylo víc než dost, protože lidé byli bez práce. Jak jsme mohli provádět vojenský výcvik a z čeho jsme vlastně žili, nemohu už dnes říci. Připadá mi to jako zázrak.
‚Královi zachránci' existovali i v jiných obcích. Byli spolu ve spojení a rozhodli se vyrazit do Drážďan, jakmile dostanou rozkaz, a učinit pro krále všechno, položit za něj třeba i život, bude-li

to nutné. A tento rozkaz[1] jednoho krásného dne přišel. Ozvaly se signální rohy, zavířily bubny. Ze všech dveří se vyřítili hrdinové a shromáždili se na návsi. Řeznický mistr Haase byl plukovní adjutant. Vypůjčil si koně a vyšvihl se na něj. Nebylo pro něj snadné vyjednávat s velitelem, jeho zástupcem a kapitány, protože kůň chtěl vždycky jinam než jezdec.
Paní soudcová Layritzová vyvěsila z oken ubrus a svou sváteční pláštěnku. To byly vlajky. Kdo měl něco podobného, napodobil ji. Náměstí tím získalo radostnou, slavnostní tvář. Vůbec byli všichni jen nadšeni. Nikde ani stopa bolesti z loučení. Nikdo necítil potřebu rozžehnat se s ženou a dětmi. Všude samý jásot, třikrát sláva, vivat, hurá ze všech stran! Pan velitel měl řeč. Nato se ozval velkolepý tuš dechových nástrojů a bubnů. Pak povely jednotlivých hejtmanů: „Pozor. . . vpravo hleď, vyřídit. . . přímo hleď. . . k noze zbraň. . . do ruky zbraň. . . k poctě zbraň. . . na rameno zbraň. . . vpravo v bok, pochodem v chod!"
Vpředu pan adjutant na vypůjčeném koni, za ním muzikanti s tureckými činely, bubeníci, potom velitel a jeho zástupce, za nimi střelci, garda a devět dalších rot, tak odpochodovali vojáci levá pravá, levá pravá tehdejší Zadní uličkou a kolem Cechovního rybníka, jemuž jsme kdysi svěřili naše žáby, do Wůstenbrandu, aby se přes Chemnitz a Freiberg dostali do hlavního města. Spousta rodinných příslušníků pochodovala za nimi, aby hrdiny vyprovodili až na hranice městečka.
Já jsem však stál u domovních dveří svého oblíbeného pana kantora Straucha, našeho souseda, vedle Friederike, jeho ženy, která byla sestrou pana městského soudce Layritze. Pan kantor neměl děti a já jsem měl za úkol pomáhat jeho ženě při drobných domácích záležitostech. Pana kantora jsem vášnivě miloval. Ona mi však byla protivná, protože mi za všechny pochůzky, které jsem pro ni vykonával, dávala jen nahnilá jablka nebo moučné hrušky a manželovi dovolovala vykouřit za měsíc jen dva doutníky po dvou fenicích za kus. Musel jsem mu pro ně chodit ke kramáři, protože se kantor styděl kupovat si sám tak laciné doutníky. Kouřit je musel na dvorku, protože Friederike nesnášela tabákový kouř.
Také kantor byl toho dne unesen pohledem na naše oddíly. Díval se za nimi a řekl:

Dne 3. 5. 1849 vypuklo v Drážďanech povstání. Dne 6. 5. se dobrovolníci z Ernstthalu vydali na cestu.

„Takové itadšení pro Boha, krále a vlast je opravdu něco velkého, néco ušlechtilého!"
„Ale co nám to přinese?" zeptala se paní kantorova.
„Přinese nám to štěstí, skutečné, opravdové štěstí!"
Po těchto slovech zašel kantor do domu. Neměl rád hádky. Já jsem se vrátil na náš dvorek. Stála tam jabloň. Sedl jsem si pod ni a přemýšlel jsem o slovech pana kantora. Tedy Bůh, král a vlast - v těchto slovech spočívá pravé štěstí. Chtěl a musel jsem si to zapamatovat. Později život tato tři slova formoval a dopracovával. Ale i když se jejich tvar měnil, podstata zůstala.
Z těch, kteří odešli vykonat velké hrdinské činy, se nejdřív vrátil vypůjčený kůň. Pan adjutant ho poslal zpátky po poslu, protože se mu lépe šlo, než jelo na koni, a protože neměl dost peněz, aby ho uhradil, kdyby koně zranili, či dokonce zastřelili v boji.
Kvečeru přišel tkalcovský mistr Kretzschmar. Tvrdil, že mu v další cestě zabránily jeho ploché nohy, že je to vrozená vada, proti níž se nedá nic dělat.
Po setmění se dostavilo ještě pár dalších mužů, kteří byli ze závažných důvodů propuštěni, a přinesli zprávu, že naše armádní jednotka táboří za Chemnitzí u Óderanu a že vyslala do Freibergu zvědy, aby obhlédli tamní bojiště.
K ránu přišla překvapivá, avšak nikoli smutná zpráva, že vojáci dostali z Freibergu pokyn, aby se ihned vrátili, že už je nepotřebují, neboť do Drážďan přitáhli Prušáci[1], a že už tedy krále a vládě nic nehrozí.
Každý si dovede představit, že se toho dne nevyučovalo a nepracovalo. Také já jsem se vzbouřil proti šití rukavic. Prostě jsem utekl a přidal se k odvážným klukům a holkám, kteří vytvořili jedenáct rot a rozhodli se jít svým vracejícím se otcům naproti.
Tento plán jsme uskutečnili. Utábořili jsme se u wustenbrandských rybníků, a když se navrátilci dostavili, sešli jsme s nimi za zvuků hudby a bubnů z kopce dolů, kde stály naše osiřelé ženy a matky, aby nás všechny, velké i malé, zčásti dojatě, zčásti se smíchem přivítaly.
Proč to všechno tak obšírně vyprávím? Pro hluboký dojem, jaký to na mě udělalo. Chci ukázat zdroje, z nichž se spletly příčiny mého osudu. Že jsem - ať se později stalo cokoli - nikdy ani na

jediný okamžik nezakolísal ve víře v Boha a neztratil úctu před jeho zákony, tkví jednak ve mně, jednak také v těchto drobných událostech z raného mládí, které mě více či méně ovlivnily. Nikdy jsem nezapomněl na slova svého dobrého starého kantora, která mi přešla nejen do masa a krve, ale i do ducha a duše.

Po těchto vzrušujících událostech se život vrátil do klidných dřívějších kolejí. Sešíval jsem opět rukavice a chodil do školy. Tato škola však otci nestačila. Chtěl, abych se naučil víc, než co poskytovala tehdejší obecná škola. Můj hlas se vyvinul v hezký, znělý soprán velkého rozsahu, a proto mě pan kantor přijal do chrámového chlapeckého sboru. Rychle jsem všechno pochytil a přestal se bát veřejnosti. Tak se stalo, že jsem už zanedlouho zpíval v kostele sóla. Obec byla chudá - na drahé církevní skladby neměla prostředky. Pan učitel je musel opisovat a já jsem je opisoval s ním. Kde to nestačilo, tam komponoval sám. A skladatel byl! A jaký! Pocházel však z malé, bezvýznamné vesničky Mittelbachu[1], z chudých, nevzdělaných rodičů a studium hudby doslova prohladověl. Než se stal učitelem a kantorem, chodil pořád jen v modrém plátěném saku a modrých plátěných kalhotách a tolar pro něj byl jmění, z něhož žil celé týdny. Tato chudoba způsobila, že sám sebe nedoceňoval. Nedokázal se prosadit. Byl se vším spokojený. Hrál skvěle na varhany, na klavír a na housle, dovedl komponovat pro všechny hudební nástroje a mohl by býval rychle získat slávu a peníze, kdyby měl víc sebedůvěry a odvahy.

Všichni věděli: kdekoli se v Sasku a v sousedních končinách zasvěcovaly nové varhany, tam se zcela jistě objevil kantor Strauch z Ernstthalu, aby se s nimi seznámil a jednou si na ně zahrál. Byla to jediná radost, kterou si dopřával. K tomu, aby chtěl být něčím víc než ernstthalským kantorem, mu kromě odvahy chyběl také souhlas jeho přísné ženy Friederike, která byla zámožnou dívkou, a proto v manželství zněla jako dvaatřicetistopý principál, zatímco panu kantorovi byl přisouzen jen hlas něžné vox humana.

Paní Friederike vlastnila spolu s bratrem několik ovocných sadů a sklizené ovoce výhodně prodávala. Už jsem se zmínil o tom, že jsem od ní dostával jen nahnilá či moučná jablka a hrušky. Dávala mi je však s výrazem, jako by rozdávala království. Pro mno-

" Samuel Friedrich Strauch, narozený 8. 9. 1788 v Mittelbachu u Chemnitze, 25. 8. 1819 jmenovaný učitelem na dívčí škole a kantorem v Ernstthalu. Jako učitel odešel do penze roku 1850 a zemřel v Ernstthalu 10. 2. 1860.

hem vyšší hodnoty svého muže jako člověka i jako umělce neměla sebemenší pochopení. Byla připoutaná k svým sadům, a proto i k Ernstthalu. O manželův duchovní život a jeho duševní potřeby se nestarala. Neotevřela jedinou z jeho knih a jeho kompozice mizely hned po dokončení hluboko v zaprášených bednách pod domovní střechou. Když učitel zemřel, prodala to všechno jako ma-kulaturu do papírny. Nemohl jsem tomu zabránit, protože jsem nebyl doma.

Nelze vypovědět - a jiní lidé to ani nemohou pochopit - jaké je to neštěstí být po celý život připoután k ženě, která se pohybuje pouze v přízemních vrstvách a nepustí ani toho nejnadanějšího, ba geniálního muže do výšin. Můj starý kantor snášel toto utrpení jen proto, že byl nesmírně poddajný a navíc dobromyslný a nikdy nezapomněl na to, že sám byl kdysi chudý mladík a Friederike bohatá dívka a kromě toho sestra pana městského soudce.

Později mě kantor učil hrát na varhany, klavír a housle. Řekl jsem už, že mi otec sám zhotovil houslový smyčec. Kantor mě učil přirozeně zdarma, neboť moji rodiče byli příliš chudí, aby mu za to mohli platit. Přísná paní Friederike s tím však nebyla srozuměna. Hře na varhany jsem se učil v kostele a hře na housle ve školní třídě - proti tomu nemohla paní kantorova nic namítat. Ale klavír stál v obývacím pokoji, a když jsem zaklepal a zeptal se, devětkrát z deseti případů vyšel pan učitel se slovy: „Dneska hodina odpadá, milý Karle, manželka by to nesnesla. Má migrénu." Někdy řekl: „Má vapeurs." Nevěděl jsem, co to je, ale považoval jsem to za něco ještě horšího než to, co jsem taky neznal, totiž migrénu. Ale že to mívala, jen když jsem přišel hrát na klavír, se mi nelíbilo. Hodný pan kantor mi to vynahrazoval tím, že mě občas - když se naskytla příležitost - vzdělával i v nauce o harmonii, což Friederike nemusela ani vědět. To jsem však už byl větší, a tak daleko zatím ještě nejsme.

Můj ve všem netrpělivý otec projevoval netrpělivost i v tom, co nazýval mou ‚výchovou'. Musím poznamenat: ‚vychovával' jen mě, o sestry se staral méně. Všechny své naděje vsadil na to, že v životě dosáhnu toho, čeho on sám nedosáhl, tedy nejen šťastnějšího, ale i duchovně vyššího životního postavení. To mu musím přičíst k dobru: jeho největším přáním sice byl takzvaný dobrý výdělek, ale ještě více mu šlo o mohutný rozvoj ducha. V nitru to cítil víc a zřetelněji, než dokázal vyjádřit slovy. Chtěl, aby se ze mne stal vzdělaný, pokud možná velmi vzdělaný člověk, který něco vy-

koná pro obecné dobro lidstva. To bylo jeho největším přáním, i když ho nevyjádřil přímo těmito, nýbrž jinými slovy.
Jak vidno, nevyžadoval málo, avšak nebyla to od něj opovážlivost: pevně věřil v to, co si přál, a byl přesvědčen, že toho dosáhne. Bohužel však neměl jasno o cestách a prostředcích, jimiž by se dalo toho cíle dosáhnout, a podceňoval obrovské překážky, stojící v cestě jeho plánu. Byl ochoten přinést jakoukoliv, i tu největší oběť, ale neuvážil, že i ta sebevětší oběť chudáka neváží při vzpouře proti poměrům ani gram. A především netušil, že k takovým cílům by mě musel dovést zcela jiný člověk než on. Otec se domníval, že se především musím co nejvíc a co nejrychleji učit, a podle toho velmi rázně jednal.
Do školy jsem šel v pěti letech a propustili mě z ní ve čtrnácti. Učil jsem se snadno. Rychle jsem dohonil svou o dva roky starší sestru. Potom mi koupili učebnice starších chlapců. Musel jsem doma řešit jejich školní úlohy. Tak jsem se brzy odcizil své třídě, což bylo pro tak malé, tvárné dítě velké psychologické zlo, ale něco takového otec přirozeně nechápal. Myslím, že netušili dokonce ani učitelé, jak velké chyby se dopouštějí. Vycházeli z nenáročné úvahy, že školáka, který se ve své třídě nemůže už nic naučit, prostě a bez ohledu na jeho mládí přeloží do nejbližší vyšší třídy. Tito pánové se všichni více či méně přátelili s mým otcem, a tak mhouřil dokonce i pan místní školní inspektor oči nad tím, že jsem jako osmi či devítiletý chlapec seděl už u jedenácti a dvanáctiletých školáků.
Vzhledem k tomu, jaké jsem dělal duchovní pokroky - což ovšem není na obecné škole tak obtížné -, to bylo asi správné; avšak na mé duši se tím dopouštěli velkého, bolestného násilí. Upozorňuji tu, že rozlišuji velmi přesně mezi duchem a duší, mezi duchovním a duševním. Co v třídách, do nichž jsem svým věkem nepatřil, dali mému skromnému duchu, vzali na druhé straně mé duši. Neseděl jsem mezi svými vrstevníky. Byl jsem považován za vetřelce a vznášel jsem se se svými malými, citovými dětskými potřebami ve vzduchoprázdnu. Zkrátka a dobře, od počátku jsem tam nepatřil, a to se rok od roku stupňovalo. Dřívější kamarády jsem ztratil, a ty, mezi nimiž jsem se ocitl, jsem nezískal.
Prosím, abyste se tomuto jen zdánlivě vedlejšímu a nedůležitému dětskému osudu nesmáli. Vychovatel, který se vyzná v říši lidské a dětské duše, se jím bude bez váhání zabývat vážně, velmi vážně. Každý dospělý, a ještě spíš každé dítě chce mít pod nohama

pevnou půdu, kterou nesmí ztratit. Mně však tuto půdu vzali. To, co nazýváme mládím, jsem nikdy neměl. Nikdy mi nebylo dopřáno mít skutečného, pravého kamaráda ze školy a z mládí. Prostým důsledkem toho je, že jsem dokonce i dnes, ve vysokém věku, ve své vlasti cizí, ba cizejší než cizí. Neznají mě tam; nikdy mi tam nerozuměli, a tak se stalo, že tam kolem mé osoby vzniklo předivo báchorek, které není možné ani vylíčit. To, co jsem se měl podle otcova názoru naučit, se nijak neomezovalo na školní výuku a školní úkoly. Otec přinášel domů spoustu takzvaného učiva a nedokázal z něj vybrat to důležité, anebo ho správně seřadit. Nosil vše, co mu přišlo do ruky. Musel jsem se to učit, anebo to dokonce opisovat, protože si otec myslel, že si to tak lépe zapamatuji.
Čím vším mě zavalil: starými modlitebními knížkami, početnicemi, přírodopisem, učenými pojednáními, z nichž jsem nechápal ani slovo. Musel jsem opsat celý zeměpis Německa z roku 1802, čítající přes pět set stran, abych si všechna čísla snáz zapamatoval. Ta čísla přirozeně už dávno neodpovídala pravdě. Proseděl jsem celé dny a poloviny nocí, abych si ty zmatené, nepotřebné údaje vtloukl do hlavy. Bylo to neslýchané přepínání, které bych patrně nevydržel, kdyby moje tělo nebylo přes velmi skrovnou stravu tak statné, že sneslo i tuto námahu.
Prožíval jsem však i chvíle a hodiny odpočinku. Otec mě totiž bral s sebou, kdykoli šel na procházku, anebo se musel vydat někam dál. Kladl si přitom jen jedinou podmínku, totiž abych přitom ani na okamžik nezameškal školu.
Procházky po lesích a hájích byly vzhledem k otcovým znalostem rostlin vždy zajímavé. Otec však chodil i mezi lidi - v určité dny do určitých hostinců. Scházeli se tam pan učitel Schulze, pan ředitel, boháč Wetzel, pan komorník Thiele, obchodník Vogel, hejtman střelců Lippold a další, aby si zahráli kuželky nebo skat. Otec se toho zúčastnil vždy a já s ním, protože jsem musel. Otec soudil, že patřím k němu. Neviděl mě rád s jinými chlapci bez dozoru. Že to pro mě ve společnosti dospělých mužů jistě nebylo lepší, nechápal. Mohl jsem tam slyšet a vidět věci, které je lépe před mládeží tajit.
Otec se však držel i v té nejbujnější společnosti velmi zpátky. Neviděl jsem ho nikdy opilého. V hostinci bývala jeho pravidelnou dávkou sklenice obyčejného piva za sedm feniků a sklenka režné či jalovcové za šest feniků. Dal mi také ochutnat. Při zvláštních příležitostech si se mnou rozdělil kus koláče za šest feniků. Nikdo ho

nikdy nevaroval, aby mě do společnosti dospělých bral, dokonce ani rektor a pastor, kteří se tam občas také ukázali. Přinejmenším tito pánové měli přece vědět, že tam i při dovolených a zcela nezávadných debatách jako tichý, ale velmi pozorný posluchač, budu zasvěcen do věcí a záležitostí, na které mám ještě deset let čas. Nebyl jsem předčasně dospělý, tohoto výrazu se používá jen pro pohlavní zralost, a o tom jsem se tam nic nedověděl; stalo se však něco mnohem horšího: byl jsem vytržen ze svého dětství a zavlečen na tvrdou, špinavou cestu, na níž moje nohy musely mít pocit, že kráčejí po střepech.

Jak dobře mi pak bylo, když jsem přišel k babičce a mohl se u ní utéci do své zamilované říše pohádek! Byl jsem přirozeně příliš mladý, abych pochopil, že tato říše vyrůstá z té nejpravdivější, nebezpečnější skutečnosti. Pro mě neměla nohy; vznášela se; až později, když jsem nabíral rozum, mohla mi poskytnout oporu, kterou jsem tak potřeboval.

Tu přišel den, kdy se mi zjevil svět, který mě od té doby už nepustil. Přijelo divadlo[1]. Sice jen docela obyčejné, chudičké loutkové divadlo, ale přece jen divadlo. Hrálo v domě tkalcovského mistra. První místo tři groše, druhé místo dva groše, třetí místo jeden groš, děti polovic. Směl jsem tam jít s babičkou. Stálo to patnáct feniků pro oba. Hráli: Müllerovic růžička aneb Bitva u Jeny. Oči mi jen hořely. Celý jsem žhnul. Loutky, loutky! Ale pro mě žily. Mluvily, milovaly a nenáviděly, trpěly, přijímaly velká, smělá rozhodnutí, obětovaly se pro krále a vlast. O tom přece tehdy pan kantor hovořil a to obdivoval! Moje srdce jásalo. Když jsme se vrátili domů, musela mi babička vysvětlit, jak se loutkami pohybuje.

„Dřevěným křížem," řekla mi. „Z toho dřevěného kříže vedou nitky přivázané ke končetinám loutky, které se pohnou, jakmile se pohne křížem."

„Ale ty loutky přece mluví!" řekl jsem.

„Ne, mluví člověk, který drží v ruce kříž. Je to stejné jako ve skutečném životě."

„Jak to myslíš?"

„Tomu bys ještě nerozuměl. Ale jednou to pochopíš."

Nedal jsem pokoj, dokud nám nedovolili jít do divadla ještě jednou. Tentokrát hráli: Doktor Faust aneb Bůh, člověk a ďábel.

[1] 1851

Marně bych se snažil vyjádřit slovy, jaký dojem na mě tato hra učinila. Nebyl to Goethův Faust, nýbrž Faust podle prastaré lidové hry, nikoli drama, v němž je uložena všechna filozofie velkého básníka, a ještě něco víc - bylo to volání po vykoupení z utrpení a strachu z pozemského života, stoupající k nebi z nejhlubších hlubin duše lidu. Slyšel jsem to volání, cítil jsem je a volal jsem také, i když jsem byl jen chudý, nevědomý chlapec, tehdy sotva devítiletý.
Goethův Faust by mně, dítěti, nemohl nic říci. Neříká mi, abych se upřímně přiznal, ani dnes, co chce a má lidstvu patrně říci; ony loutky však mluvily nahlas, skoro až příliš, a to, co říkaly, bylo důležité, nesmírně závažné, protože to bylo tak prosté, tak nekonečně prosté: ďábel, který se smí vrátit k Bohu, jen když s sebou přivede člověka! A ty nitky, ty nitky vedoucí nahoru, přímo do nebe! A všechno, všechno, co se tam dole pohybuje, visí na kříži, na bolesti, na utrpení, na pozemském trápení. Co nevisí na tomto kříži, je přebytečné, je nehybné, je pro nebe mrtvé!
Tyto poslední myšlenky mě přirozeně tehdy ještě nenapadaly, ještě dlouho ne. Ale babička se vyjádřila v tomto směru, i když ne tak zřetelně, a co jsem přímo neviděl, začal jsem aspoň tušit.
Jako člen chlapeckého sboru jsem o nedělích a svátcích musei dvakrát do kostela, a chodil jsem tam rád. Nemohu si vzpomenout, že bych kdy některou bohoslužbu zameškal. Ale jsem natolik upřímný, abych řekl, že jsem si přes všechno povznášející, co jsem tam nacházel, nikdy nepřinesl z kostela tak nepopsatelně hluboký zážitek jako tehdy z loutkového divadla. Od onoho večera až do dneška je pro mne divadlo místem, jehož branou nesmí proniknout nic nečistého, ošklivého či znesvěceného.
Když jsem se zeptal pana kantora, kdo si tuto divadelní hru vymyslel a sepsal, odpověděl, že to neučinil jedinec, nýbrž duše celého lidstva, a velký, slavný německý básník jménem Wolfgang Goethe, že z toho vytvořil nádherné umělecké dílo napsané nikoli pro loutky, ale pro živé lidi.
Tu jsem mu rychle skočil do řeči: „Pane kantore, já chci být taky takový velký básník, co nepíše pro loutky, ale pro živé lidi! Jak se do toho mám pustit?"
Tu se na mě kantor dlouze a s téměř soucitným úsměvem zadíval a odpověděl: „Pusť se do toho, jak chceš, chlapče, stejně to budou většinou jen loutky, jimž obětuješ svou práci a svůj život."
Tato slova jsem přirozeně pochopil až později, ale ony dva vece-

ry měly bezesporu velký vliv.na mou malou dušičku. Bůh, člověk a ďábel se stali a zůstali mými oblíbenými tématy a myšlenka, že většina lidí jsou jen loutky, které se nepohybují samy, nýbrž jimiž někdo pohybuje, stojí za vším, co dělám[1]. Zda kříž, z něhož visí nitky, drží v rukou Bůh, ďábel či člověk, kníže ducha či kníže zbraní, aby ovlivňoval lidi, neprojeví se nikdy hned, nýbrž vždy až později podle následků.
Krátce nato jsem se seznámil i s hrami, které nenapsala duše lidu, nýbrž které pro divadlo napsali básníci, a to je okamžik, kdy se musím vrátit k svému bubínku.
Na určitou dobu se v Ernstthalu usadila skupina herců[2]. Nešlo tedy o loutkové, nýbrž o skutečné divadlo. Ceny byly více než mírné: první místo padesát feniků, druhé místo dvacet pět feniků, třetí místo patnáct feniků a čtvrté místo - k stání - deset feniků. Přes tuto láci však zůstávala denně více než polovina míst prázdná. ‚Umělci' upadli do dluhů. Pan ředitel dostal pekelný strach. Neměl už čím zaplatit nájemné za sál. Tu se před ním objevil zachránce. Tímto zachráncem jsem byl - já.
Ředitel se na procházce sešel s mým otcem a svěřil se mu se svými starostmi. Dali hlavy dohromady. Výsledkem bylo, že se otec vrátil rychle domů a řekl mi: „Karle, přines ten svůj bubínek. Musíme ho vyčistit."
„Proč?" zeptal jsem se.
„Budeš na něj bubnovat, až půjde Preciosa se svými cikány třikrát kolem jeviště."
„Kdo je to Preciosa?"
„Krásná mladá cikánka, která je ve skutečnosti dcerou hraběte. Cikáni ji unesli. Preciosa se nakonec vrátí a najde své rodiče[3]. Ty budeš bubeník a dostaneš lesklé knoflíky a klobouk s bílými pery. To přitáhne diváky. Veřejnosti se to oznámí předem. Když bude dům plný, dá ti pan ředitel pět nových grošů. Když nebude plný, nedostaneš nic. Zítra v jedenáct hodin dopoledne bude zkouška."
Rozumí se samo sebou, že jsem se rozplýval blahem. Cikánský bubeník! Hraběcí dcera! Lesklé knoflíky! Bílá pera! Třikrát kolem

[1] Už před 1870 plánoval Karel May několikasvazkový román Mensch und Teufel (Člověk a ďábel).
[2] Srv. k tomu povídku Die falschen Exzellenzen ve 47. sv. Sebraných spisů (zde vždy v něm. vyd. Karl-May-Verlag): Professor Vitzlipuízli.
[3] Preciosa, hra od Pia Alexandra Wolffa (1782-1828). Roku 1820 ji zhudebnil Carl Maria von Weber.

celého jeviště! Pět nových grošů! Celou noc jsem skoro nespal a velmi přesné jsem se dostavil s bubínkem na zkoušku. Proběhla dobře. Všem umělkyním a umělcům jsem se líbil. Paní ředitelová mé pohladila po tváři. Pan ředitel pochválil můj inteligentní obličej, moji odvahu a bystrost. Řekl však, že je moje role lehká, že bych ji mohl zahrát za čtyřicet feniků; že by už třicet feniků byl skvělý honorář. Otec byl však se mnou a neslevil ani fenik, neboť poznal, jakou mám pro divadlo cenu, a nepřistoupil na smlouvání.

Měl jsem za těch padesát feniků vystoupit jen jednou a pochodovat v čele velkého průvodu cikánů. Stál jsem v kulisách, všichni cikáni za mnou. V kulisách naproti mně stál režisér, který hrál starého zámeckého fojta Pedra. Až zvedne pravou ruku, měl jsem vyrazit, třikrát rázně obejít jeviště a zmizet zase za stejnou kulisou. Bylo to opravdu snadné, nedalo se to zkazit. Lesklé knoflíky jsem dostal už na zkoušce. Matka mi je musela přišít. Bylo jich přes třicet -skoro se mi nevešly na kazajku. Během odpoledne mi přinesli klobouk s bílými pery. Ten jsme jako reklamu vyvěsili z okna, a zapůsobilo to. Měl jsem se dostavit čtvrt hodiny před začátkem představení. Přivítala mě zářící paní ředitelová - hlediště bylo totiž už teď tak plné, že narychlo zřídili vpředu ještě několik ,lóžf po deseti nových groších za místo. I tyto lóže se rychle prodaly.

Otec, matka a babička dostali volňásky. Toho dne jsem byl prostě velmi vzácné dítě. Toto poznání se rozšířilo tak, že mi paní ředitelová strčila mých pět grošů do pravé kapsy u kalhot, ještě než se opona poprvé zvedla. To významně zvětšilo mou jistotu a moje umělecké nadšení.

A pak nastal velký, vznešený okamžik mého jevištního debutu. První dějství se odehrávalo v Madridu. Tam jsem nevystupoval. Seděl jsem v šatně a poslouchal, co se říká na jevišti. Pak pro mě přišli. Připnul jsem si bubínek, nasadil klobouk s pery a odešel za svou kulisu. Na jevišti stáli Don Fernando a Donna Klára a ještě někdo. Za protější kulisou stál opřený Pedro, který mi měl dát znamení. Viděl mě přicházet tak rázně, že si myslel, že chci rovnou a přímo na pódium. Proto zvedl rychle pravou ruku, aby tomu zabránil. Já jsem to samozřejmě pojal jako smluvené znamení, a přestože za mnou cikáni ještě nestáli, začal jsem bubnovat a vypochodoval jsem na jeviště. Don Fernando a Donna Klára strnuli hrůzou.

„Ty rošťáku![11] křikl na mě fojt, když jsem pochodoval kolem něj. Zvedl ruku, aby mě zatáhl za kulisy, ale já už byl pryč. Ze všech

kulis na mě mávali, abych přestal a vrátil se. Já jsem však trval na tom, co bylo dojednané, totiž že půjdu třikrát dokola.
„Ty rošťáku jeden!" zařval fojt, když jsem šel kolem něj podruhé, a to tak nahlas, že to bylo slyšet po celém hledišti, přestože jsem nepřetržitě bubnoval.
Z hlediště se ozval hlasitý smích a já začal třetí kolo.
„Bravo, bravo!" ozvaly se pochvalné výkřiky z publika.
Tu vjel konečně život do zděšeného pana ředitele, který hrál Dona Fernanda. Přiskočil ke mně, popadl mě za obě paže, takže jsem se musel zastavit a přestat bubnovat, a obořil se na mě:
„Copak ti docela přeskočilo, ty kluku zatracená? Tak už dost!"
„Ne, nepřestávej, bubnuj dál, jen dál!" volali rozesmátí diváci.
„Ano, dál, pořád dál," odpověděl jsem i já a řediteli jsem se vytrhl. „Mají přijít cikáni! Kde je ta banda, kde je ta banda?"
„Ano, kde je ta banda, kde je ta banda?" volalo, křičelo a halekalo publikum.
A já jsem se dal znovu na pochod a začal znovu bubnovat. Nato se ta banda znovu objevila, i když jen z povinnosti, vpředu Vianda, stará cikánka, a za ní všichni ostatní. Teď teprve začal ten správný pochod, třikrát kolem jeviště a potom zpátky k mé kulise. Ale publikum se s tím nespokojilo. Volalo: „Sem s tou bandou, sem!" a my jsme museli pochodovat pořád dokola.
Na konci dějství jsem musel ještě dvakrát vyjít na scénu. To bylo povyražení! Potom jsem už neměl nic na práci a mohl bych býval odejít, ale pan ředitel mě nepustil. Sepsal pro mě krátký projev, který jsem se měl naučit nazpaměť a přednést ho po představení. Pro případ, že to provedu dobře, mi slíbil dalších padesát feniků. Jeho slib působil na mou paměť velmi povzbudivě. Když hra skončila a potlesk doznával, vypochodoval jsem s bubínkem znovu na jeviště a zpředu z rampy jsem velectěné publikum požádal, aby ještě neodcházelo, protože přijde paní ředitelka a půjde od místa k místu a bude prodávat předplatné, které zítra, pozítří a později už nebude k dostání. Jako narážku na výkřiky za dnešního potlesku formuloval pan ředitel závěr mého proslovu takto: „Tak tedy sem s tou peněženkou! Sem s penězi, sem!"
Nebylo to přijato se zlým, nýbrž s dobromyslným smíchem a mělo to kýžený úspěch. Všichni zářili - jak členové ředitelství, tak všichni ostatní umělkyně a umělci, včetně mne, protože jsem dostal nejen dalších pět nových grošů, ale navíc ještě volňásek, platící pro celý pobyt společnosti u nás.

Skutečně jsem ho několikrát použil a šel se podívat na hry, na které mě otec pustil. Od této spořádané společnosti ostatně nehrozila divákům mravní úhona, neboť pan ředitel, který se jednoho dne zúčastnil hry v kuželky, odpověděl při této příležitosti na otázku, proč ze svých her tak ustrašeně vyškrtává všechny něžné milostné scény:
„Jednak z pocitu morální povinnosti, jednak z moudré úvahy. Naše první a jediná milovnice je na takové role příliš stará a taky příliš ošklivá."
V hrách, které jsem zhlédl, jsem hledal kříž a nitky, na kterých visí loutky. Byl jsem příliš mladý, abych je našel. To bylo vyhrazeno budoucnosti. Ani Boha, ďábla a člověka se mi nepodařilo objevit. To se mi stává velmi často i dnes, přestože tyto tři faktory jsou nejen nejvýznamnější, nýbrž dokonce i jediné, z jejichž souhry může vzniknout drama. To říkám teď jako muž, jako stařec. Tehdy, jako dítě, jsem to nechápal a nechával jsem se okouzlovat lacinou, prázdnou povrchností jako každé větší či menší dítě. Lidé, kteří napsali hry předváděné na jevišti, mi připadali jako bozi. Kdybych byl já tak výjimečný, nevyprávěl bych o unesených cikánkách, ale o své nádherné pohádce o Sitaře, o Ardistanu a Džinistanu, o Kulubské kovárně ducha, o vykoupení z pozemského trápení a o jiných podobných věcech.
Jak vidíte, ocitl jsem se opět u jednoho z oněch bodů, kdy jsem byl z bezpečí, jež je dopřáno jiným dětem a jež jsem taky tolik potřeboval, vržen do světa, do něhož jsem nepatřil, protože do něj smějí vejít jen vyvolení zralí muži. A přistupovalo k tomu ještě něco jiného.
Moji rodiče byli evangelicko-luteránského vyznání. Proto jsem byl i já stejně pokřtěn, chodil jsem na evangelicko-luteránské náboženství a ve čtrnácti letech jsem byl takto biřmován[1]. To však nevedlo ani v nejmenším k odsuzování lidí jiného vyznání. Nepovažovali jsme se ani za lepší, ani za povolanější než oni. Náš starý farář byl milý, laskavý pán, kterého nikdy nenapadlo šířit v rámci své církevní funkce náboženskou nenávist. Naši učitelé smýšleli stejně. A ti, na nichž záleželo nejvíc, totiž otec. matka a babička, byli všichni tři hluboce nábožní, avšak nebyla to naučená, nýbrž

[1] 1856. Farář napsal do spisů: Schopnosti znamenité. Mavovvm biřmovacím výrokem byl verš 2. Tm 1, 13.

vrozená nábožnost, která nevyhledává spory a každému klade především za úkol být dobrý. Pakliže je, může být tím spíš i dobrým křesťanem. Slyšel jsem jednou pana pastora hovořit o náboženských rozdílech s panem ředitelem. Pastor řekl: „Horlitel není nikdy dobrý diplomat."
To jsem si zapamatoval. Už jsem řekl, že jsem o nedělích a svátcích chodil do kostela dvakrát, aniž bych byl bigotní, anebo si to dokonce počítal za zásluhu. Denně jsem se modlil - ve všech životních situacích, a modlím se dodnes. Co jsem živ, nestalo se mi ani na okamžik, že bych zapochyboval o Bohu, o jeho všemohoucnosti, jeho moudrosti, lásce a spravedlnosti. V této skálopevné víře jsem dodnes neotřesitelný.
Měl jsem vždy sklon k symbolismu, a to nejen k náboženskému. Každá osoba a čin, znamenající něco dobrého, ušlechtilého, hlubokého, jsou mi svaté. Proto na mě některé náboženské obyčeje, na nichž jsem se jako chlapec podílel, silně zapůsobily. Jedním z těchto obyčejů bylo, že se biřmovanci z Květné neděle zúčastnili o následujícím Zeleném čtvrtku poprvé v životě svatého přijímání. Jen za tohoto přijímání, během celého roku už nikdy, stáli první čtyři členové chlapeckého sboru po dvou po stranách oltáře a přisluhovali. Byli oblečeni stejně jako farář, měli ornát, čepičku a bílou štolu. Stáli mezi kněžími a věřícími, přistupujícími k přijímání, a drželi před sebou černé roušky se zlatým lemem, aby se z podávaného těla Páně nic neztratilo. Protože jsem přišel do sboru velmi mladý, vykonával jsem tuto funkci před vlastním biřmováním několikrát. Zbožné chvíle víry v Boha před oltářem cítím v sobě ještě dnes, po tolika letech.
Jiným takovým obyčejem bylo, že na první vánoční svátek každoročně vystoupil při velké mši první chlapec ze sboru na kazatelnu, aby zazpíval proroctví Jesaiáše, kap. 9, verš 2 až 7. Zpíval je docela sám za tichého, něžného doprovodu varhan. Byla k tomu zapotřebí odvaha, a stávalo se nezřídka, že varhaník musel zpěváčkovi přijít na pomoc.
Toto proroctví jsem zpíval i já - a přesně tak, jak je ode mne slyšela obec, působí ve mně dodnes a zaznívá ze mne až do těch nejvzdálenějších kruhů mých čtenářů, i když jinými slovy, mezi řádkami mých knih. Kdo stál jako malý školák na kazatelně a radostně pozdviženým hlasem zpíval před naslouchající obcí, že se objeví jasné světlo a mír bude bez konce, toho doprovází -pokud se tomu zuby nehty nevzpírá - po celý život ona betlémská

hvězda, která září, i když všechny ostatní hvězdy pohasnou.
Kdo není zvyklý hledět hlouběji, pravděpodobně teď řekne, že jsem se i zde ocitl u jednoho z oněch bodů, kdy jsem postupně ztrácel pevnou půdu pod nohama, takže jsem se nakonec duševně vznášel ve vzduchu. Pravdou je však pravý opak. Nic jsem neztratil, ale mnoho, velmi mnoho mi bylo dáno - sice nikoli opora a úkryt na zemi, zato však lano, dost silné a pevné, abych se po něm mohl vyšplhat nahoru, když se pode mnou otevřela propast, jíž jsem byl -jak by tvrdili fatalisté - propadlý od začátku. Začínám--li hovořit o této propasti, vstupuji do oněch končin svého takzvaného mládí, kde se rozprostíraly a dodnes rozprostírají bažiny, z nichž stoupaly všechny ty výpary a jedy, které mi činily z života nepřetržité, nekonečné utrpení.
Touto propastí je - abych ji hned správně pojmenoval - četba. Nezřítil jsem se do ní náhle, zničehonic a neočekávaně, nýbrž sestoupil jsem do ní krok za krokem, pomalu a záměrně, veden pečlivě za ruku svým otcem.
Otec přirozeně netušil, stejně jako já, kam nás tato cesta vede. Mou první četbou byly pohádky, herbář a obrázková bible s poznámkami našich předků. Pak přišly rozmanité učebnice, staré i současné, které se vyskytovaly v městečku. Potom všemožné jiné knihy, které si otec půjčoval. Mezi nimi i bible. Nikoli výběr biblických příběhů, nýbrž celá, úplná bible, kterou jsem jako chlapec několikrát přečetl od prvního do posledního slova, všechno, co v ní je. Otec to považoval za správné a žádný z mých učitelů mu to nevyvracel, ani farář.
Otec nestrpěl, abych třeba jen zdánlivě lelkoval. A byl proti tomu, abych se podílel na nezbednostech ostatních kluků. Vychovával mě jako vzor, který se ukazuje ostatním. Musel jsem být stále doma a psát, číst a učit se. Od šití rukavic jsem byl postupně osvobozen. Úlevu mi nepřineslo, ani když otec odešel z domu - brával mě totiž s sebou. Když jsem viděl, jak si děti mého věku na návsi hrají, skáčou, běhají a smějí se, odvážil jsem se jen zřídka vyslovit přání, že bych se k nim rád přidal, protože když měl otec špatnou náladu, bylo to velmi nebezpečné. Když jsem pak smutně, či dokonce se skrývanými slzami, seděl nad knihou, matka mě někdy tiše vystrčila ze dveří a s pochopením řekla: „Tak si jdi rychle na chviličku ven, ale za deset minut se vrať, nebo ti dá výprask! Řeknu, že jsem tě někam poslala."
Ach, ta maminka, ta hodná, ubohá, tichá maminka! Kdo chce

vědět, co si o ní dodnes myslím, nechť si najde v mých Nebeských myšlenkách básně Matce a Dětské štěstí. Ta druhá se vztahuje na babičku, jejíž duše byla předobrazem mé Mary Durimeh, oné orientální královské dcery, která pro mne a moje čtenáře platí za duši lidstva.
Když jsem přečetl snad všechny knihy všech žánrů, které byly v Hohensteinu-Ernstthalu v soukromých nikách, a mnoho, velmi mnoho jsem si z nich opsal, případně poznamenal, začal se otec rozhlížet po nových zdrojích. Byly tři, totiž knihovny pana kantora, pana ředitele a pana pastora. Pan kantor se také v této věci ukázal jako nejrozumnější ze všech. Řekl, že zábavné knihy nemá, jen knihy na učení, a na ty že jsem ještě příliš mladý. Ale jednu z nich mi přece půjčil, protože usoudil, že pro mě jako člena kostelního sboru bude velmi užitečné, když se naučím překládat latinské texty našich církevních písní do němčiny. Touto knihou byla latinská gramatika.
Otec řekl, že bych se měl rychle a pilně učit latinsky.
Brzy nato se několik ernstthalských rodin rozhodlo vystěhovat se příští rok do Ameriky. Proto se jejich děti měly do té doby naučit co nejlépe anglicky. Tu se rozumělo samo sebou, že se budu učit s nimi. A pak se do našeho vlastnictví - nevím už jak - dostala kniha francouzských zednářských písní s texty a melodiemi. Byla vytištěna v Berlíně 1782 a věnována Jeho královské Výsosti, Friedrichu Vilémovi, princi Pruskému. Musela být tedy dobrá a velmi vzácná! Jmenovala se Chansons macpnniques a na melodii, která se mi líbila nejvíc, se zpívalo sedm čtyřřádkových slok. První zde uvedu:
„Nous vénérons de 1'Arabie
La sage et noble antiquité,
Et la célébre Confrérie
Transmise á la postérité."
Slova Písně svobodných zednářů zněla velmi dráždivě. Jaká rozkoš, proniknout do tajemství svobodných zednářů! Naštěstí dával pan ředitel soukromým žákům také hodiny francouzštiny. Dovolil mi, abych se k tomuto kroužku přidal, a tak jsem se musel současně učit latinsky, anglicky a francouzsky.
Pan ředitel byl v půjčování knih méně zdrženlivý než pan kantor. Jeho zamilovaným oborem byl zeměpis. Měl stovky zeměpisných a etnografických děl, která dal otci pro mě k dispozici.
Vrhl jsem se na tento poklad s nadšením a ochotný pan ředitel

z toho měl radost. Nikdy by ho nenapadly pochybnosti, které se přímo nabízely. Přestože se ucházel o místo faráře, byl ve svém nitru spíš filozof než teolog a vyznával svobodnější názory. Neprojevovalo se to ani tak v jeho slovech, jako spíš v knihách, které vlastnil.
V tutéž dobu mi otevřel svou knihovnu i pan pastor. Ten nebyl ani trochu filozof, ale jen a jen a jen teolog, nic víc. Nemyslím tím našeho starého dobrého faráře, o němž jsem už hovořil, nýbrž jeho nástupce, který mi dal přečíst nejprve všechny své traktátky a potom různé povznášející a zušlechťující knihy pro mládež od Redenbachera a jiných dobrých spisovatelů.
Tak se stalo, že přede mnou leželo například od ředitele nadšené líčení islámské dobročinnosti a vedle toho od pana pastora misijní zpráva, v níž se trpce naříkalo nad zjevným úpadkem křesťanského milosrdenství. Z jedné knihovny jsem poznával Humboldta, Bon-planda a ostatní velikány, kteří víc než náboženství důvěřovali vědě, a z druhé knihovny druhé velikány, pro něž náboženské zvěstování stálo vysoko nad všemi výsledky vědy.
Přitom jsem nebyl ani zdaleka dospělý, nýbrž hloupý, docela hloupý kluk. Ještě bláhovější než já však byli ti, kteří mě do těchto konfliktů uvrhli a nevěděli, co činí. Všechno, co v těch rozmanitých knihách stálo, bylo možná správné, ba znamenité. Pro mne to však musel být jed.
Stalo se však ještě něco horšího. Jazykovou výuku, které jsem se zúčastnil, bylo třeba zaplatit, a tyto peníze jsem si měl nějak vydělat sám. Uvažovali jsme jak na to. V jedné hohensteinské hospodě hledali šikovného, vytrvalého pomocníka do kuželny. Přihlásil jsem se, i když jsem v tom neměl cvik, a místo jsem dostal. Peníze jsem si tam opravdu vydělal, hodně peněz, ale jak! Po jakých útrapách! A co všechno jsem pro to musel obětovat!
Kuželna byla hodně navštěvovaná, krytá a vytápěná, takže se dala používat v létě i v zimě a za každého počasí. Hrálo se každý den. Od této chvíle jsem neměl volnou ani čtvrthodinu, zvlášť v neděli odpoledne. To začal provoz hned po mši a trval až do pozdních večerních hodin. Hlavním dnem však bylo pondělí, to byl trh a do městečka přicházeli venkované prodávat své výrobky a nakupovat a - last not least - zahrát si partičku kuželek. Z té jedné se jich však vyklubalo pět, deset, dvacet, a tak jsem v tyto pondělky musel dřít od dvanácti hodin v poledne až do půlnoci a nemohl jsem si ani pět minut odpočinout. Na posilněnou jsem odpoledne a večer

dostal chléb s máslem a sklenicí ustátého, slitého piva. Stávalo se také, že mi některý soucitný kuželkář, který viděl, že už sotva stojím na nohou, objednal pro povzbuzení skleničku kořalky.
Doma jsem si na tu nesmírnou námahu nikdy nestěžoval, protože jsem viděl, jak nutně potřebujeme, co jsem vydělal. Částka, na kterou jsem si za týden přišel, nebyla bezvýznamná. Dostával jsem pevný hodinový plat a kromě toho stanovenou částku za každý dosažený honér. Když se nehrálo, ale volně sázelo, či dokonce hazardovalo, byla tato sazba dvojnásobná nebo trojnásobná. Některé pondělky jsem přinesl domů přes dvacet grošů, ale zato jsem po schodech k našemu bytu únavou spíš lezl než stoupal. Jaký zisk jsem z toho však měl po duševní stránce? Ani ten nejmenší - jen ztrátu. V hospodě se sice pilo jen obyčejné laciné pivo, ale i hodně kořalky. Na jiném místě dokážu, že tam nechodili lidé ohleduplní či jemnocitní. Říkali bez ostychu, co jim slina přinesla na jazyk. A tak si může každý domyslet, co všechno jsem tam slyšel! Dlouhá, krytá kuželna fungovala jako naslouchadlo. Každé slovo, které hráči vpředu pronesli, dolétlo zřetelně až ke mně. Všechno, co mi babička a matka a také pan kantor a pan ředitel vštěpovali, se bouřilo proti tomu, co jsem tu slyšel. Byla v tom spousta špíny a také spousta jedu. Nebylo to ono bujaré, zdravé veselí jako třeba v hornobavorských kuželnách; sem přicházeli lidé přímo z ubíjející atmosféry tkalcovských dílen, aby si na pár hodin dopřáli potěšení, které však bylo čímkoli jiným než potěšením -pro mne utrpením, tělesným i duševním.
A přesto byl v této hospodě ještě mnohem horší jed než pivo a kořalka a podobné ošklivosti - totiž výpůjční knihovna, a to jaká! Už nikdy jsem neviděl tak špinavou, uvnitř i navenek přímo zchátralou, velmi nebezpečnou sbírku knih jako tuto! Byla velmi výnosná, protože jiná v obou městečkách neexistovala. Nové knihy se do ní nedokupovaly. Měnilo se jen to, že obaly byly stále špinavější a listy stále ohmatanější a otrhanější. Obsah však čtenáři hltali znovu a znovu a já musím po pravdě a k své hanbě přiznat, že jsem ďábla vězícího v těchto knihách jednou okusil a poton mu zcela propadl. Co to bylo za ďábla, ukáží některé tituly: Rinal do Rinaldini, náčelník loupežníků od Vulpía, Goethova švagra[1]. Sallo Sallini, šlechetný náčelník loupežníků. Himli Himlini, dobro-

[1] Rinaldo Rinaldini od Christiana Augusta Vulpia (1762-1827), nejslavnější loupežnický román triviální literatury, vyšel poprvé 1797—1 H(K) ve třech svazcích.

činný náčelník loupežníků. Doupě loupežníků na Monte Visu. Bellini, obdivuhodný bandita. Krásná loupežnická nevěsta aneb Oběť nespravedlivého soudce. Hladová věž aneb Kruté zákony. Bruno von Lóweneck, nepřítel fráterů. Hans von Hunsrůck aneb Loupežný rytíř jako ochránce chudých. Emílie, zazděná jeptiška. Botho von Tollenfels, zachránce nevinných. Nevěsta u hrdelního soudu. Král vrah. Arcibiskupovy hříchy, atd., atd.

Když jsem přišel stavět kuželky a hráči tam ještě nebyli, dal mi hospodský jednu z těchto knih, abych si v ní zatím četl. Později mi řekl, že si je mohu přečíst všechny a že za to nemusím platit. A já jsem si je četl; hltal jsem je; četl jsem je třikrát a čtyřikrát. Bral jsem si je domů. Seděl jsem nad nimi s planoucíma očima celé noci. Otec proti tomu nic neměl. Nikdo mě nevaroval, ani ti, kteří by bývali měli povinnost varovat mě. Věděli dobře, co čtu. Neskrýval jsem se s tím. A jaké to mělo následky! Netušil jsem, co se přitom ve mně děje. Co všechno se ve mně zhroutilo. Že se teď zřítilo i těch několik málo opor, které jsem ještě měl, já, chlapec vznášející se duševně v prázdnu - mimo jediné, totiž mimo moji víru v Boha a moji důvěru v něj.

Psychologie se v současné době proměňuje. Začíná se stále více činit rozdíl mezi duchem a duší. Existuje snaha rozlišovat je, přesně definovat, dokázat jejich rozdíly. Tvrdí se, že člověk není jednotlivec, nýbrž drama. Mám-li se k tomu připojit, nesmím směšovat to, co působilo na mého malého, teprve se vyvíjejícího ducha, a to, co působilo na mou dětskou duši.

Všechna četba, k níž mě až dosud nutili, nedala mé duši nic, vůbec nic; jen můj nepatrný duch z toho něco měl, ale co! Rozrostl se v malou, monstrózně silnou zrůdu s vodnatou hlavou! Chlapec s dobrými, možná mimořádnými vlohami se proměnil v duchovně neartikulovanou zrůdu, na níž nebylo nic skutečného kromě její bezmocnosti. A duševně jsem byl bez domova, bez mládí, visel jsem jen na onom už zmíněném silném laně. A dole mě poutalo k zemi jen to, že jsem pro krále a vlast, zákon a spravedlnost cítil onu spíš poetickou než materiální úctu pocházející ze dnů, kdy v Ernstthalu vzniklo jedenáct hrdinných rot, chtějících zachránit saského monarchu, který se ocitl ve velkých nesnázích, a jeho vládu.

Ted jsem však ztratil i tuto oporu, a to po četbě škvárů z výpůjční knihovny. Všichni ti náčelníci loupežníků, bandité a loupežní rytí-

ři, o nichž jsem si četl, byli šlechetní. Tím, čím byli teď, se stali vinou špatných lidí, zejména nespravedlivých soudců a kruté vrchnosti. Byli ve skutečnosti zbožní, vroucně milovali vlast, byli bezmezně dobročinní a chovali se jako rytíři a zachránci všech chudých, všech pronásledovaných a nešťastných. Nutili čtenáře k úctě a obdivu; protivníci těchto báječných mužů však byli opovržení-hodní, zejména vrchnost, které prováděli jeden kousek za druhým.
A především: jaký plný život, jaký shon a pohyb vládl v těchto knihách! Na každé stránce se něco přihodilo, a to něco velmi zajímavého, nějaký velký, závažný, smělý čin hodný obdivu. Co se naproti tomu přihodilo v knihách, které jsem četl až dosud? Co se přihodilo ve farářových traktátech? V jeho nudných, nic neříkajících knihách pro mládež? A co se přihodilo v těch jinak docela dobrých a potřebných knihách pana ředitele? Popisovaly se tam velké, široké a vzdálené země, ale nepřihodilo se přitom nic. Líčili se tam cizí lidé a národy; ale nehýbali se, nic nedělali. Byl to všechno jen zeměpis, pouhý zeměpis, nic víc; děj chyběl. A jen etnografie, výhradně etnografie; ale loutky se nehýbaly. Nebyl tam Bůh, ani člověk, ani ďábel, který by vzal do ruky kříž s nitkami a mrtvé figurky oživil. Toto oživení však čtenář bezpodmínečně vyžaduje. A o čtenáře přece jde, právě pro něj se knihy píšou. Duše čtenáře se odvrací od nehybnosti, která pro něj znamená smrt.
Jak bohatý život však pulsoval v této výpůjční knihovně! A jak vycházel vstříc vlastnostem a potřebám těch, kteří takovou knihu berou do rukou! Sotva během četby pocítí nějaké přání, už se mu splní. A jak obdivuhodná, neměnná spravedlnost tu panuje! Každý dobrý, počestný člověk, i kdyby byl desetkrát hejtmanem loupežníků, je zaručeně odměněn. A každému zlému člověku, každému hříšníkovi, i kdyby byl desetkrát králem, vojevůdcem, biskupem či státním návladním, se zaručeně dostane trestu. To je skutečná spravedlnost; to je Boží spravedlnost! Ať si Goethe básní a píše o skvělosti a nezvratnosti Božích a lidských zákonů cokoli, nemá pravdu! Pravdu má jeho švagr Vulpius, který napsal Rinaldina Rinaldiniho!
Nejhorší na této četbě bylo, že připadla do období mého pokročilého chlapectví, kdy se všechno, co se usadilo v mé duši, usadilo v ní navždy. Dopomohla k tomu i moje vrozená naivita, která je mi ve vysoké míře vlastní dodnes. Všemu, co jsem četl, jsem věřil, a otec, matka a sourozenci tomu věřili se mnou. Jen babička

vrtěla hlavou, a to čím déle, tím víc; my ostatní jsme ji však přehlasovali.
V naší chudobě pro nás bylo požitkem číst si o šlechetných lidech, nepřetržitě rozdávajících poklady. Že tyto poklady předtím někomu ukradli či uloupili, byla jejich věc; nám to nevadilo. Když jsme četli, kolik potřebných lidí náčelník loupežníků podporoval a zachránil, měli jsme z toho radost a představovali jsme si, jak by bylo krásné, kdyby takový Himi Himlini znenadání vešel k nám, odpočítal na stůl deset tisíc lesklých tolarů a řekl:
„To je pro vašeho syna. Ať studuje, stane se básníkem a píše divadelní hry!"
Od chvíle, kdy jsem zhlédl Fausta, bylo právě tohle mým ideálem.
Musím se přiznat, že jsem ony zhoubné knihy nejen četl, ale i předčítal, totiž nejprve rodičům a sourozencům a potom i v jiných rodinách, které tomu zcela propadly. Nelze ani vypovědět, jak nesmírnou škodu může jeden takový škvár napáchat. Všechno kladné se vypaří, zůstane jen smutná negace. Pojmy práva a právní názory se změní; lež se stane pravdou, pravda lží. Svědomí odumře. Rozlišování mezi dobrem a zlem je stále nespolehlivější. Nakonec to vede k obdivování zakázaného Činu, přinášejícího zdánlivě pomoc. Tím se však čtenář ještě nedostane až na dno propasti, ta cesta pokračuje ještě hlouběji, mnohem hlouběji, až k opravdovému zločinu.
To vše se odehrávalo v době, kdy se mělo rozhodnout, co ze mne bude po biřmování. Hrozně jsem chtěl na gymnázium a potom na univerzitu. Na to jsme však neměli ani zdaleka prostředky. Musel jsem ze svých přání hodně slevit a skončil jsem nakonec u učitelování na obecné škole, ale i na to jsme byli příliš chudí. Hledali jsme pomoc. Pan obchodník Friedrich Wilhelm Layritz, který se jmenoval stejně jako pan městský soudce, ale nebyl s ním spřízněn, byl velmi bohatý a velmi zbožný. Žádný dobročinný skutek sice ještě neučinil, ale chodil pravidelně do kostela, hovořil s oblibou o humanitě a lásce k bližnímu a byl naším kmotrem.
Na všechno jsme se vyptali a všechno jsme si spočítali. Když budeme hodně pracovat, hodně spořit, hodně hladovět a já v semináři neutratím ani fenik zbytečně, stačí nám příspěvek pouhých pěti až deseti tolarů ročně. Tak jsme si to vypočítali. Ve skutečnosti to nesouhlasilo; my jsme však byli přesvědčeni, že to souhlasí.
Moji rodiče si nikdy nepůjčili ani fenik; teď byli z lásky ke mně

rozhodnuti půjčku uzavřít. Matka zašla za panem Layritzem. Ten si sedl do křesla, sepnul ruce a nechal ji prosbu přednést. Matka mu všechno vylíčila a poprosila ho, aby nám půjčil pět tolarů, nikoli teď hned, ale později, až je budeme potřebovat, tedy až složím přijímací zkoušku. K tomu však mělo dojít až za velmi dlouhou dobu.
Nato pan Layritz bez dlouhého rozmýšlení odpověděl: „Milá paní kmotřenko. Je pravda, že jsem bohatý, a vy jste chudá, velice chudá. Ale máte téhož Boha, kterého mám i já, a tak jako pomáhal až dosud mně, pomůže i vám. Já mám děti stejně jako vy a musím se o ně starat. Pět tolarů vám tedy půjčit nemohu. Ale jděte klidně domů a pilně se modlete, určitě se v pravou chvíli najde někdo, kdo je bude mít a kdo vám je dá."
To se stalo večer. Seděl jsem doma a četl knihu o loupežnících. Tu se matka vrátila a vyprávěla, co jí pan Layritz řekl. Rozplakala se spíš z pobouření nad takovouto zbožností než z odmítnutí samého. Otec seděl dlouho tiše; potom vstal a měl se k odchodu. Ve dveřích však řekl:
„Tohle už nikdy zkoušet nebudeme. Karel půjde do semináře, i kdybych si měl ruce upracovat do krve!"
Když odešel, seděli jsme my ostatní ještě dlouho smutně vedle sebe. Pak jsme šli spát. Já jsem však neusnul. Uvažoval jsem, jak si pomoci. Dospěl jsem k rozhodnutí. Kniha, kterou jsem předtím četl, se jmenovala Doupě loupežníků v Sieřc Mořeně aneb Anděl utlačovaných.
Když se otec vrátil a usnul, vylezl jsem z postele, vyšel opatrně z komůrky a oblékl se. Potom jsem napsal na kousek papíru:
„Nechci, abyste si upracovali ruce do krve. Odcházím do Španělska. Přivedu pomoc!"
Lísteček jsem položil na stůl, dal jsem si do kapsy skrojek suchého chleba, k tomu pár grošů z peněz vydělaných v kuželně, sešel jsem ze schodů, otevřel dveře, znovu se zhluboka a se vzlyknutím nadýchl, ale tiše, tichoučce, aby nikdo nic neslyšel, a pak jsem tlumenými kroky sešel na náměstí a prošel Dolní uličkou na Lungwitzskou cestu, která vedla přes Lichtenstein do Zwickau. ke Španělsku, do Španělska, země šlechetných loupežníků, pomocníků v nouzi.

4
Seminář a učitelování
(1857-1861)
Žádná rostlina nenabírá to, co ukládá do svých buněk a plodů, sama ze sebe, nýbrž z půdy, z níž vyrašila, a ze vzduchu, který dýchá. Rostlinou je v tomto směru i člověk. Fyzicky není ovšem do půdy vrostlý, ale duchovně a duševně zakořeněný je, a to hluboce, velmi hluboce, hlouběji než mnohý obří strom v kalifornské půdě. Proto nelze nikoho činit zcela odpovědným za to, co dělá v období svého vývoje. Dávat mu za vinu všechny jeho chyby, by bylo stejně nesprávné jako tvrdit, že za všechny své přednosti vděčí jen sám sobě. Jen kdo přesně zná a dovede správně posoudit rodnou půdu a atmosféru mládí „hotového člověka", může do určité míry dokázat, které části určitého životního osudu vyplynuly z daných poměrů a které z čistě osobní vůle dotyčného.
Jednou z největších krutostí minulosti bylo házet chudákovi, kterého poměry přiměly k porušení zákonů, na krk vedle této vlastní, možná nepatrné viny, také celé těžké břemeno oněch poměrů. Bohužel existuje i dnes víc než dost lidí, kteří se této krutosti dopouštějí i nyní, aniž by tušili, že by - kdyby tu platily zákony - museli být sami považováni za spoluviníky. A obvykle to nejsou lidé stojící vpovzdálí, ale právě laskaví bližní, kteří na druhého házou kámen za kamenem, přestože vlivy, jimž podlehl, pomáhali vytvářet také oni. Nesou tedy sami vinu na vině, kterou mu dávají.
Jestliže se tu pokouším podrobil nepřibarvenému zkoumání poměry, z nichž jsem vyrostl, nečiním to snad proto, abych ze sebe smýval určitou část vlastní viny a svaloval ji na jiné, nýbrž jen proto, abych na příkladu ukázal jaké opatrnosti je zapotřebí, dáme--li si za úkol pečlivě prozkoumat vznik a vývoj lidské existence.
Městečka Hohensteir. a Ernstthal ležela tehdy tak blízko u sebe, že se jejich ulička místy proplétaly jako prsty sepjatých rukou. V Hohensteinu .c narodil přírodní filozof Gotthilf Heinrich von Schubert[1], jehož díla vznikala nejprve pod Schellingovým vlivem a potom pod vlivem pietisticko-asketického mysticismu. Jeho rodné město mu postavilo pomník.
[1] 1780-1860

Z Ernstthalu pochází zasloužilý filozof a publicista Pólitz', jehož knihovna čítala přes 30 000 svazků, které odkázal městu Lipsku.
Já se zde však budu zabývat Hohensteinem méně než Ernsttha-lem, kde jsem - jak se vyjadřuje HobbleFrank - spatřil světlo světa. Prvními a nejstaršími dojmy z mého dětství jsou vzpomínky na žalostnou chudobu, a to nejen v hmotném, ale i v jiném smyslu. Nikdy v životě jsem neviděl tolik duchovní nenáročnosti jako tehdy. Starosta byl člověk bez vzdělání. Měli jsme sice poneseného, ale obyvatelé se museli postupně střídat při nočních hlídkách.
Hlavním zaměstnáním bylo tkalcovství[2]. Výdělky byly skrovné, často přeskrovné. V některých obdobích bylo po celé týdny, či dokonce měsíce, málo práce, anebo vůbec žádná. Tu chodily ženy do lesa a nosily domů koše plné chrastí, aby měly v zimě čím topit. Po opuštěných pěšinách vlekli muži za nocí domů celé kmeny a hned je rozřezali a rozsekali, aby při domovní prohlídce nikdo nic nenašel. Chudí tkalci museli být pilní, aby zahnali hlad. V neděli se vyplácela mzda. Tkalci přicházeli odevzdat své dílo. Za každou viditelnou chybu jim určitým způsobem strhli ze mzdy. A tak mnozí přinesli domů méně, než čekali. Potom odpočívali. Večer byl zasvěcen zábavě a . . . alkoholu. Muži se scházeli u sousedů. Láhev tam kolovala od úst k ústům. V některých rodinách si k tomu zpívali, ale jaké to bývaly písně! Jinde hráli karty. Někde i zakázané hazardní hry, v nichž nejeden tkadlec prohrál celou týdenní mzdu. Pili přitom z jedné sklenice. Tu si podávali z ruky do ruky, od úst k ústům. I při nedělních vycházkách a při každé cestě do přírody s sebou nosili kořalku. Seděli v trávě a pili. Kořalka u toho nesměla chybět; neobešli se bez ní. Považovali ji za jediný prostředek na zahnání starostí a smiřovali se s jejími ošklivými následky, jako by to jinak nešlo.
Žili tam přirozeně i takzvané lepší rodiny, které alkoholu nepodlehly, ale těch bylo jen velmi málo. Patricijské rody v tomto městečku nesídlily. V Hohensteinu bydlelo několik rodin, stojících nad ostatními, v Ernstthalu však nikoli. Jedinými akademicky vzdělanými osobami byli faráři, lékaři a kromě nich ještě advokát, který
J Karl Heinrich Ludwig Pólitz, 1772-1838

[2] Mayův román Das Buschgespcnst (Strašidlo v křoví) se odehrává v jeho rodném Rudohoří a zrcadlí se v něm popisované nuzné poměry tamčjších obyvatel.

však neposkytoval tak obratné služby, aby se mu proměnily v cinkající výdělky.
A tak zde panovala nesmírně nízká životní úroveň a lidé se chovali tak, jak bychom to dnes už nepovažovali za možné. V osobním styku byly přezdívky často běžnější než skutečná, správná jména. Za jediný příklad, který zde uvedu, nechť nám poslouží jméno Wolf. Existoval tu Bílý Wolf, Červený Wolf, Danielův Wolf, Dravý Wolf a ještě mnoho jiných Wolfů.
Domky byly malé, uličky těsné. Každý viděl druhému do oken a mohl pozorovat všechno, co se tam dělo. Tak bylo skoro nemožné, aby měl někdo před někým tajemství. A protože nikdo není bez chyb, měl každý svého souseda v hrsti. Každý všechno věděl, ale mlčel. Jen někdy, když to považoval za nutné, utrousil slovíčko, a to stačilo. Vedlo to k nepřetržitému, ale tichému pomlouvání, k přízemnímu ironizování, k zdánlivě dobromyslnému sarkasmu, na němž však nebylo nic reálného. Bylo to nezdravé a šířilo se to stále víc, aniž by si to lidé uvědomovali. Sžíralo to a působilo jako jed.
Ze sobotního karbanu vzniklo tajné společenství, jehož smyslem bylo pěstovat zakázané, ba dokonce falešné, podvodné karetní hry. Dotyčné osoby se scházely a učily se falšovat karty. Usadily se v hospodě před městem a vysílaly odtamtud náhončí, aby jim posílali oběti. Seděli tam celé noci a hráli o vysoké částky. Mnohý hráč přišel s plnými kapsami a odešel s prázdnými. Toto počínání bylo v městečku dobře známé. Lidé si vyprávěli o každém novém podvodu, k němuž tam došlo. Hovořili o ukořistěných sumách a bavili se tím, místo aby podvody zavrhovali. Stýkali se s falešnými hráči jako s poctivci. Dávali jim přednost. Dokonce si jich vážili, vychvalovali jejich mazanost a neprozradili ani to nejmenší, co o nich věděli. Že se tak vlastně celé městečko podílelo na podvádění zavlečených obětí a že se každý, kdo o těchto lumpárnách věděl, měl - přísně vzato - považovat za spoluviníka, nikoho ani nenapadlo. Kdyby tehdy někdo řekl, že toto chování svědčí o žalostném, všeobecném morálním rozkladu, vysmáli by se mu, anebo by mu udělali ještě něco horšího. Obecný cit pro právo byl zcela zvrácený. Lidé obdivovali falešné hráče, tak jako obdivovali Rinal-da Rinaldiniho a Himla Himliniho ze staré výpůjční knihovny, jejíž svazky přímo hltali, protože byla jediná v obou městečkách.
Nikdy jsem neslyšel, že by si starosta, farář, nebo jiný k tomu povolaný úředník pozval některého z těchto falešných hráčů k sobě

a vyzval ho, aby přestal celé obci dávat špatný příklad. Všichni to trpěli. Všichni to mlčky přecházeli. Mládež, která to také všechno viděla a slyšela, však musela získat dojem, že tyto podvody jsou něčím obdivuhodným a výnosným. Takový dojem už nikdy nikdo nesmaže.
Jeden právník mi kdysi řekl. že jsem se narodil v bahně. Měl ten pán pravdu? Dvěma podivnými výplody tohoto bahna byly Krejcárkov a hospoda U sedmilhářů. Ten první se nazýval podle známé staré jihoněmecké a švýcarské mince. Krejcárkov byla fingovaná obec, do níž mohl vstoupit každý obyvatel Ernstthalu. Byla to legrace, ale ta legrace se často zvrhávala. Krejcárkov měl vlastního starostu, vlastního faráře, vlastní obecní správu, ale nic z toho nebylo myšleno vážně.
Nejmenší ernstthalský domek, patřící staré zelinářce Doře En-delbrůckové, byl povýšen na krejcárkovskou radnici. Jednoho jitra na ní stála věžička sbitá z latí a bedýnek od doutníků, kterou staré Doře posadili na střechu, aniž se jí zeptali. Zelinářka na ni však byla velmi pyšná.
Hospodská z Mistrovny byla ponocnou. Musela hlásit hodiny a troubit. Ve spolku byl zastoupen každý úřad a každá funkce až po hlídače brambor a hrachu, a to všecko v komickém smyslu.
V sobotu večer se konaly schůze. Obec se sešla a vymýšlely se bláznivé nápady, které se pak skutečně prováděly: křtili se padesátiletí kojenci, oddávaly se dvě vdovy, hasiči hasili bez vody, volila se obecní husa, konala se veřejná zkouška nového prostředku proti tasemnici - a prováděly se podobné bláznivé, často dokonce velmi bláznivé žertíky.
Pan městský soudce Layritz byl už starý a trpěl to. Pan pastor byl ještě starší a myslel si o každém to nejlepší. Říkával stále: „Jenom nepřehánět, jen to nepřehánět!" Myslel, že tím učinil zadost své povinnosti. Pan kantor vrtěl hlavou. Byl příliš skromný, aby s výtkou vystoupil veřejně. Mezi čtyřma očima měl však odvahu varovat mého otce: „Nepodílejte se na tom, pane sousede, jen se na tom nepodílejte! Není to dobré pro vás, ani to není dobré pro Karla! Není to nic než persifláž, ironie, vysmívání a zesměšňování věcí, jejichž svatosti by se neměl nikdo dotýkat. Zvlášť dětí by něco takového neměly nikdy vidět ani slyšet."
Jakou to měl pravdu! Krejcárkov, kde platily jen švýcarské čtyř-krejcary, existoval dlouhá léta a měl mnoho nenápadných, tajných, ale tím horších následků. Uvolňovala se tam ‚pouta zbožného osty-

chu\ Každý týden se tam udalo něco nového. My děti jsme bláznovství dospělých sledovaly s obrovským zájmem a pitvořily jsme se a vysmívaly s nimi, aniž bychom si toho byly přirozeně vědomy.
Táhlo se to všechno tak dlouho, dokud z obecní správy a církevních úřadů nezavál přísnější vítr a Krejcárkov se nerozpadl sám od sebe. Užitek však nikomu nepřinesl. Bylo to bahno, do něhož nesestoupili jen dospělí, ale do něhož zatáhli i nás mladé a kde jsme ztratili mnoho ze své dětskosti. Nenadanému uškodí něco takového méně; v nadaném to však působí dál a nabývá to v jeho nitru rozměrů , které později - když vystoupí na povrch - nelze ovládnout.
Hospoda U sedmilhářů byla trochu novějšího data. Když o ní mluvím, nevyslovuji záměrně žádná jména. Chci svá slova zaměřit jen proti věci samé, nikoli proti určitým osobám. V Ernsttha-lu žilo několik mladších lidí, kteří měli mimořádné satirické nadání. Byli to v podstatě vážení, milí lidé, kteří by díky tomuto nadání došli ve větších poměrech ke štěstí. Zde však uvízli v malých poměrech a mohli se projevovat jen obyčejnými malichernostmi, často dokonce velmi triviálními. Byla jich opravdu škoda.
Jeden z nich, patrně ten nejpodnikavější a nejvtipnější, se stal majitelem domu a byl tak odvážný, že si v Ernstthalu, kde bylo tak málo pochopení a prostředků na lahůdky, zařídil obchod s delikatesami, přirozeně s restaurací, bez níž by to nešlo. Tato restaurace neměla původně žádné jméno. Netrvalo však dlouho, a dostala ho, a to jméno velmi příznačné. Nazývali ji U sedmilhářů a jejího majitele, hostinského, Sedmilhářem.
Proč? Jak majitel, tak jeho stálí hosté byli rození šprýmaři. Jiní lidé tam mohli chodit, a ničeho si nevšimli. Ale náhle to na ně spadlo, zničehonic, zcela neočekávaně a s neodvratnou jistotou. ,“Udělali je“ jak se tam říkalo. Odhalili hostovu slabou i silnou stránku a chytili ho na dobře vymyšlenou lež, které musel chtě nechtě uvěřit. Tou lží se blamoval. ať se sebevíce bránil a byl desetkrát či stokrát chytřejší než ti, kteří se rozhodli, že ho napálí.
Restaurace byla známá široko daleko. Navštěvovaly ji stovky cizinců a každý, kdo si chtěl s majitelem a jeho stálými hosty začít, dostal přes prsty a zahanbeně odtáhl.
Obyčejné hosty napalovali snadno. Když chtěli pivo, dostali koňak. Když si objednali kořalku, přinesli jim limonádu. Když chtěli marinovaného sledě, postavili před ně brambory ve slupce a jablečnou kaši. A nikdo se to neodvážil odmítnout a nezaplatit, protože každý věděl, že by blamáž teprve následovala.

Lepší hosté se tak obyčejných vtipů obávat nemuseli. Ty nechali čekat. „Ten musí nejdřív dozrát," říkal majitel. A dozrál každý, každý, ať to byl kdokoli, člověk studovaný či nestudovaný, ať měl vysoké či nízké postavení.
Často se tam prováděly přímo geniální žertíky, vždycky však překračovaly trochu rámec normálnosti. Jednomu hostu, který se chtěl dát oholit, řekli, že lazebník není doma, že sedí právě vedle něj. To však nebyl lazebník, nýbrž pekař.
Pekař dotyčného namydlil anilinovou vodou a oholil ho, aniž kdokoli z přítomných hnul brvou. Oholený zaplatil a spokojeně odešel, obličej celý modrý. Týden se nemohl nikde ukázat, což byl trest za to, že U sedmilhářů kdysi prohlásil, že je chytřejší než všichni ostatní, jeho že nikdo nepřeveze.
Jinému hostu namluvili, že jeho bratra postihlo dopoledne na trhu neštěstí. Přiblížil prý se k obrovskému flašinetu a pravou nohou se dostal do jeho soukolí. Proto prý mu museli nohu pod kolenem uříznout. Muž zděšeně vyskočil a vyřítil se ven, ale za chvíli se vrátil se smíchem a se zdravým bratrem.
K Sedmilhářům chodili s oblibou i páni městští úředníci, ale jen když věděli, že tam budou sami a že je nebude nikdo pozorovat. Nevadilo jim, když si z nich také vystřelili, a hostinský vděčil často jen jejich vlivu, že jeho žertíky, které zacházely často příliš daleko, neměly nepříjemné následky. Jako všechno, co pramení zdola, z nízkých poměrů, zvrhávala se totiž pořád víc i tato hra. Žerty byly stále obyčejnější; ztrácely půvab. Jejich původci byli už vyčerpaní. A každý, kdo do hospody U sedmilháře vešel, myslel si. že si tam smí vymýšlet a provádět jakékoli nesmysly. Duch vyprchal. Co bylo dřív skutečným humorem, skutečným taškářstvím a skutečným žertováním, změnilo se v hrubost, dvojsmyslnost, nepravdivost, podvod, neopatrné tlachání a lhaní.
Hospoda u Sedmilháře už dnes nestojí. Dům srovnali se zemí[1]. Bohužel však nezmizely následky onoho nevhodného šprýmování. Existují dodnes. Působí dál. I to bylo bahno, a to bahno ukryté pod světlou zelení a třepotajícími se květinami. Trpěla jím nejen duše městečka, jeho miazmata se rozšířila po dalekém okolí a já jsem byl bohužel také jedním z těch, kteří tím silně trpěli a dodnes trpí.
Že se moji protivníci odvážili proměnit Karla Maye, jímž ve sku-

tečnosti a podle pravdy jsem, ve vylhanou karikaturu a vláčet mě dokonce novinami jako banditu, ohrožujícího ženské na trhu a jako náčelníka loupežníků, umožnila převážně právě hospoda U sedmilháře, jejíž stálí hosté nemysleli ani trochu na to, čeho se na mně dopouštějí, když se navzájem častovali stále novými výmysly o mých údajných dobrodružstvích a deliktech. Vrátím se k tomu na jiném místě, zde chci už jen krátce říci: co jsem tu vyprávěl o společnosti falešných hráčů, o Krejcárkovu a hospodě U sedmilháře, jsou jen krátké pohledy na tehdejší poměry v mém rodném městě. Mohl bych je ještě značně rozšířit a prohloubit, abych dokázal, že moje duše musela zapustit kořeny do opravdu silně zamořené půdy, ale rád a s potěšením to neučiním, protože jsem nedávno k své veliké radosti viděl, že se tam mnohé změnilo.

Dlouhou dobu jsem se svému rodnému městu vyhýbal a chtěl jsem se mu vyhýbat i nadále, ale jakási právní záležitost mě přinutila navštívit je. Byl jsem příjemně zklamán. Nemyslím vnějškově, nýbrž vnitřně. Měst a míst jsem viděl dost; v tom směru mě nemůže nic překvapit, ani zklamat. Tak jako se při každém setkání s dosud cizím člověkem snažím nejdřív a především poznat jeho duši, snažím se poznat i duši každého místa, které navštívím. A duše Hohensteinu-Ernstthalu byla stále stejná. To jsem viděl hned. Ale pozvedla se, očistila, dostala zcela jiné, lepší a důstojnější vzezření. Měl jsem příležitost pozorovat ji několik dnů a mohu říci, že mi to způsobilo radost. Objevil jsem inteligenci tam, kde dřív nebyla. Našel jsem tam živý smysl pro právo, který se nedal zmást tak snadno jako dřív. Objevil jsem tam víc smyslu pro pospolitost, pro sounáležitost. Ano, materiální poměry směřovaly už všude nahoru, k ideálnu. Úroveň života se pozvedla a jevila schopnost zušlechťovat se i nadále. Setkal jsem se také se starými známými, kteří to opravdu někam dotáhli. Bylo to pro mě zadostiučinění, které jsem neočekával. Ne-potkával jsem už ony staré, netečné tváře s výrazem nepříjemné selské mazanosti; z jejich rysů vyzařovaly chápavost a schopnosti, zdravá moudrost a přemýšlivá soudnost. Že by to způsobili lidé, kteří se sem přistěhovali? Jistě to nebylo jen tím, i když nelze popřít, že cizí krev vyvolá osvěžení, posilu a nápravu i v celkovém životě obce.

Upřímně přiznávám, že od oné návštěvy a od tohoto zjištění cítím k svému rodnému městu opět sympatie a ze srdce mu přeji, aby tento zřetelný pokrok směřoval i k duchovním cílům. Je zřejmé.

že staré časy minuly. Lidé se vzchopili a s mladistvou energií míří vzhůru; přinese jim to úspěch a s úspěchem přijde i požehnání.
Po těchto obecných poznámkách se mohu vrátit k sobě a k onomu ránu, kdy jsem z Ernstthalu odešel, abych požádal o pomoc šlechetného španělského náčelníka loupežníků. Nemyslete si, že to byl bláznivý nápad. Byl jsem duševně zcela zdráv. Moje logika byla sice ještě dětská, ale už zkušená. Chyba spočívala v tom, že jsem po tolika zhltaných škvárech považoval román za život, a proto jsem se choval v životě jako v románu. Tuto záměnu umožňovala bujná fantazie, jíž mě příroda obdařila.
Moje cesta do Španělska trvala pouze jeden den. V okolí Zwickau bydleli naši příbuzní. Zastavil jsem se u nich. Přátelsky mě přijali a přiměli, abych u nich zůstal. Mezitím doma našli a přečetli si můj vzkaz. Otec věděl, kterým směrem leží Španělsko. Hned si vzpomněl na zmíněné příbuzné a s přesvědčením, že mě tam určitě najde, se vydal na cestu. Když dorazil, seděli jsme u stolu a já vyprávěl zcela upřímně, kam jsem měl namířeno, ke komu a také proč. Příbuzní byli chudí, prostí, počestní tkalci. Po fantazii ani stopy. Mým úmyslem byli přímo zděšeni. Hledat pomoc u náčelníka loupežníků! Nevěděli zprvu, co si se mnou mají počít, a tak pro ně bylo hotovým vykoupením, když spatřili mého otce. Ten prudký, vznětlivý člověk se tentokrát zachoval zcela jinak než obvykle. Oči měl vlhké. Neřekl mi jediné zlostné slovo. Přitiskl mě k sobě a zašeptal jen: „Něco takového nesmíš už nikdy udělat, už nikdy!" Pak se mnou po krátkém odpočinku odešel - domů.
Cesta trvala pět hodin. Šli jsme vedle sebe mlčky; otec mě vedl za ruku. Nikdy jsem necítil zřetelněji než tehdy, jak mé má vlastně rád. Všechno, co si od života přál a v co doufal, se těd soustředilo na mne. Svatě jsem si sliboval, že mu už nikdy nezpůsobím takové trápení jako dnes. A on? Jaké myšlenky se mu těď asi míhaly hlavou? Neřekl nic. Když jsme dorazili domů, musel jsem si lehnout, protože jsem byl - malý kluk - po desetihodinové cestě hrozně unavený.
O mém výletu do Španělska nepadlo nikdy ani slovo; stavění kuželek a čtení oněch zhoubných románů však skončilo. V rozhodující chvíli přišla potřebná pomoc, aniž bych si pro ni musel jít do země kaštanů. Pan pastor se za mne přimluvil u našeho církevního patrona, hraběte von Hinterglauchau, který mi poskytl pat-

náct tolarů podpory ročně, částku, kterou všichni považovali za dostatečnou, abych mohl chodit do semináře[1].
O velikonocích 1856 jsem byl biřmován. Na sv. Michala jsem složil přijímací zkoušku do proseminář ve Waldenburgu a byl jsem tam přijat.
Tedy nikoli gymnazista, nýbrž jen seminarista! Nikoli akademické studium, nýbrž jen vyhlídka na učitelování! Jen? Jaký omyl! Není vyššího stavu než stavu učitelského. A já jsem se vmyslel, vcítil a vžil do svého úkolu tak, že mi působilo radost všechno, co s ním souviselo. Tento úkol stál přirozeně jen v popředí. V pozadí se vysoko nad něj, vysoko nad všechno ostatní tyčilo to, co se od onoho večera, kdy jsem viděl Fausta, stalo mým ideálem: psát divadelní hry! Na téma Bůh, člověk a ďábel! Nemohl jsem je psát jako učitel stejně dobře jako akademický vzdělanec? Jistě ano - přirozeně za předpokladu, že mi k tomu nebude chybět talent.
Jak jsem byl hrdý, když jsem si poprvé nasadil zelenou čepici! Jak hrdí byli i moji rodiče a sourozenci! Babička mě k sobě přitiskla a poprosila:
„Nezapomeň na naše pohádky! Teď jsi ještě v Ardistanu, ale musíš se dostat nahoru do Džinistanu. Ta cesta začíná dneska. Musíš tam vystoupit. Nestýkej se nikdy s těmi, kteří by tě chtěli zadržet!"
„A co kovárna ducha?" zeptal jsem se. „Musím do ní?"
„Jestli jsi jí hoden, nemůžeš se jí vyhnout," odpověděla babička. „Jestli jí nejsi hoden, bude tvůj život probíhat bez boje a bez trápení."
„Ale já tam chci, chci!" zvolal jsem statečně.
Nato mi babička položila ruku na hlavu a řekla s úsměvem:
„To je u Boha. Nezapomeň na něj. Nikdy v životě na něj nezapomeň!"
Touto radou jsem se poslušně řídil, a chci-li být upřímný, musím přiznat, že mi to nikdy nepřišlo za těžko. Nevzpomínám si, že bych kdy musel zápasit s pochybnostmi, či dokonce s nevírou. Přesvědčení, že existuje Bůh, který bdí i nade mnou a nikdy mě neopustí, bylo - abych tak řekl - neustále pevnou, nezvratnou součástí mé osobnosti, a proto si nemohu přičítat za zásluhu, že jsem se této své světlé, krásné dětské víře nikdy nezpronevěřil.

[1] Paní Karolíně Selbmannová, jedna ze spisovatelových sester, vyprávěla ještě po jeho smrti, jak silně se rodina omezovala, aby synovi a bratrovi umožnila studium v semináři. Všichni museli odevzdávat část své týdenní mzdy, aby si mohl dát podrazit boty a měl na další nejnutnější výdaje.

Jistě, docela bez narušení nitra, se to neobešlo ani u mne: ale toto narušení přišlo zvenčí a já jsem je nepřijal tak. aby se ve mně usadilo natrvalo. Jeho příčinou byl zvláštní způsob výuky teologie a náboženství v semináři. Každý den ráno a večer se konaly pobožnosti, kterých se musel povinně zúčastnit každý žák. To bylo zcela správné. V neděli a ve svátek nás do kostela vodili in corporc. To bylo taky správné. Kromě toho se konaly určité oslavy pro misijní a podobné účely. I to bylo správné a účelné. A všechny třídy procházely dokonale promyšlenou, velmi obsáhlou výukou náboženství, bible "a zpěvníků. To bylo zcela samozřejmé. Při tom všem však chybělo jedno, totiž právě to, co je v náboženských věcech hlavní: chyběla láska, shovívavost, pokora, smířlivost. Výuka byla studená, přísná, tvrdá. Chyběla jí sebemenší stopa poezie. Místo aby obšťastňovala a vyvolávala nadšení, odpuzovala. Hodiny náboženství byly přijímány s nejmenším nadšením. Každý byl rád, když ručička dorazila na dvanáctku. Přitom probíhala tato výuka rok co rok v téže posloupnosti a týmiž slovy a výrazy. Co bylo dnes, bude nezvratné znovu téhož dne za rok. Opakovalo se to jako staré kukačky; znělo to všechno prázdně a zdálo se to všechno umělé, předem připravené. Každá myšlenka měla svou škatulku a nesměla se za nic objevit na jiném místě.

Tato výuka vnitřně ubíjela a neumožňovala ani náznak vřelosti. Nenašel jsem mezi spolužáky jediného, kdo by kdy řekl sympatické slovo o tomto způsobu výuky náboženství. A nepoznal jsem jediného, který by byl tak nábožný, aby kdy dobrovolně sepjal ruce a pomodlil se. Já jsem se modlil stále a při každé příležitosti; činím to dodnes a nestydím se za to. Ale tehdy v semináři jsem to tajil, protože jsem se bál úsměšků spolužáků.

Raději bych býval o těchto poměrech pomlčel, ale nesmím, protože mám za úkol říci upřímně vše, co ovlivňovalo můj vnitřní i vnější růst. Ono seminární křesťanství mi připadalo stejně bezduché jako svárlivé. Neuspokojovalo, a přesto tvrdilo, že je tím jediným čistým, pravým učením. Jak ubozí, jak opuštění Bohem jsme si připadali! Ostatní „to možná nepovažovali za neštěstí; byli lhostejní. Já jsem se však ve své náboženské potřebě lásky cítil zmražen a stáhl jsem se do sebe. Byl jsem osamělý i tady, a to víc, mnohem víc než doma. A byl jsem tu ještě vyděděnější, než jsem byl tam. Mohly za to zčásti poměry, zčásti jsem za to však mohl i já sám.

Věděl jsem mnohem víc než spolužáci. Mohu to říci, aniž bych

upadl v podezření, že se vychloubám, neboť to, co jsem věděl, byl jen chaos, zcela neuspořádaná směsice vědomostí, která mi nepřinášela sebemenší užitek, jen mě zatěžovala. Když jsem někdy dal najevo něco z těchto neplodných vědomostí, ostatní na mě jen s údivem pohlédli a usmáli se. Instinktivně vycítili, že mi nemusí závidět, ale spíš mě litovat. Ostatní, většinou synové učitelů, se sice tolik nenaučili, ale co se naučili, bylo v komůrkách jejich paměti dobře uložené a uspořádané a stále připravené k použití. Cítil jsem, že jsem vůči nim v nevýhodě, a přitom jsem to sobě i jim odmítl přiznat.

Mou hlavní, tichou a pilnou prací bylo udělat si především pořádek ve své ubohé hlavě. Nešlo to bohužel tak rychle, jak jsem si přál. Co jsem si vytvořil, se hned rozpadalo - jako při pracném prokopávání hromady sněhu, který se stále sype dolů. Narážel jsem na protiklad, který jsem za nic nemohl odstranit. Totiž protiklad mezi svou mimořádně plodnou fantazií a strohostí a absolutní nepoetičností zdejší výuky. Byl jsem tehdy ještě příliš mladý, abych poznal, odkud tato strohost pramení. Neučili nás totiž to, co jsme se měli naučit, ale spíš způsob, jak se to naučit. Učili nás, jak se učit. Kdybychom to bývali pochopili, bylo by všechno ostatní snadné. Dávali nám jen kosti; proto ta přímo bolestná suchopárnost výuky. Z těchto kostí však vytvářeli kostry jednotlivých vědních oborů, které se později mohly obalit masem.

U mne však docházelo až dosud k pravému opaku: posbíral jsem sice záplavu masa, ale nezískal jsem ani jedinou pevnou, nosnou kost. Mým znalostem chyběla solidní kostra. Pokud šlo o mé duchovní vybavení, byl jsem medúza, která neměla oporu ani uvnitř, ani zevně, a proto neměla ani místo, kde by se mohla cítit doma. A nejhorší přitom bylo, že nezpevněné maso této medúzy nebylo zdravé, nýbrž nemocné, těžce nemocné; bylo otrávené brakovými romány majitele kuželny.

Teprve teď jsem to začínal opravdu chápat a cítil jsem se tím nešťastnější, že jsem si o tom nemohl s nikým pohovořit, aniž bych tím odhalil své nitro. Právě ona suchopárnost a - musím říci - bezduchost výuky v semináři mě přivedla k poznání, nakolik jsem otráven. Nenacházel jsem v sobě zdravé maso pro kostry, které nám nabízeli k oživení. Všechno, co jsem shromáždil a co jsem se snažil vnitřně zformovat, bylo beztvaré, šeredné, nepravdivé a nezákonné. Začal jsem se bát sám sebe a pracoval jsem nepřetržitě na své duševní podobě, abych se vnitřně očistil, uspořádal a pozvedl bez

cizí pomoci, kterou jsem stejně neměl. Byl bych se rád svěřil některému z učitelů, ale ti byli všichni nesmírně povznesení, nesmírně chladní, nesmírně nedostupní, a především - to jsem cítil - nikdo z nich by mě býval nepochopil; nebyli psychology. Bývali by se na mě udiveně podívali a otočili se ke mně prostě zády.
K tomu všemu přistupovala vrozená, nepřekonatelná touha po duchovní činnosti. Učil jsem se velmi snadno a měl jsem proto spoustu času. A tak jsem potají psal, ba dokonce komponoval. Těch pár feniků, které jsem ušetřil, jsem proměnil v papír. Nepsal jsem však žákovské práce, chtěl jsem napsat něco použitelného, opravdu dobrého. A co to bylo? Samozřejmě povídka o Indiánech! Proč? Samozřejmě proto, aby vyšla tiskem! Kde? Samozřejmě v časopise Gartenlaube (Besídka), založeném před několika lety, ale už hodně čteném[1].
V tu dobu mi bylo šestnáct let. Poslal jsem tam svůj rukopis. Když se celý týden nic nedělo, požádal jsem o odpověď. Nepřišla. Proto jsem po dalších čtrnácti dnech napsal přísnějším tónem a po dalších dvou týdnech jsem žádal o vrácení rukopisu, abych ho mohl poslat jiné redakci. Rukopis přišel. S ním dopis od samotného Ernsta Keila[2]na čtyřech velkých stránkách. Neposoudil jsem ho ani zdaleka tak, jak jsem měl. Jeho autor mě nejdřív vyplísnil tak důkladně, že jsem se do hloubi duše styděl - vypočítal mi totiž velmi svědomitě všechny přestupky, kterých jsem se - aniž bych to přirozeně tušil - ve své povídce dopustil. Závěrem se však jeho výtky zmírnily a nakonec mně, hloupému klukovi, vesele podal ruku a řekl, že by nebyl příliš překvapen, kdyby ode mne za čtyři nebo pět let dostal další povídku o Indiánech.
Žádnou nedostal. Nebyla to však moje vina, nedovolily to poměry.
Toto byl můj první literární úspěch. Tehdy jsem ho přirozeně považoval za absolutní neúspěch a byl jsem z toho hrozně nešťastný. Od té doby uplynulo mnoho času. Přešel jsem z proseminář do čtvrté, třetí a druhé třídy semináře a v této druhé třídě mě stihl osud, z něhož moji protivníci vytřískali tak zlovolný kapitál.
V semináři bylo zvykem, že se o třídní záležitosti musel každý týden starat jeden žák. Proto se mu říkalo týdeňák. Kromě toho byl v první třídě pořádkový týdeňák a v druhé osvětlovací týdeňák,
L 1853

[1] Zakladatel a vydavatel Gartenlaube, 1816-1878

dohlížející na osvětlení tříd. Třídy se osvětlovaly lojovými svíčkami, které se po dohoření vyměňovaly. Určený žák musel denně čistit staré bezcenné svícny a především vyškrabávat zbytky knotů a loje. Zbytky se buď zahazovaly, anebo je domovník rozpouštěl a vyráběl z nich krém na boty či jiné mazadlo. Byly v podstatě bezcenné.
Na začátku vánočního týdne jsem tuto funkci převzal já[1]. Vykonával jsem ji jako všichni ostatní. Den před Štědrým večerem začínaly prázdniny. Den předtím přijela jedna z mých sester, aby odvezla mé prádlo a pár věcí, které jsem si chtěl vzít na prázdniny. Činila to vždy před každými prázdninami. Cesta z Ernstthalu do Waldenburgu jí trvala dvě hodiny. Tak tomu bylo i tentokrát. Když přišla, čistil jsem právě svícny. Sestra byla smutná. Doma to bylo špatné. Nebyla práce, a proto ani výdělek. Matka pekla -stejně jako ti nejchudší - na vánoce aspoň pár koláčů. Letos si to nebude moci dovolit. A dárky se nebudou rozdávat vůbec, protože na ně nejsou peníze. Nejsou ani na svíčky pro vánoční svícen. Dokonce i dřevění andělé menších sester zůstanou bez svíček. Na tyto anděly jsme dávaly tři malé svíčičky po pěti či šesti fenicích. Avšak když je těchto osmnáct feniků zapotřebí na jiné, důležitější věci, nedá se prostě nic dělat.
Bylo mi to líto. Sestra neměla daleko do pláče. Tu spatřila zbytky loje, které jsem právě seškrábal ze svícnů.
„Nedalo by se z toho udělat pár svíčiček?" zeptala se.
„Snadno," odpověděl jsem. „Potřebovala bys na to papírovou trubičku a knot, nic víc. Ale hořely by špatně, tyhle zbytky se hodí nanejvýš na mazadlo."
„To nevadí, to nevadí! Měli bychom přece jen svíčičky pro naše tři anděly. Komu patří ty zbytky?"
„V podstatě nikomu. Mám je odnést ke školníkovi. Ten je buď vyhodí, nebo ne, to je jeho věc."
„Takže by to nebyla krádež, kdybychom si jich pár vzali domů?"
„Krádež? Nebuď směšná. To by nikoho ani nenapadlo. Ten lůj by nestál ani tři feniky. Trochu ti ho zabalím. Uděláme si z toho tři[2] vánoční svíčičky."

' Podle spisu ze semináře se to stalo už v polovině listopadu 1859.
: Mayovo líčeni se lisí od zápisu v dokumentech semináře: podle nich se ,.v jeho zásuvce našlo Jest celých svíček" (na jiném místě: ..1 libra lojových svíček"): May však podle protokolu semináře rozhodně a nezvratně popřel, že by si je chtěl protiprávně přisvojit.

Učinil jsem, co jsem řekl. Nebyli jsme sami. Byl u toho jeden seminarista. Z první třídy, tedy z vyšší. Nechce se mi napsat jeho jméno. Jeho otec byl četník. Tento povedený spolužák všechno viděl. Nevaroval mě, tvářil se docela přátelsky. Pak odešel - a udal mě. ‚Krádež' přišel vyšetřovat osobně pan ředitel. Zcela klidně jsem přiznal, co jsem udělal, a svůj ‚lup' jsem vrátil. Nemyslel jsem tím opravdu nic špatného. Ředitel však řekl, že mám pekelný charakter, a svolal konferenci, aby rozhodla o mně a o mém potrestání. Už za půl hodiny mi oznámili výsledek. Byl jsem ze semináře vyloučen a mohl jsem jít, kam jsem chtěl[1].

Odešel jsem hned se sestrou - na svaté vánoční prázdniny - bez loje pro vánoční anděly. Byly to velmi smutné, ponuré vánoce. Řekl jsem už, že právě vánoce pro mě bývaly časem smutku, nikoli radosti. O těchto vánocích ve mně vyhaslo pár svatých plamínků, světel, která mi byla drahá. Naučil jsem se rozlišovat mezi křesťanstvím a těmi, kdo je vyznávají. Poznal jsem křesťany, kteří se ke mně chovali méně křesťansky, než by se bývali chovali židé, Turci a pohani.

Ministerstvo kultury a veřejného školství, na které jsem se obrátil, se naštěstí ukázalo rozumnější a humánnější než ředitelství semináře. Získal jsem beze všeho dovolení pokračovat v přerušených studiích na semináři v Plauen. Přišel jsem tam do téže třídy[2], tedy do druhé, a po absolvování první třídy jsem složil učitelskou zkoušku[3], načež jsem dostal první místo v Glauchau[4]. Brzy jsem však přešel do Altchemnitz, a to do tovární školy[5], do níž chodili výhradně dospělí tovární dělníci. Zde začne moje vyznání. Učiním je beze studu podle pravdy, jako bych se nezabýval sám sebou, ale jinou, cizí osobou.

Vrátím se ještě k chudobě svých rodičů. Ke zkouškám jsem potřeboval frak, což byl pro naše poměry drahý špás. Kromě toho jsem se jako učitel nemohl oblékat jako žák, potřeboval jsem se aspoň trochu vybavit prádlem a jinými potřebnými věcmi. Rodiče mi je zaplatit nemohli; musel jsem si vše koupit na vlastní účet, to znamená, vypůjčil jsem si s tím, že to budu z platu postupně splá-

[1] Konference se konala 21.-22. 12. 1859, ale vyloučení z ústavu bylo zveřejněno teprve 28. 1. 1860
[2] 2. 6. 1860
[3] 9. a 12. 9. 1861
■; 5. 10. 1861 na Městské škole [5] Škola firmy Colbrig a Claus

cet. Musel jsem tedy šetřit a otáčet každý fenik, než jsem ho vydal. Omezoval jsem se, jak to šlo, a nekupoval jsem nic, co nebylo absolutně nutné. Neměl jsem ani hodinky, které jsou pro učitele, má-li vyučovat podle minut, téměř nezbytné.
Továrník, na jehož škole jsem učil, se podle smlouvy musel postarat o mé ubytování. Usnadnil si to. Jeden z jeho účetních měl také služební byt, místnost s ložnicí. Až dosud tam bydlel sám. Teď mě nastěhovali k němu; účetní musel byt sdílet se mnou. Přestal být svým pánem a přišel o trochu pohodlí. Vadil jsem mu na každém kroku, a tak každý snadno pochopí, že jsem mu nebyl vítaný a že se snažil nějak se této nepříjemnosti zbavit. Jinak jsem s ním vycházel docela dobře. Snažil jsem se mu vyhovět, a protože jsem viděl, že si to přeje, choval jsem se k němu jako k majiteli onoho bytu. To ho zavazovalo chovat se slušně i ke mně. Příležitost se k tomu našla velmi brzy. Účetní dostal od rodičů nové kapesní hodinky. Staré, které už nepotřeboval, visely nevyužité na hřebíku na stěně. Neměly větší cenu než dvacet marek! Nabídl mi je ke koupi. Odmítl jsem, protože jsem si chtěl koupit nové, lepší, až na ně jednou budu mít. K tomu však nemohlo jen tak dojít, protože jsem nejdřív musel splatit dluhy. Nato mi účetní sám navrhl, abych si jeho staré hodinky do školy půjčoval, protože musím být přesný.
Přijal jsem jeho nabídku a byl jsem mu za ni vděčný. Ze začátku jsem hodinky po návratu ze školy věšel hned zase na hřebík. Později jsem to občas neudělal. Nechal jsem si je ještě pár hodin v kapse, protože zdůrazňovat tak nápadně, že mi nepatří, nepřipadalo mi svědomité, ale směšné. Nakonec jsem si je bral dokonce i na vycházky a věšel jsem je na jejich místo až večer, po návratu.
Skutečně přátelský, či dokonce srdečný vztah mezi mnou a účetním nevznikl. Trpěl mě vedle sebe jen z nouze a dával mi občas záměrně znát, že mu rozdělení jeho bytu nevyhovuje.
Pak přišly vánoce[1]. Oznámil jsem účetnímu, že svátky strávím ti rodičů, a rozloučil jsem se s ním, protože jsem se po vyučování nechtěl vracet do bytu, ale hned odjet. Po poslední vyučovací hodině jsem hned odjel do Ernstthalu, kam to nebylo daleko, pouhou hodinu vlakem. Těšil jsem se na prázdniny tak, že jsem docela zapomněl vrátit účetnímu hodinky. Když jsem si všiml, že je mám

[1] 1861

v kapse, bylo mi to docela lhostejné. Nebyl jsem si vědom ničeho nečestného.
Večer u rodičů byl moc krásný. Ukončil jsem studium; měl jsem místo; dostával jsem plat. Nadešel čas mého vzestupu.
Příští den byl Štědrý večer. Začali jsme už připravovat dárky. Hovořil jsem přitom o své budoucnosti, o svých ideálech, které jsem před sebou viděl v jasném vánočním světle. Otec byl nadšený stejně jako já. Matka byla tiše šťastná. Babiččiny věrné staré oči zářily. Když jsme se konečně odebrali na lože, ležel jsem dlouho a uvažoval o sobě. Poprvé jsem si uvědomil svou vnitřní rozpolcenost. Viděl jsem propasti zející za mnou, ale před sebou jsem už neviděl ani jednu - moje cesta se zdála sice obtížná a namáhavá, ale zcela otevřená; stanu se spisovatelem; dokážu něco velkého, avšak nejdřív se velké věci naučím! Odstraním postupně všechny své niterné chyby, následky mé zvrácené výchovy, aby vzniklo místo pro všechno nové, lepší, správnější, ušlechtilé!
S těmito myšlenkami jsem usnul, a když jsem se druhý den probudil, bylo už pozdní dopoledne a já musel do Hohensteinu na vánoční trh nakoupit ještě dárečky pro sestry. Potkal jsem tam četní-ka, který se mě zeptal, zda jsem učitel May. Když jsem přikývl, vyzval mě, abych s ním šel na radnici, na policii, kde mě chtějí vyslechnout. Šel jsem s ním, nic netuše. Zavedli mě nejdřív do pokoje, nikoli do kanceláře. Seděla tam žena a šila. Prosím, abych směl pomlčet o tom, čí žena. Byla to dobrá známá mé matky, její spolužačka, a pohlédla na mě ustrašenýma očima. Četník mi přikázal, abych si sedl, a na okamžik odešel podat hlášení. Žena toho využila a chvatně se mě zeptala:
„Jste zatčen[1]! Víte to?"
„Ne," odpověděl jsem a smrtelně jsem se zděsil. „Proč?"
„Prý jste svému spolubydlícímu ukradl kapesní hodinky! Jestli je u vás najdou, zavřou vás a jako učitele suspendují."
Zajiskřilo se mi před očima. Měl jsem pocit, jako by mě někdo udeřil kyjem do hlavy. Vzpomněl jsem si na včerejší večer, na své myšlenky před usnutím - a teď najednou vězení a suspendování!
„Ale já jsem je neukradl, jen jsem si je půjčil!" zakoktal jsem a vyndal jsem hodinky z kapsy.
„To vám neuvěří! Schovejte je! Tajně mu je vraťte. Ale teď je nikomu neukazujte. Honem, honem!"
[1] K Mayovu zatčení došlo ve skutečnosti až na druhý vánoční svátek.

Byl jsem nepopsatelně zděšený. Zachránila by mě bývala jediná jasná, klidná myšlenka, ale ta mě nenapadla. Stačilo, abych hodinky ukázal a řekl pravdu, a všechno bylo v pořádku. Já jsem tu však stál ochromený jako v horečce a jednal jsem jako v horečce. Hodinky zmizely, nikoli však v kapsičce, nýbrž v obleku, kam nepatřily, a sotva jsem to učinil, vrátil se pro mě četník.
Co následovalo, vezmu jen zkrátka. Zachoval jsem se jako blázen a zapřel jsem, že hodinky mám; hledali je a našli je[1]. Lež mě tedy zničila, místo aby mě zachránila; to učiní ostatně vždy. Byl jsem zloděj! Dopravili mě k vyšetřujícímu soudci do Chemnitze, vánoce jsem místo u rodičů strávil pod zámkem a byl jsem odsouzen k šesti týdnům vězení.
Zda a čím jsem se obhajoval, zda jsem se odvolal, či použil jiných právních prostředků, žádosti o mi'ost, advokáta, už nevím[2]. Ony dny se z mé paměti vytratily, dočista zmizely.
Rád bych z důležitých psychologických důvodů vyprávěl všechno co nejotevřeněji a nejobšírněji, bohužel však nemohu, protože to všechno bylo následkem podivného duševního stavu, o kterém budu hovořit v další kapitole, vymazáno z mé paměti. Vím jen, že jsem se zhroutil, a ocitl se potom v péči rodičů a zejména babičky. Když jsem se pracně zotavil a mohl se opět postavit na nohy, vrátil jsem se do Altchemnitz, abych si osvěžil narušenou paměť. Pokud šlo o místní poměry, bylo to marné; nepoznal jsem nic, ani továrnu, ani svůj tehdejší byt, ani jediné místo, které jsem musel znát. Ale náhle stál přede mnou on, můj spolubydlící, účetní. Šel po ulici proti mně a zastavil se, když jsme se setkali. Poznal jsem ho okamžitě, on mě také, i když tvrdil, že vypadám docela jinak než dřív, jako nemocný. Podal mi ruku a poprosil mě, abych mu odpustil. Že nechtěl způsobit, co se nakonec stalo. Hrozně ho prý mrzí, že mi zničil kariéru. Udiveně jsem na něj pohlédl. Zničil mi kariéru? Copak to někdo může? Když mě nezaměstná stát, je přece dost soukromých míst, která jsou lépe placená než místa státní. A kromě toho jsem nikdy neměl v úmyslu zůstat učitelem na obecné, či dokonce tovární škole. Měl jsem v plánu docela jiné věci, a plánoval jsem je i teď. Nechal jsem ho stát a odešel jsem a nic jsem mu nevyčítal.

S tímto vylíčením souhlasí dopis, který spisovatelův otec v téže záležitosti napsal superintendentovi Kohlovi do Chemnitze.

Ano. Odvolání a dvě žádosti o milost podané Mayem a jeho rodiči (obě byly zamítnuty) oddálily nástup trestu až do 8. 9. 1862.

Ano, odešel jsem, ale kam?! O tom jsem tehdy neměl ani tušení. V průběhu tohoto vyprávění jsem řekl, že za mnou zely propadli, ale přede mnou ani jedna, a že jsem chtěl vykonat něco velkého, ale nejdřív se velké věci naučit. To první byl omyl. Propasti nezely za mnou, nýbrž naopak přede mnou. A to velké, co jsem se chtěl naučit a vykonat, bylo zřítit se do těchto propastí a nezabít se -naopak, na druhé straně zase vystoupit nahoru a už nikdy do propasti nespadnout. To je ten nejtěžší úkol nás smrtelníků a já myslím, že jsem ho vyřešil.

5 *V propasti*

(1862-1874)

Dostávám se teď k době, která je pro mne a pro každého člověka milujícího lidi nejhorší, pro psychologa však nejzajímavější. Moje píšící ruka a pero se pokusí dát následujícímu líčení ono psychologické, či dokonce kriminálně psychologické zabarvení, jež by odborníkovi nejlépe vysvětlilo, co se ve mně tehdy dělo. Nepíšu zde však pro dušezpytného specialistu, nýbrž pro svět, který čte mé knihy, a tak se musím zdržet všech pokusů o psychologizování. Vyhnu se proto odborným výrazům a budu se vyjadřovat spíš obrazné než slovy, která nejsou obecně srozumitelná.

Událost vylíčená v poslední kapitole na mne zapůsobila jako rána, jako rána do hlavy, po níž se člověk zhroutí. A já jsem se zhroutil! Vstal jsem sice, avšak jen navenek; v nitru jsem zůstal ležet tupě omámen; celé týdny, ba měsíce. Účinek ještě zdvojnásobilo, že se to stalo právě o vánocích. Nevím, zda jsem se obrátil na advokáta, zda jsem se odvolal, anebo použil nějakého jiného právního prostředku. Vím jen, že jsem žil šest týdnů' v cele se

[1] Od 8. 9. do 20. 10. 1862 v Chemnitzi.

dvěma dalšími muži, kteří byli ve vyšetřovací vazbě. Nebyl jsem zřejmě považován za nebezpečného, jinak by mě nezavřeli s osobami dosud neodsouzenými.
Jeden z mužů byl bankovní úředník, druhý hoteliér. Proč byli ve vazbě, mě nezajímalo. Byli ke mně milí a snažili se mě vyvést ze stavu vnitřního zkamenění, v němž jsem se nalézal, ale marně. Po vypršení trestu jsem opustil celu stejně ochromený, jako jsem do ní vešel. Vrátil jsem se k rodičům.
Ani otec, ani matka, ani babička, ani sestry mi nic nevyčítali. A to bylo přímo hrozné! Když jsem kdysi chtěl z dětského nerozumu odejít do Španělska a otec mě přivedl zpátky, slíbil jsem si, že ho už nikdy ničím podobným nezarmoutím - a teď se stalo něco mnohem horšího! O budoucnost či o místo mi nešlo; to jsem mohl dostat kdykoli. Teď, v této situaci, mi šlo o to, abych nezabloudil a abych hned teď a provždy zabočil na cestu, na jejímž konci leží ideály, které jsem od chlapectví nosil hluboko v srdci. Stát se spisovatelem, stát se básníkem. Učit se, učit se, učit se! Vypracovat se z nynějších hlubin pomocí všeho velkého, krásného, ušlechtilého! Poznat svět jako jeviště a lidstvo, jež se po něm pohybuje! A na konci tohoto těžkého, pracovitého života psát pro jiné jeviště, pro divadlo, a řešit tam záhady, jimiž se zabývám od raného dětství a které dnes sice cítím, ale ještě ani zdaleka, ani zdaleka, ani zdaleka nechápu!
Tento proud myšlenek a úmyslů, plynoucích ve mně, se nearti-kuloval jasně, krátce a srozumitelně, kdepak, moje nitro teď přece bylo pravým opakem jasnosti; panovala v něm noc; jen v několika málo okamžicích jsem viděl dál než právě za dnešní den.
Ta noc však nebyla docela temná; prosvítalo jí světlo. A nehalila kupodivu jen moji duši, ale i mého ducha. Měl jsem nemocnou duši, nikoli ducha. Byl jsem schopen logických závěrů, schopen vyřešit jakoukoli matematickou úlohu. Viděl jsem jasně do všeho, co bylo mimo mne, ale jakmile se to ke mně přiblížilo, vztahovalo se to ke mně, porozumění skončilo. Nebyl jsem s to pozorovat sám sebe, pochopit sám sebe, sám sebe vést a ovládat. Jen občas nastala chvíle, kdy jsem si uvědomil, co chci, a toto chtění jsem si uchoval do příští chvíle. Byl to stav, jaký jsem ještě u nikoho neviděl a o němž jsem nečetl v žádné knize. Byl jsem si tohoto duševního stavu v duchu velmi dobře vědom, ale neměl jsem sílu změnit ho, anebo ho dokonce překonat. Vzniklo ve mně vědomí, že nejsem celek, ale rozdvojená osobnost - zcela podle nové poučky: nikoli

jednotlivec, nýbrž drama je člověk. V tomto dramatu vystupovaly různé jednající osobnosti, které se od sebe nelišily jednou vůbec, jindy velmi podstatně.
Především jsem tu byl já sám, totiž já, který jsem to všechno pozoroval. Ale kdo byl vlastně toto ‚já' a kde vězelo, nedokázal jsem říci. Podobalo se neobyčejně mému otci a mělo všechny jeho chyby. Druhá bytost ve mně stála vždy jen v dálce. Podobala se víle, andělu, jedné z oněch čistých, obšťastňujících postav z babiččiných pohádek. Napomínala, varovala. Usmívala se, když jsem uposlechl, a smutnila, když jsem byl neposlušný. Třetí, přirozeně nikoli tělesná, nýbrž duševní bytost, mi byla přímo odporná. Fatální, šeredná, posměšná, odpuzující, vždy zachmuřená a hrozící. Jinou jsem ji nikdy neviděl a jinou jsem ji nikdy neslyšel. Já jsem ji totiž nejen viděl, ale také slyšel; hovořila. Hovořila ke mně často nepřetržitě po celé dny a noci. A nikdy nechtěla něco dobrého, vždy jen to, co bylo špatné a nezákonné. Byla mi nová; nikdy jsem ji neviděl, spatřil jsem ji až teď, kdy jsem byl vnitřně rozpolcený. Ale když byla tiše a já si ji mohl nenápadně a pozorně prohlížet, připadala mi tak známá a tak blízká, jako bych ji viděl už tisíckrát. Pak se její postava proměnila a proměnila se také její tvář. Jednou pocházela z Krejcárkova, jednou z kuželny nebo z hospody U sed-milháře. Dnes vypadala jako z Rinalda Rinaldiniho, zítra jako loupežný rytíř Kuno von der Eilenburg a pozítří jako zbožný ředitel semináře, stojící nad mými zbytky loje.
Tato pozorování jsem neučinil naráz, nýbrž postupně. Uplynuly dlouhé, předlouhé měsíce, než mě naplnila tak dalece, že jsem je mohl spatřit duchovním zrakem a podržet je v paměti. A tu jsem začal chápat, oč vlastně jde. Co se odehrává v každém člověku, aniž si to uvědomuje nebo to tuší, odehrávalo se také ve mně, ale já jsem to viděl a slyšel. Byla to výhoda, boží milost? Anebo jsem zešílel? V tom případě však nikoli duchovně, nýbrž duševně, neboť tato pozorování jsem prováděl s takovou objektivitou a chladnokrevností, jako by nešlo o mě samého, nýbrž o docela jiného, mně úplně cizího člověka. A žil jsem. Přitom jsem žil obyčejným, všedním životem, docela tak, jak žije každý zdravý člověk, který podobnými psychologickými pochody netrpí. Vrátila se mi síla a vůle k životu. Pracoval jsem. Vyučoval jsem hudbu a cizí jazyky. Komponoval jsem. Sestavil jsem malou kapelu a nacvičil jsem s ní a prováděl skladby, které jsem složil. Členové této kapely žijí ještě dnes. Stal jsem se ředitelem pěveckého spolku a pořádal jsem s ním ve-

řejné koncerty - přestože jsem byl ještě tak mladý[1]. A začal jsem psát.
Nejdřív jsem psal humoresky, potom Vesnické příběhy z Rudo-hoří. Nedalo mi sebemenší práci najít nakladatele. Dobré, zábavné humoresky jsou velmi vzácné a výborně placené. Moje šly z novin do novin. Byla radost sledovat, jak se všechno znamenitě vyvíjí. Tato radost však byla krutě zkalena jiným vývojem, k němuž docházelo v tutéž dobu a současně v mém nitru. Napětí v něm se rozrůstalo. Každý vjem, každý pocit jako by chtěl nabýt tvaru. Hemžily se tam postavy, které o mě chtěly pečovat, pracovat se mnou, tvořit se mnou, psát se mnou a komponovat se mnou. A všechny tyto postavy mluvily; musel jsem jim naslouchat. Bylo to k zbláznění! Dřív ve mně existovaly mimo mne jen dvě postavy, jedna jasná a jedna temná; těď to byly dvě skupiny. A čím déle trvalo, než se od sebe odlišily, tím zřetelněji jsem je rozeznával. Bojovala tu proti sobě dvě nepřátelská vojska: babiččiny čisté, jasné biblické a pohádkové postavy proti nečistým démonům z oné neblahé ho-hensteinské výpůjční knihovny. Ardistan proti Džinistanu. Zděděné myšlenky z bahna, v němž jsem se narodil, proti povznášejícím ideám z hor, k nimž jsem mířil. Nákaza otráveného dětství a mládí proti čistým, oblažujícím přáním a nadějím, s nimiž jsem hleděl do budoucnosti, lež proti pravdě, neřest proti ctnosti, vrozená lidská bestie proti znovuzrození, o něž musí usilovat každý smrtelník, aby se stal ušlechtilým člověkem.
Takové vnitřní boje musí prodělat každý myslící člověk, spějící vpřed. Svářejí se v něm myšlenky a pocity. Ve mně se však tyto myšlenky a duševní hnutí stmelily ve viditelné a slyšitelné postavy. Viděl jsem je se zavřenýma očima a slyšel jsem je ve dne v noci; vytrhovaly mě z práce; budily mě ze spaní. Ty temné byly mocnější než jasné; proti jejich dotírání nebylo obrany.
V běžné hodiny ve mně panoval klid; to ke konfliktům nedocházelo. Jakmile jsem však začal pracovat, probouzela se jedna postava za druhou. Každá chtěla, aby práce vypadala tak, jak si ona přeje. Záleželo také hodně na tématu, o němž jsem pojednával. Proti veselé humoresce nenamítal nikdo nic. Tu jsem mohl dokončit bez hádek a sporů. Při první venkovské povídce se však ozvalo mnoho hlasů pro a proti mně. V těchto venkovských povídkách jsem pra-

[1] Pěvecký spolek Lyra v Emstthalu (kolem 1864).

videlně dokazoval, že s Bohem nelze žertovat, že lidi trestá tak, jak oni hřeší. Proti tomu se některé postavy ve mně bouřily. S největším odporem jsem se však setkával, jakmile jsem se ve svých pracích či ve své četbě dostal do ještě vyšších oblastí. Když jsem si vybral nábožensky, eticky či esteticky vysoký námět, temná postava ve mně se proti němu mocně vzepřela a působila mi nevýslovná muka. Abych naznačil, jak to probíhalo a jaké utrpení to bylo, uvedu na objasnění příklad: dostal jsem zakázku napsat parodii na Pěvcovu kletbu od Uhlanda. Učinil jsem to. Parodii jsem nazval Kletba krejčího. Krejčí proklel ševče, jeho zchátralý domek a maličkou zahrádku, v níž rostly jen dva angrešty.

Parodii jsem složil, aniž by mě přitom v nitru cokoli rušilo. Proti plytkým veršům se ve mně nic nebouřilo. Zmizela jen ona jasná postava; bylo jí smutno, protože moje umění mohlo sloužit něčemu lepšímu a ušlechtilejšímu.

O něco později jsem měl napsat poučnou báseň. Sotva jsem si sedl, abych si napsal poznámky k této povznášející básni, rozlil se ve mně zvláštní jas, spatřil jsem radostný úsměv světlé postavy a sto krásných, šlechetných myšlenek přispěchalo, abych je přijal. Uchopil jsem pero. Vtom však jako by ve mně spadla černá opona. Jas zmizel, světlé postavy byly ty tam, s posměšným smíchem se vynořila ta temná, a celým mým nitrem se jako stovkou hlasů neslo „kletba krejčího, kletba krejčího, kletba krejčího!" Volání se ve mně ozývalo dlouhé hodiny, donekonečna, nepřestajně a bez sebemenší pauzy - ne snad že bych si to namlouval, nýbrž skutečně, doopravdy. Bylo to, jako by tyto hlasy nezněly ve mně, ale přímo před mým skutečným uchem.

Snažil jsem se ze všech sil umlčet je, avšak dokud jsem držel pero a seděl za psacím stolem, bylo to marné. Zněly dál, i když jsem vstal, a zmlkly okamžitě, jen když jsem začal uvažovat o tom, že onu báseň nenapíšu. Protože jsem však musel dodržet slib, chopil jsem se brzy znovu pera. Okamžitě se ozvalo sborem „kletba krejčího, kletba krejčího!" Tak to šlo celý den a celou noc a pořád dál. Nikdo jiný to neviděl a neslyšel. Nikdo netušil, jak strašlivě trpím. Každý jiný by to nazval šílenstvím, já však ne. Zachoval jsem chladnou hlavu a pozoroval sám sebe. Přes všechen odpor jsem dokázal báseň ve sjednané lhůtě dokončit. Ale musel jsem za tato vítězství vždy draze platit; vnitřně jsem se pak zhroutil.

Tento násilný odpor vůči mým dobrým předsevzetím se bohužel netýkal jen mých studií a prací, nýbrž ještě víc a zvlášť celého mé-

ho života, každodenního počínání. Bylo to, jako bych si z oné cely, v níž jsem byl šest týdnů vězněn, přivedl domů zástup neviditelných zločinců, kteří teď považovali za svůj úkol usadit se u mě a vtáhnout mě mezi sebe. Neviděl jsem je, viděl jsem jen onu temnou, posměšnou hlavní postavu z domácího bahna a z hohensteinské brakové literatury, ale mluvily na mě, ovlivňovaly mě. A když jsem se vzpíral, křičely hlasitěji, aby mě omámily a tak unavily, že ztratím sílu k odporu. Šlo jim hlavně o to, abych se pomstil, pomstil majiteli oněch hodinek, který mě udal, jen aby mě dostal ze svého bytu, abych se pomstil policii, soudci, státu, lidstvu, vůbec všem! Byl jsem vzorný člověk, bílý, čistý a nevinný jako beránek. Svět mě připravil o budoucnost, o štěstí. Čím? Tím, že jsem zůstal takový, jakého mě udělal, totiž zločincem.

To ode mne žádali pokušitelé v mém nitru. Bránil jsem se, jak jsem mohl, pokud jsem měl sil. Všechno, co jsem tehdy psal, zejména moje venkovské povídky, mělo etickou tendenci neodporující zákonům a věrnou králi. Činil jsem to nejen jako oporu pro jiné, ale i pro sebe. Ale jak těžké, jak nekonečně těžké to pro mě bylo! Když jsem neučinil, co ty hlučící hlasy ve mně žádaly, zasypávaly mě posměšným smíchem a kletbami - nejen celé hodiny, ale polovinu dne a celé noci. Abych jim unikl, vyskakoval jsem z postele a vybíhal do deště a do vánice. Ty hlasy mě vyháněly pryč, a jak daleko, jak daleko! Utekl jsem z domova, abych se zachránil, nikdo nevěděl kam - ale cosi mě táhlo znovu a znovu zpátky. Nikdo se nedověděl, co se ve mně děje a jak nelidsky, či přímo nadlidsky bojuji, ani otec, ani matka, ani babička, ani žádná ze sester. A tím méně někdo jiný, cizí; stejně by mi nikdo nerozuměl, každý by prostě řekl, že mi přeskočilo.

Nevím, zda by něco podobného kdokoli vydržel, ale moc tomu nevěřím. Byl jsem jak tělesně, tak duševně silný, dokonce velmi silný, ale přesto jsem byl teď stále unavenější. Přicházely nejprve dny, později celé týdny, kdy ve mně panovala úplná tma; to jsem skoro a často vůbec nevěděl, co dělám. V těchto obdobích se světlá postava ze mě zcela vytratila. Za ruku mě vedla ona temná bytost. Vedla mě neustále podél propasti. Jednou jsem měl učinit to, pak zase ono, ale vždy to bylo něco zakázaného. Nakonec jsem se bránil jen jako ve snách. Kdybych býval řekl rodičům či aspoň babičce, jak na tom jsem, určitě by nedošlo k hlubokému pádu, k němuž všechno směřovalo. Takhle k němu došlo, nikoli doma, ale v Lipsku, kam mě zavedlo jednání s divadlem. Tam jsem nakoupil kože-

siny, které jsem vůbec nepotřeboval, a zmizel jsem s nimi bez zaplacení. Jak se mi to podařilo, nemohu už říci; nevěděl jsem to patrně ani tehdy. Jsem si naprosto jist, že jsem nebyl při smyslech[1]. Nepamatuji se ani na následující soudní řízení[2], ani na jeho detaily, ani na průběh. Nemohu si rovněž vzpomenout na znění rozsudku. Myslel jsem si až dosud, že mě odsoudili ke čtyřem letům vězení; podle toho, co se teď o tom píše v novinách[3], bylo to ještě o měsíc víc. To je však vedlejší. Hlavní je, že propast vedle mne nezela marně. Zřítil jsem se do ní. Poslali mě do zemské věznice ve Zwickau[4].
Než se rozepíšu o svém věznění, musím se ohradit vůči několika předsudkům a falešným názorům, které odsuzují všechno, co souvisí s výkonem trestu, a s nimiž je už konečně třeba skoncovat. Slyšel jsem nejednoho vzdělaného spoluvězně bouřit v pochopitelném, ale neoprávněném rozhořčení, že po propuštění napíše knihu o svém věznění a odhalí závažné a nesčetné nedostatky našeho zákonodárství a vězeňství. Rozumný člověk se nad těmito výhrůžkami, které bývají sice často vyslovovány, ale jsou jen velmi zřídka uskutečněny, jen usmívá. Každý propuštěný vězeň, mající smysl pro čest, je rád, že má trest za sebou. Ani ho nenapadne zveřejňovat po jeho odpykání to, co věděl až dosud jen málokdo. Proto mlčí. A to je dobře, poněvadž by jeho kniha, kdyby ji napsal, jistě dokázala, že mezi tisíci vězni není snad jediný, který je s to nezaujatě a věcně uvažovat o sobě a o svém potrestání. Já si však myslím, že jsem se k této věcnosti a nezaujatosti propracoval; považuji svůj úsudek za uvážený a správný a cítím se zavázán prohlásit zde toto:
Časy, kdy bylo možné nazývat věznice školami zločinců, jsou už dávno ty tam. V našich věznicích se žije stejně morálně a humánně jako na svobodě. To, co se kdysi pranýřovalo jako svět zločinců, už neexistuje. Osazenstvo dnešních věznic se rekrutuje ze všech vrstev lidu. Co do povolání a inteligence je tvoří táž procenta jako svět bezúhonných.
Za čin jednotlivce je vinen i celek. Ten ho musí zbavit viny kvůli sobě samému.
Němečtí soudci si jsou pravdivosti této věty dobře vědomi. Ne-

Ze spisu je zjevné, že May byl při zatčení ‚nehybný a jakoby bez života' ^ a že ho zprvu ani policejní lékař nemohl přimět k tomu, aby promluvil. ; K zatčení došlo 27. 3., k soudnímu líčení 8. 6. 1865. ′ May má na mysli staré spisy, které roku 1910 vyhrabali jeho protivníci. [4] Dne 14. 6. 1865

poznal jsem jediného soudce - ani mezi těmi, kteří mě odsoudili - kterému bych mohl něco vyčíst. Četné procesy, k nimž mě moji protivníci doslova přinutili, mi dávají bohatou příležitost k získání zkušeností, a musím říci, že si všech oněch pánů, jak trestních, tak i civilních soudců mohu jen vážit. Zažil jsem dokonce, jak mi jeden drážďanský soudce dal za pravdu, přestože všichni jeho příbuzní a známí byli proti mně a snažili se ho v tomto smyslu ovlivnit. Jaké zadostiučinění a jakou důvěru v celý soudcovský stav to vyvolává, ví jen ten, kdo prožil to, co já.

O výkonu trestu mohu říci totéž. Za celé své věznění jsem nezažil jediného úředníka či dozorce, jemuž bych mohl cokoli vytknout, pokud jde o spravedlnost a humanitu. Tvrdím dokonce, že dozorci pociťují přísnost služby mnohem víc než sami vězni. Stokrát jsem obdivoval jejich dobrotu, trpělivost a shovívavost, jaké bych sám nebyl schopen. Vězení není koncertní sál či taneční salón, ale velice, převelice vážné místo, kde má člověk dospět k poznání sebe sama. Vězeň, který je tak rozumný, aby si toto řekl, nenajde tam nikdy důvod k nářku, nýbrž všemožnou pomoc, aby se zapomnělo na to, čeho se dopustil.

Některé úředníky jsem si upřímně oblíbil a jsem přesvědčený, že také oni neopětovali moji náklonnost jen naoko, nýbrž upřímně a poctivě.

Jestliže naše soudnictví a vězeňství přesto nemá takové úspěchy, jaké bychom si přáli, nejsou tím opravdu vinni soudci, ani vězeňští pracovníci; příčiny je třeba hledat jinde, totiž v nedostatcích zákonodárství, v bláhové samolibosti bližních, v jistých příliš hluboce zažraných předsudcích a v neposlední řadě i v naší vychvalované takzvané kriminální psychologii, ve kterou věří jen určití odborníci, nikoli však skuteční znalci lidí, a už vůbec ne ten, o koho se vlastně jedná, totiž onen takzvaný - zločinec.

Toto jsou zdroje, z nichž se rodí stále nové trestné činy a nové recidivy, přestože se dělá všechno možné, aby se tyto kalné vody zregulovaly a pozvolna vysušily. Mám-li uvést příklady a začít hned u toho posledního, u kriminální psychologie, mám před sebou otevřených několik děl z tohoto velmi zajímavého, nanejvýš sporného oboru, jejichž obsah se přímo hemží důkazy toho, co tvrdím.

Jeden z pánů autorů, známý státní návladní, se vyznačuje mnoha pokusy o mírnější, humánnější zákonodárství a vězeňství. Udělal si tím jméno. Je uváděn všude, kdykoli a kdekoli se o této humanizaci jedná, a byl by pro tuto oblast hotovým požehnáním, kdyby

jako kriminální psycholog zase neničil to, co se jako bojovník za humanitu snaží vytvořit. Neuvádím ani jeho jméno, protože mi nejde o osobu, ale o věc. Ač je jako lidumil hoden nejvyšší pocty, jako dušezpytec dokáže jednat neobyčejně nerozvážně a krutě. Snaží se svá veřejná tvrzení dokládat důkazy a dává se přitom strhávat natolik, že do svých psychiatrických pozorování zatahuje osoby potrestané před třiceti a ještě více lety a zaujímající teď veřejné postavení, jež si pracně vydobyly, a odhaluje je ve svých spisech tak, že každý ví, koho má na mysli[1]. Když se ho na to otázal jeden advokát, odpověděl, že na to má jako vědec právo; existuje prý paragraf, který mu to dovoluje. Nechci se k tomu kriticky vyjadřovat. Ale i kdyby bylo pravda, že takový paragraf existuje, kdo nutí pana státního návladního, aby kvůli onomu paragrafu jednal proti své vlastní humánnosti a rozpitvával svým nožem zaživa lidi, kteří mu nikdy neublížili a které má jako zástupce státu chránit?

Jestli tento paragraf opravdu existuje, je nejvyšší čas, aby se jím zabýval říšský sněm. Musí-li si každý bývalý vězeň, ať se vypracoval jakkoli vysoko, dát od zákona líbit, aby ho páni kriminální psychologové veřejně stavěli na vědecký pranýř, nelze se opravdu divit tomu, že kriminalita nemá tendenci zlepšovat se. Později se k tomuto problému ještě vrátím.

Pokud jde o nedostatky zákonodárství, stačí, abych tu poukázal jen na naprostý nedostatek ochrany osob jednou už trestaných před některými advokáty. I ten největší mizera se může prostřednictvím svého advokáta dostat k důvěrným spisům člověka, kterého chce zničit. Spisy pak uveřejní, a chudák je ztracen! A. je lump; B. je slušný člověk, ale bohužel byl už trestán. A. chce B. zničit. Stačí, aby ho urazil a nechal se od něj zažalovat. Jako obviněný pak požádá, aby byly předloženy trestní spisy žalobce. To se stane. Spisy budou při veřejném přelíčení přečteny. A. bude odsouzen k pokutě deseti marek za urážku; B. však bude uvržen do dřívějšího opovržení a dřívější bídy a bude přísahat, že dobrá vůle člověka trestaného polepšit se je zbytečná. Není divu, jestliže se pak dopustí další trestné činnosti. Naneštěstí existuje nemálo advokátů, kteří bez rozmýšlení sa-

[1] Karel May zde vypráví, co se přihodilo jemu samému. Srv. Erich Wulffcn: Psychologie des Verbrechers (Psvchologie zločince), sv. II, str. 173, Gross-Lichterfelde--Ost, b. d. (1908).

hájí po nanejvýš nečestných prostředcích a vedou procesy, které by věcným způsobem nevyhráli, s osobní nenávistí a bezohledností. Měl jsem s takovými protivníky co činit i já, ale vždy jsem zažil, že se naši soudci podobnou špínou nedali ovlivnit. Jsem přesvědčen, že právě tito pánové by radostně uvítali, kdyby konečně odpadla ona zákonná ustanovení, která - jak jsem už řekl - umožňují každému mizerovi, aby odhaloval věci dávno minulé a odpykané. Potom by jistě brzy odpadla velká část takzvaných recidiv z rozhořčení.

Také bláhovou samolibost drahých bližních jsem uvedl plným právem. Je a zůstane hlavní příčinou nešvarů, o nichž zde hovořím. Rozhodně netvrdím, že to vyplývá z nedostatku etiky. Domnívám se spíš, že jde o staré předsudky zakořeněné tak hluboce, že už je nikdo nepovažuje za předsudky, nýbrž za pravdy, o nichž nelze pochybovat. Zločinec stál kdysi mimo zákon; tak je tomu i dnes. Každý si na něj dovolí; ne-li otevřeně, pak tajně. Ať hledá práci, ať hledá pomoc, ať hledá právo, vždy mají přednost ti druzí. V životě existují stovky a tisíce hledisek, z nichž se na něj nahlíží a jedná s ním jako s člověkem méněcenným, a z jeho strany je zapotřebí neobyčejné vyrovnanosti a mimořádně silné vůle, aby to znovu a znovu snášel a nenechal se vrhnout zpět na starou dráhu. Největší nebezpečí pro něj spočívá v tom, že v něm drazí nejbližší postupně otupují, či dokonce v něm ubíjejí smysl pro čest. Nechá--li to dojít tak daleko, je ztracen a kriminalita se buď roztrpčené nebo zcela lhostejné oběti už nikdy nevzdá. Tomu nebude a ani nemůže být jinak, dokud bude platit onen starý, stejně nesmyslný jako krutý předsudek, že každého trestaného člověka je třeba považovat po celý jeho život za zločince.

V Charlottenburgu se nedávno stalo, že člověk, který byl před více než čtyřiceti lety odsouzen a od té doby se choval nezávadně, byl od jakéhosi zlomyslníka nazván rozeným zločincem. Napadený ho žaloval, ale onen muž byl osvobozen. Neznamená to, že byl brutální silou svržen do propasti ubožák, který se z ní nejvyšším vypětím vůle dostal a čtyřicet let vedl nahoře poctivý život[1]?

Tam dole jsem byl i já. Jestliže zde o tom píšu, rozhodně to nehodlám činit tak, jak si přejí čtenáři toužící po vzrušení a senzaci.

[1] Také zde vypráví Karel May svůj vlastní příběh: dne 12.4.1910 se v Berlíně-Char-lottenburgu konalo přelíčení proti novináři Rudolfu Lebiusovi, který Karla Maye v jednom dopise nazval rozeným zločincem.

Zažít něco podobného jednou, docela stačí. Musí-li to člověk prožívat podruhé, když o tom píše pro jiné, má jistě právo učinit to co nejstručněji. Tohoto práva tímto využívám.
Moje umístění do věznice[1] proběhlo se vší vážností, avšak bez ponižování. Kdo je zdvořilý, podřídí se vězeňskému řádu a neopakuje hloupě pořád dokola, že je nevinný, nemusí si stěžovat na nesnesitelné poměry. Pokud jde o moje zaměstnání, byl jsem přidělen do písárny. Z toho je vidět, jak pečlivě bere ředitelství zřetel na poměry vězňů.
Tato péče neměla v mém případě bohužel očekávaný úspěch. Jako písař jsem totiž selhal tak dokonale, že jsem byl shledán zcela nepotřebným. Jako nováček jsem měl dělat tu nejjednodušší práci, ale nedokázal jsem ani to. Vyvolalo to pozornost. Vedení věznice si řeklo, že to má zřejmě nějaký zvláštní důvod, protože psát přece musím umět! Proto mi věnovali zvláštní pozornost. Přidělili mi jinou práci, a to tu nejlepší ruční práci, jakou mohli. Poslali mě do brašnářské dílny, kde jsem se stal členem party vyrábějící elegantní peněženky a pouzdra na doutníky. Tuto partu tvořily se mnou čtyři osoby, a to jakýsi obchodník z Prahy, učitel z Lipska, a čím byl ten čtvrtý, jsem se nedověděl; nikdy o tom nemluvil. Všichni tři spolupracovníci byli milí a hodní. Pracovali spolu už delší dobu, měli to u nadřízených dobré a všemožně se snažili usnadnit mi zaučení a celou tu těžkou dobu. Nikdy mezi námi nepadlo nepěkné či dokonce zakázané slovo.
Do naší haly se vešlo sedmdesát až osmdesát lidí. Neviděl jsem mezi nimi jediného, jehož chování by mi připomnělo tvrzení, že vězení je vysokou školou zločinu. Naopak! Každý se nepřetržitě snažil udělat na své nadřízené a spoluvězně co nejlepší dojem. Během celého pobytu ve vězení jsem nikdy neslyšel, že by se zde kuly nebezpečné plány pro budoucnost. Kdyby se býval někdo odvážil něco podobného jenom naznačit, ostatní by to rázně odmítli, pokud by to neoznámili.
Dozorce toho sálu, či - jak se tam říkalo - této inspekce, se jmenoval Gohler. Vyslovuji jeho jméno s velkou, upřímnou vděčností. Měl mě pozorovat, a přestože se ani trochu nevyznal v psychologii, odhalil díky své humánnosti a díky svým bohatým zkušenostem můj vnitřní život tak dokonale, že jeho zprávy o mně odpovídaly - jak se později ukázalo - téměř pravdě.

[1] Na zámku Ostersteinu ve Zwickau

Góhler sloužil - jako snad všichni dozorci - dřív u vojska, a to u hudby, jako první trumpetista. Proto vedl vězeňskou kapelu a soubor trubačů. O nedělích pořádal v sálech a na vězeňských dvorech koncerty, které znamenitě dirigoval. Musel také doprovázet zpěváky v kostele. Ani on, ani katecheta, jemuž podléhal kostelní sbor, však bohužel neměli potřebné teoretické znalosti, aby skladby, které chtěli provádět, uměli přepracovat, anebo jak se říká odborně: zaranžovat pro síly, jež měli k dispozici. Proto hledali oba pánové už dlouho vězně, který by tuto mezeru vyplnil; žádného však dosud nenašli . . .
Teď však dozorce Góhlera, sledujícího můj duševní stav, napadlo přijmout mě do souboru trubačů a zjistit, zda to na mě bude mít dobrý vliv. Zeptal se na ředitelství a dostal k tomu povolení. Potom se zeptal mě a já jsem přirozeně také neřekl ne. Stal jsem se členem kapely. Volný byl právě jen altový roh. Altový roh jsem neměl nikdy v ruce, ale brzy jsem vesele troubil s ostatními. Dozorce z toho měl radost. Radoval se ještě víc, když se dověděl, že jsem studoval kompozici a že umím aranžovat skladby. Okamžitě to hlásil katechetovi, který mě přijal mezi kostelní zpěváky. Byl jsem tedy jak členem souboru trubačů, tak i kostelního sboru a měl jsem za úkol probírat se skladbami, které zde byly k dispozici, a aranžovat nové. Koncerty a vystoupení teď dostaly docela jiný ráz.
Musím podotknout, že tyto muzikantské úkoly byly jen mojí vedlejší prací. Nebyl jsem kvůli nim zproštěn pracovních úkolů, které musel denně splnit každý vězeň, pokud se nechtěl vystavit nepříjemnostem. Toto penzum nebylo příliš vysoké; mohl ho splnit každý, kdo byl ochotný pracovat. Šikovný ho splnil už za pár hodin. Proto mi zbývalo dost času na komponování, s nímž jsem nepřestal ani poté, co mě z brašnářské dílny přeložili. Splnilo se totiž mé vroucí přání, abych byl izolován.
Hned při umístění do věznice jsem žádal o samostatnou celu; toto přání mi však nebylo splněno. Teprve teď, kdy o mně existoval kompletní psychologický posudek, jsem byl přeložen do izolace a umístěn hned vedle pracovny inspektora. Byl to velmi vzdělaný, pečlivý a humánní pán a já jsem se stal jeho osobním písařem. Tato funkce až dosud neexistovala. Upozorňuji zde na psychologicky významnou okolnost, že jsem po umístění do věznice nebyl schopný pracovat jako písař, ale teď mě uznali za schopného vykonávat funkci vyžadující velkou rozvahu a přehled a patřící k nejdůvěr-

nějším v celé věznici. Můj inspektor byl totiž nejen ředitelem izolace, ale působil také jako sepisovatel. Jeho činnost se zaměřovala na speciální statistiky o našem ústavu a na podstatu a úkoly vězeňství vůbec. Psal zprávy, vztahující se k těmto problémům, a byl v čilém styku se všemi významnými muži, zabývajícími se výkonem trestu.
Mým úkolem bylo získávat statistické údaje, kontrolovat jejich pravdivost, řadit je, porovnávat a docházet na jejich podkladě k výsledkům. Sama o sobě to byla velmi těžká, namáhavá a zdánlivě nudná práce s neživými čísly; avšak dávat těmto číslům tvar a těmto tvarům vdechovat život a duši, propůjčovat jim řeč, bylo nesmírně zajímavé, a smím snad říci, že jsem se přitom mnoho, velice mnoho naučil a že mě tato práce v tiché, opuštěné cele - pokud jde o psychologii lidstva - přivedla mnohem dál, než bych se býval dostal bez tohoto pobytu ve vězení. Rozumí se samosebou, že jsem měl k dispozici ty nejlepší a nejspolehlivější podklady. Mnohé mi otevřely oči. Mohl jsem nahlédnout do nejhlubších hlubin lidského života a viděl jsem věci, které jiní nikdy neuvidí, protože pro ně nemají oči. Poznal jsem, že babiččina pohádka říká pravdu, že existuje Džinistan a Ardistan, etická vysočina a etická nížina, a že hlavní pohyb, na němž se máme všichni podílet, neprobíhá shora dolů, nýbrž zdola nahoru, vzhůru, vzhůru k osvobození od hříchu, nahoru, nahoru k ušlechtilému lidství. Toto poznání pro mě bylo obrovským požehnáním; osvobodilo i mne samotného. Hlasy, které ve mně pokřikovaly a o nichž jsem již mluvil, jsem slýchal i v cele. Bojoval jsem s nimi a vždy jsem je umlčel. Přesto se vracely, ozývaly se znovu, ale ve stále delších intervalech, až jsem se mohl konečně domnívat, že zmlkly docela a navždy.
Vedle této práce jsem pečoval o vězeňskou knihovnu a měl jsem také přístup do knihovny úředníků. Nebyla v ní jen díla, týkající se trestního práva a výkonu trestu, ale byly v ní zastoupeny všechny vědní obory. Tyto nádherné, obsažné knihy jsem si nejen četl, nýbrž studoval a velmi mnoho jsem z nich získal.
Neměl jsem k dispozici jen svazky z ústavních knihoven; úředníci byli ochotni umožnit mi přístup i ke knihám mimo vězníci. Cítil jsem neodolatelnou potřebu využít co nejvíce klidu a nerušenosti cely k svému duchovnímu rozvoji a úředníci mi přitom ochotně pomáhali, pokud to neodporovalo ústavním předpisům. Tak se pro mě období trestu proměnilo v období studia, na něž jsem se mohl

soustředit a ponořit se do něj víc než vysokoškoláci na svobodě.
O tomto velkém, neocenitelném zisku, který mi přinesla doba strávená ve vězení, budu mluvit ještě později. Dodnes jsem zvlášť vděčný za to, že mi dovolili, abych si opatřil gramatiky cizích jazyků a položil tím základ ke svým pozdějším cestopisům, které však nejsou cestopisy, avšak docela jiným, dosud neprozkoumaným žánrem.
Teď však nemám v úmyslu rozepisovat se zeširoka o těchto svých studiích; zmínil jsem se o nich pouze a zvláště proto, že mi vedení vězeňské knihovny umožnilo velmi důležitá pozorování a získání zkušeností, na jejichž základě se moje spisovatelská činnost vyvíjela ke známému výsledku.
Když tvrdím, že jsem poznal literární potřeby, anebo řekněme čtenářské potřeby duše lidu, prosím, aby toto tvrzení bylo bráno vážně. Nelze říci, že přesně tytéž zkušenosti může učinit každý lidový knihovník a každý majitel výpůjční knihovny, protože to není pravda. Čtenář na svobodě a čtenář ve vězení jsou dva zcela odlišní lidé. Pro toho druhého se čtení může stát duševní existenční potřebou. Jeho bytost se přetváří, proměňuje. Vnější osobnost se vzhledem k vězeňské kázni musí vzdát svého významu; navenek vystupuje vnitřní osobnost. A tu musejí dozorce a vězeňská výchova rozpoznat a věnovat se jí, jestliže má být dosaženo lidsky velkého, humánního účelu trestu, povznesení a utužení morálky, usmíření mezi společností a takzvaným zločincem, komponentů, které se na sobě navzájem prohřešily.
Toto odhalení vnitřní osobnosti je na svobodě výjimkou, ve vězení však pravidlem. Vězeň se po dobu trestu musí vzdát všech svých tělesných práv. V tělesném smyslu už není osobou, ale pouhou věcí, číslem, které zanesou do knih a jímž ho také nazývají. Tím silněji, ba prudčeji, se dere na povrch jeho vnitřní podoba, jeho duše, aby uplatnila sama sebe, svá práva a potřeby. Tělo se musí podrobit vězeňskému obleku a vězeňské stravě. Běda tomu, kdo se dopustí chyby a chce týž nátlak vykonávat i na duši! Duše se mocně dere z vězeňského mundúru a žádostivě touží po stravě, která by ji eticky uzdravila a posílila, aby se zbavila pout, v nichž až dosud strádala. Věřte mi, že si žádný vězeň nepřeje pro sebe nic zlého; všichni si přejí dobro. Hluboko v srdci cítí každý touhu být svobodný nejen tělesně, ale i morálně, dokonce i ten zdánlivě nepolepšitelný zločinec.
Čím se však má tato nahá, hladová duše dobře šatit a dobře

živit, dobře v etickém smyslu? Ze sebe samé? Z nedělních ústavních kázání? Z několika krátkých návštěv vězeňských duchovních a jiných úředníků? Ze soužití s vězni?
Ať na tyto otázky odpovíme jakkoli, hlavním zdrojem vší výchovy, polepšení a nápravy může být v takových poměrech jen knihovna. Vězeň, který se chová tak, že nemá čtení zakázané, dostane jednu knihu na týden. Její obsah je pro člověka, toužícího po potravě, po sedm dnů duševní stravou. Knihu si nemůže vybrat, musí přijmout, co dostane. Co mu dají, může být pro něj štěstím, nebo neštěstím, může být pro něj poučením nebo trestem, může ho přivést k sebepoznání, nebo k pochopení, ale může ho také pobouřit a zatvrdit. Jeden z mých spoluvězňů, duchaplný bankéř, nedostával po tři čtvrtě roku ke čtení nic jiného než staré Frauendorfské listy, suché pokyny o zahradničení, které ho ani nezajímaly, ani mu nemohly být užitečné. Snášel to se stále větším roztrpčením, až jsem se knihovny ujal já a dal mu vhodnější četbu.
Jednoho horkokrevného herce rozčilily povídky Jeremiáše Gott-helfa[1] tak, že byl málem potrestán pro nevhodné chování. Poslední povídka, kterou musel číst, se jmenovala Jak pět děvčat bídně zahynulo v pálence. Když jsem mu dal knihu od Edmunda Hoefera[2], radoval se, jako bych mu daroval jmění.
Jeden sociálně demokratický klempíř se stal obětí dlouhé řady výchovných knížek. Vztekle mi přísahal, že už kvůli těmto knihám nemůže existovat Bůh. On sám prý udělal bankrot jen z trpké nouze; autoři a vydavatelé oněch knih jsou však bankrot ze samolibosti a povýšenosti a zasluhovali by přinejmenším stejný vězeňský trest jako on.
Z těchto příkladů vyplývá, jak dobře jsem se musel seznámit nejdříve se svou knihovnou a potom i s potřebami čtenářů. Bylo to spojené s vážnými a obtížnými psychologickými úvahami a vedlo to k pesimistickému zjištění, že takových knih, jaké jsme potřebovali, máme vlastně málo. Chyběly nejen v naší vězeňské knihovně, chyběly v literatuře vůbec. Vzpomínal jsem na své dětství, na traktátky, které jsem tehdy četl, a na škváry, které mě tehdy otrávily; vzpomínal jsem a porovnával. Tu se mi rozbřesklo. Jsou svobody

[1] Albert Bitzius (1797-1854), švýcarský teolog, napsal pod pseudonymem Jeremiáš Gotthelf mnoho nářečních venkovských povídek, aby pozvedl mravní úroveň bernských venkovanů.
[2] Edmund Hoefer (1819-1882) vydal od 1844 řadu povídek, v nichž tepal tehdejší poměry v Prusku.

zbaveny jen osoby ve věznicích? Není vlastně vězněm každý člověk? Nevězí miliony lidí za zdmi, které sice nejsou vidět očima, ale které přesto existují? Je třeba zkrotit ve věznicích pouze těla vězňů, aby se projevila ta vyšší, shůry pocházející část naší bytosti? Není třeba spoutat všechno nízké u všech smrtelníků, tedy u celého lidstva, aby se tím osvobozená duše mohla povznést k nejvyššímu pozemskému ideálu, k ušlechtilému lidství? A nemají nás z těchto hlubin k výšinám dovést náboženství, umění, literatura? Literatura, k níž jsem patřil i já, vězeň připoutaný k těsné cele!

Rozvíjeje tuto myšlenku, dospěl jsem k úvahám a závěrům, které byly zdánlivě velmi podivné, avšak v podstatě zcela přirozené. Mezi mými čtyřmi těsnými stěnami se rozjasnilo; stěny se rozestoupily. Nejprve jsem tušil, potom jsem viděl a nakonec jsem poznal ony sice skryté, ale přesto zřejmé souvislosti mezi podružným a zásadním, mezi tělesným a duševním, mezi fyzickým a duchovním, mezi konečným a nekonečným. To byl okamžik, kdy jsem začal chápat hluboký význam půvabných starých pohádek své babičky. Ležel jsem celé noci a přemýšlel. Byl jsem připoután k hlubokému, nízkému, opovrhovanému Ardistanu a všechna moje touha a všechny mé myšlenky směřovaly k jasnému, svobodnému Džinis-tanu. Představoval jsem si, že jsem ztracenou lidskou duší, kterou nikdo nikdy nenajde, pokud se nenajde ona sama. K tomu nemůže dojít nahoře v Džinistanu, nýbrž jen tady dole v Ardistanu, při pozemském trápení, za utrpení lidstva, při nuzné stravě Ztraceného syna z našeho biblického příběhu.

Moje fantazie začala tomu, co jsem hledal, dávat tvar, aby to mohla uchopit a zachytit. Sídlilo to a žilo to ve mně. Avšak nejen tam, i mimo mne, všude, v každém jiném člověku, i v lidském pokolení pojímaném úhrnem. Tady ve mně vznikla moje Marah Durimeh, velká, nádherná duše lidstva, které jsem dal podobu milované babičky. Tady se ve mně poprvé vynořil můj Tatellah-Satah, onen tajuplný opatrovatel velké medicíny, s nímž se moji Čtenáři seznámili v mé knize Vinnetouovi dědicové. A tady se zrodila také myšlenka Vinnetoua. Aby mi bylo správně rozuměno - pouze myšlenka, nikoli on sám, kterého jsem nalezl až později.

Psychologická díla z knihovny zaměstnanců a všechna ostatní, která mi přišla do rukou, jsem - málem bych řekl: hltal; ale nebyla by to pravda, protože jsem je rozebíral pomalu, slovo za slovem, a každé jednotlivé slovo jsem přijímal s rozvážností, jež není asi příliš obvyklá; činil jsem to však jakoby bez dechu a hladově, ne-

dočkavě, jako by můj život, moje spasení, záviselo na tom, zda se vyznám ve svém nitru. A když jsem pak myslel, že kráčím po správné cestě, vrátil jsem se do svého dětství ke starému, smělému přání, stát se vyprávěčem pohádek, jakým jsi, babičko, ty.
Ocitl jsem se přece na jednom z největších a nejbohatších nalezišť všeho, co stojí za vyprávění - ve vězení. Tam se soustřeďovalo a kondenzovalo všechno, co kolem nás, venku na svobodě, plyne tak zlehka a neznatelně, že to nemůžeme uchopit, a tím méně pozorovat. Tam se tyčí zásady, venku pomíchané jako na rovné ploše, do takové výšky, že se v onom zvětšení vyjeví všechno, co zůstane jinde ukryto.
Měl jsem ta náročná, učená díla o psychologii, zejména o kriminální psychologii, rozložená před sebou. Vštípil jsem si do paměti skoro každou řádku. Obsahovaly teorii, konglomerát záhad a problémů. Praxe se však rozkládala okolo mne se stejně jasnou jako otřesnou otevřeností. Jaký byl mezi tím rozdíl! Kde jsem měl hledat pravdu? V otevřených knihách či v otevřené skutečnosti?
Tu i tam! Věda je pravdivá a život je spravedlivý. Věda se mýlí a život se mýlí. Cesty obou vedou přes omyl k pravdě: tam se musejí setkat. Kde je tato pravda a jak zní, můžeme jen tušit. Jen jedinému oku je dopřáno vidět dopředu, a to je oko pohádky. Proto chci být vyprávěčem pohádek, ničím jiným, než vyprávěčem pohádek, docela tak jako moje babička! Stačí, abych jen otevřel oči a vidím před sebou ty stovky a tisíce zhmotněných podobenství a pohádek, toužících po vykoupení. V každé cele jednu a na každé pracovní stoličce jednu. Samé spící šípkové růže čekající na to, že je milosrdenství a láska polibkem probudí. Samé duše, strádající v poutech, ve starých zámcích přeměněných ve vězení, anebo v obrovských moderních stavbách, v nichž humanita obchází od cely k cele, od židličky k židličce, aby probouzela a osvobozovala, co je hodno probuzení a svobody.
Chci být zprostředkovatelem mezi vědou a životem. Chci vyprávět podobenství a pohádky, v nichž je hluboce ukryta pravda, kterou jiným způsobem nelze ještě odhalit. Chci načerpat světlo ze tmy svého vězeňského života. Chci trest, který mě stihl, proměnit ve svobodu pro jiné. Chci přísnost zákona, jíž trpím, změnit ve velký soucit se všemi, kteří padli, v lásku a milosrdenství, před nímž nakonec nebudou žádné zločiny a žádní zločinci, ale jen lidé nemocní, nemocní, nemocní.
Nikdo však nesmí tušit, že to, co vyprávím, jsou jen podobenství

a jen pohádky, neboť kdyby to lidé věděli, nedosáhl bych toho, čeho chci dosáhnout. Musím se sám stát pohádkou, já sám, moje vlastní já. Bude to přirozeně troufalost, jež mě může snadno zničit, ale co záleží na osudu malého jedince, jde-li o zásadní, povznášející otázky celého lidstva? Na maličkém osudečku opovrženíhodného vězně, který je pro společnost a vůbec ztracen, jestliže se co nejdřív nezmění způsob, jakým se o zločinu uvažuje a hovoří?
To byla myšlenka, která mě napadla znenadání, ale uhnízdila se ve mně hluboce a už mě neopustila. Ovládla mě; rozrostla se. Vyplnila nakonec celou moji duši, a to proto, že v sobě skrývala splnění všeho, co ve mně od dětství žilo jako přání a naděje. Držel jsem se jí pevně, té myšlenky; rozšiřoval jsem ji a prohluboval; rozpracovával jsem ji. Ona měla mne a já jsem měl ji; stali jsme se identičtí.
Nedošlo k tomu však rychle, ale bylo k tomu zapotřebí dlouhé, velmi dlouhé doby, a uplynuly ještě pochmurnější a těžší dny než dny současné, než jsem si vytvořil pracovní plán a upřesnil ho tak, že na něm nebylo už co měnit. Rozhodl jsem se, že budu nejdřív psát dál humoresky a venkovské povídky z Rudohoří, aby si mě němečtí čtenáři zapamatovali a abych jim ukázal, že se pohybuji výhradně na bohabojné půdě. Potom jsem se však chtěl obrátit k žánru, který se těší všeobecnému zájmu a je nanejvýš působivý - totiž k cestopisům. Nebylo bezpodmínečně nutné, aby se tyto cestopisy zakládaly na skutečných cestách; měla to přece být jen podobenství a pohádky, ovšem velmi výmluvná podobenství a pohádky. Přesto však bylo vhodné, abych se na cesty vydal za studijním účelem a poznáním různých prostředí, v nichž se měly moje postavy pohybovat.
Proto jsem se musel důkladně připravit, věnovat se zeměpisu, národopisu, jazykům. Náměty jsem musel brát z vlastního života, z života ve svém okolí, své vlasti, a proto jsem mohl vždy podle pravdy tvrdit, že jsem všechno, co vyprávím, sám prožil a zažil. Musel jsem však tyto náměty přesadit do vzdálených krajů a ke vzdáleným národům, abych jim propůjčil účinek, jaký v domácím šatu nemají. Musel jsem je přesadit do prérie a pod palmy, ozářit je orientálním sluncem či zavát sněhovými bouřemi Divokého západu, musely se octnout v nebezpečí, jež vyvolá silnou účast čtenáře - tak a nejinak jsem musel vykreslit všechny své postavy, jestliže jsem jimi chtěl dosáhnout toho, čeho měly dosáhnout.
Proto jsem musel být se všemi zeměmi, které jsem chtěl popsat,

aspoň teoreticky obeznámen tak, jak je to pro Evropana možné. Musel jsem tedy pracovat, těžce a usilovně pracovat, abych se na to připravil, a tichá, nerušená vězeňská cela, v níž jsem žil, mi to umožňovala.
Existují pozemské pravdy a existují nebeské pravdy. Pozemské pravdy nám poskytuje věda, nebeské jsou nám zjevovány. Věda své pravdy dokazuje, co tvrdí zjevení, považují vědci nanejvýš za věrohodné, nikoli však za dokázané. Taková nebeská pravda sestoupí na Zemi po paprscích hvězd a obchází od domu k domu, klepá na dveře a žádá o vpuštění. Všude ji odmítají, protože by jí museli uvěřit, ale to lidé nechtějí, protože nemá učenou legitimaci. Tak chodí od vsi ke vsi, od města k městu, od země k zemi a nikde ji ne vyslyší a nepřijmou. Tu vystoupí po paprsku hvězd zpátky k nebi a vrátí se k tomu, od něhož vyšla. S pláčem se mu svěří se svým trápením. On se však shovívavě usměje a řekne: „Neplač! Vrať se na zem a zaklepej u toho, jehož dům jsi ještě nenavštívila, u básníka. Požádej ho, aby ti oblékl šat pohádky, a pokus se pak o štěstí znovu!"
Zjevení uposlechne. Básník je s láskou přijme a ošatí. Zjevení pak chodí znovu dům od domu jako pohádka, a tu uvítají všude, kde zaťuká. Otevřou jí dveře i srdce. Nábožně naslouchají jejím slovům; věří jim. Prosí ji, aby zůstala, protože si ji všichni zamilují. Pohádka však musí dál, pořád dál, aby splnila, co jí bylo uloženo. Odejde však jen jako pohádka; jako pravda zůstane. A přestože ji není vidět, je tu a vládne až na věky.
Tak, to je pohádka! Nikoli však pohádka pro děti, nýbrž pravá, opravdická, skutečná pohádka - přes nenáročný, prostý šat ten nejvyšší a nejobtížnější ze všech básnických útvarů, jak odpovídá duši, která se v ní skrývá.
A jedním z básníků, k nimž věčná pravda přichází, aby jí dali šat, jsem chtěl být já! Vím dobře, jak směle to bylo. Přesto se k tomu beze strachu přiznávám. Pravda je tak nenáviděná a pohádka tak opovrhovaná jako já sám; hodíme se k sobě. Pohádka a já - čtou nás tisíce, ale nerozumějí nám, protože neproniknou do hloubky. Tak jako se tvrdí, že pohádka je jen pro děti, jsem já označován za spisovatele pro mládež, píšícího jen pro nedospělé chlapce.
Zkrátka a dobře, nemusím se omlouvat, že jsem byl tak smělý a chtěl se stát jen vyprávěčem pohádek a podobenství. Ostatně, už můj život a moje snažení se podobají pohádce a moji osobu pro-

tivníci obestřeli nesčetnými bajkami a pohádkami. A když se proti tomu ohrazuji, nevěří se mi tak, jako mnozí nevěří pohádce. Ale jako se každá pravá pohádka nakonec změní v pravdu, stane se pravdou i všechno o mně, a co se mi nevěří dnes, tomu se uvěří zítra.
Všechny moje cestopisy, které jsem hodlal napsat, měly být tedy obrazné, měly být symbolické. Měly říci to, co netkvělo na povrchu. Chtěl jsem přinést něco nového, obšťastňujícího, aniž bych své čtenáře zaplétal do bojů a sporů se starým, dosavadním. A co jsem chtěl říci, měli čtenáři hledat; nesměl jsem to nechat položené před dveřmi, protože všechno, co lidé dostanou lacino, nechají obvykle ležet, a váží si toho, co si musejí pracně vybojovat.
Bylo by bývalo neodpustitelnou chybou, kdybych hned od počátku naznačoval, že je moje cestopisy třeba brát obrazně. Lidé by mě prostě nečetli a všechno, co jsem chtěl vyřešit, by zůstalo bajkou a pohádkou. Čtenář musel najít, co jsem dával, aniž by to předem tušil; měl pak pocit, že si to vydobyl, a uchoval si to pro život.
Ale co jsem chtěl vlastně dávat? Bylo toho hodně a bylo to nevšední. Chtěl jsem odpovídat na otázky o lidstvu a řešit záhady lidstva. Třeba se mi někdo vysměje; ale usiloval jsem o to; pokoušel jsem se o to a budu se o to pokoušet dál. Zda toho dosáhnu, nemohu vědět áni já, ani někdo jiný. Třeba jsem se přitom dopustil ne-jednoho omylu, neboť jsem chybující člověk; moje úsilí však bylo dobré a čisté.
Kromě toho jsem chtěl zveřejnit své psychologické zkušenosti. Mladý, trestaný učitel - své psychologické zkušenosti? Není to ještě směšnější než všechno předešlé?
Někdo si to možná bude myslet; já jsem však viděl stovky a tisíce nešťastných lidí, kteří se dostali do neštěstí a uvízli v něm jen proto, že jejich duše, tato nejvzácnější podstata celého pozemského života, byly zcela zanedbané. Duch je zhýčkaný, namyšlený miláček, duše je odstrkovaná, hladovějící a mrznoucí Popelka. Pro ducha existuje mnoho škol, od obecných až po univerzity, ale pro duši ani jediná. Pro ducha se píší milióny knih - a kolik pro duši? Lidskému duchu se staví tisíce a statisíce pomníků - kde stojí pomníky oslavující lidskou duši? A tak, říkám si, budu psát pro duši já, pouze pro ni, ať se nad tím někdo usmívá nebo ne! Duši nikdo nezná. Proto lidé mnoha mým dílům neporozumějí nebo jim porozumějí špatně, ale to mi nezabrání v tom, co jsem si předsevzal.

Pro jednoho člověka toho bylo až dost; já jsem však chtěl nejen to, chtěl jsem ještě víc. Viděl jsem kolem sebe děsivou bídu; připadalo mi, že jsem jejím středem. A vysoko nad námi se vznášelo vykoupení, ušlechtilé lidství, k němuž jsme měli spět. To však nebylo jen naším úkolem, je to úkolem všech lidí. Jenomže my, kteří jsme byli mnohem níž než ostatní, jsme museli stoupat mnohem výš a mnohem obtížněji. Z hlubin k výšinám, z Ardistanu do Džinistanu, od nízkého smyslového člověka k člověku ušlechtilému.
Jak k tomu má dojít, chtěl jsem ukázat na dvou příkladech, na jednom orientálním a jednom americkém. Rozdělil jsem si zeměkouli pro tento svůj účel na dvě poloviny, na americkou a afro-asijskou. Na jedné straně žije indiánská rasa a na druhé semitsko-mohamedánská. S těmito dvěma rasami jsem chtěl spojit své pohádky, myšlenky a vývody.
Proto jsem se musel zabývat především orientálními a indiánskými jazyky a dialekty. Neměnná víra v Alláha u jedněch a velmi poetická víra ve velkého, dobrého ducha u druhých ladila s mou vlastní neotřesitelnou vírou v Boha. V Americe měla být mužská a v Asii ženská postava ideálem, k němuž by se pnulo etické usilování mých čtenářů. Jednou postavou se stal můj Vinnetou, druhou Marah Durimeh. Na Západě měl děj stoupat z obyčejného života na savaně a prérii postupně až k čistým a jasným výšinám Mount Vinnetou. Na Východě měl vystoupit z dění na poušti až po vrcholek Džebelu Marah Durimeh. Proto začíná můj první svazek titulem Napříč pouští.
Hlavní postavou těchto knih měl být kvůli jednotě jeden a týž rozvíjející se ušlechtilý člověk, postupně se očisťující od všech nánosů smyslového lidství. Pro Ameriku se měl jmenovat Old Shatterhand, pro Orient Kára Ben Nemsi, neboť se rozumělo samo sebou, že to bude Němec. Chtěl jsem, aby příběhy vyprávěl on sám. Jeho já není skutečnost, nýbrž básnická imaginace. I když toto já samo neexistuje, chtěl jsem všechno, co bude vyprávět, čerpat ze skutečnosti a učinit skutečností. Onen Old Shatterhand a onen Kára Ben Nemsi, tedy ono já, je myšleno jako velká otázka lidstva, vyslovená samotným Bohem, který se zeptal, když kráčel rájem: „Adame (tj. člověče), kde jsi? Ušlechtilý člověče, kde jsi? Vidím jen lidi padlé, nízkého rodu!"
Tato otázka lidstva prošla od té doby všemi obdobími a všemi kraji zeměkoule, hlasitě se ptala a hlasitě bědovala, ale nikdy nedostala odpověď. Viděla milióny a stamilióny násilníků, kteří spolu

bojovali, pobíjeli se a vraždili, ale ani jediného ušlechtilého člověka, který by se podobal obyvatelům Džinistanu a žil podle jejich nádherného zákona, že každý má být andělem svého bližního, aby se nestal svým vlastním ďáblem. Jednou se však lidstvo musí pozvednout a pozvedne se tak vysoko, že se na dosud marnou otázku odněkud ozve radostná odpověď: „Tady jsem. Jsem první ušlechtilý člověk a další přijdou po mně!"
Tak prochází i Old Shatterhand a tak prochází Kára Ben Nemsi různými zeměmi a hledá ušlechtilého člověka. Tam, kde ho nenajde, ukazuje vlastním šlechetným chováním, jak si ho představuje. A tento imaginární Old Shatterhand, tento imaginární Kára Ben Nemsi, toto imaginární já nemá zůstat imaginární, ale má se realizovat, uskutečnit, a to v mém čtenáři, který ve svém nitru vše prožije, a proto stoupá vzhůru a zušlechťuje se tak jako moje postavy. Tím přispějí svým dílem k vyřešení velkého úkolu, že se násilnický člověk, tedy člověk nízkého rodu změní v ušlechtilého člověka.
Když jsem se zabýval těmito myšlenkami, cítil jsem dobře, že se při jejich uskutečňování vystavím nemalému nebezpečí. Co když čtenáři této imaginaci neporozumí a ono já nepochopí? Co když si budou myslet, že mluvím sám o sobě? Nehrozí nebezpečí, že mě každý, komu chybí inteligence či dobrá vůle rozlišovat mezi skutečností a imaginací, nazve lhářem a podvodníkem?
Ano, to bylo přirozeně možné, ale nepovažoval jsem to za pravděpodobné. Musel jsem toto já, tedy onoho Kára Ben Nemsiho či Old Shatterhanda vybavit všemi přednostmi, k nimž se lidstvo během svého vývoje dopracovalo. Můj hrdina musel být úžasně inteligentní, musel mít nesmírně dobré srdce a musel být velmi obratný ve všech tělesných úkonech. Že něco takového nelze ve skutečnosti najít u jednoho člověka, rozumělo se samo sebou. A jestliže - jak jsem si předsevzal - napíšu třicet až čtyřicet knih, mohu se přece domnívat, že žádného rozumného člověka nenapadne, že by to všechno mohl prožít jediný hrdina. Ne! Námitka, že jsem lhář a podvodník, byla - aspoň pro myslícího člověka - zcela vyloučená!
To jsem si myslel tehdy. Ano, byl jsem dokonce pevně přesvědčený - přestože jsem oním já nemyslel sám sebe - že mohu s čistým svědomím tvrdit, že jsem obsah oněch cestopisů sám prožil či zažil, protože vyplýval z mého vlastního života anebo z mého nejbližšího okolí. Nepovažoval jsem za obtížné, považoval jsem dokonce za velmi snadné a především také za zajímavé představit si, že Ka-

rel May tyto cestopisy sice píše, ale vypráví je tak, jako by nepocházely z jeho vlastní hlavy, nýbrž jako by mu je diktovalo ono imaginární já, tedy ona velká otázka lidstva. Brzy se ukáže, zda byla tato moje domněnka správná.
Předsevzetí obléci své postavy zčásti do indiánského a zčásti do orientálního šatu mě zcela samozřejmě přivedlo k hlubokému soucítění s osudy oněch národů. Začal mě zajímat zánik rudé rasy, který byl považován za neodvratný. A měl jsem hlavu plnou myšlenek o nevděčnosti západní civilizace vůči Orientu, jemuž přece Západ vděčí za celou svou hmotnou a duchovní kulturu. Blaho lidstva vyžaduje, aby mezi nimi panoval mír, nikoli vykořisťování a krveprolévání. Rozhodl jsem se, že to budu ve svých knihách neustále zdůrazňovat a že ve svých čtenářích budu probouzet onu lásku k rudé rase a k obyvatelům Orientu, kterou jsme jim jako bližní povinováni. Dnes mě ujišťují, že jsem toho dosáhl nikoli u několika málo, nýbrž u statisíců čtenářů, a já jsem ochoten tomu uvěřit.
A nyní hlavní otázka: Pro koho mám ty knihy psát? Zcela samozřejmě pro lid, pro všechen lid, nejen pro jednotlivé jeho části, pro jednotlivé věkové skupiny. Především nikoli pouze pro mládež! Toto ujištění musím zdůraznit s největší závažností a nejostřejším tónem. Kdybych býval měl v úmyslu být či stát se spisovatelem pro mládež, musel bych se nutně navždy vzdát uskutečnění svých plánů a dosažení svých ideálů. A něco takového mě nikdy nenapadlo. Musel jsem sice myslet i na mládež, neboť je nejen časově prvním stupněm národa; jednak se z ní národ znovu a znovu doplňuje, jednak je na cestě vzestupného vývoje lidstva kráčet před starými a pohodlnými, aby obsadila terén prozkoumaný našimi průkopníky. Ale jelikož tvoří jen část národa, mohlo by být to, s čím jsem se k ní obracel, také jen částí toho, co jsem psal pro národ jako celek. Jestliže říkám, že jsem chtěl psát pro národ, myslím tím pro lidi vůbec, ať jsou jakkoli staří.
Avšak každá moje kniha není pro každého. A současně je pro každého, ale postupně, podle toho, jak se člověk vyvíjí, jak je stále starší a zkušenější, jak je schopný vnímat a chápat její obsah. Moje knihy mají člověka doprovázet po celý život. Má je číst jako chlapec, jako mladík, jako muž, jako stařec, v každém z těchto období to, co mu odpovídá. To vše pomalu, s rozumem a rozvahou. Kdo moje knihy hltá, a to bez výběru, činí to ke své škodě; ještě větší škoda je to však pro ony knihy! Kdo je zneužívá, nesmí za to činit odpovědným mne nebo je, nýbrž sebe.

V této souvislosti připomínám kouření, jídlo a pití. Kouření je požitek, jídlo a pití jsou nezbytnost. Ale kouřit, jíst a pít kdykoli a kouřit a jíst a pít všechno, co nám dají, by bylo nejen bláhové, nýbrž dokonce škodlivé. Dobrou, zajímavou četbu je třeba vychutnávat, nikoli polykat jako žralok! Jelikož moje knihy obsahují jen podobenství a pohádky, rozumí se samo sebou, že je třeba zrale se nad nimi zamyslet a že patří jen do rukou lidí, kteří uvažovat nejen dovedou, ale také uvažovat chtějí.

Když jsem se tehdy zabýval těmito myšlenkami a kul své plány, měl jsem sice už různé práce vydané, ale zatím mě nikdy nenapadlo považovat se za spisovatele, či dokonce za umělce. A každý skutečný spisovatel přece musí být zároveň umělec. Já jsem se ještě nepovažoval ani za správného učedníka, nýbrž jen za začátečníka, tápajícího mimo spisovatelský cech, za začátečníka, který se pokouší o první dětské krůčky. A přitom jsem měl už tak velké, dalekosáhlé plány! Když jsem se jimi probíral, měl jsem vlastně dostat pekelný strach, protože k tomu, abych látku, ležící přede mnou, zvládl opravdu literárně, tedy umělecky, bych rozhodně potřeboval několik nerušených, šťastných lidských životů naplněných prací.

Strach jsem však nedostal, zůstal jsem zcela klidný. Ptal jsem se sám sebe: musí být člověk spisovatel a musí být umělec, aby směl psát takové věci? Kdo to může a chce někomu zakázat? Udělejme to bez cechu, jen když to bude správně! A udělejme to bez umění, jen když to bude mít účinek a dosáhne se toho, čeho se má dosáhnout! Zda mě spisovatelé a umělci budou považpvat za kolegu, muselo mi být tehdy lhostejné. Osobní hrdost jsem přirozeně cítil jako každý jiný člověk a o umění jsem měl to nejvyšší mínění, jaké člověk může mít. Ale moje myšlenky se lišily od myšlenek ostatních lidí, především odborníků. Být umělcem mi připadalo ze všeho největší a hluboko v srdci jsem si vášnivě přál dosáhnout té výše, třeba jen poslední hodinu před smrtí. Moje duše dosud nezapomněla na onen večer v dětství, kdy jsem zhlédl ‚Fausta', a předsevzetí, která s ním souvisela, mě ovládala se stejnou silou a naléhavostí jako dřív. Psát pro divadlo! Psát dramata! Dramata ukazující, jak se člověk má a může povznést z pozemského trápení k radosti ze života, z otroctví nízkých pudů k duševní čistotě a velikosti.

Napsat něco takového může jen umělec, a to skutečný a pravý umělec. Já jsem si však pod uměním představoval něco docela jiného, než co nazývá uměním dnešní kritika, a tak mi nezbylo, než na dlouhé, předlouhé roky odsunout všechna svá přání, stát se

jako literát umělcem, a to skutečným, hodnotným umělcem, a zůstat tím, kým jsem, totiž nezkušeným začátečníkem, který nemá sebemenší předpoklady proniknout do spisovatelského cechu.
Jelikož jsem po celý život stál stranou a sám, byl jsem už tehdy přesvědčený, že i moje cesta literáta bude a zůstane po celý můj život osamělá. Co jsem hledal, nenalézalo se ve všedním životě. Chtěl jsem něco, co bylo obyčejnému člověku zcela vzdálené. A co jsem považoval za správné, bylo pro jiné pravděpodobně nesprávné. Navíc jsem byl už jednou trestaný. Proto se nabízelo zůstat sám sebou a nikomu hodnotnějšímu se nevnucovat.
V umění jsem se nevyznal. Třeba měli druzí pravdu; třeba se mýlím. Rozhodně jsem se držel svého ideálu vytvořit na sklonku života, ve zralosti, velké, krásné básnické dílo, symfonii vysvobozujících myšlenek, v níž si dovolím načerpat světlo ze své temnoty, štěstí ze svého neštěstí, radost ze svého utrpení.
To pro dobu pozdější, až mi dá smrt první pokyn. Teď jsem se však musel učit, hodně učit a připravovat se na toto dílo, aby se podařilo. Teď psát pohádky a podobenství a na konci života z nich vybrat pravdu a skutečnost a uvést ji na jeviště!
Avšak tato podobenství nejsou krátké obrazy jako například nádherná podobenství Boží, nýbrž dlouhé povídky, v nichž vystupuje a jedná mnoho osob. Jejich počet je velký. Vyplní řadu knih a vytvoří materiál pro onen pozdější velký úkol, jímž chci svou činnost ukončit. Nemohou to tedy být pečlivě provedené obrazy, ale jen perokresby, jen skici, náčrtky, etudy, pro které neplatí měřítka stanovená pro vysloveně umělecká díla. Nemohu a nechci a nesmím být umělecký Paul Heyse, mým úkolem je vylamovat z vysoko položených mramorových a alabastrových lomů kvádry pro pozdější umělecká díla, jejichž formu mohu nanejvýš naznačit, protože na provedení nemám čas.
Naznačuji to právě v pohádkách vkládaných do svých epických podobenství a tvořících ony body, na něž se soustřeďuje zájem čtenáře. Umělecká kritika se tedy mými cestopisy nemusí zabývat, protože není mým úmyslem dávat jim umělecký tvar či dokonce dokonalost. Chci, aby se podobaly jednoduchým, prostým náramkům na rukou a nohou Arabek, které také nechtějí být ničím jiným než stříbrnými kroužky. Hodnota spočívá v kovu, nikoli v práci. Malíř načrtávající letmé skici k velkému obrazu by se jistě divil kritikovi, který by na ně kladl táž měřítka, jaká musí později klást na obraz.

Tolik o plánech, které se ve mně tehdy zrodily a které jsem si uchoval a jimiž jsem se řídil až do dnešního dne.
Neobjevily se najednou a nepřišly společně, nýbrž zvolna, jeden za druhým. A nedozrávaly rychle, nýbrž trvalo to měsíce a léta, než jsem si vše rázné ujasnil. Měl jsem na to také dost času. Vedl jsem si o těchto plánech a o jejich uskutečňování jakési účetnictví[1]; pečlivě jsem je opatroval a mám je dodnes. Každou myšlenku jsem rozkládal na částečky a každou z těchto částeček jsem si poznamenával. Vytvořil jsem si dokonce seznam titulů a obsah všech cestopisných povídek, které jsem chtěl napsat. Později jsem sice nepostupoval přesně podle tohoto seznamu, ale přesto mi hodně pomohl, a dodnes čerpám z námětů, které ve mně vznikly už tehdy.
Pilně jsem přitom psal; psal jsem, abych měl po propuštění co nejvíce rukopisů k uveřejnění. Zkrátka a dobře, hořel jsem pro svůj záměr a cítil jsem se - ačkoliv jsem byl vězeň - nekonečně šťastný ve vyhlídce na budoucnost, která - jak jsem doufal - snad nebude zcela obyčejná.
Zdálo se, že osud je s mými předsevzetími srozuměný. Věnoval mi, jako by mě chtěl odškodnit za všechno trápení, velký, nesmírně vítaný dar: dostal jsem milost. Ředitelství podalo za mne žádost o milost, díky níž mi byl prominut celý rok z mého trestu. Byl jsem v první skupině a dostal jsem vysvědčení, které mi urovnalo návrat do života a zbavilo mě všech nepříjemností s policií. Člověk informovaný ví, co to znamená.
Když jsem vyšel z vězení, vyzbrojen rukopisy k boji se zpěčujícím se životem, byl krásný, teplý letní den[2]. Napsal jsem domů, abych rodinu zpravil o svém návratu. Jak jsem se těšil na shledání! Nemusel jsem se bát, že mi budou něco vyčítat. Všechno se už dávno urovnalo písemně. Věděl jsem, že mě mezi sebou přivítají a že mi ani slůvkem neublíží. Nejvíc jsem se těšil na babičku. Jak se asi trápila a strachovala! A jak ráda mi podá svou starou, drahou, věrnou ruku! Jak bude nadšena mými plány! Jak mi bude pomáhat, abych je domyslel do konce a co nejvíce z nich vytěžil!
Šel jsem ze Zwickau do Ernstthalu, tedy přesně touž cestou, kterou jsem utekl jako kluk pro pomoc do Španělska. Každý si dovede představit, jaké myšlenky mě na této cestě provázely. Tehdy jsem

[1] Tento seznam nazvaný Repertorium Carla Maye se nasel v básníkově pozůstalosti a obsahuje plány na mnoho povídek.
[2] 2. 11. 1868

si při návratu s otcem slíbil, že ho už nikdy ničím podobným neza-rmoutím; jak špatně jsem však držel slovo! Měl bych dnes zase učinit podobné předsevzetí, jehož splnění bych nemohl zaručit? Vzpomněl jsem si na Pohádku o Sitaře. Patřím snad k těm, na jejichž duši čeká po narození ďábel, aby je uvrhl do bídy, v níž by se ztratily? Nepomůže jim pak žádné vzpírání a vzdorování; jsou zasvěceni zkáze. Platí to i pro mne?

Moje myšlenky byly tím chmurnější, čím více jsem se blížil k domovu. Bylo mi, jako by mě odtamtud ovívaly zlé předtuchy. Radostná důvěra jako by mě opouštěla; bylo obtížné uchovat si ji.

Městečko jsem spatřil z Lungwitzských kopců. Před očima se mi vinuly cesty, po nichž jsem kdysi chodíval a zarputile přitom bojoval se strašnými vnitřními hlasy, které na mne celé dny a noci nepřetržitě volaly slova ‚kletba krejčího, kletba krejčího, kletba krejčího'. A co to bylo? Když jsem na to pomyslel, uslyšel jsem týž hlas v sobě, zcela zřetelně, zprvu jen z dálky, ale potom jako by se blížil,‚kletba krejčího, kletba krejčího, kletba krejčího'! Což se to má opakovat? Zděsil jsem se jako ještě nikdy a utíkal jsem z tohoto místa a od této vzpomínky z kopce dolů, přes městečko domů, domů, domů!

Přišel jsem dřív, než mě čekali. Rodiče bydleli pořád v prvním patře téhož domu. Vystoupil jsem po schodech a pak ještě po druhých na půdu, kde se vždy nejraději zdržovala babička. Chtěl jsem nejprve k ní a teprve potom k otci, matce a sourozencům. Pak jsem spatřil některé její věci; babička sama tam však nebyla. Stála tam její truhla pomalovaná modrými a žlutými květy. Byla zamčená, klíč vytažený. A stála tam její postel; byla prázdná.

Spěchal jsem dolů do světnice. Seděli tam rodiče. Sestry tam nebyly. Odešly ze slušnosti. Domnívaly se, že rodiče mají přednost. Ani jsem nepozdravil, a zeptal jsem se, kde je babička.

„Mrtvá - umřela!" zněla odpověď.

„Kdy?"

„Už loni[1]."

Tu jsem klesl na židli a položil si hlavu a paže na stůl. Babička už nežila! Zatajili mi to, aby mě toho ušetřili, aby mi ještě neztížili pobyt ve vězení. Mysleli to dobře, ale teď to byla pro mne tím

[1] May se ve vzpomínce opět mýlí. „Loni" by to bylo 1867, ale Johanne Christiane Kretzschmarová zemřela už 19. 9. 1865.

větší rána. Babička vlastně ani nestonala; jen chřadla starostmi a strachem o - mne!
Trvalo dlouho, než jsem zvedl hlavu a pozdravil rodiče. Zděsili se. Řekli mi později, že moje tvář vypadala hůř než tvář mrtvoly. Pak přišly sestry. Radovaly se z našeho shledání, ale prohlížely si mě tak podivně, tak plaše. Byl to však jen odraz mé vlastní tváře. Dělal jsem sice, co jsem mohl, ale ránu, která mě právě zasáhla, jsem nemohl zcela překonat.
Vyptával jsem se jen na babičku, na nic jiného, a ostatní vyprávěli. Mluvila o mně hodně, ale nikdy neřekla ani slovo, které by se mě dotklo, i kdybych byl při tom. A nikdy nenaříkala, natož aby plakala. Řekla, že ví, že jsem jedna z oněch duší, které byly po narození vrženy na nesprávné místo, aby tam byly zničeny. Je prý přesvědčena, že musím projít kovárnou ducha, abych poznal všechna pozemská trápení. Ale ví prý, že nebudu křičet, že unesu, co je třeba unést, a že si vynutím cestu do Džinistanu. Čím více se blížila k smrti, tím výlučněji žila ve světě svých pohádek a tím výlučněji hovořila jen o mně. V jeden z posledních dnů vyprávěla, že ji v noci navštívil dávno[1] zesnulý pan kantor. Vypadal prý stejně jako za svého života. Přistoupil pomalu až k její posteli, s přátelským úsměvem ji pozdravil, jak to dělával vždy, a potom řekl, aby si o mne nedělala starost; že mohu sice upadnout jako každý, ale že nezůstanu ležet; že to sice budu mít těžké, ale že bezpečně dosáhnu svého cíle. Po těchto slovech na ni opět přátelsky kývl a stejně pomalu, jako přišel, se vrátil k otvoru ve stěně. Otvor se za ním zavřel. Světlo zmizelo; byla zase tma.
Když dovyprávěla, zdálo se, jako by na její tváři zůstala trocha onoho podivného světla, které dosud neznala, a to světlo na ní zůstalo, i když zavřela oči a přestala dýchat. Měla klidnou, pokojnou, blaženou smrt; moje mysl však nebyla ani trochu pokojná a blažená, když mi o ní vyprávěli. Ozývaly se ve mně výčitky, nikoli však jen v myšlenkách jako u jiných lidí, kteří nejsou založeni jako já - byly to výčitky mnohem zásadnější, konkrétnější. Viděl jsem, jak se ve mně objevují, a slyšel jsem, co říkají, každé slovo, ano, opravdu, každé slovo!
Nebyly to myšlenky, ale postavy, opravdové bytosti, které jako by nebyly vůbec totožné se mnou, a přesto totožné byly. Jaká záhada! Jaká neobyčejná, strašlivě skličující záhada! Ony bytosti

[1] 1860

se podobaly temným postavám, které ve mně křičely dřív, a s nimiž jsem - Bože, sotva jsem na ně pomyslel, byly tu zase, přesně takové jaké jsem je vídal a slýchal ve svém nitru kdysi. Slyšel jsem jejich hlasy tak zřetelně, jako by stály přede mnou a hovořily se mnou místo rodičů a sourozenců. A zůstaly u mne. Když jsem si lehl, šly spát se mnou. Nespaly však a nenechaly spát ani mě. Opakovalo se dřívější utrpení, dřívější muka, dřívější boj s nepochopitelnými mocnostmi, které byly tím nebezpečnější, že jsem nemohl odhalit, zda jsou či nejsou částí mne samého. Zdálo se, že jsou, neboť znaly každou moji myšlenku, ještě než jsem si ji sám uvědomil. A přesto bylo vyloučené, aby patřily ke mně, protože chtěly skoro vždy pravý opak toho, co jsem chtěl já. S minulostí jsem skoncoval. Část mého života ležící přede mnou měla být docela jiná než ta, kterou jsem měl za sebou. Ony hlasy se však snažily zavléci mě vší silou do minulosti. Žádaly jako dřív, abych se pomstil. Měl jsem se teď pomstít tím spíše za drahocenný čas strávený ve vězení!

Hlasy sílily den ode dne; bránil jsem se jim; tvářil jsem se jako že nic, vůbec nic neslyším. To se však při sebevětším vypětí sil dalo vydržet nanejvýš pár dnů.

Mezitím jsem navštívil několik nakladatelů a vyjednával s nimi o vydání rukopisů napsaných ve vězení. Ukázalo se, že za těchto cest vnitřní hlasy zeslábly tím víc, čím dále jsem byl od domova, a že byly zase tím zřetelnější, čím více jsem se k němu vracel. Vypadalo to, jako by tam ony temné postavy sídlily a mohly se na mne vrhnout, jen když jsem se dopustil té neopatrnosti a pobýval tam.

Rozhodl jsem se, že to vyzkouším. Vybral jsem si honoráře a podnikl jsem delší cestu do ciziny[1]. Kam, budu vyprávět v druhém svazku tohoto díla, kde chci svým cestám a jejich výsledkům věnovat větší prostor, než jsem jim mohl dopřát zde[2].

Za této cesty ony přeludy zcela zmizely; úplně jsem se jich zbavil. Zato jsem však cítil ve svém nitru neobyčejné nutkání vrátit se domů. Nebylo to zdravé, nýbrž chorobné puzení, to jsem cítil zřetelně: bylo však tak silné, že jsem mu neodolal a uposlechl ho. Vrá-

[1] Jisté je, že May žil doma od začátku listopadu 1868 a nejpozději znovu 29. 3.1869. Období mezi těmito daty je zahalené temnotou. V něm mohl podniknout zmíněnou cestu do ciziny.

[2] Tento druhý svazek, který May plánoval, nebyl nikdy napsán, protože hned po vydání prvního svazku došlo íc procesům, které práci oddálily. Půldruhého roku nato Karel May zemřel.

til jsem se domů, a sotva jsem tam dorazil, vrhlo se na mne znovu všechno, co jsem domněle zapudil.
Útoky začaly znovu. Nepřetržitě jsem slyšel vnitřní rozkaz, abych se společnosti pomstil, a to tím, že přestoupím její zákony. Cítil jsem, že by se ze mne stal velmi nebezpečný člověk, kdybych tohoto rozkazu uposlechl, a sebral jsem všechny síly k boji proti strašnému osudu.
Považuji za nutné říci zde, že jsem svůj stav nepovažoval za patologický. Všichni moji předci - pokud jsem je znal - byli jak tělesně, tak duševně zcela zdraví. Neměl jsem v sobě nic atavistického.
Co se na mne v tomto směru nalepilo, nevzniklo určitě uvnitř, ale přicházelo to zvenčí.
Pracoval jsem pilně, skoro ve dne v noci - v práci jsem ostatně vždy nacházel největší potěšení. Lidé moje věci rádi kupovali. Netrpěl jsem tedy nouzí, zvlášť když jsem navíc bydlel u rodičů, kterým se těď dařilo také lépe než dřív. Byl bych u nich mohl žít, i kdybych sám nevydělával.
Při této práci se opakovalo to, co jsem popsal už dřív. Když jsem psal něco obyčejného, neměl jsem sebemenší problémy. Jakmile jsem si však vybral náročnější téma, duchovní, nábožensky či eticky hodnotnější úkol, probudily se ve mně síly, jež se proti tomu bouřily a pokoušely se mi v práci zabránit tím, že mě při psaní rušily těmi nejtriviálnějšími, nejhloupějšími, či dokonce zakázanými myšlenkami. Nechtěly, abych se pozvedl výš; měl jsem zůstat dole.
Přidala se k nim ta stará, dobře známá potvora, které nesmí nikdo věřit, i kdyby se lísala sebevíc: myslím žízeň. Odpor k pálence mám vrozený; užívám ji nanejvýš jako lék. Víno jsem si tehdy nemohl dovolit už kvůli jeho ceně. A ani k pivu necítím takovou náklonnost, jakou člověk musí mít, aby se z něho stal pijan. Nyní jsem však míval kupodivu vždy velkou žízeň, kdykoli jsem na procházce šel kolem hostince, a také večer, kdy už ostatní nepracovali, jsem cítíval nutkání odložit pero a odejít do hospody jako oni. Avšak neučinil jsem to. Otec to dělával. Sklenici obyčejného piva a skleničku kořalky nemohl prostě postrádat. Mne to však nelákalo a zůstával jsem doma. Nebyla to pro mne snad oběť a nepřicházelo mi to zatěžko. Nikoli. Vyprávím to jen jako psychologickou zajímavost, protože mi připadá velmi podivné, že tato chuť na lihoviny, která naprosto odporuje mému založení a je mi jinak zcela cizí, se vynořovala, jen když ve mně získávaly vrch ony hlasy - jinak nikdy!

Hrozně jsem se těšil, že babičku seznámím se svými pracovními plány; teď však už byla mrtvá. Proto jsem o nich hovořil s rodiči a sourozenci. Otec měl plnou hlavu jiných myšlenek. Byl teď v jakémsi sociálním přerodu, a proto na mne neměl čas a ke všemu ještě nebýval večer nikdy doma. Sestry měly také jiné zájmy. Můj myšlenkový svět jim byl cizí. A tak mi zbývala jen matka. Sedávala večer tiše u stolu, u něhož jsem psal, a pletla punčochy. Hrozně rád jsem jí vyprávěl, čím se zabývá moje pero. Rozvážně mi naslouchala, souhlasně přikyvovala. Povzbudivě se usmívala. Řekla mi vždy pár milých, konejšivých slov. Byla jako světice. Avšak ani ona mi nerozuměla. Jen něco cítila; tušila. A přála si z celého srdce, aby všechno dopadlo tak, jak jsem si představoval. A když viděla, jak pevně a nezvratně věřím ve svou budoucnost, věřila v ni také a radovala se, jak se dovede radovat matka, jejíž dítě je šťastné, že se může spolehnout na Boha, na lidstvo a na sebe sama. Já jsem si však připadal osamělý, osamělý jako odedávna. V celém městečku nebyl jediný člověk, který by mi chtěl, či dokonce mohl rozumět. A tato osamělost byla pro mne, právě pro mne, člověka vnitřně tak těžce zkoušeného, nesmírně nebezpečná. Nic jsem nepotřeboval víc než chápavou společnost. Byl jsem však - i když nikoli navenek - uvnitř stále sám, a proto jsem byl skoro nepřetržitě a bez ochrany vydán na pospas postavám, které mě chtěly přemoci. A za této bezmocnosti mě teď napadli ještě další nepřátelé, které jsem - přestože nebyli vnitřní, nýbrž vnější - rovněž nemohl uchopit do rukou.

Matka se vzhledem k svému zaměstnání neustále stýkala s jinými rodinami. Svěřovali se jí. Měli ji rádi. Říkali jí všechno a nemuseli ji ani žádat o mlčenlivost. Dovídala se, co se děje v městečku a v jeho okolí. Jednou došlo kdesi k vloupání. Mluvili o něm všichni. Pachatel unikl. Brzy se vloupání opakovalo, a to stejným způsobem. Navíc se přihodilo pár podvůdků, které zřejmě spáchal nějaký sběhlý řemeslnický tovaryš.

Když mi to lidé vyprávěli, poslouchal jsem to jen na půl ucha, ale po nějaké době jsem si všiml, že je matka ještě vážnější než obvykle a že si mě prohlíží s podivným soucitem, když si myslí, že ji nesleduji. Nejdřív jsem nic neříkal, ale brzy jsem si pomyslel, že se jí na to budu muset zeptat. Nechtěla mi odpovědět; prosil jsem ji však tak dlouho, až to učinila. Po městečku kolovaly pověsti, nepostižitelné pověsti, že tím lupičem jsem já. Kdo jiný by to mohl udělat než já, propuštěný vězeň?

Navenek jsem se tomu zasmál, ale v duchu jsem byl pobouřený a prožil jsem pár těžkých nocí. Moje nitro bouřilo od večera do rána. Hlasy na mě volaly: „Braň se, jak chceš, nás se nezbavíš! Patříš k nám! Přinutíme tě, aby ses pomstil. Pro svět jsi mizera a musíš mizerou zůstat, jestli chceš mít klid!"
To se ozývalo za nocí. Když jsem chtěl přes den pracovat, nesvedl jsem nic. Nechutnalo mi jíst. Matka to řekla také otci. Oba mě prosili, abych si to nebral k srdci. Mohli se mě zastat. Věděli bezpečně, že jsem v onu dobu nevyšel z domu. Všechno, co jsme se dověděli, byly důvěrné informace. Nikdo nevyslovil žádné jméno. Proto jsem se nemohl na svou obranu ničeho chytit.
Přihodily se však ještě horší věci. Místní policie mi nebyla nakloněna přátelsky. Z vězení mě propustili s dobrým vysvědčením, a proto jsem ušel jejímu dohledu. Teď se policie domnívala, že má důvod zabývat se mnou. Přihodilo se pár dalších šprýmov-ných kousků, jejichž pachatel musel být obdařen určitou inteligencí. Policie se domnívala, že to mluví proti mně. Bylo to v době, kdy se začala scházet už zmíněná společnost U sedmilháře. Vynořily se další, romanticky vyšperkované pověsti. Pan strážmistr se nenápadně vyptával, kde jsem byl toho a toho dne v tu a v tu hodinu. Ať jsem se objevil kdekoli, cítil jsem na sobě pohledy lidí; jakmile jsem je opětoval, dívali se všichni jinam.
Tu za mnou přišel jeden chudák, ale hodný chlapík, spolužák, který mě měl vždy rád a visel na mně i teď. Byl příslovečně neobratný a neodpustitelně upřímný. Hrubost považoval za lidskou povinnost. Nemohl to už déle vydržet. Přišel za mnou, a když jsem mu rukoudáním slíbil, že budu mlčet, vyprávěl mi všechno, co se o mně povídalo. Bylo to tak hloupé a tak pobuřující, tak lehkomyslné a nesvědomité, tak - tak - tak . . . Nenacházel jsem slov, jimiž bych tomu dobrákovi poděkoval za jeho bolestnou upřímnost. Když uviděl mou tvář, vzal rychle nohy na ramena.
Byl to těžký, neblahý den. Musel jsem z domu, ven. Chodil jsem po lese a pozdě večer jsem se vrátil k smrti unavený a šel jsem si bez večeře lehnout. Přes všechnu únavu jsem nemohl usnout. V nitru se mi nepřetržitým chechtotem vysmívalo deset, padesát, ba sto hlasů. Vyskočil jsem a vyběhl jsem opět do noci; bylo mi jedno kam. Připadalo mi, jako by ze mne ony postavy vystoupily a běžely vedle mne. V čele zbožný ředitel semináře, potom účetní, který mi údajně nepůjčil své hodinky, zástup kuželkářů s koulemi v rukou a za nimi loupežní rytíři, lupiči, mniši, jeptišky, duchové a stra-

šidla z hohensteinské brakové knihovny. Ti všichni mě pronásledovali; ti všichni mě štvali sem tam. Ti všichni křičeli a ječeli a posmívali se, až mi zaléhaly uši.
Když vyšlo slunce, zjistil jsem, že šplhám po stěně hlubokého, strmého kamenolomu. Sešel jsem z cesty; nemohl jsem dál. Už mě měli - a nepustili mě dolů. Visel jsem tam mezi nebem a zemí, dokud nepřišli dělníci a nesundali mě pomocí několika žebříků. Pak jsem se vydal dál, pořád dál, dál, celý den, celou příští noc; nakonec jsem se zhroutil a usnul. Kde, to nevím. Bylo to na trávě mezi dvěma těsně sousedícími žitnými poli. Probudilo mě zahřmění. Byla opět noc a bouřka a lilo jako z konve. Běžel jsem dál a přišel jsem k řepnému poli. Měl jsem hlad a jednu řípu jsem si vytáhl. Doběhl jsem s ní do lesa, zalezl pod husté stromy a pustil se do ní. Nato jsem opět usnul. Nespal jsem však pevně; znovu a znovu jsem se probouzel. Budily mě hlasy. Nepřetržitě se mi posmívaly: „Je z tebe dobytče, žereš řípu, řípu, řípu!" Když nastalo jitro, došel jsem si pro druhou řípu, vrátil jsem se do lesa a snědl ji. Pak jsem si našel mýtinku a sedl jsem si na slunce, abych oschl. Hlasy mlčely; to mi dodávalo klid. Potom mě přemohl dlouhý, i když jen lehký spánek, během něhož jsem se stále převaloval z boku na bok a byl trýzněn krátkými, vzrušujícími sny, v nichž jsem vystupoval tu jako kuželka, po které vrhají kouli, tu jako cikán z Preciosy a tu jako něco ještě horšího.
Tento spánek mě neposílil, ale ještě více unavil. Probral jsem se z něj, když nastal večer, a vystoupil jsem z lesa. Když jsem vyšel zpod stromů, spatřil jsem krvavě rudé nebe; stoupal k němu kouř. Určitě někde hořelo. Udělalo to na mě prazvláštní dojem. Nevěděl jsem, kde jsem, ale cosi mé přitahovalo, abych se na ten oheň podíval. Vylezl jsem na haldu, která mi připadala známá. Sedl jsem si tam na kámen a civěl do plamenů. Přede mnou hořel dům, ale oheň byl ve mně. A ten kouř, ten hustý, dusivý kouř! Ten nestoupal z ohně, ale tady u mne. Zahaloval mě a pronikal mi do duše. Shlukoval se tam v cáry, které dostávaly paže a nohy a oči a tváře a pohybovaly se ve mně. Hovořily. Ale co?
Vznik těchto niterných přízraků jsem si ujasnil až později, mnohem později. Tehdy mi to ještě jasné nebylo, a proto na mne měly tak hrozný účinek, jemuž se moje nervy, napjaté k prasknutí, nedokázaly bránit. Propadl jsem se do sebe, jako se propadl hořící dům přede mnou, když plameny šlehaly stále níž a níž a nakonec uhasly.
Nato jsem se vzchopil a odešel. Mé nitro bylo taky vyhaslé. Byl

jsem otupělý, úplně otupělý. Hlavu jako bych měl obalenou tlustou vrstvou jílu a řezanky. Nenapadla mě jediná myšlenka. Ani jsem ji nehledal. Vrávoral jsem. Chodil jsem cestou necestou. Klopýtal jsem dál a dál, až jsem konečně dorazil do jakési obce. Ulice, po níž jsem šel, vedla kolem hřbitova. Opřel jsem se o jeho zeď a rozplakal jsem se. Nebylo to asi mužné, ale neměl jsem sílu zabránit tomu.
Slzy mě nevykoupily. Nepřinesly mi úlevu, ale pročistily a zbystřily mi oči: spatřil jsem náhle, že stojím u ernstthalského hřbitova. Znal jsem ho stejně dobře jako silnici, u níž ležel; dnes jsem však nepoznal ani hřbitov, ani silnici.
Rozednívalo se. Šel jsem dál, přes náměstí, a tiše jsem otevřel dveře našeho domku, vyšel jsem stejně tiše po schodech do světnice a sedl jsem si ke stolu. Učinil jsem to neúmyslně, bez vůle, jako loutka vedená na nitích. Po nějaké době se otevřely dveře ložnice. Vešla matka. Vstávala velmi časně, kvůli zaměstnání. Když mě uviděla, zděsila se. Rychle za sebou zavřela a rozčileně, ale tiše řekla:
„Proboha! Ty? Viděl tě někdo?"
„Ne," odpověděl jsem.
„Jak to vypadáš? Jdi honem pryč, rychle, rychle! Do Ameriky! Nebo tě chytí! Jestli tě znovu zavřou, nepřežiju to."
„Odejít? Proč?" zeptal jsem se.
„Co jsi to udělal? Co jsi to udělal! Ten oheň, ten oheň!"
„Co je s ním?"
„Viděli tě! V lomu ... v lese ... na poli ... A včera u toho domu, než shořel!"
To bylo hrozné, přímo strašné!
#
„Ma-min-ko! Ma-min-ko!" zakoktal jsem. „Snad si nemyslíš, že . . ."
„Ano, myslím si to. Musím si to myslet, a otec taky," přerušila mě. „Všichni to říkají!"
Chvatně ta slova vyrážela. Neplakala a nenaříkala; nesla tu ránu s úžasnou vnitřní silou. Pokračovala jedním dechem.
„Proboha, nesmějí tě chytit, hlavně ne tady doma! Jdi, jdi už! Než lidé vstanou a uvidí tě! Nesmím říct, že jsi tu byl; nesmím vědět, kde jsi; nesmím tě už vidět! Tak už jdi, běž! Vrátíš se, až se to promlčí!"
Vklouzla zpátky do komory, ani se mě nedotkla a nečekala na moje další slova. Byl jsem sám a popadl jsem se oběma rukama za hlavu. Cítil jsem na ní zřetelně tu silnou vrstvu jílu a řezanky.

Tenhle člověk, co tady stojí, nejsem přece já? Vždyť v něj nevěří ani vlastní matka! Kdo je ten chlapík ve špinavých, zmačkaných šatech, který vypadá jako tulák? Ven s ním, ven! Pryč, pryč!
Byl jsem ještě natolik při smyslech, že jsem otevřel šatník a oblékl si jiný, čistý oblek. Pak jsem odešel. Kam? Vzpomínky mě nechávají na holičkách. Byl jsem zas nemocný jako kdysi. Nikoli duchovně, nýbrž duševně. Vnitřní postavy a hlasy mě zcela ovládly. Když se snažím rozpomenout na onu dobu, připadám si jako člověk, který před padesáti lety viděl jakousi divadelní hru a má po té době vědět, co se v ní všechno odehrálo a jak se měnily kulisy. Jednotlivé obrazy ve mně zůstaly, ale jsou tak nejasné, že nemohu říci, co je na nich pravdivé a co ne.
Podléhal jsem v oné době[1] temným postavám, jež ve mně sídlily a ovládaly mě. Co jsem dělal, připadá každému nezaujatému člověku neuvěřitelné. Obvinili mě, že jsem ukradl kočárek! Proč? Prázdnou peněženku s pouhými třemi feniky!
Jiné věci jsou už věrohodnější a některé přímo prokázané. Zadrželi mě[2] a vozili mě jako pravděpodobného pachatele všude tam, kde se něco přihodilo.
Pro hosty v ernstthalské hospodě U sedmilháře to byla úžasně zajímavá doba. Skoro denně si tam vyprávěli něco nového o tom, co jsem prý provedl, anebo obměňovali to staré. Každý tulák, který se dostal na dosah k těmto pohádkám, si přisvojil moje jméno, aby hřešil na můj účet. To bylo příliš silné sousto i pro subjektivního i objektivního vězně. Při jednom transportu jsem přetrhl svá pouta a utekl[3] jsem. Kam jsem utekl, hodlám obšírněji popsat v druhém svazku, v němž budu vyprávět o svých cestách. Teď chci říci jen totéž co dřív, totiž že jsem byl duševně tím svobodnější, čím více jsem se vzdaloval od domova, že mě v cizině přepadlo neodolatelné nutkání k návratu a že jsem byl vnitřně stále méně svobodný, čím více jsem se blížil k svému rodišti. Dokáže to někdo vysvětlit?
Zčásti jsem uposlechl onoho nepochopitelného nutkání, zčásti jsem se vrátil dobrovolně, a to kvůli svým plánům a kvůli své budoucnosti. Jestliže jsem zhřešil, musel jsem pykat; to se rozumělo samo sebou. A dokud si trest neodpykám, nemám naději na plodnou práci a budoucnost.

[1] Mezi 29. 3. a 1. 7. 1869
[2] 2. 7. 1869
[3] 26. 7. 1869

Proto jsem se po pěti měsících vrátil, abych se vydal soudu, ale neučinil jsem to bohužel hned, jak by bylo správné, ale propadl jsem oněm vnitřním silám, které se opět vynořily a zabránily mi udělat to, co jsem si předsevzal. Mělo to za následek, že jsem se nepřihlásil dobrovolně, nýbrž byl zatčen[1].

To zhoršilo moji situaci tak, že zcela chápu přísnost soudce vynášejícího rozsudek. Tím méně však chápu advokáta, kterého mi soud přidělil jako obhájce. Neobhajoval mě, ale přitěžoval mi, a to tím nejhorším způsobem. Namlouval si, že se při této laciné příležitosti může či má věnovat kriminální psychologii, avšak chybělo mu prakticky všechno k tomu, aby takový úkol mohl byť zčásti splnit.

Mohl jsem jistě zapírat, ale přiznal jsem se otevřeně ke všemu, z čeho mě obvinili. Učinil jsem to, abych to měl co nejrychleji za sebou a ztratil co nejméně času. Můj advokát mě nebyl s to pochopit, anebo nedokázal pochopit nevšední duševní život.

Rozsudek zněl na čtyři roky káznice[2] a dva roky policejního dohledu[3]. Jakkoli je pro mě těžké psát to pro veřejnost, nemohu to obejít, musím to udělat. Nelituji sebe, ale svých ubohých, milých rodičů a sourozenců, které mrzí jistě i v hrobě, že jejich syna a bratra, v něhož vkládali tak velké, možná nikoli zcela neoprávněné naděje, nesmírná krutost faktů a poměrů nutí činit takováto přiznání.

Nehodlám tady vypočítávat všechny přečiny, z kterých jsem byl obviněn. Mým katem a rasem nechť je ona bezedná nečestnost, která mě už před deseti lety přibila na kříž a od té doby ani na okamžik nepřestala vymýšlet pro mne stále nová muka. Ta ať se přehrabuje v těchto fekáliích k potěšení všech nízkých bytostí, které je potřebují k životu. Podobně nejsem ochoten vyvolávat senzaci svým pobytem ve vězení. Chci o něm jednoduše a prostě podat zprávu, říci pravdu a potom se s touto propastí co nejrychleji rozloučit.

Můj trest byl těžký a dlouhý a dodatek o dvouletém policejním dohledu pro mě nebyl po nástupu[4] do vězení dobrým doporučením. Byl jsem proto připraven na to, že se mnou budou zacházet

[1] 4. 1. 1870

[2] 3. 5. 1870-2. 5. 1874

[3] 3. 5. 1874-2. 5. 1876

* Do věznice ve Waldheimu

přísně. Nebylo to snadné, ale nebolelo to. Ředitelství věznice jedná zcela správně, když je nezaujaté a počká, jak se nový vězeň přizpůsobí.
Přizpůsobil jsem se. Tentokrát už na můj stav přirozeně nebrali ohled. Přidělili mi takovou práci, na jakou právě potřebovali dělníky. Vyráběl jsem doutníky. Požádal jsem, abych mohl žít v izolaci; dovolili mi to. Žil jsem čtyři roky v téže cele a vzpomínám na ni dodnes s podivným, věčným dojetím, jímž je člověk povinován tichým, nikoli krutým místům utrpení. Oblíbil jsem si i práci. Připadala mi velmi zajímavá. Poznal jsem všechny druhy tabáku a naučil jsem se vyrábět všechny druhy doutníků, od nejlacinějších po nejdražší. Denní úkol nebyl příliš vysoký. Záleželo na druhu, na dobré vůli a šikovnosti. Když jsem se to naučil, zvládl jsem své penzum hravě a měl jsem celé hodiny a půldny volno. Mým nejvroucnějším přáním bylo, abych tento čas směl využívat pro sebe, a toto přání se mi splnilo dřív, mnohem dřív, než jsem považoval za možné.
Zdůrazňuji tu jednou provždy, že pro mne neexistuje náhoda. Ví to každý můj čtenář. Pro mne existuje jen osud. Tak i v tomto případě. Vězeňský-kostel ve Waldheimu měl protestantskou a katolickou obec. Katolický katecheta (vězeňský učitel) působil při katolických bohoslužbách jako varhaník. Během doby mu však přibylo tolik nových povinností a práce, že si pro hru na varhany musel hledat zástupce, zvlášť když někdy musel místo duchovního kázat, a nemohl proto hrát ještě na varhany. Ředitelství mu dalo souhlas, aby si našel zástupce mezi vězni. Katecheta to učinil. Ve věznici bylo několik potrestaných učitelů. Katecheta si je vyzkoušel. Proč nikoho z nich nepřijal, nevím. Byli tam všichni déle než já, měli tedy dost času, aby si získali důvěru, potřebnou k zastávání této funkce. Já jsem tam byl poslán jen s dobrými doporučeními, nemohl jsem uniknout pozdějšímu policejnímu dohledu a neměl jsem ještě čas dokázat, že si důvěru přesto zasloužím.
Proto neuznávám náhodu, ale osud. Katecheta přišel do mé cely, chvíli se mnou hovořil a potom odešel, aniž mi co řekl. Za několik dnů přišel také katolický kněz. I on po chvilce odešel, aniž by se zmínil o důvodu své návštěvy. Den nato mě však zavedli do kostela, posadili mě za varhany, dali mi noty a musel jsem začít hrát. Páni úředníci seděli dole v kostelní lodi tak, abych je neviděl. U mne byl jen katecheta, který mi předkládal úkoly.
Obstál jsem a musel jsem navštívit ředitele, který mi oznámil,

že jsem byl ustanoven varhaníkem a že se tedy musím vzorně chovat, abych si tuto důvěru zasloužil. To byl začátek, který byl pro mne a pro další vývoj mého vnitřního života velmi důležitý.
Já, protestant, jsem hrál v katolickém kostele! Přineslo mi to nejprve určitou svobodu pohybu uvnitř věznice. Nemohli mi přece postavit dozorce za varhany! Ale přineslo mi to ještě víc, totiž uznání a ohledy, o které mi šlo při formálním styku.
Dozorce v našem oddělení byl tichý, vážný muž, který se mi velmi líbil; když se v knize hlášení dočetl, že jsem se stal katolickým varhaníkem, přišel se mě celý užaslý zeptat, zda v mých předávacích spisech nedošlo k omylu; je tam prý zapsáno, že jsem evange-licko-luteránského vyznání. Chybu jsem popřel. Tu na mne udiveně pohlédl a řekl:
„To tady ještě nebylo! To budeš . . . hm, to budete asi úžasně muzikální!"
Vězňům se přirozeně tyká; dozorce mi však od této chvíle vykal a ostatní se tím řídili také. Byla to zdánlivě malá, ale přesto velmi cenná výhoda, protože z ní vyplývalo mnoho dalších.
Brzy se k mému radostnému překvapení ukázalo, že můj dozorce je dirigentem dechové kapely. Vyprávěl jsem mu o svém hudebním zaměstnání ve Zwickau. Tu mi rychle přinesl noty, aby si mě vyzkoušel. Obstál jsem i v této zkoušce - a tím jsem si zajistil, že mi pak už nikdo nebránil, abych ve volném čase usiloval o dosažení svých cílů.
Onen dozorce se stal mým milým, otcovským přítelem, a když odešel později do penze a přestěhoval se do Drážďan, ještě dlouho jsme se spolu přátelsky a se vzájemnou úctou stýkali.
Katolický katecheta se jmenoval Kochta[1]. Byl to pouhý učitel bez akademického vzdělání, ale v každém směru čestný člověk, humánní jako málokdo, a měl tak bohaté výchovné, psychologické zkušenosti, že pro mne byly jeho názory mnohem důležitější než celé hromady učených knih. Nikdy se mnou nemluvil o věcech vyznání. Považoval mě za protestanta a ani v nejmenším se nesnažil ovlivnit mé náboženské názory.
A tak, jak se choval on ke mně, choval jsem se i já k němu. Nikdy jsem mu nepoložil otázku po katolicismu. Co jsem musel vědět, už jsem věděl, anebo jsem se to mohl dovědět jinak. Vážil jsem si krásného poměru, který postupně vznikal mezi ním a mnou, a do

[1] Johannes Kochta, učitel v Ráckelwitzi, katecheta ve Waldheimu od 2. 7. 1866, zemřel 27. 2. 1886.

této ryze lidské náklonnosti se nesměly vetřít rušivé protiklady. Katecheta konal svou službu v kostele, já u varhan, ale jinak zůstalo náboženství mezi námi zcela nedotčené, a proto na mne mohlo působit s tím větší otevřeností a čistotou. Právě katechetovo mlčení bylo tak výmluvné, neboť nechalo hovořit jeho činy - a byly to činy šlechetného člověka, jehož okruh působnosti je sice malý, ale který dovede i drobnosti považovat za důležité.
Katolické církevní písně jsem nikdy nehrál; seznamoval jsem se s nimi až teď. Jaké varhanní a jiné hudební skladby mi přicházely do rukou! Myslel jsem si, že se vyznám v hudbě. Já blázen! Tento prostý katecheta mi dával takové oříšky, s nimiž jsem si stěží věděl rady. Co je to hudba doopravdy, jsem začínal tušit teprve teď, a hudba jistě není tím posledním prostředkem, jehož pomocí církev působí.
Katolický farář za mnou chodil, jen když mi potřeboval sdělit něco mimořádného o varhanním doprovodu. Hovořil jen o tom nejnutnějším, o náboženství nikdy; ale když ke mně vstoupil, připadalo mi vždy, jako by se u mne rozzářilo slunce. Tito sluneční lidé nejsou vzácní, a slunečním člověkem by měl být vlastně každý duchovní, neboť laik má velmi snadno sklon sledovat a posuzovat církev podle toho, jak se k němu chovají její kněží.
Rozdílem mezi protestantskou a katolickou bohoslužbou se zabývat nebudu, ale každý rozumný člověk bude považovat za zcela přirozené a samozřejmé, že jsem se jich nemohl čtyři roky účastnit, ba dokonce se na nich aktivně podílet, aniž by mě ovlivnily. Nejsme přece kameny, od nichž se všechno měkké odráží! Dokonce i kámen se zahřeje, když na něj dopadne sluneční paprsek! A ty bohoslužby byly slunečními paprsky! Cítím v sobě dodnes nekonečnou vděčnost za teplo a dobrotu, která mě přijala a neměla pro mne jedinou výčitku, když všechno ostatní bylo proti mně. Žehnal jsem jí až do dnešního dne a budu jí žehnat, dokud budu živ. Jak ubohá jsou nitra lidí, kteří tvrdí, že katolizují! Je vyloučené, aby znali lidskou duši a svatyně v ní ukryté. Ostatně, o katolické víře jsem nenapsal vůbec nic, avšak o muslimské celé knihy. Výčitka, že islami-zuji, by tedy byla mnohem oprávněnější než ta, že katolizuji. Proč mi ji nikdo nepředhodil? Madonu ztvárnila stovka protestantských malířů a stovka protestantských básníků, dokonce i Goethe. Proč se o nich neříká, že katolizují?
Katolické církvi jsem za šlechetnou pohostinnost, kterou čtyři roky prokazovala mně, protestantovi, poděkoval jediným Ave Maria, které jsem napsal pro svého

Vinnetoua. Je to důvod, obviňovat mě z náboženského pokrytectví? Ke všemu ještě pro peníze! Opakuji: jak ubozí jsou tito lidé, jak nesmírně ubozí!
Musím konstatovat, že mě ty čtyři roky nerušeného osamění a maximálního soustředění přivedly o kus, o velký kus dál. Měl jsem k dispozici všechny knihy, které jsem potřeboval ke studiu. Sestavil jsem si pracovní plány a začal je provádět. Psal jsem. Sotva jsem rukopis dokončil, poslal jsem ho domů. Rodiče pak zprostředkovali všechno ostatní mezi mnou a nakladateli. Nepsal jsem nakladatelům přímo, protože jsem nechtěl, aby se už teď dověděli, že autor povídek, které vydávají, sedí ve vězení. Jeden se to však dověděl, protože přišel k rodičům osobně. Byl to kolportážní knihkupec H. G. Munchmeyer[1] z Drážďan, o kterém budu později hovořit často.
Byl původně tesařským tovaryšem a hrál na vesnických tanečních zábavách na trubku. Potom se stal kolportérem. V této funkci přišel také do Hohensteinu-Ernstthalu a seznámil se v sousední vesnici s děvečkou, kterou si vzal. To ho připoutalo k našemu kraji. Stal se tam známý a dověděl se také o mně. Senzační zprávy, o kterých se doslechl, mu připadaly neobyčejně vhodné pro jeho kolpor-táž. Vyhledal mého otce a seznámil se s ním. Tak se mu dostaly do rukou mé rukopisy. Přečetl si je. Některé mu připadaly příliš vznešené. Jiné se mu však líbily, ba dokonce ho - jak řekl - nadchly. Požádal, aby je směl vydat a dostal k tomu dovolení. Chtěl ihned zaplatit a položil peníze na stůl. Otec si je však nevzal. Odsunul je a požádal ho, aby mi je dal osobně, až mě propustí. Munchmeyer s tím ochotně souhlasil. Ujistil otce, že jsem člověk, kterého může potřebovat; že mě po mém návratu navštíví a projedná se mnou všechny podrobnosti.
To uvádím jen úvodem. Pro mnoho dalších událostí je velmi důležité zdůraznit, že Munchmeyer věděl, nejen jakou minulost mám doopravdy, ale že slyšel také všechny lži.
Pokud jde o můj duševní stav, měl jsem klid, naprostý klid. V prvních čtyřech týdnech posledních čtyř let se ještě stávalo, že mě v nitru trýznily temné postavy a obtěžovaly mě výkřiky; postupně však ustávaly a nakonec docela zmizely a už se neozvaly. Když jsem o tom přemýšlel, aniž bych zbytečně psychologizoval,

[1] Heinrich Gotthold Munchmeyer. 1836-1892

dospěl jsem k názoru, že ty přízraky na mne mají vliv jen tak dlouho, dokud podléhám podobným názorům. Jakmile je překonám, musejí zmizet.
Zdálo se, že je tomu opravdu tak; katecheta byl téhož mínění. Nikdy jsem mu o svých vnitřních bojích nevyprávěl, stejně jako jsem nikdy neučinil nikoho svým důvěrníkem v ryze osobních a rodinných záležitostech. Přesto však občas padlo slovo, jež nemělo nic naznačit, avšak přece naznačilo. Katecheta zpozorněl. Jednou jsem se při rozhovoru o svých temných postavách a jejich trýznivých hlasech zmínil; předstíral jsem však, že mluvím o někom jiném, nikoli o sobě. Tu se katecheta usmál. Věděl dobře, koho mám na mysli.
Příštího dne mi přinesl malou knížku, jejíž titul zněl: „Takzvané rozštěpení lidského nitra, obraz rozštěpení lidstva vůbec". Přečetl jsem si ji. Byla nádherná! Kolik mi toho vysvětlila! Ted jsem najednou věděl, jak to se mnou je! Teď se ty hlasy mohly směle vrátit; už jsem se jich nemusel bát!
Později, když si katecheta knihu odnášel, jsem mu děkoval s radostí odpovídající té, kterou mi kniha přinesla. Tu se mě zeptal: „Že jste to vyprávěl sám o sobě?"
„Ano," odpověděl jsem.
„Pochopil jste všechno?"
„Ne, ještě ne."
„A tohle?"
Otevřel knihu na místě, kde stálo: „Kdo trpí těmito těžkými boji, nechť se vyhýbá místu, kde se narodil. Nechť tam nikdy po delší dobu nebydlí. A především, až se bude chtít oženit, nechť si nebere ženu z tohoto místa!"
„Ne, to ještě nechápu," přiznal jsem.
„Já taky ne," řekl katecheta. „Ale přemýšlejte o tom!"
Přemýšlení, které mi doporučoval, mě nedovedlo k žádnému výsledku. Byla to čistě psychologická otázka. A tu je jedinou vědoucí učitelkou zkušenost - a tuto zkušenost jsem musel učinit, abych ji pochopil, bohužel, bohužel!

6 *U kolportáže*

(1875-1886)

Měl jsem to za sebou. Vrátil jsem se domů. Byl bouřlivý jarní den[1], pršelo a sněžilo. Otec mi šel naproti. Ani tentokrát mi nic nevyčítal. Četl mé rukopisy a mé dopisy se naučil skoro zpaměti. Věděl, že se o mou budoucnost nemusí strachovat. Při této příležitosti se zmínil také o Munchmeyerovi a o tom, že mě chce navštívit.

„To bude zbytečné," řekl jsem. „Chce brakové romány, vzrušující milostné příběhy, nic jiného. Takové věci nepíšu. Myslí si možná, že mám tak málo cti, že mu z toho, co se o mně povídá, sesmo-lím kolportážní román, který by mu vynesl spoustu peněz, ale mě by zničil. To se mýlí. Mám docela jiné cíle!"

Otec mi dal za pravdu. Když jsme se zastavili nad městem a spatřili ho před sebou, ukázal otec na nejbližší vesnici, na osamocený, nový dům a zeptal se mě:

„Znáš tamhleten dům?"

„Není to místo, kde tehdy hořelo?"

„Ano. Pár dnů po tvém odchodu se ukázalo, kdo ho zapálil. S pachatelem udělali rychlý proces. Přišel do káznice ještě dřív než ty. Matka ti to bude vyprávět."

„Ne! Nechci nic vědět, vůbec nic. Popros ji, aby o tom nemluvila!"

Ještě téhož večera jsem se dověděl, že se místní strážmistr v hospodě chlubil, jak přísně mě přijme a bude na mě dohlížet - po dva roky; ani na den mě nespustí z očí!

Přišel hned druhý den dopoledne a choval se tak důležitě, že se nikdo nemůže divit, když člověk, s nímž takhle zacházejí, upadne do recidivy. Tvrdil, že bude po dva roky mým představeným a že se u něj musím denně hlásit. Potom vytáhl z kapsy příslušné paragrafy, aby mi přečetl mé povinnosti. Neřekl jsem ani slovo, jen jsem otevřel dveře a pokynul mu, aby odešel. Když to hned neučinil, učinil jsem to já. Zašel jsem za starostou a udělal krátký proces. Požádal jsem o cestovní pas, a když jsem dostal informaci,

[1] 2. 5. 1874

že to není jen tak možné, vydal jsem se hned příští den na cestu bez pasu.
Ve vlaku jsem seděl v jinak zcela prázdném oddíle. Přejeli jsme hranice. Tu se ve mně náhle ozvala hlasitá vřava, křik a řev jako ve venkovském hostinci, kde se čeledínové mlátí nohama od židlí. Ty zvuky vydávaly stovky postav a stovky hlasů. Dřív by mě to bývalo vyděsilo; tehdy mě to však zanechalo chladným. Vzpomínky na bahno, které se mě nechtěly vzdát, už nade mnou neměly moc. Nereagoval jsem na ně, a tak postupně samy od sebe utichly.
Kam vedla tato cesta a jak probíhala, vylíčím v druhém svazku. Mezitím přišel Můnchmeyer a ptal se po mně. Byl jsem už pryč. Nato vyplatil honorář a s nepořízenou odešel. Asi za tři čtvrtě roku se objevil znovu, a to nikoli sám, ale s bratrem. Tentokrát mě našel doma, protože jsem se mezitím vrátil, abych napsal svá Zeměpisná kázání a dal je do tisku.
Můnchmeyerův bratr byl původně krejčí a stal se pak také kol-portérem. Obchody mu šly zatím dobře, dokonce mimořádně dobře; teď mu však hrozilo nebezpečí, že se náhle zhroutí. Potřeboval zachránce, a tím jsem měl být já, zrovna já! Nemohl jsem to pochopit, protože jsem s Múnchmeyerem dosud neměl nic společného a nikdy jsem s ním nic společného mít nechtěl; a neznal jsem ani jeho, ani jeho situaci. Vysvětlil mi ji. Byl to vypočítavý, velmi výmluvný muž a jeho bratr mu sekundoval tak dokonale, že jsem je rovnou neodmítl, ale nechal vymluvit. Když domluvili, byl jsem - na jejich straně, ačkoli bych nikdy nepovažoval za možné, že bych kdy mohl navázat obchodní styk s kolportáží.
Můnchmeyer se vzmohl na nikoli bezvýznamnou tiskárnu se sa-zárnou, stereotypií atd. Vydával však tu nejhorší kolportáž. Hovořil o takzvané Černé knize se samými příběhy o zločincích, o takzvaném Venušině chrámu, který je prý hotovým zlatým dolem, a o několika dalších dílech stejného druhu. Tentokrát mu však šlo o týdeník, který vydával pod názvem Beobachter an der Elbe (Polabský pozorovatel). Zakladatelem a redaktorem onoho listu byl spisovatel Otto Freytag z Berlína, velmi šikovný, rázný, ale v obchodních věcech nanejvýš nebezpečný muž. Pohádal se s Múnchmeyerem, zničehonic opustil redakci, odnesl si všechny rukopisy a chtěl teď vydávat podobný list jako Polabský pozorovatel, aby Můnchmeyera zničil.
„Ale jak jste přišel právě na mne?" zeptal jsem se. „Nejsem redaktor a nemám s tím žádné zkušenosti."

„To nechtě na mně! Hodně jsem toho o vás slyšel a především jsem četl vaše rukopisy. V tomhle se vyznám. Jste ten, koho potře-buju!"
„Ale já mám docela jiné plány. A ke kolportáži mě nikdo nedostane."
„Protože ji neznáte. Může sloužit i dobrým věcem. Jaké plány máte?"
Vysvětlil jsem mu je. Zaujaly ho; byl jimi nadšený. Patřil k lidem, kteří rádi básní o vznešeném, ale žijí z nízkého.
„To je báječné, vynikající!" zvolal. „A toho všeho můžete u mne dosáhnout, nejlépe a nejrychleji u mne!"
„Jak to?"
„Vydáte ty věci u mne a Freytaga a jeho nové noviny tím zničíte!"
„To by bylo přirozeně pohodlné. Ale co když se mi váš Polabský pozorovatel nebude líbit? Vždyť ho neznám."
„Tak ho necháme zaniknout a vy místo něj založíte jiný časopis."
„Jaký?"
„Jaký budete chtít, jaký bude nejlépe odpovídat vašim cílům."
Přiznávám, že si mě tímto slibem už zpola získal. V souvislosti s mými plány se to téměř podobalo nebeskému daru!
Münchmeyer vyslovil ještě další sliby, které mi usnadnily souhlasit s jeho přáními. Přistoupily k tomu také moje vlastní úvahy. Zcela neočekávaně se mi tu naskytla báječná příležitost seznámit se velmi pohodlně s knihtiskem, sazečstvím, stereotypií a vším, co k tomu patří. Bylo to pro mne jako spisovatele velmi cenné a třeba mi to už nikdy nikdo neumožní. Plat, který mi Münchmeyer nabídl[1], nebyl sice velký, ale pobíral jsem navíc tolik honorářů, že jsem ho vlastně ani nepotřeboval.
A nebyl bych nijak vázán. Münchmeyer mi nabídl čtvrtletní výpovědní lhůtu. Když se mi práce nebude líbit, mohu po třech měsících odejít.
„Zkuste to! Řekněte ano!" žádal a odpočítával mi měsíční plat.
„Kdy bych měl nastoupit?" zeptal jsem se.
„Nejpozději pozítří. Spěchá to. Ten Freytag nás nesmí předběhnout."
„Ale vždyť víte, že mám za sebou vězení."
„Vím všechno. Ale nevadí mi to."
[1] 6(X) tolarů ročně

„A že jsem pod policejním dohledem."
„To jsem nevěděl; ale ani to mi nevadí. Je-li tomu tak, jste mi tím milejší. Plácněte si!"
Znělo to přímo dojemně. Nastavoval mi ruku. Otec a matka na mě prosebně kývali. A tak jsem si s ním plácl. Byl jsem - redaktor.
Když jsem přišel do Drážďan[1], nastěhoval jsem se nejprve do zařízeného podnájmu, ale Munchmeyer mi dal brzy k dispozici několik místností jako redakční byt a já jsem si do nich koupil nábytek. Zjistil jsem, že nakladatelství vydává příšerné škváry. Venušin chrám byla odporná edice zaměřená na nejnižší pudy, s nemravnými líčeními a hroznými, nahými, vzrušujícími ilustracemi. Přílohou byla domácí lékárnička na pohlavní nemoci, na níž se vydělávaly částky, které mi připadaly přímo neuvěřitelné.
Tyto nestydaté sešity a obrázky se povalovaly všude. Dělníci a dělnice si je odnášeli domů. Čtyři Munchmeyerovy dcery, tehdy ještě školačky a malé děti, si je četly a hrály si s nimi, a když jsem paní Munchmeyerovou varoval před následky, odpověděla mi:
„Co vás napadá! To je naše nejlepší kniha. Vydláváme na ní spoustu peněz."
Rozhodl jsem se, že buď se tohle změní, nebo že odejdu bez výpovědi. Pokud jde o Polabský pozorovatel, jehož redigování jsem převzal, viděl jsem hned na první pohled, že nemůže dál vycházet. Munchmeyer byl tak rozumný, že to uznal. Nechali jsme ho zaniknout a místo něj jsem založil tři jiné časopisy - dva slušné, zábavné, které se jmenovaly Deutsches Familienblatt (Německé rodinné listy) a Feierstunden (Volné chvíle), a jeden odborný a zábavný list pro horníky, hutníky a dělníky z železáren, nazvaný Schacht und Hutte (Doly a hutě).
Tyto troje listy měly uspokojovat především duševní potřeby čtenářů a přinášet do jejich domků a srdcí sluneční záři. Pokud jde o odborný časopis, procestoval jsem celé Německo a Rakousko, abych na něm zainteresoval velké firmy jako Hartmann, Krupp, Borsig atd., a jelikož byl takový list tehdy potřebný, dosáhl jsem úspěchů, které mě samého udivily. Náklad časopisu stoupl tak, že mi Munchmeyer daroval k vánocům klavír. Jeho konkurent Freytag se snažil, jak mohl, měl zprvu také úspěch, ale zakrátko musel vydávání svého listu zastavit . . .

[1] 8. 3. 1875

V tomto období rozvoje byl Munchmeyer cizími úřady obviněn pro rozšiřování Venušina chrámu. Autorem tohoto oplzlého braku byl právě Otto Freytag, který se s Munchmeyerem rozešel jen proto, že mu Munchmeyer nedával podíl ze zisku, který ten škvár přinášel. Kniha obsahovala smyslně napsanou kapitolu o prostituci, která si o policejní udání přímo koledovala. Kdosi - nevím kdo - Múnchmeyerovi prozradil, že ho kvůli Venušinu chrámu čeká domovní prohlídka. Okamžitě nastala horečná činnost, která měla zabránit hrozícím ztrátám. Pomáhat musel každý, komu se dalo věřit; mně však neřekli ani slovo; styděli se.

Všude byly poskládané tisíce vytištěných exemplářů. Hromady sahající až ke stropu schovávali Múnchmeyerovi lidé za jinými knihami. Zaplnili jimi celý výtah. Využívali každého úkrytu. Část ohrožených knih dopravili do soukromých bytů a uložili je dokonce pod dětské postýlky. Provedli to tak rychle a podařilo se jim to tak dokonale, že policie po svém příchodu našla jen nepatrný zbytek, a Múnchmeyerovi se ještě dlouho smáli, jaký kousek to tehdy zvědavým drážďanským úřadům provedli. Dozvěděl jsem se o tom až později, mnohem později a vyvodil jsem z toho důsledky. Odmítl jsem tam zůstat.

Chtěl jsem z propasti uniknout, nikoli do ní znovu spadnout.

Mohu říci, že jsem byl v oné době pilný a že jsem se upřímně snažil přeměnit Múnchmeyerovo kolportážní nakladatelství ve slušný podnik. Munchmeyer se se mnou spřátelil tak, že jsme spolu jednali jako bratři. Bylo mi to docela milé, dokud dělal, co jsem považoval za správné. Hned v prvních číslech tří nových časopisů jsem začal uskutečňovat své literární plány. Řekl jsem už, že jsem chtěl v tomto směru soustředit pozornost na obyvatele dvou polokoulí, totiž na Indiány a na islámské národy. To jsem teď učinil. Rozhodl jsem se věnovat Německé rodinné listy Indiánům a Volné chvíle Orientu. V prvním časopise jsem začal hned Vinnetouem, ale nazval jsem ho prozatím jiným indiánským dialektem Inn--nu-woh[1].

V odborném časopise vyšla moje Zeměpisná kázání, o nichž jsem se už zmínil a která mi zvlášť přirostla k srdci. Už jejich titul

Myšlena je novela Inn-nu-woh, indiánský náčelník. Hned po ní následovala už první opravdová vinnetouovská povídka Old Firehand, zařazená od r. 1893 do svazku Vinnetou II. -Ve volných chvílích vyšla egyptská dobrodružná povídka Leilet (Káhirská růže), kterou May později přepracoval v pasáž, odehrávající se u Nilu v knize Napříč pouští.

říká, oč jsem tehdy usiloval a oč usiluji i dnes: o zeměpis a kázání! Poznání Země a jejích obyvatel a výhled do lepšího světa! Tento počátek mé literární kariéry tvoří základnu mého pozdějšího vývoje; Zeměpisná kázání obsahují vůdčí myšlenky všech mých děl, jimiž jsem se později věrně řídil[1].
Byl jsem přesvědčen, že oba tyto časopisy mají budoucnost, a namlouval jsem si, že budu moci zůstat redaktorem po několik ročníků. Měl bych přitom dost času a prostoru pro své cíle. Psal jsem samozřejmě i pro jiné firmy, které tu jistě nemusím uvádět, ale neměl jsem v úmyslu pracovat pro ně natrvalo. Moje dobré úmysly, zaměřené do daleké budoucnosti, bohužel narazily zničehonic na neočekávanou překážku, která vlastně překážkou neměla být; měla naopak znamenat uznání, podporu. Aby si mě Můnchmeyerovi zajistili pro svou firmu, navrhli mi totiž, abych se oženil se sestrou paní Múnchmeyerové. Pozvali proto do Drážďan mého otce, aby jim přitom pomohl. Bydlel dva týdny jako host u Múnchmeyerových a otec paní Múnchmeyerové mu nabídl bratrství. To způsobilo pravý opak. Řekl jsem ne a dal jsem výpověď, neboť teď se rozumělo samo sebou, že tam nemohu zůstat; navíc jsem se právě v tuto dobu dověděl podrobnosti o žertíku, který rodina provedla drážďanské policii. Své plány jsem musel na čas odsunout, ale nevzdal jsem se jich. Po čtvrt roce jsem se odstěhoval od Múnchmeyerových, nikoli však z Drážďan. Odchod z kolportáže[2] mě nemrzel ani trochu. Byl jsem opět svobodný, napsal jsem několik potřebných rukopisů a vydal se pak na cesty[3]. Když jsem se zastavil ve svém rodném městě, byl jsem pozván jako svědek k tamějšímu soudu a dověděl jsem se, že Freytag, autor, a Mtinchmeyer, vydavatel Venušina chrámu, byli kvůli tomuto ostudnému škváru nedávno potrestáni, což mi zatajili. Jak jsem byl rád, že jsem se do společnosti kolem tohoto Venušina chrámu nepřiženil!
Po návratu ze zmíněné cesty jsem potřeboval navštívit jednu ze svých sester, která byla vdaná v Hohensteinu. Bydlel jsem u ní několik dnů a seznámil jsem se tam s dívkou, která na mne učinila velmi zvláštní dojem. Na začátku této knihy jsem řekl, že

[1] Tento odstavec pochází z letáku Karla Maye z roku 1901 a byl zařazen sem, kam podle souvislosti patří.
[2] Patrně 31. března 1877
[3] Kam tyto cesty vedly, nepodařilo se zjistit. Jisté je, že nevedly mimo Evropu.

mám podivnou vlastnost - vidím před sebou lidi spíš po duševní než po tělesné stránce. Nemohu rozhodnout, zda je to přednost či nedostatek; díky této vlastnosti se však nezřídka stává, že mi ošklivá osoba připadá krásná a krásná osoba ošklivá. Nejzajímavějšími bytostmi jsou pro mne ty, jejichž duševní podoba je pro mne záhadná, jejichž obrysy nemohu rozeznat či jejichž kolorit nechápu. Takové osoby mne přitahují, i když působí odpudivě; nemohu za to.

S dívkou, o níž zde mluvím, tomu bylo tak: když jsem jako čtrnáctiletý chlapec chodil do proseminář ve Waldenburgu, přišel jsem si odtamtud jednoho listopadového dne k rodičům do Ernstthalu pro prádlo. Zpátky jsem se vracel přes hohensteinské náměstí. Ozýval se tam zpěv. Před jedním domem stál chrámový sbor. Vynášeli odtamtud mrtvého, aby ho odnesli na hřbitov. Znal jsem ten dům. Dole bydlel obchodník s moukou a nahoře muž, který se sem přistěhoval odjinud a kterého nazývali jednou lazebníkem, jednou felčarem, chirurgem či lékařem. Neholil každého a bylo známé, že dovede mnohem víc než to. Jmenoval se Pollmer. Měl dceru, považovanou za nejkrásnější dívku obou měst; to jsem věděl. Teď ji nesli na hřbitov. Proto jsem se tam zastavil. Za mne si stouply dvě ženy, které se chtěly také dívat a poslouchat. Přidala se k nim třetí, která byla ze vsi a zeptala se, kdo že to zemřel.

„Pollmerova dcera," odpověděla jedna ze dvou žen.

„Ach? Dcera toho zubaře? Na co umřela?"

„Na vlastní dítě[1]. Bylo by to lepší, kdyby umřelo to děťátko, a ona zůstala naživu. Dítě, na které matka umře, nemůže být nikdy požehnané. Takové dítě přinese každému neštěstí."

„Kdo je otec?"

„Otec? Otce nemá."

„Propáníčka! Ke všemu ještě tohle! To by bylo opravdu lepší, kdyby mohli to mrně pohřbít taky!"

Tu zpěv ustal. Vynesli rakev. Seřadil se pohřební průvod. Nahoře u otevřeného okna pokoje se objevila žena, držící cosi v rukou. Bylo to ono dítě, to ‚mrně\ které zabilo vlastní matku a mělo přinášet neštěstí.

Nerozuměl jsem tomu. Co ví čtrnáctiletý kluk o takovýchto lidských předsudcích! Ale když kolem mne smuteční průvod přešel

[1] Emma Lina Pollmerova se narodila 22. 11. 1856 v Hohensteinu.

a já vykročil dál, odnášel jsem si něco, čím jsem se později často zabýval, totiž otázku, proč se má mít člověk na pozoru před dítětem, jež nemá otce a zavinilo smrt své matky. Vzhledem k svému mládí a k své nezkušenosti jsem věřil tomu, co říkaly ty stařeny, a cítil jsem nejasnou hrůzu, kdykoli jsem si vzpomněl na onen smuteční průvod a na ono nešťastné mrně. Když jsem šel později po hohensteinském náměstí, vzhlédl jsem vždy bezděčně k oknu v horním pokoji domu obchodníka s moukou.
Po několika letech jsem tam jednou spatřil hlavu dítěte, děvčátka. Na okamžik jsem se zastavil, abych si tu tvář prohlédl. Nic mi neříkala a nebylo na ní nic příjemného ani hrozivého. Později jsem jednou v uličce potkal statného, vysokého muže vedoucího za ruku asi dvanáctileté děvče. Byl to starý Pollmer se svým mrně-tem. Tvářil se vážně, avšak holčička byla velmi živá a veselá. Nic na ní neprozrazovalo, ,že na ni zemřela její matka'. Pak jsem ji viděl ještě víckrát, jako žabku, bledou a vytáhlou, velmi hubenou, zcela nezajímavou, lhostejnou bytost. Nikdy jsem si nepomyslel, že by tato dívka mohla hrát v mém životě nějakou - byť sebeméně významnou - roli.
Když jsem teď bydlel u své sestry, představili mi u jedné z jejích přítelkyň několik mladých dívek, mezi nimiž byla také slečna Pollmerová. Bylo to ono mrně. Teď však vypadala docela jinak než dřív. Seděla tiše a skromně u stolu, horlivě háčkovala a nepromluvila skoro ani slovo. To se mi líbilo . Její tvář snadno zrudla. Dovedla se na člověka zvláštně, tajuplně podívat. A když jí přes rty přešlo slovo, bylo opatrné, uvážlivé, hovořila docela jinak než ostatní děvčata, která ráda plácají, co jim slina přinese na jazyk. To se mi velice líbilo. Dověděl jsem se, že její dědeček, tedy Pollmer, četl moje Zeměpisná kázání a že si je čte znovu a znovu. To se mi líbilo ještě víc.
Připadalo mi, že je ta dívka zcela jiná než její přítelkyně. V nich jsem neviděl ani stopu ducha a jen náznak duše. Za Pollmerovou se však prostírala psychologická krajina, ať vysočina čí nížina, ať poušť či úrodná půda - to jsem nemohl rozeznat - ale krajina tam byla; viděl jsem ji zřetelně, a tak jsem pocítil přání poznat ji. Nijak mi nevadilo, že dívka nepochází ze zámožné, či dokonce vznešené rodiny, sám jsem byl přece také jen chudý tkalcovský synek a vlastně ještě mnohem méně než to.
Druhý den za mnou přišel její dědeček. Vyprávěla mu o mně a vzbudila v něm přání, aby mě po přečtení mých Kázání poznal

osobně. Zřejmě jsem ho uspokojil, protože mě vyzval, abych ho také navštívil. Učinil jsem to. Začali jsme se stýkat, a když jsem ukončil návštěvu a vrátil se do Drážďan, změnil se tento styk z osobního v písemný. Pollmer však nepsal rád. Dopisy, které jsem dostával, byly z ruky jeho vnučky. Kdo by si kdy pomyslel, že si budu psát s mrnětem, které každému ,přinese jen neštěstí'!

Její dopisy působily neobyčejně dobrým dojmem. Hovořila v nich o mém ,krásném, velice důležitém povolám", o mých nádherných úkolech', o mých ,ušlechtilých cílech a ideálech'. Citovala pasáže z mých Zeměpisných kázání a spojovala je s myšlenkami, jejichž výstižnost mě udivovala. Jaké vlohy k tomu, stát se ženou spisovatele! Někdy mi sice připadalo, že podobné dopisy může psát jen muž, a to velmi vzdělaný, ale nedovedl jsem si představit, že by byla schopna takového podvodu.

Moje sestra mi psávala taky. Nemohla si slečnu Pollmerovou vy-nachválit a pozvala mě, abych ji znovu navštívil o vánočních prázdninách. Učinil jsem to. Zapomněl jsem, že mi vánoce jen zřídka přinesly štěstí a že jsem byl varován před svým rodištěm.

Tyto vánoce byly pro mne rozhodující, i když jsem se okamžitě nezasnoubil. Měl jsem přece čas. Trávil jsem hodně času na cestách a domů jsem se vrátil až o svatodušních svátcích[1], abych dále studoval duši mrněte, které se teď mělo stát mým mrnětem. Studium však nepokračovalo, ale došlo hned k rozhodnutí, jaké bývá obvyklé jen na jevišti.

Když se Pollmer dověděl, že jsem opět doma, navštívil mě a pozval mě k sobě na oběd. Byl už dávno vdovec a jeho rodinu tvořila jen jeho vnučka[2]. Věděl jsem, že o mně všude hovoří s největší chválou a že mu moje tresty nebrání v tom, aby mě považoval za dobrého, důvěryhodného člověka. Věděl jsem však také, že svou vnučku považuje za nejkrásnější a nejcennější bytost v celém okolí a že s jejím sňatkem spojuje pohádkové myšlenky. Byl toho názoru, že podobná zářivá krasavice je největším pokladem rodiny a že si smí vzít jen co nejbohatšího a nejurozenějšího ženicha. Tento názor ovlivnil přirozeně i jeho vnučku; dobře jsem to poznal; byl možná nejvyšší čas, abych ji tohoto vlivu zbavil. Proto jsem odpověděl, když mě požádal, abych u něj poobědval:

„Velmi rád, ale jen s podmínkou, že smím přijít nejen kvůli vám, ale i kvůli vaší vnučce."

1 20. 5. 1877

[2] Syn - Emil Eduard P. - narozený 1828, zemřel při nehodě 26. 1. 1878.

Pollmer překvapeně vzhlédl.
„Kvůli Emmě?" zeptal se.
„Ano."
„Jak to myslíte? Máte s ní nějaké úmysly? Snad si ji nechcete vzít?"
„To chci."
„U sta hromů! O tom nic nevím! Ale to bude asi jen vás úmysl. Co tomu říká ona?"
„Souhlasí s tím."
Tu Pollmer vyskočil ze židle, zbrunátněl a zvolal:
„Z toho nebude nic, nic, nic! Moje vnučka není narozena a vychována k tomu, aby se protloukala životem s chudákem! Ta může dostat jiného muže! Ta si nesmí vzít spisovatele, který - když to jde dobře - žije jen ze své slávy a hladu."
„Nehraje přitom náhodou roli také to, že jsem byl ve vězení?" zeptal jsem se. „To by se mi nelíbilo!"
„Hloupost! O to se nestarám. Na svobodě běhají statisíce lidí, kteří patří do káznice. Ne, o to nejde. Mám k tomu docela jiné důvody. Moji vnučku nedostanete!"
„Oho!" odpověděl jsem.
„Oho? Žádné oho! Opakuju vám, že mou vnučku nedostanete!"
Při každém slově zabušil holí do podlahy, aby mu podal na důrazu. Doslova mě svrběla ruka, jak jsem mu tu hůl chtěl položit na rameno a se smíchem říci:
„Dobrá, tak si ji nechtě!"
Ale tomu se ve mně vzpíralo něco, co jsem podědil po otci, neústupný, nerozvážný hněv, který nikdy neučiní, co je správné.
Vybuchl jsem také: „Když ji nedostanu, tak si ji vezmu."
„Zkuste to."
„Nejenže to zkusím, ale udělám to, opravdu to udělám!"
Nato se Pollmer zasmál. „Neodvážíte se ke mně přijít. Zakazuju si od této chvíle vaše návštěvy."
„To se rozumí samo sebou. Ale říkám vám předem: jednou za mnou přijdete sám a poprosíte mě, abych vás navštívil. Teď buďte sbohem!"
„Já že vás budu prosit? Ne, nikdy, nikdy!"
Odešel. Já jsem však napsal tři řádky a poslal je jeho vnučce. Zněly takto: „Rozhodni se mezi mnou a svým dědečkem. Jestli si vybereš jeho, zůstaň tady; jestli si vybereš mě, přijeď okamžitě do Drážďan!"

Pak jsem odjel. Vnučka si vybrala mne; přijela. Opustila toho, kdo ji vychoval a pro něhož byla jediným pokladem. To mi lichotilo. Připadal jsem si jako vítěz. Ubytoval jsem ji u vdovy po faráři[1], která měla dvě dospělé, velmi vzdělané dcery. Ve styku s těmito dámami si Emma mohla hravě osvojit všechno, co ještě nevěděla. Měla také příležitost vést samostatně domácnost. Já jsem dosahoval v práci pěkných, ba velmi pěkných úspěchů. Začínal jsem být známý a dostával jsem velmi slušné honoráře. Pustil jsem se do cestopisů, které hned začaly v Paříži a Tours vycházet francouzsky[2]. Vešlo to rychle ve známost; imponovalo to dokonce i starému Pollmerovi. Doslechl se od znalců, že mám naději stát se zámožným, ba dokonce bohatým mužem. Tu napsal své vnučce. Odpustil jí, že ho kvůli mně opustila, a vyzval ji, aby k němu přijela do Hohensteinu na návštěvu a mne aby vzala s sebou.

Emma mu toto přání splnila a já jsem ji doprovázel. Nešel jsem však k němu, ale do Ernstthalu k svým rodičům. Pollmer pro mě poslal; odpověděl jsem mu, že dobře ví, co jsem mu předpověděl. Jestli mě chce vidět u sebe, musí mě přijít pozvat osobně. A Pollmer přišel! Připadal jsem si opět jako vítěz. Jak jsem byl bláhový! Nevyhrál jsem já, ale úvaha, že patrně zbohatnu, a mně hrozilo nebezpečí, že k této úvaze nedospěl jen dědeček, který Emmu kromě toho požádal, aby až do naší svatby zůstala u něj v Hohensteinu.

Nic jsem proti tomu neměl a opustil jsem svůj drážďanský byt, abych bydlel u rodičů v Ernstthalu. Bylo to pro mne období velmi zvláštního vnitřního i vnějšího vývoje. Psal jsem a cestoval. Když jsem se vrátil z jedné cesty, dověděl jsem se hned po vystoupení z vlaku, že starý Pollmer té noci zemřel; ranila ho mrtvice. Běžel jsem do jeho bytu. Zpráva byla přehnaná. Nebyl mrtvý; žil, ale nemohl mluvit, ani se pohnout. Jeho vnučka seděla ve vedlejší místnosti, odkud se ozývalo cinkání. Hledala jeho peníze a našla je. Nebylo jich moc; myslím, že sotva dvě stě marek.

Odvedl jsem ji k nemocnému. Poznal mě a chtěl promluvit, ale vzmohl se jen na neartikulované zvuky. V jeho pohledu se zračil hrozný strach.

\ 26. 5. 1877

: Zde se Karel May ve vzpomínce mýlí: francouzské překlady vycházely v Le Monde teprve od listopadu 1871.

Tu přišel lékař. Prohlédl ho už časně ráno, teď znovu a řekl nám, že všechny naděje jsou marné. Když odešel, vnučka umírajícího[1] přede mnou padla na kolena a prosila mě, abych ji neopouštěl. Slíbil jsem jí to a své slovo jsem dodržel[2]. Udělal jsem dokonce ještě víc. Splnil jsem její přání, abychom bydleli v Hohensteinu. Najali jsme si patro na horním náměstí a mohli bychom tam žít nesmírně šťastně, kdyby nám takové štěstí bylo předurčeno.

Psal jsem tehdy už několik let pro Pusteta z Regensburgu, v jehož časopise Deutscher Hausschatz[4] (Německý domácí poklad) vycházely moje cestopisy. Firma Pustet je katolická a Německý domácí poklad je katolický rodinný časopis. Tato náboženská příslušnost mi však byla zcela lhostejná. Nezůstal jsem této velmi slušné firmě věrný z důvodů náboženských, ale ryze obchodních. Komerční rada Pustet mi totiž už po druhé krátké povídce po svém redaktoru Venanzi Müllerovi oznámil, že chce všechny moje rukopisy; abych je neposílal jiným nakladatelstvím. A platit že bude okamžitě. U delších rukopisů, které mu budu posílat postupně, ochotně souhlasil se splátkami; tolik a tolik stránek, tolik a tolik peněz!

Našlo by se jen málo spisovatelů, kteří dostali takovou nabídku. S radostí jsem s ní souhlasil. Asi po dvacet let jsem přesně pozítří dostával honorář, jestliže jsem dnes rukopis odeslal. Nepamatuji se, že by jedinkrát přišel později. A nikdy mezi námi nedošlo v otázce honoráře k sebemenšímu nedorozumění. Nikdy jsem nežádal víc, než jsme si dohodli, a když mi Pustet honorář náhle zdvojnásobil, učinil to z vlastního svobodného rozhodnutí, aniž bych ho o to požádal. Takovým nakladatelům zůstane věrný každý a neptá se na jejich víru a vyznání.

Ještě cennější než tato přesnost pro mne bylo, že si Pustet všechny mé rukopisy objednal předem. Mohl jsem si tedy být jist, že budou přijaty.Tak jsem konečně mohl uskutečnit své plány týkající se cestopisů. Měl jsem teď na dlouho dopředu zajištěný potřebný časopisecký prostor. Otázkou, u koho vydám tyto povídky později knižně, jsem se zatím nemusel zabývat.

Moji nepřátelé tvrdí, že jsem se do tohoto katolického nakla-

[1] Pollmer zemřel 26. 5. 1880 v Hohensteinu.
[2] Sňatek se konal 17. 8. 1880, církevní 12. 9. 1880.
[3] Do dubna 1883.
[4] Tento rodinný časopis, který 1874 založili Karl a Friedrich Pustetovi, vycházel až do 1958. Mayova spolupráce začala v 5. ročníku 1878-79.

datelství vetřel jen kvůli penězům. To je nepravda, pro jejíž nesvědomitost a zavrženíhodnost nemám slov. Učinil jsem pravý opak toho, z čeho mě obviňují. Přinesl jsem časopisu Německý domácí poklad a jeho nakladateli oběti, o jejichž velikosti neměla rodina Pustetových ani tušení. Mám před sebou dopis, který mi 3. října 1886 napsal známý, slavný publicista profesor Josef Kúrschner, s nímž jsem byl úzce spřátelen. Jde v něm o revue Vom Fels zum Meer (Od skal k moři), která vycházela u Spemanna ve Stuttgartu a s níž jsem spolupracoval. Dopis zní takto:

„Velevážený pane! Už zase jste poslal příspěvky jiným vydavatelům, zatímco mně jste dosud nedodal to, co jste mi dávno slíbil. To není správné, a proto Vás naléhavě žádám, abyste svůj slib splnil. Chci využít i této příležitosti a zeptat se Vás, zda byste nebyl ochoten napsat příležitostně poutavý, napínavý román s bohatým dějem. Pokud se k tomu rozhodnete, mohl bych Vám nabídnout honorář až tisíc marek za jeden arch revue Skály. S veškerou úctou

Váš oddaný Joseph Kúrschner"

Honorář, který mi dával Pustet, byl oproti těmto tisíci markám tak bevýznamný, že se ho zde stydím uvést. Že jsem dal přesto přednost Pustetovi, je jistě více než dostatečný důkaz, že jsem Domácí poklad nepsal, abych ‚vydělal víc peněz, než jsem dostával od jiných'.

Také ostatní moji nakladatelé platili víc než Pustet. Musím to zde konstatovat, abych čelil těmto zlomyslným narážkám. O obsahu svých povídek pro Domácí poklad píši na jiném místě. Musím se - abych se podřídil logice faktů - vrátit od Pusteta k Miinch-meyerovi.

Roku 1882 jsem si se svou ženou přišel odpočinout do Drážďan. Vylíčil jsem jí Munchmeyera tak živě, že si o něm mohla udělat docela správný obraz, přestože ho dosud neviděla. Hrozně si však přála poznat člověka, o němž jí i jiní vyprávěli, že je to hezký muž a skvělý společník, obdivující krásné ženy.

V tuto roční dobu chodíval Munchmeyer v podvečer do jedné zahradní restaurace[1]. Když jsem to manželce řekl, prosila mě,

[1] Rengerova zahradní restaurace

abych ji tam zavedl. Učinil jsem to, ačkoli se mi nechtělo ukazovat mu ženu, které jsem dal přednost před jeho švagrovou.
Nemýlil jsem se. Byl tam. Jediný host v celé zahradě. Jeho radost ze shledání byla upřímná; bylo to na něm vidět. Avšak neměl k této radosti také obchodní důvody? Seděl tam předtím sklíčený a zhroucený, hlavu v rukou. Teď byl najednou veselý a živý. Zářil spokojeností. Dělal mi svým kolportážním způsobem ty nejnemožnější poklony, že mám tak krásnou ženu, a mé ženě gratuloval tými výrazy ke štěstí, že má manžela, který se tak rychle proslavil. Věděl o mých úspěších, ale zveličoval je, aby nám oběma zalichotil.
Na moji ženu udělal dojem - a ona na něj také. Rozplýval se stále víc a začal být upřímný. Moje žena je prý krásná jako anděl a měla by se stát jeho spásným andělem, ano, spásným andělem, kterého ve své nouzi potřebuje. Může ho prý zachránit, když mě poprosí, abych pro něj napsal román. A potom vyprávěl:
Po mém odchodu ze svého podniku nenašel vhodného redaktora pro časopisy, které jsem založil. Sám redigovat nedovedl. Časopisy rychle ztratily na zajímavosti. Abonenti odpadávali; časopisy zanikly. Nezůstalo však jen při tom. Nedařilo se mu vůbec nic. Následovala ztráta za ztrátou a teď to vypadalo tak, že se už nevyhne hamletovské otázce, zda být či nebýt. Právě teď, v tuto chvíli, prý uvažoval, kdo či co by ho mohlo zachránit, ale marně. Vtom jsme přišli my dva, jako by nás seslalo nebe. Teď prý ví, kdo ho zachrání - já, můj román, moje krásná, mladá, milá, laskavá žena, která mi nedopřeje klid, dokud ten román nebude v jeho rukou.
Tímto neohrabaným chvalozpěvem si mazaný Münchmeyer zajistil pomoc mé nezkušené ženy. Naléhal na mě, abych splnil jeho přání, a manželka se k němu přidala. Münchmeyer mi mazaně naznačoval, že jsem jeho nynější těžkou situaci vlastně zavinil já. Před šesti lety na tom byl velmi dobře; všechno se obrátilo v pravý opak, protože jsem si nechtěl vzít jeho švagrovou a odešel jsem z redakce. Abych to napravil, mám tedy přímo morální povinnost zachránit ho.
Pokud šlo o tuto poslední úvahu, cítil jsem, že je na ní něco pravdy. Moji ochotu vzít si sestru paní Münchmeyerové považovali tehdy všichni za tak samozřejmou, že se o tom všude hovořilo. Když jsem ten plán odmítl, znamenalo to nejen pro dívku samotnou, ale pro celou rodinu vlastně veřejné ponížení, za něž jsem sice nenesl vinu, ale pro něž jsem byl ochoten prokázat Münchmeyerovi určitou laskavost. K tomu přistupovalo, že jsme se tehdy nepohádali,

ale rozešli jako přátelé. Odmítnout jeho přání jsem mohl tedy jen z obchodních, nikoli však z osobních důvodů.
Neměl jsem však ani v obchodním smyslu vážný důvod ke zdráhání. Čas jsem měl. Stačilo, abych ho jen využil. Skutečnost, že Můnchmeyer byl kolportážní nakladatel, mě nijak nenutila, abych pro něj také já napsal brakový a kolportážní román. Mohlo to být něco lepšího, organické pokračování cestopisů, jaké jsem dodával Pustetovi a jiným nakladatelům. Když to učiním, posloužím tím zároveň svému životnímu dílu, a to, co napíšu pro Münch-meyera, mohu později stejně dobře vydat knižně, jak bylo rozhodnuto i v případě povídek napsaných pro Domácí poklad.
Tyto úvahy se mi honily hlavou, zatímco na mě Můnchmeyer a moje žena naléhali. Nakonec jsem prohlásil, že bych možná souhlasil s napsáním žádaného románu, ale jen s podmínkou, že po určité době připadnou všechna práva opět mně. Na mém rukopisu nebude smět změnit ani slovo; to zná už z dřívějška.
Můnchmeyer prohlásil, že s tím souhlasí, ale že nesmím mít příliš vysoké honorářové požadavky. Je na tom špatně a nemůže mi dát moc. Později, jestli můj román bude úspěšný, vynahradí mi to ‚mimořádnou odměnou'.
To znělo dobře. Můnchmeyer mě požádal, abych neurčoval termín, kdy román připadne opět mně, ale raději počet abonentů, po jehož dosažení ho přestane tisknout a vrátí mi práva. Vypočítal mi, že si při šesti až sedmi tisíci abonentech přijde na své; všechno navíc bude výdělek.
Proto jsem Múnchmeyerovi navrhl, že - pokud román napíšu -může jít až do dvaceti tisíc abonentů, dále ne. Pak mi musí vyplatit mimořádnou odměnu a román připadne se všemi právy zase mně. Jestli ho pak za odpovídající honorář vydám znovu u něj, nebo u jiného nakladatele, bude výhradně moje věc. S tím Můnchmeyer okamžitě souhlasil, ale já jsem mu nic neslíbil s konečnou platností; řekl jsem, že si to ještě pořádně rozmyslím a že mu své rozhodnutí sdělím zítra.
Můnchmeyer si přišel pro mé rozhodnutí do našeho hotelu hned druhý den ráno. Řekl jsem ano - zpola dobrovolně, zpola z donucení. Moje žena nedala pokoj, dokud jsem jí neslíbil, že jeho přání splním.
Můnchmeyer dostal román za uvedených podmínek, totiž jen do dvaceti tisíc abonentů. Za to mi měl dávat 35 marek za číslo a na závěr vyplatit mimořádnou odměnu. Plácl si se mnou. Neuza-

vřeli jsme tedy písemnou, ale ústní dohodu. Munchmeyer prohlásil, že jsme oba Čestní muži a že jeden druhého nepodvedeme. Že by to pro něj byla urážka, kdybych na něm žádal podpis.
Souhlasil jsem s tím ze dvou důvodů. Za prvé mohlo být podle tehdejších saských zákonů bez smlouvy vydáno jen tisíc exemplářů: Munchmeyer by tedy poškodil jen sám sebe, kdyby se chtěl zachovat nečestně. Tak jsem uvažoval já. A za druhé jsem si chybějící pí.semnou smlouvu mohl snadno a nenápadně opatřit písemně. Stačilo, abych své obchodní dopisy adresované Múnchmeyerovi formuloval prostě tak, aby jeho odpovědi postupně obsahovaly všechno, na čem jsme se dohodli. To jsem také učinil a jeho dopisy jsem si pečlivě schoval.
Munchmeyer si velmi přál, abych se do románu pustil hned. Učinil jsem mu to potěšení a vrátil jsem se ihned do Hohensteinu, abych neprodleně začal. Manželka mě poháněla skoro ještě víc než Munchmeyer.
Múnchmeyerovi se ohromě líbil nic neříkající titul Lesní růžička. Souhlasil jsem i s tím, ale jinak jsem mu už nehodlal učinit žádné ústupky.
Už po několika týdnech přišly příznivé zprávy. Román ‚letěl'. Slovo letěl je odborný výraz znamenající neobyčejný úspěch. Nedostal jsem ani první, ani druhou korekturu, což mi bylo docela milé, protože jsem na ně neměl čas. Autorské exempláře mi neposílali, protože by mě rozptylovaly. Volné exempláře jsem měl dostat kompletně, hned po dokončení románu. Byl jsem s tím srozuměn. Znamenalo to však, že jsem svůj rukopis nemohl porovnat s tiskem, ale s tím jsem si nedělal starosti. Dohodli jsme se přece, že mi nesmějí změnit ani slovo, a já byl tehdy tak důvěřivý, že jsem to považoval za dostatečné.
Zdálo se, že má Lesní růžička nejen dobrý, nýbrž mimořádný úspěch. Munchmeyer byl ve svých dopisech velmi spokojený. Opakovaně mi psal, že je už teď, po tak krátké době, zachráněný, protože doufá, že román půjde i nadále stejně dobře jako dosud. Vyslovil myšlenku, že bychom neměli zůstávat v Hohensteinu, ale přestěhovat se do Drážďan, protože mě chce mít na blízku.
Manželka se toho nápadu nadšeně chopila a postarala se, abychom ho co nejrychleji uskutečnili[1].
Nijak jsem se tomu nevzpíral. Za pobytu v Hohensteinu jsem pořád víc a víc myslel na varování,

[1] 7. 4. 1883

které jsern si přečetl v katechetově knize. Přes toto varování jsem se nejen usadil ve svém rodišti, ale oženil jsem se dokonce s ženou pocházející odtamtud. Po určitou dobu jsem měl sklon považovat ona slova za pověru, ale brzy jsem je zase viděl očima psychologa a tíha faktů mě přinutila uznat, že osamělý plavec rozhodně překoná kalné vody snáz, než když s sebou vezme druhou osobu, která ani neumí, ani nechce plavat. Proto mi změna bydliště byla zcela po chuti, ale z opatrnosti jsem se nepřestěhoval do Drážďan, nýbrž do Blasewitze, abych si ponechal určitou volnost.
Múnchmeyer nás navštěvoval i tam, a to několikrát týdně. Styk mezi ním a námi byl zprvu docela prospěšný. Pracoval jsem tak, že jsem si téměř nedopřával klid. Román mi šel dobře od ruky a jeho úspěch se stupňoval tak, že mě Múnchmeyer požádal, abych napsal ještě jeden a pokud možná ještě několik dalších. Netušil jsem, jak bude moje rozhodnutí důležité, a že se pro mne, pokud na jeho přání přistoupím, stane zdrojem nevýslovného trápení a nepředstavitelných potíží. Uvažoval jsem jen o údajných výlohách, avšak nebezpečí jsem neviděl.
Toto nebezpečí vyplynulo - jako už jednou - z mých literárních plánů. Múnchmeyer na ně nezapomněl; znal je velmi dobře. Ted mi je připomněl. Tehdy jsem je nemohl uskutečnit, protože jsem od něj odešel. Teď jsem však nebyl jeho zaměstnanec, ale svobodný spisovatel, kterému nic nemohlo zabránit, aby dělal, co se mu zachce. A hlavní bylo, že jsem to, co jsem chtěl napsat, nemusel jako u Pusteta protahovat do několika ročníků, ale mohl jsem to napsat rychle za sebou, a to, co teď vycházelo v sešitech, vydat později knižně.
Tomu jsem podlehl. Přispělo k tomu neustálé přemlouvání mé ženy, která snadno umlčela chabé námitky, jež jsem proti němu vznášel.
Zkrátka a dobře, souhlasil jsem, že napíšu ještě několik románů, a to za stejných podmínek jako Lesní růžičku. Také tyto práce měly po dvacetitisícím abonentovi připadnout se všemi právy mně a vydavatel mi pak měl vyplatit mimořádnou odměnu. Jediná změna spočívala v tom, že jsem za tyto romány měl dostávat padesát marek za sešit místo pouhých pětatřiceti jako za Lesní růžičku.
Díky této dohodě pro mě nastala doba, na kterou dnes myslím s jistým zadostiučiněním, ale zároveň i s hlubokým zahanbením. Neptám se, zda se touto upřímností blamuji; mou povinností je říkat pravdu, nic víc.

Pracoval jsem tehdy s téměř horečnou pílí. Nemusel jsem, jako jiní spisovatelé, pracně hledat náměty; měl jsem jich bohatou kartotéku a stačilo, abych do ní sáhl, a hned jsem našel, co jsem hledal. Všechny už byly promyšlené do konce; stačilo je rozvést; musel jsem je jen napsat. A to jsem činil s horlivostí, která mi nedávala vydechnout, a právě po tom jsem toužil. Musel jsem pochopit, že na mě v životě nečeká jiné štěstí než to, jež vyplývá z práce. Proto jsem pracoval tolik a tak rád, tak hrozně rád!

Tato nepřetržitá píle mi dala zapomenout, že jsem se ve svém životním štěstí zmýlil a žil ještě mnohem, mnohem osaměleji než kdykoli předtím. Hluboká vnitřní opuštěnost mě poháněla k neustálé píli, jíž jsem se snažil vyplnit bezútěšnou pustinu, a způsobila bohužel, že jsem zapomněl na opatrnost v obchodních otázkách. U Miinchmeyera se dělo tolik věcí, které mě měly přimět k tomu, abych byl ve střehu; měl jsem nejeden důvod zabezpečit si co nejlépe budoucnost a integritu všeho, co jsem pro něj napsal. Že jsem na to nemyslel, byla chyba, kterou dovedu sice omluvit, ale kterou si dodnes nemohu odpustit.

Münchmeyer se stal naším domácím přítelem. Najal si v Blasevvitzi jakýsi podnájem, aby u nás mohl pohodlněji trávit soboty a neděle. Přijížděl i jiné dny večer a skoro vždy s sebou brával bratra, často i jiné osoby. Přál si sice, abych se tím nedal rušit v práci, ale já jsem se přesto rozhodl zůstat pánem ve svém bytě a později, kdy mi to už připadalo neudržitelné, jsem byt opustil a přestěhoval se z Blasewitze do města.

Můj nový byt byl ve velmi tiché, odlehlé ulici[1] a můj nový domácí, velmi rázný majitel zámku a rytířského statku, nestrpěl ve svém domě rušivý hluk a vůbec nic zbytečného. Právě to jsem hledal. Našel jsem zde vnitřní i vnější klid a soustředění, které jsem tolik potřeboval. Münchmeyer sem přišel jen několikrát, potom už ne. Zato jsem však začal dostávat - nevěděl jsem proč - pozvání od paní Munchmeyerové, abych ji doprovázel na jejích nedělních procházkách v přírodě. Tyto procházky jí doporučil lékař, který jí předepsal dýchat zhluboka čistý vzduch. Musel jsem se těch procházek chtě nechtě zúčastnit, protože to bylo přání mé ženy, jejíž důvody jsem bohužel nepochopil.

Manželce nevyhovovala odloučenost našeho nynějšího bytu; ne-

[1] V polovině 1887 se May přestěhoval do Drážďan, do Schnorrovy ulice 31.

pohodla se s majitelem. Musel jsem dát výpověď. Odstěhovali jsme se do hlučného bytu v americké čtvrti, umístěného nad hospodou, kde jsem nemohl pracovat.
Tu manželka onemocněla. Lékař jí doporučil, aby se časně ráno procházela po Velké zahradě, světoznámém drážďanském parku. Lékařských rad je třeba uposlechnout. Neměl jsem důvod bránit těmto procházkám začínajícím ve čtyři či pět hodin ráno a trvajícím asi tři hodiny. Nevěděl jsem, že paní Munchmeyerová také není zdráva a že také jí lékař doporučil, aby se časně ráno procházela po Velké zahradě. Až později, mnohem později jsem se dověděl, co se za těchto procházek dělo. Moje žena se mi odcizila nejen duševně, ale i obchodně. Obě dámy vysedávaly denně ráno ve Velké zahradě v cukrárně a věnovaly se ženské a obchodní politice, jejíž následky jsem pocítil až později. Udělal jsem tomu konec a odstěhoval jsem se z Drážďan[1] do Kótzschenbrody, na okraj předměstské periférie. Už předtím jsem pro Múnchmeyera posledním románem skončil. Napsal jsem jich pro něj pět - za pouhé čtyři roky. Jestliže se později u soudu tvrdilo, že jsem pro Múnchmeyera nepracoval pilně, že jsem byl líný, prosím, aby mi někdo jmenoval autora, který toho napsal víc a současně pracoval ještě pro jiné nakladatele. Tím je pro mne pro dnešek moje kolportážní období uzavřené.

7 *Moje díla*

Když zde hovořím o svých dílech, mám na mysli ty knihy, jimiž se zabývala nebo ještě zabývá kritika. Knihy, o kterých kritika -ať úmyslně či neúmyslně - mlčela, můžeme přejít i zde. Patří k nim

[1] I. 10. 1888

moje humoresky, moje vesnické příběhy z Rudohoří a některé další věci, roztroušené po novinách a dosud neshromážděné. Mohl bych k tomu připočítat i své Nebeské myšlenky[1], o nichž se zřejmě nikdo nechce zmínit od doby, co se s nimi pan Hermann Cardauns tak kouzelně blamoval. Napsal totiž: „Jako lyrického básníka si ho však musíme zakázat" - přestože v celé sbírce není jediná lyrická báseň! Nemusím zde hovořit o svých takzvaných knihách pro Union a pro Spemanna[2], protože je nikdo nenapadl, ačkoli jsem napadán jen jako spisovatel pro mládež a ony svazky jsou jediné, které jsem pro mládež napsal. Jde tedy jen o cestopisy vydané u Fehsenfelda a o brakové romány, které vyšly u Můnchmeyera a o nichž bude pojednávat příští kapitola.

Moje cestopisy měly - jak jsem se už zmínil - stoupat u Arabů od pouště až po Džebel Marah Durimeh a u Indiánů od pralesa a prérie až po Mount Vinnetou. Na této cestě měl čtenář dospět od nízkých lidí k poznání ušlechtilého lidství. Zároveň se měl dovědět, jak se anima na této cestě proměňuje v duši a ducha. Proto začínají tyto povídky prvním svazkem v poušti, tj. v nicotě, v naprosté nevědomosti o všem, co se týká animy, duše a ducha. Když do této pouště vejde můj Kára Ben Nemsi, já, otázka lidstva, a otevře oči, spatří ze všeho nejdřív podivného malého chlapíka, který se k němu blíží na velkém koni, přisvojí si dlouhé, slavné jméno a tvrdí, že je hadži, i když musí nakonec přiznat, že ještě nebyl v žádném ze svatých měst islámu, kde lze čestný titul hadžiho získat.

Je tedy zřejmé, že německý, tedy domácí psychologický problém halím do cizího, orientálního šatu, abych ho učinil zajímavější a mohl ho názorněji vyřešit. To mám na mysli, když tvrdím, že všechny tyto cestopisy je třeba brát jako podobenství, tedy obrazně nebo symbolicky. O mysticismu či něčem podobném přitom nemůže být ani řeč. Moje obrazy jsou tak jasné, tak průhledné, že se za nimi nemůže skrývat nic mystického.

Onen hadži, který se nazývá hadži Halef Omar, znamená lidskou animu, která se vydává za duši či dokonce za ducha, aniž by sama věděla, co si má pod duší či duchem představit. To se u nás stává nejen v obyčejném, ale i v učeném životě denně, ale lidé jsou k této chybě tak slepí, že jsem musel použít arabských osob a arabských poměrů, aby jejich slepé oči prohlédly. Proto posílám onoho Hale-

[1] Vydáno v 49. svazku sebraných spisu Lichte Hóhen (Jasné výšiny)

[2] Sebrané spisy. sv. 35-41

ťa hned v prvních kapitolách do Mekky, čímž se jeho lež stává pravdou, protože je pak opravdu hadži, a nechám ho pak hned poznat jeho duši - Hanneh, jeho ženu.
Doufám, že tento příklad, který vybírám hned ze své první knihy, jasně naznačuje, oč mi jde a jak je třeba moje knihy číst, abychom poznali jejich pravý obsah. Uvedu ještě druhý příklad: Kára Ben Nemsi je u perského kmene Džamikunů. Tento kmen má být zničen svazem Sillanů. Tu vyšle Ustad, náčelník Džamikunů, posla k šáhovi s prosbou o pomoc. Ještě než posel k šáhovi dorazí, setká se s jeho vojáky, kteří mu řeknou, že je šáh posílá Džamikunům na pomoc. Sáh tedy prosbu Ustadů vyslyšel, ještě než k němu dorazila. Šáh je však Bůh, a tak tímto vyprávěním intepretuji křesťanské učení o modlitbě, Mat. 6,8: „Váš Otec ví, co potřebujete, dříve než ho prosíte!"[4]
Ustad není ostatně nikdo jiný než Karel May a Džamikunové jsou národ jeho čtenářů, který má být zničen Sillany, stíny. Vyprávím tedy ryze německé události v perském šatě a činím je tím srozumitelné pro přátele i nepřátele. Není to snad podobenství? Není to dost obrazné? Jistě je. A je to snad mystické? Ani v nejmenším. Je to tak zjevné podobenství a tak málo mystické, že se mi-otevřeně řečeno - každý, kdo to první popírá a to druhé tvrdí, jeví jako člověk zasluhující označení, které zde nechci vyřknout. Kdo má dobrou vůli a nepřistupuje ke čtení mých knih s jasně nepřátelským úmyslem, shledá, že jejich obsah tvoří skoro výhradně podobenství. A když už k tomuto názoru dospěje, nezůstanou mu jistě utajeny ony četné nebeské pohádky, rozseté v těchto podobenstvích a tvořící vlastní, hlubší smysl mých cestopisů. Z těchto pohádek chci také rozvíjet své životní dílo na konci svých dnů.
Už moje první postava, totiž hadži Halef Omar je pohádka, pohádka o ztracené lidské duši, kterou nelze nikdy znovu nalézt, pokud se nenajde ona sama. A tento hadži je moje vlastní anima, ano, anima Karla Maye! Popisuji-li všechny chyby onoho hadžiho, popisuji své vlastní a činím tedy tak obsáhlou a tak upřímnou zpověď, jakou dosud neučinil snad žádný spisovatel.
Mohu tedy tvrdit, že si určité výtky, které mi činí moji protivníci, rozhodně nezasloužím. Kdyby se tito protivníci odvážili hovořit o sobě tak otevřeně jako já, takzvaný problém Karla Maye by už dávno dospěl do onoho stadia, do kterého dospět musí, ať chtějí či nechtějí. Neboť tento problém Karla Maye je také podobenství. Není to nic jiného než onen velký, obecný problém lid-

štva, na jehož rozřešení pracovaly už nesčetné milióny, aniž by dosáhly něčeho hmatatelného. Stejně se už celá desetiletí pracuje na mně, aniž by se dospělo dál než k smutné karikatuře, v jejíž podobě žiji v mozcích a spisech těch, kteří se cítí povoláni řešit problémy, ale dělají to vždy jen tam, kde žádné nejsou.

Dále zde uvedu pohádku o Marah Durimeh, duši lidstva, o .Sakaře', šlechetné, Bohem seslané ženské duši, jíž jsem dal podobu své nynější ženy, pohádku o vykoupeném ďáblu, o zazděném Pá-nubohu, o zkamenělé modlitbě, o zkostnatělé duši, o růžových sloupech Beit-Ullah, o skoku přes minulost, o džeme živých a mrtvých, o bitvě u Džebelu Alláh, o jezeře Maha-Lama, o hoře královských hrobů, o Miru z Džinistanu, o Miru z Ardistanu, o městě zesnulých, o Džebelu Muchallis, o rozvodí El Hadd a o mnoha a mnoha dalších. Jak je vzhledem k duchovně a duševně tak významnému, ba obtížnému obsahu mých spisů možné nazývat je knihami pro mládež a mne spisovatelem pro mládež, bylo by nepochopitelné, kdybychom nevěděli, že všichni, kdo se těchto chyb dopouštějí, ony knihy buď nepochopili, anebo je vůbec nečetli.

Dokonce i Vinnetou, kterého lze zdánlivě číst tak snadno, si na konci čtvrtého svazku[1] vyžaduje zamyšlení a pochopení, které jistě nelze vyžadovat od primána či mladého žabce!

Jestliže moji protivníci přesto zůstávají i nadále u výrazů knihy pro mládež a spisovatel pro mládež, musím to nazvat záměrnou nepravostí, k níž se slušný, seriózní kritik nesníží.

Pokud však poctivě a podle pravdy přiznají, že jsem své cestopisy nepsal jako knihy pro mládež, nebude nyní běžné tvrzení, že jsou škodlivé, ničím nepodložené. Ať je čte jen ten, komu neuškodí; já k tomu nikoho nenutím! K čemu jsou všechny ty výčitky, které mi teď dělají ve stovkách novin? Podíváme-li se na nč podrobněji, jsou zcela bezcenné. Dřív mě chválili; teď mě haní. Stalo se to módou a jako každá móda se to opět změní v pravý opak. Tato móda však není jen módou, nýbrž klamem. I kdyby teď mé knihy nikdo nečetl, nemohlo by mě to ani trochu zneklidnit, protože vím, že lidé tento podvod brzy odhalí a zachovají se podle toho. Ano, kdybych svým čtenářům býval poskytoval jen zábavnou krmi, musel bych zmizet ze scény a nikdy bych se na ní už neobjevil, a byl bych sám tak rozumný, že bych se s tím smířil. Avšak za svého ce-

loživotního snažení jsem udělal příliš mnoho a příliš velkých chyb, abych se směl jen tak pro nic za nic ztratit a provždy zmizet. Mám co napravovat! Čím se smrtelník prohřeší, to musí odpykat a napravit, a je na tom dobře, když mu dobrotivá nebesa dovolí, aby si svou vinu nevzal až do hrobu, ale mohl za ni zaplatit už tady. Chci to učinit; smím to učinit a učiním to! Ba tvrdím směle: už jsem to učinil! Pozemskému zákonu jsem už dávno dal vše, co ode mne směl žádat; nejsem mu už nic dlužný. A to, co přesahuje paragrafy stanovené lidmi, vyrovnám tím, že svá budoucí díla věnuji velikému věřiteli, který přesně ví, zda mu dlužím víc než ti, kteří se domnívají, že jsou lepší než Karel May. Jsem přesvědčený, že moje hříchy, pokud mi je lze přičíst, spočívají jen v osobní, nikoli však v literární oblasti; zde si nejsem vědom žádných přehmatů. Čeho jsem svými cestopisy dosáhl, ukáží až po mé smrti tisíce přípisů, které však i potom dostane jen můj životopisec; zveřejněny nebudou.
Moje cestopisy byly vychvalovány a obdivovány, dokud jednoho dne jistého nesvědomitého člověka nenapadlo veřejně prohlásit, že jsem kromě nich napsal ještě jiné, avšak nepředstavitelně nemravné knihy. I kdyby to byla pravda, na cestopisech by to vůbec nic nezměnilo. Přesto se na ně od onoho dne pohlíželo nejprve s nedůvěrou, potom byly stále více pomlouvány a nakonec prohlášeny přímo za škodlivé a vyřazeny z knihoven, kde je předtím vítali. Proč? Změnily se? Ne. Změnily se bibliografické zvyklosti, etické zákony? Ne. Změnily se potřeby čtenářů? Také ne. Tak proč ledy? Prostě proto, že si klika kolem brakové a kolportážní literatury umanula, že mě, jak se sama s oblibou vyjadřuje, zlikviduje.
Je opravdu možné, aby tato klika získala tak velký, nepochopitelný vliv na literaturu a kritiku? Bohužel ano. Budu o tom vyprávět v příští kapitole. Tato banda se nestydí házet na mě své vlastní hříchy a literární zločiny a tvářit se, že je sama čistá!
Exisiují takzvaní kritikové, kteří mě kvůli mým románům, napsaným pro Můnchmeyera, už deset let všemožně pomlouvají, ale vůči nakladateli nevznesli dosud jedinou, sebemenší výtku. Považují to za ostudné!
Říká se, že naši nakladatelé brakové literatury vymámí z německého lidu padesát miliónů marek ročně. To je sice strašlivé, ale tento odhad je ještě příliš nízký. Jediný brakový román, který se stane takzvaným šlágrem, může lid stát přes pět či šest miliónů. A existují katalogy, v nichž například firma Múnchmeyer doporučuje osm -

čtete správně - takových románů současně. Spočítejte si to; znásobte si to! Jaké ztráty! Jaké obrovské množství jedu a zkázy! Kolik stovek, ba tisíců lidí pracuje na výrobě a šíření tohoto jedu! A teď si otevřeme noviny, časopisy, knihy - kdo je podle nich za to všechno odpovědný, koho staví na pranýř, kým opovrhují, koho zesměšňují a komu se posmívají! Karlu Mayovi, Karlu Mayovi, pořád Karlu Mayovi a jen a jen Karlu Mayovi! Kde vidíte a čtete jiné jméno než toto jediné? Co jsem učinil, aby mě k této literatuře vůbec přiřazovali? Kde jsou ty dva tisíce opravdu brakových spisovatelů, kteří se rok co rok neúnavně přičiňují o to, aby z Německa a německého Rakouska braková literatura nevymizela?

U soudu, ve ‚vědeckých' spisech, na zasedání komisí, na veřejných přednáškách spisovatelů, redaktorů, učitelů, farářů, profesorů, umělců, psychiatrů, při všech vhodných i nevhodných příležitostech, kde se mluví o všem, co kazí mládež, se hovoří o Karlu Mayovi, o Karlu Mayovi! Vinen je on, jen on. On je ten, kdo otravuje mládež! On je otec všech zvrhlých kapitánů Thůrmerů, Nicku Carterů a Buffalo Billů!

Bože, copak ti pánové opravdu nevědí, co činí? Jak se prohřešují? Jak se o nich mluví v kruhu těch, kteří znají pravdu?

Ať mi někdo uvede jediný příklad, že bylo u soudu opravdu dokázáno, že některá z mých knih někoho zkazila! Mladý člověk si přečte stovky příběhů toho nejhoršího kalibru a mezi nimi také jednu či několik knížek od Karla Maye. Ten je známý, ostatní nikoli. Proto musí být vyřčeno jeho jméno a za pachatele musí být označen on!

Každý týden mi novinové kanceláře posílají padesát, šedesát a sedmdesát novinových výstřižků, v nichž jsem popravován místo všech ostatních německých spisovatelů a vydavatelů brakové literatury. To je nelidské! Jsem zavalován hanbou, a před skutečnými viníky se smeká. Proč nikdo neuvádí jejich jména? Proč je nikdo nezveřejní? Existují stovky nakladatelů a literátů, kteří byli potrestáni pro šíření nemravných spisů. A ještě větší je počet těch, kteří zcela úmyslně vydávají brak pro mládež, jen aby na tom vydělali. Proč o nich nikdo nemluví? Tím, že všichni tolerují jejich zločiny na mládeži a na národu, stávají se jejich spoluviníky. Proč se všichni nevrhnou na ně a proč se já mám stát obětním beránkem za všechnu tu literární lůzu?

Odpověď je prostá: je to komplot, nic než komplot! A nic jiného než komplot to být nemůže, protože tolik zla, z něhož mě viní, ne-

dokáže způsobit nikdo sám. Podrobněji to osvětlím v příští kapitole.
Obvinění vznášená vůči mně byla až dosud pouhá tvrzení, žádné nebylo doložené skutečným důkazem. Po těchto obviněních jsem se nesčetných čtenářů ptal písemně i ústně, zda mi mohou uvést některý z mých cestopisů či některé místo z nich, o němž lze tvrdit, že působí škodlivě. Nikdo mi neuvedl ani jedinou takovou řádku.
Dokonce i můj nejneúprosnější protivník - Kólnische Volkszei-tung - byl nucen vystavit mi osvědčení: „Ačkoli Mayova díla nejsou určena pouze mládeži, autor se v nich pečlivě vyhýbá všemu, co by jí mohlo škodit; z těch pestrých obrazů bohatě čerpaly poučení a odpočinek už tisíce dospělých!"
Už z tohoto osvědčení vyplývá, o jaký komplot teď jde, protože moje knihy se od oněch časů vůbec nezměnily a týž pán, který vystavil toto veřejné osvědčení, byl první, kdo tomuto komplotu podlehl a už se nevzpamatoval.
Abych odmítl výtky, které jsou vůči mně vznášeny, jsem nucen dopustit se zveřejněním následujícího dopisu indiskrétnosti, kterou mi muž, jehož si velice a upřímně vážím, jistě odpustí. Doktor Peter Rosegger mi 2. července tohoto roku napsal z Krieglachu:
„Vážený pane!
Moje poznámka v časopise Heimgarten vychází ze soudního přelíčení v Charlottenburgu, a jakmile soud rozhodne ve Váš prospěch, s největší radostí to zaznamenám.
Váš případ se mě dotýká jako kolegy a jako kolega bych si rád dovolil říci Vám, jak byste se mohl podle mého názoru nejlépe ospravedlnit.
Na Vašem místě bych se v polemice vyhnul všemu, co se věcně netýká Vašeho obviňování. To, k čemu jste se sám přiznal ze svého mládí, je tím už odbyté, a právně myslící člověk by Vám to nemohl zazlívat, jestliže to neučiní soud. Že jste své příběhy z cest osobně neprožil, že to jsou jen povídky v první osobě, Vám nemůže zazlívat ani žádný literát. Zbývá tedy jen přinést konečně věcné důkazy, že jste dotyčná obscénní místa nenapsal Vy, ale že je do textu dodal při korekturách nakladatel. Pokud jde o plagiáty, které Vám vyčítají, musejí přece rozhodnout experti, nakolik jde o plagiáty a nakolik jen o přepracované náměty a myšlenky. Při porovnání prvních vydání s pozdějšími by se přece mělo dát dokázat, zda se myšlenkové pochody a styl přidaných vět organicky pojí s Vaším stylem a s kni-

hou, či nikoli. Na taková fakta byste se mel podle mého názoru soustředit při své obhajobě a nepřetržitě naléhat, aby o věci konečně rozhodl soud. Všechny jiné články Vašich přátel, hovořících jen všeobecně o přednostech Vašich děl, o nichž se přece ví, nemohou tu trapnou záležitost v podstatě nijak ovlivnit.
Snažit se tedy všemi prostředky, aby došlo k soudnímu zadostiučinění. Jestliže se to nepodaří, je nejlépe mlčet, a jestliže se to podaří, musí přece i tisk Vašich nynějších protivníků uznat, že soud očistil Vaši čest, a oznámit to lidu.
Můj dopis se zpozdil pro nemoc. Odpusťte mi moji otevřenost, vyplývající z upřímné náklonnosti, a buďte pozdraven od Vašeho oddaného
Peter a Rosegger a" Krieglach, 2. 7. 1910
Že Peter Rosegger, ten vysoce postavený, jemnocitný a humánně myslící duchovní aristokrat to, co říká o mém mládí, považuje za uzavřené a odbyté, rozumí se samosebou. V takovém bahně se mohou brodit jen lidé nízcí. Také já jsem s tím skoncoval už dávno a každého, kdo se mnou zabývá, soudím podle měřítka, které mi ve svém dopise doporučuje Rosegger. Kdo neodpustí, tomu nebude také odpuštěno; takové je právo v nebi i na zemi[1].
Všechny své cestopisy jsem psal přesně tak, jak jsem si kdysi předsevzal, že budu psát pro lidskou duši, pro duši, jen pro ni. A jen ona, pro niž je to napsáno, to má číst, neboť jen ona mi může rozumět a pochopit mě. Pro lidi bez duše nenapíšu ani řádku. Vzorný spisovatel, který píše vzorné příběhy pro vzorné čtenáře, nejsem a nechci být ani teď, ani v budoucnosti. Až to dopracujeme tak daleko, že budeme mít jen vzorné autory, vzorné čtenáře a vzorné knihy, budeme u konce! Dovoluji si tvrdit, že bychom si neměli brát za vzor existující brak, jestliže chceme dosáhnout toho, oč usilují skuteční přátelé lidu. Nepišme jako ti nudní autoři, které nikdo nečte, ale pišme jako autoři brakové literatury, kteří si dokáží získat statisíce a milióny předplatitelů! Naše náměty však musí být ušlechtilé, tak ušlechtilé jako naše úmysly a cíle. Pište pro velkou duši! Nepište pro malé dušičky, pro které jen rozmělňujete

Na tomto místě následuje v prvním vydání delší vsuvka, jež se zabývá aktuální polemikou a kterou proto otiskneme zvlášť. Stejně jako původní konec této kapitoly ji čtenář najde v tomto vydání za hlavním textem jako Dodatek na str. 178.

a rozdrobujete své síly, aniž by se vám za to dostalo díků. Ať se totiž namáháte sebevíc, abyste si získali jejich potlesk, oni stejně tvrdí, že to dovedou lépe než vy, přestože nedovedou vůbec nic! A nepište nic malého, přinejmenším nic pozemsky malého. Pozvedejte své oči k velkým souvislostem. Tam existují sice také malé problémy, ale za nimi a v nich sídlí to opravdu velké. A nevadí, jestliže se přitom dopustíte chyb, tolika a tak velkých chyb jako Karel May. Je lepší občas klopýtnout cestou k výšinám a těchto výšin také dosáhnout, než neklopýtnout na cestě do hlubin a propadnout se do nich. Anebo dokonce se zdviženou hlavou hrdě chodit pořád dokola po vlastním rovníku a vracet se pořád sám k sobě. A nepřekonat přitom žádný vrchol. Hory totiž musíme mít, ideály, vysoké záchytné body a cíle!

Mám možná příliš mnoho ideálů a cílů, a proto mi hrozí nebezpečí, že nedosáhnu žádného z nich. Neobávám se však, že tomu tak je. Co chci a oč usiluji, jsem už řekl; nemusím to opakovat. A musel jsem překonat už tolik strmých překážek, že se nemohu považovat za jednoho z těch ubožáků, kteří zůstávají stále na svém rovinatém rovníku.

Někteří lidé dávají můj styl za vzor; jiní říkají, že nemám žádný styl; a třetí tvrdí, že styl sice mám, ale neobyčejně špatný.

Pravdou je, že o svůj styl ani v nejmenším nedbám. Píšu, co mi vychází z duše, a píšu to tak, jak to ve mně zní. Nikdy nic neměním a nepiluji. Můj styl je tedy moje duše a nikoli můj styl; ke čtenáři má promlouvat moje duše.

Neřídím se také žádnou takzvanou uměleckou formou. Můj spisovatelský šat nebyl střižen, sešit a pak vyžehlen žádným krejčím. Je to přírodní tkanina. Aranžuji ji a řasím podle potřeby či podle nálady, v níž píšu. Proto všechno, co napíšu, působí tak přímočaře - nikoli však díky líbivým pozlátkům, nemajícím žádnou niternou cenu. Nechci upoutávat, zmocňovat se čtenáře zvenčí, nýbrž chci pronikat, chci získat přístup do jeho duše, do jeho srčíce, do jeho mysli. Tam zůstanu, neboť tam mohu a smím zůstat, protože s sebou nepřináším ani rušivé formy, ani rušivý šat, a protože jsem takový, jakého si mě duše přeje. Že to je tak správné, potvrzují mi dlouholeté krásné zkušenosti.

Tuto upřímnou přirozenost si musím, mohu a smím dovolit, protože to. čeho chci dosáhnout, může způsobit jen ona, jelikož na své čtenáře nekladu jiné či vyšší umělecké nároky než na sebe samého, a jelikož ještě nepřišla doba, kdy budu muset dát svým pracím také

navenek esteticky vyšší formu. Zatím ještě skicuji - a skici se obvykle berou takové, jaké jsou. Nepočítáme-li humoresky a vesnické příběhy z Rudohoří, neexistuje v mých dílech jediná postava, kterou bych umělecky ztvárnil a dokončil, dokonce ani Vinnetou a Hadži Halef Omar, o nichž jsem toho napsal nejvíc. Nejsem dosud hotov sám se sebou, stále se formuji. Všechno ve mně dosud směřuje vpřed a všechny moje vnitřní postavy, všechny mé náměty se pohybují se mnou. Znám svůj cíl, ale dokud ho nedosáhnu, musím se vyvíjet a všechny moje myšlenky se vyvíjejí také. Žádný z našich básníků a umělců, především žádný z našich velkých klasiků, nečekal se svými pracemi, až vnitřně dozraje, ale mne je třeba považovat i v tomto směru za outsidera; mnozí dokonce říkají, že jsem outlaw nebo outcast a že si proto nesmím ani zdaleka dovolit, co si dovolují jiní. Co je u jiných samozřejmé, je u mne bud špatné nebo směšné, a co je u jiných důvodem pro omluvu a prominutí, to se u mě zamlčuje.

Jen jednou jsem chtěl napsat něco uměleckého, drama Babylón a bible. Jak to dopadlo? Nazvali to ubohým škvárem a zahrnuli takovými posměšky, jako by to napsal harlekýn či blázen. Tu se člověk stáhne do ústraní a čeká, až přijde jeho čas. Čas. Ten zaručeně přijde.

8 *Moje procesy*

Jórgensen[1], kterého moji čtenáři pravděpodobně znají, říká básníkovi ve svém podobenství nazvaném Stín: „Nevíte, co děláte, když tu sedíte a píšete a Vaše duše bobtná

[1] Dán Johannes Jórgensen (1866-1956) silně ovlivnil generaci na přelomu století svou melancholickou přírodní epikou.

mocí vína a noci. Nevíte, kolik lidských osudů přetvoříte, vytvoříte, změníte jedinou řádkou na bílém papíru. Nevíte, kolik lidského štěstí zabíjíte, kolik rozsudků smrti podepisujete, tady, v tichém osamění, u přívětivé lampy, mezi vázami s květinami a lahví burgundského. Nezapomínejte, že my ostatní žijeme to, co vy básníci píšete. Jsme takoví, jaké nás tvoříte. Mládež této říše opakuje vaši tvorbu jako stín. Jsme cudní, jste-li takoví i vy; jsme nemravní, jestliže si to přejete. Mladí muži věří podle vaší víry a vašeho odpírání. Mladé dívky jsou slušné či lehkovážné jako ženy, které zbožňujete vy."

Jórgensen má naprostou pravdu. Jeho názor je i mým názorem. Ano, jdu dokonce ještě dál než on. Básník a spisovatel má mnohem větší, buď tvořivý, nebo bořivý, očisťující či špinící vliv, než většina lidí tuší. Je-li pravda, co tvrdí moderní psychologie, totiž že člověk není jednotlivec, ale drama, smíme činnost spisovatele nazývat dokonce tvořivou, nikoli jen tvůrčí. Protože si toho jsem dobře vědom, jsem si vědom také strašné odpovědnosti spočívající na nás, spisovatelích, jakmile se chopíme pera. Kdykoli to učiním, činím to s upřímným úmyslem konat jako tvůrce jen dobro, nikdy zlo. Proto si může každý domyslet, jak jsem užasl, když jsem se dověděl, že jsem prý v nakladatelství H. G. Münchmeyera vydal nepředstavitelně nemravné knihy. Výraz nepředstavitelně nemravné pochází od Cardaunse[1], který - jak známo - jako protivník s oblibou nesmírně přehání. U něho není všechno jen prokázané, nýbrž evidentně prokázané, nikoli vymyšlené, nýbrž rafinovaně vymyšlené, nikoli zkreslené, nýbrž zkreslené k nepoznání. Proto nestačil u oněch Münchmeyerových románů - jelikož byly údajně ode mne - prostě výraz nemravné, ale bylo zcela samozřejmé, že musely být hned nepředstavitelně nemravné.

První stopa po těchto mých nemravnostech se vynořila ve Spojených státech. O této fámě mi napsal komerční rada Pustet, který tam má filiálky, a požádal mě, abych se k tomu vyjádřil. To jsem učinil. Odpověděl jsem mu, že o žádných nemravnostech nevím a že to dám přešetřit třeba soudně, bude-li to nutné a výsledek že pak oznámím. Tím to pro něj bylo vyřízené. Byl to čestný člověk, muž ducha a srdce, kterého by nikdy nenapadlo udělat něco za mými zády. Měli jsme se rádi. On na té nepopsatelně špinavé

[1] Viz doslov vydavatele, str. 173.

a odporně vášnivé štvanici proti mně nemá zcela jistě sebemenší vinu.
Jelikož ty pověsti přišly z Ameriky, musel jsem pátrat nejprve tam. Trvalo to dlouho a nepodařilo se mi zjistit nic konkrétního. Věděl jsem jen, že se ty pověsti týkaly pouze mých románů vydaných u Münchmeyera, ale nenašel jsem nikoho, kdo by mi mohl označit kapitoly či místa, kde se ty nemravnosti měly vyskytovat. A na to, abych kvůli pouhým vágním pověstem pracně hledal ve všech pěti románech, tedy asi osmi stech tiskových arších věci, které jsem ani neznal, jsem neměl čas a nikdo to ode mne nemohl chtít. Kdo měl odvahu obvinit mě, jistě ty nemravné pasáže dobře znal a měl povinnost mě s nimi seznámit. Čekal jsem na to. Nikdo to však neučinil. Neučinil to ani Pustet. Pravděpodobně ty údajné nemravnosti neznal stejně jako já.
Po určité době jsem byl bohužel nucen odříci Pustetovi podruhé spolupráci. Poprvé jsem to udělal, když byl ještě naživu Heinrich Keiter, který mé práce podstatně zkrátil, aniž mě požádal o dovolení. Korektury a krácení jsem nikdy netrpěl. Chtěl jsem, aby mě čtenář poznal takového, jaký jsem, se všemi chybami a slabostmi, nikoli takového, jak mě upraví redaktor. Proto jsem Pustetovi oznámil, že už ode mne žádný rukopis nedostane. Snažil se mě písemně přemluvit, ale marně. Nato přijel - starý pán - osobně do Radebeulu.
Bylo to dojemné, ale také neúspěšné. Potom za mnou poslal svého synovce, samozřejmě se stejně negativním výsledkem, neboť oni dva se na mých právech neprohřešili. Teprve potom přišel ten pravý - Heinrich Keiter osobně. Slíbil mi, že to už nikdy neudělá, a nato jsem své odmítnutí odvolal. Na jistých místech mi to dodnes nezapomněli. Vyjadřují se takto: „Heinrich Keiter musel před Karlem Mayem padnout na kolena." Mám o tom doklady z nevšedních rukou. Provinil se však Keiter, nikoli já. Vážil jsem si ho tak, jak si ho vážil každý. Uznávám všechny jeho zásluhy a dodnes mě mrzí, že jsem tehdy musel být neústupný. Jinak to nešlo. Knižní vydání mých cestopisů se mělo tisknout podle textu v časopise Domácí poklad, a proto jsem nemohl připustit, aby se na mých rukopisech něco měnilo.
Později jsem pro Pusteta napsal čtyřsvazkový román V říši stříbrného lva. Když jsem došel na konec druhého svazku, dostal jsem od redakcí, s nimiž jsem spolupracoval, letáček Domácího pokladu. Jeho obsah mě přiměl k tomu, abych své tehdejší odmítnutí

zopakoval. Zatelegrafoval jsem Pustetovi, že musím uprostřed práce přestat a že už pro něj nenapíšu ani slovo. Musel mi dokonce vrátit i rukopis, který už měl, ale dosud nevydal, a já jsem mu poslal zpátky příslušný honorář. Neztratil bych o tom ani slovo, kdyby mi nedávno někdo velmi nesměrodatný nevyhrožoval odhaleními z oné doby. Využil jsem proto příležitosti ke zjištění pravdy. A zároveň prohlašuji, že jsem se s panem komerčním radou Pustetem nikdy osobně nerozešel a že jsem cítil upřímnou radost a zadostiučinění, když za mnou asi po deseti letech poslal do mnichovského hotelu Leinefelder svého nynějšího redaktora, pana královského radu dr. Otto Denka, aby mě přiměl ke spolupráci s Domácím pokladem. Nato jsem pro něj napsal knihu Mir z Džinistanu.
Tím jsem předběhl Cardaunsovy výtky nepředstavitelné ne-mravnosti a teď se k nim vracím, abych se té záležitosti dostal na kloub. Tímto kloubem je Múnchmeyer. Fakta týkající se té věci se táhnou přes třicet let a tvoří řetěz, jehož články do sebe logicky, obchodně i právnicky zapadají. Většina faktů je prokázaná. Něco je dosud uloženo ve spisech a bude teprve vytaženo na světlo. Nechci předbíhat probíhajícím procesům a zmíním se jen o bodech, které jsou naprosto jasné.
Už jsem řekl, že Múnchmeyer věděl, že jsem byl trestán. Znal dokonce i lži, které se kolem toho nakupily. Velice si přál, abych o tom napsal román. Já jsem to však rázně odmítl. V kruhu jeho rodiny a známých jsem svou minulost netajil, hovořil jsem o ní zcela otevřeně a obšírně jsem vyjadřoval své názory na zločince a zločiny, na vinu, trest a výkon trestu. Nikdo z Múnchmeyerovy rodiny nemůže tvrdit, že o tom nevěděl. Dověděli se to i zaměstnanci jeho firmy, sazeči, tiskaři a všichni ostatní stejně jako spolupracující spisovatelé. „May byl už jednou odsouzen. May seděl," říkalo se tu tišeji, tu hlasitěji, ale všude. Je tedy zcela nesprávné hovořit teď o nenadálém odhalení, či dokonce o mém demaskování. Kdo tvrdí, že mě demaskoval, lže.
Důležité je, že Múnchmeyer měl vyslovenou obchodní zálibu ve spolupracovnících, kteří už byli trestáni. Probereme-li spisovatele a spisovatelky, kteří pro něj psali, najdeme mezi nimi významné procento osob trestaných. Všiml jsem si toho brzy poté, co jsem k němu nastoupil. Trestaný byl také Walther, jeho pravá ruka, kterého nechal dělat to, co nesměl nikdo vědět.
Hned nato, co jsem převzal redakci, mi Múnchmeyer přivedl jako spolupracovníka vídeňského poštovního úředníka, který

zpronevěřil peníze z pokladny. Když se podobné případy opakovaly a já jsem se ho zeptal, jaký k tomu má důvod, odpověděl mi: „Se spisovatelem, který už byl trestaný, si člověk může dělat, co chce, protože se ten spisovatel bojí, aby se na jeho provinění nepřišlo."
„Já taky?!" zvolal jsem udivený tou upřímností.
„Nesmysl!" odpověděl Münchmeyer. „U vás je to něco docela jiného. My jsme přátelé. A vy nejste jen tak někdo, s kterým si každý může dělat, co chce. Na vás bych nestačil, ani kdybych vás neměl upřímně rád."
Münchmeyer se snažil odstranit nedůvěru, kterou ve mně probudil, ale nebylo to tak snadné a přispělo to také k tomu, že jsem mu dal výpověď a kvůli nabídce k sňatku z redakce odešel. Později, když jsem pro něj po šesti letech začal psát Lesní růžičku, vynořila se ve mně tato nedůvěra k němu znovu. Avšak výjimečné postavení, které mi u sebe poskytl osobně i obchodně, výjimečný honorář, který mi nabídl, a především námitky, které moje žena vznášela při každé příležitosti vůči mé nedůvěře, způsobily, že jsem se k němu začal chovat jako dřív.
Že jsem u románů vydaných u Münchmeyera nečetl korektury a že mi nakladatel ani nevracel rukopisy, jsem už řekl. Nemohl jsem tedy kontrolovat, zda tisk souhlasí s mým originálem. Slíbili mi však, že budou postupovat poctivě, a tak jsem podvod považoval za vyloučený. Nenapadlo mé také, že by Münchmeyer mohl později tvrdit, že mé romány získal se všemi právy, nikoli pouze do dvacetitisícího předplatitele, nýbrž navždy. Za prvé jsem si schoval všechny jeho dopisy, v nichž opakoval, na čem jsme se ústně dohodli, a za druhé jsem měl v ruce ještě další nezvratný důkaz, že ona práva nezískal navždy. Münchmeyer se totiž písemně pokusil opatřit si je dodatečně. Poslal mi po onom již jednou trestaném pomocníkovi Waltherovi revers, který jsem měl podepsat. Mazaného posla jsem však odmítl i s reversem. Od Walthera jsem také dostával na své dotazy písemná či ústní ujištění, že kniha ještě nedosáhla dvacetitisícového nákladu.
Nemusel jsem si ostatně dělat žádné starosti, ani o svá práva, ani o své mimořádné odměny. Práva jsem měl zajištěná a Münchmcye-rovým se teď vedlo finančně tak dobře, že byli -jak jsem se domníval - více než solventní. Že Münchmeyer na špatné prodejných románech prodělával, co na dobře prodejných vydělal, a že se pustil do kšeftování se směnkami, jež ho finančně těžce poškodilo,

jsem nevěděl. Byl jsem přesvědčen, že mohu klidně čekat a že nemám důvod klást mu předčasné, a proto urážlivé požadavky. Kromě toho se moje žena bránila jakémukoli obchodnímu naléhání tak, že bych se býval musel strachovat o domácí mír, kdybych nebyl k Munchmeyerovi tak shovívavý, jak si přála.
Kolportážní nakladatelé také tvrdí, že jejich účetnictví je velmi obtížné a že jim trvá déle než jiným nakladatelům, než zjistí, kolik pevných předplatitelů mají, jelikož se stále někteří odhlašují a jiní zase přicházejí. Proto jsem byl trpělivý.
Roku 1891 jsem se seznámil se svým nynějším nakladatelem F. E. Fehsenfeldem z Freiburgu v Breisgau[1]. Dal jsem mu svolení ke knižnímu vydání děl, která už vyšla u Pusteta v Regensburgu, a dohodl jsem se s ním, že později převezme i romány vydané u Můnchmeyera. S těmi prvními začal hned, a šly znamenitě na odbyt. Byli jsme oba přesvědčeni, že s knihami od Můnchmeyera budeme mít nemenší úspěch. Zatím jsme je však odložili do doby, než skončí řada vydávaná Pustetem.
Obě edice měly mít třicet svazků. Co chybělo, měl jsem ještě dopsat. Pro Pustetovu řadu jsem měl dodat ještě asi deset svazků. Byla to taková práce, že jsem neměl čas starat se o problémy s Múnch-meyerem. Proto mi byla po obchodní stránce zcela lhostejná nečekaná zpráva, že Múnchmeyer náhle zemřel. Informoval jsem se pouze, kdo bude jeho dědicem, a když jsem slyšel, že obchod povede jménem dědiců jeho vdova, byl jsem uklidněn.
Pak se stalo něco překvapujícího. Paní Paulině Munchmeyerová za mnou poslala posla, aby zjistil, zda bych byl ochoten napsat pro ni nový román. Tento posel byl už také jednou trestaný. Poslal jsem ho zpátky s nepořízenou a nad jeho posláním jsem se nijak nezamýšlel. Nevěděl jsem tehdy, co jsem se dověděl až mnohem později, totiž že na tom Munchmeyerovi nebyli tak slavně, jak jsem si myslel. Svolali rodinnou radu a došli k rozhodnutí vylepšit si situaci novým románem od Karla Maye. Neměl jsem na něj ani čas, ani chuť, ale pro případ, že by pokus opakovali, jsem se rozhodl s nimi vyjednávat, abych se dověděl podrobnosti o úspěchu svých dosavadních děl.
Pokus se opravdu opakoval. Paní Munchmeyerová se k nám dostavila osobně. Přišla několikrát. Nabízela, že mi honorář

Friedrich Ernst Fehsenfeld (1853-1933) byl Mayovým nakladatelem od 1891 do založení Nakladatelství Karla Maye 1913.

vyplatí předem. Posílala za mnou také svého pomocníka Walthera, který mě zasypával dopisy. Odpovídal jsem, že jim nic nového nedodám, dokud nebudu mít naprosto jasno o našich předchozích obchodech. Že se musím nejdřív bezpodmínečně dovědět, kolik Čtenářů si předplatilo mých pět románů; nákladu dvaceti tisíc muselo být přece už dávno dosaženo.
Paní Múnchmeyerová slíbila, že to zjistí. Pozvala mě a moji ženu na večeři, aby nám to sdělila. Dostavili jsme se. Paní Miinchmey-erová přiznala, že nákladu dvaceti tisíc dosáhly už všechny romány, nejen jeden; že se však musí všechno ještě spočítat a to že je při kolportáži strašně obtížné a zdlouhavé. Abych měl tedy trpělivost. Pokud jde o moje práva, získávám je tímto nazpět a mohu s romány nakládat podle svého uvážení. Nato jsem ji požádal, aby mi vrátila rukopisy, z nichž dám knihy sázet a tisknout. Odpověděla, že je spálili; že mi místo nich pošle výtisky a že mi je dá zvlášť svázat do kůže.
To se opravdu stalo. Zanedlouho knihy přišly poštou. Byl jsem opět pánem svých děl - aspoň jsem si to myslel! Nemohl jsem je však vydat okamžitě, protože nejdřív musely vyjít romány od Pusteta. Proto jsem dal knihy zatím stranou a jejich obsah jsem nijak nezkoumal. Dosáhl jsem svého - a o novém románu se už nehovořilo. Paní Múnchmeyerová se už také neozvala. Připisoval jsem to tomu, že teď přišly na řadu mimořádné odměny a že se chce jejich vyplacení vyhnout mlčením. Nenaléhal jsem na ni; měl jsem spoustu práce a peníze jsem naštěstí nepotřeboval. Nemohu také pominout skutečnost, že se moje žena po celou dobu všemožně snažila přimět mě, abych na paní Múnchmeyerovou nebyl po obchodní stránce přísný. Tato její slabost pro Můnchmeyera a jeho vdovu byla také hlavním důvodem mé jinak nepochopitelné shovívavosti.
Chystal jsem se právě na delší cestu do Orientu[1], když jsem se dověděl, že paní Múnchmeyerová chce podnik prodat. Okamžitě jsem jí napsal a varoval jsem ji, aby snad nechtěla prodat i s ním moje romány. Vyložil jsem jí vše, co s tím souviselo, a odjel jsem do Horního Egypta. Když jsem se odtamtud vrátil do Káhiry, našel jsem tam dopisy, z nichž jsem se dověděl, že přes moji výstrahu k prodeji došlo. Kupec se jmenoval Fischer. Bez váhání jsem tomu-

[1] Odjezd z Drážďan 26. 3. 1899. Cesta trvala do srpna 1900.

to pánovi napsal. Odpověděl mi kolportážním tónem, že Mún-chmeyerův obchod koupil jen kvůli románům Karla Maye. Všechno ostatní, že za nic nestojí. Že bude moje romány prodávat, jak to jen půjde, a pokud mu v tom budu bránit, bude mě žalovat o náhradu škody.
Jeho tón mi byl podezřelý. Takhle se obvykle hovoří jen s lidmi méněcennými. Zřejmě jsem byl mně zcela neznámému panu Fischerovi vylíčen způsobem, který ho svedl k této nezdvořilosti. Požádal jsem manželku, aby mi o celém případu podala ihned co nejpodrobnější zprávu. Seznámil jsem ji za tím účelem přesně s trasou své cesty. Čekal jsem v Káhiře šest neděl, v Bejrútu čtrnáct dnů, v Jeruzaléme několik týdnů. Psal jsem a telegrafoval, ale marně. Zpráva nepřicházela. Konečně jsem dostal pár řádek, v nichž mi manželka psala, že byla v Paříži, ale nic víc.
Když mi v Mitsiwě, hlavním městě Eritreje u Rudého moře, můj arabský sluha přinesl poštu, vypadla z ní hromada německých novin, z nichž jsem se já, nic netušící, dověděl, co se proti mně v mé vlasti rozpoutalo. Fischer využil mé nepřítomnosti a připravil ilustrované vydání mých můnchmeyerovských románů, a to s takovou reklamou, že to vyvolalo všeobecnou pozornost. Uváděl přitom moje jméno, přestože jsem tyto romány - mimo jednoho - napsal pod pseudonymem a Můnchmeyer se zavázal, že tuto pseudonymitu nikdy neporuší. Zároveň se ukázalo, že chce romány přepracovat.
Zmocnila se mě hrůza. Napsal jsem domů a požádal jsem přítele, kterému jsem zcela důvěřoval, aby si vzal na pomoc právníka a staral se o tuto záležitost až do mého návratu.
Přítel se jmenoval Richard Plóhn[1] a byl zakladatelem a majitelem Saské továrny na obvazový materiál v Radebeulu. Brzy uvidíme, proč se u něj krátce pozdržím. Žil totiž v neobyčejně šťastném manželství. Jeho rodinu tvořily mimo něho jeho manželka a tchyně. Byli jsme takovými přáteli, že jsme si tykali a tvořili - abych tak řekl - jednu rodinu. Přesto však Plóhn nedokázal tykat také mé ženě. Tvrdil, že to prostě nesvede.
Paní Plohnová je teď mojí ženou. Nemohu proto mluvit o jejích vlastnostech či dokonce přednostech, které byly ryze duševní. Moje dřívější žena si nepřečetla jedinou moji knihu. Smysl a obsah

Richard Alexander Plóhn (1853-1901)

mých děl jí byly zcela neznámé a lhostejné stejné jako moje cíle a ideály vůbec. Paní Plohnová však byla mojí nadšenou čtenářkou a měla vážné a hluboké pochopení pro všechny moje naděje, přání a cíle. Její manžel měl z toho radost. Viděl moje úsilí a pracovitost - psával jsem často třikrát týdně celou noc - viděl, že mi nikdo nepomáhá, že se na mě nikdo přátelsky nepodívá, neřekne mi povzbudivé slovo. Byl jsem vnitřně sám, sám, sám, jako vždy a stále. Bylo mu to líto. snažil se působit pomocí své ženy na moji manželku, aby si vzala na starost aspoň korespondenci, která mě zbytečně zatěžovala, ale marně. Nato mě požádal o dovolení, aby ji mohla vyřizovat jeho žena; udělá prý to jí i jemu velkou radost.

Dovolil jsem jim to. Od této chvíle byla moje korespondence v rukou paní Plohnové. Tisíce mých čtenářek a čtenářů dostaly odpověď s podpisem Emma Mayová, aniž by věděly, že mi tuto práci neusnadňuje moje manželka, ale sesterská pomocnice. Paní Plohnová se nořila stále hlouběji do světa mých myšlenek a mých dopisů, takže jsem jí nakonec mohl směle přenechat celou obsáhlou korespondenci. Její manžel byl na to pyšný. Skoro ještě pyšnější byla její matka[1], prostá, velmi pracovitá, praktická žena, která by také ráda pomáhala, kdyby to bylo možné, neboť i ona měla duši, jež nechtěla zůstat dole, ale směřovala vzhůru.

Tohoto přítele jsem tedy pověřil, aby se co nejrázněji chopil mé záležitosti, a on udělal, co mohl. O právní pomoc požádal jednoho drážďanského advokáta a informoval celý německý tisk, že jsem v tuto chvíli v Asii a po návratu se budu bránit chystanému znásilnění.

Víc se udělat nedalo, protože jsem cestu nemohl přerušit. Od manželky jsem žádné zprávy nedostával. O tak závažné obchodní záležitosti se nebyla schopna postarat. Plohnovi mi sice psali, ale jejich dopisy jsem dostal až v Padangu na Sumatře. Byly dramatické. Tisk se začal mými münchmeyerovskými romány zabývat způsobem pro mne nepříznivým. Šířily se o mně pověsti zčásti směšné, zčásti nesvědomité. V novinách stálo, že vůbec nejsem v Orientu, ale že si léčím ošklivou nemoc v jódových lázních v Tólz v Horním Bavorsku.

Kdybych tušil, že tato prolhaná, nenávistná a zlovolná štvanice potrvá celých deset let, byl bych cestu přerušil a vrátil se co nejrych-

[1] Wilhelmine Beiblerová, rozená Hóhneová (1827-1909)

loj i domu. Kdybych to udělal, ušetřil bych si nelidská muka, která jsem po celou tu dlouhou dobu zakoušel. Tehdy jsem však bohužel nevěděl, co se s mými romány stalo a jaké úvahy se o mně šířily a dosud šíří v Míinchmeyerově podniku. Myslel jsem, že se mi podaří vyřešit tu záležitost na dálku a za nejdůležitější jsem považoval přesné informace, abych mohl podniknout patřičné kroky.
Napsal jsem tedy domů, aby manželka přijela s Plohnovými do Egypta, abychom se v Káhiře sešli. Přijeli, ale s velkým zpožděním, protože Plóhn cestou onemocněl. Zprávy, které jsem se od nich dozvěděl, nebyly nijak příznivé, a navíc zněly velmi neurčitě. Advokát dosud nezačal jednat, Fischer prohlásil, že se bude tvrdé bránit, koupil prý moje romány od paní Múnchmeyerové a jsou teď jeho vlastnictvím, za které řádně zaplatil a s nímž si může dělat, co chce.
Noviny byly zaujaté proti mně. Moje můnchmeyerovské romány nazývaly brakem. Viděl jsem, že se procesu s Munchmeyerem nevyhnu, a požádal jsem manželku o potřebné doklady.
Už jsem řekl, že jsem měl Múnchmeyerovy dopisy schované. Jejich obsah byl pro proces tak průkazný, že bych ho hladce vyhrál. Dopisy jsem s jinými stejně důležitými doklady uložil do jedné zásuvky psacího stolu. Před odjezdem jsem manželku na tuto zásuvku a její obsah zvlášť bedlivě upozornil, vysvětlil jsem jí význam dopisů a vyzval ji, aby na ně dávala dobrý pozor. Když jsem se jí teď v Káhiře na doklady zeptal, ujistila mě, že jsou uložené tak, jak jsem jí je předal. Nikdo se jich ani nedotkl. Uklidnilo mě to, protože to znamenalo, že proces bezpečně vyhraji.
Paní Plóhnová stála vedle nás a manželčino ujištění slyšela. Udiveně na ni pohlédla, ale nic neřekla. Nevěnoval jsem tomu tehdy pozornost. Když jsem si však později vzpomněl na ten nápadný, užaslý, nesouhlasný pohled, pochopil jsem, co chtěl říci. Moje žena totiž přišla jednoho večera za paní Plóhnovou a vyprávěla jí, že právě spálila náš oddací list, aby naznačila, co to bude znamenat, a o něco později jí opět se smíchem oznámila, že vyndala ze zásuvky psacího stolu také ony dokumenty a spálila je; chtěla tím zabránit, abych Munchmeyera žaloval.
Paní Plóhnová tím byla zděšena, ale nemohla na tom už nic změnit. Teď, když uslyšela ujišťování ríié ženy, že dopisy jsou v bezpečí, vyvolalo to v ní první popud k vnitřnímu rozchodu, který se projevil i navenek, když už se nedalo nic tajit.
Vraceli jsme se domů přes Egypt, Palestinu, Sýrii a Konstantino-

pol, Řecko a Itálii. Po celou tu dobu manželka na opakované dotazy odpovídala, že doklady leží nedotčené v příslušné zásuvce. Nakonec se rozzlobila a další vyptávání si zakázala.
Když jsem po návratu domů ihned přistoupil k psacímu stolu, našel jsem zásuvku prázdnou. Manželka, pohnaná k odpovědnosti, prohlásila, že dopisy opravdu spálila. Byla prý odjakživa přítelkyní Múnchmeyerových a je jí dodnes. Ví sice, že jsem v právu, ale nepřipustí, abych Múnchmeyerovy žaloval. Proto ty doklady zničila.
Každý si jistě dovede představit, jak mi bylo. Ovládl jsem se a učinil jsem, co jsem v takových případech činíval už léta - zachoval jsem klid, vzal jsem si klobouk a odešel.
Mezitím se útoky tisku proti mně množily a stupňovaly. Obviňovali mě, že jsem psal současně zbožně i nemravně. Vzal jsem si k ruce romány, které mi kdysi dala svázat paní Múnchmeyerová a zjistil jsem, že se liší od mých originálních rukopisů. Proto je tedy spálili a neschovali pro mne! Abych změny nemohl prokázat!
Ze všeho nejdřív jsem o tom uvědomil tisk a požádal, aby se vyčkalo na soudní rozhodnutí. Pak jsem urychleně podal žalobu. Nechtěl jsem jít cestou civilního, nýbrž trestního práva, ale narazil jsem na takový manželčin odpor, že jsem od toho upustil. Radil jsem se s různými advokáty - nejen v Drážďanech, ale i v Berlíně a jinde. Nejraději bych býval podal žalobu na ony nepředstavitelné nemravnosti, které mi byly předhazovány, ale advokáti mě jednohlasně ujišťovali, že to není možné. Žaloba se nemůže týkat věcí ideových, ale musí být zdůvodněna materiálně. Musím prý především dokázat, že jsem právoplatným majitelem dotyčných románů a že mám tedy na žalobu právo. Nejlepší prý bude podat žalobu pro nedostatečné vyúčtování.
Tak se stalo.
V tuto dobu se u mě ohlásil pan Fischer, nový majitel Múnchmeyerová podniku. Neměl jsem rozumný důvod odmítnout ho. Proto jsem ho přijal. Rozhovor byl velmi zajímavý jak po stránce psychologické, tak i procesní. Fischer nijak nezastíral, že ví o mém dřívějším odsouzení. Domníval se, že by se člověk s takovým škraloupem neměl pouštět do soudních pří, které by snadno mohly skončit jinak, než si představuje. Moje romány teď prý patří jemu. Prováděly se v nich změny už dřív, a teď je dá znovu přepracovat on, a to tak, jak se mu zlíbí. Budu-li se s ním soudit, může to trvat i déle než deset let; do té doby budu už dávno vyřízený. On však za mnou přišel, aby mi nabídl, jak se těmto nepříjemnostem vyhnout. Když

mu zaplatím sedmdesát tisíc marek, vzdá se mých románů a vrátí mi je se všemi právy. Pak pokřik tisku snadno umlčím. Nabízí mi pomoc. Ví víc, než tuším. Zná podnik Munchmeyerových moc dobře. Řekli mu všechno. Ale pod sedmdesát tisíc marek jít nemůže, protože sto pětasedmdesát tisíc zaplatil. Samozřejmě, že jsem na tento návrh nepřistoupil. Odpověděl jsem, že mu nedám ani fenik a že jsem pevně rozhodnut předat věc soudu. Nato chtěl vědět, koho budu žalovat, zda jeho, nebo Můnchmeyerovu vdovu. Doporučoval mi, abych žaloval ji, mohl by pak možná svědčit v můj prospěch, protože s ní má nepřetržité spory. Potom odešel s výstrahou, abych se měl vzhledem k svým předchozím trestům na pozoru.

Byl jsem rozhodnut žalovat paní Můnchmeyerovou. Avšak manželka a vzhledem k ní asi i můj advokát mě od toho odradili. A tak jsem žaloval Fischera. Avšak Munchmeyerova vdova nechtěla stát stranou a zůstala dodnes mým protivníkem.

Podařilo se mi dosáhnout toho, že soud Fischerovi zakázal vydávat moje romány. Směl je jen zkompletovat. V této pro něj choulostivé situaci navázal styk s mým advokátem a stěžoval si na ztráty, které mu tím vznikají; už teď prý činí čtyřicet tisíc marek. Pakliže to neskončí, bude se bránit jinak než dosud, zveřejní v novinách mé předchozí tresty a znemožní mě před celým Německem.

Když mi můj advokát sdělil tuto výhrůžku, rozbřesklo se mi. Začal jsem chápat a pocítil jsem povinnost prozkoumat terén. Sešel jsem se s Fischerem v uzavřené vinárně, abych si s ním pohovořil mezi čtyřma očima. Tu mi Fischer nalil čistého vína. Řekl mi všechno, co se při jednání o koupi dověděl od Munchmeyerových o mně a o mých románech. Seznámil mě s plánem celého tažení, o němž jsem dosud neměl ani tušení. Můnchmeyerovi mu namluvili, že jsem byl odsouzen do káznice, protože jsem jako učitel udržoval styky se školačkami. Hodilo se to k předhůzkám v novinách, že jsem psal nemravné romány. Stačí prý. aby se to zveřejnilo, a budu navždy vyřízený. Jsem teď slavný a musím se něčeho podobného chránit; oni to vědí stejně dobře jako já. Co jsem si o svých románech vyjednal s Múnchmeyerem, je prý lhostejné. Můnchmeyer je mrtvý. Teď půjde o to, kdo bude muset přísahat. A aby May přísahat nemohl, o to prý se postarají. Moje předchozí tresty pro ně budou tou nejlepší pomocí. Stačí prý, aby mi pohrozil, že je zveřejní, a já od procesu jistě ustoupím. Stačí mi napsat dva řádky, a budu prý zticha. „Toho máme v hrsti!"

Tohle Fischerovi řekli, a nato on podnik koupil. Aspoň mě tak ujišťoval. Že v mých románech prováděli změny, bylo mu známo. Nevěděl jen přesně kdo. Pravděpodobně Walther. Neměl na práci nic jiného než tohle a potom korektury. Není to prý tak těžké a jde to velmi rychle. Stačí změnit jediné slovo či několik slov přidat, a už je na světě nemravnost, bez níž se tyto romány neobejdou. Změny prý mohu snadno dokázat, když předložím svoje rukopisy.
„Ale ty jsou přece spálené!" skočil jsem mu do řeči.
To však Fischer rázně popřel. Tvrdil, že existují. Prý by je mohl opatřit, ovšem nikoli za této situace, kdy se s ním soudím a kdy ho soudním zákazem dalšího vydávání mých románů ničím. Mým pomocníkem může být a svědčit v můj prospěch bude, jen když tento zákaz odvolám a vyrovnám se s ním.
Tento rozhovor byl pro mne nesmírně důležitý. Uvědomil jsem si, že musím být opatrný. Ptal jsem se sám sebe, zda mu mohu věřit. Jestliže původní rukopisy opravdu existují, mohl bych všechny útoky proti mé osobě smést rázem se stolu, jak řekl Fischer. Ale třeba mě chce jen napálit, anebo byl sám napálen. Nesměl jsem se rozhodnout ukvapeně. Musel jsem si vše rozvážit, zvlášť když tento obrat nastal v době, kdy jsem byl tak zaměstnán těžkým vnitřním bojem, že jsem na nic jiného nedokázal najít ani čas, ani prostor. Byla to doba mého rozvodu.
Mám-li být upřímný, přikláním se silně ke katolickému pohledu na manželství, totiž že je svátostí. Kdybych nebyl tohoto názoru, učinil bych ten krok už dávno, a nikoli teprve, když šlo o záchranu mého zdraví, života a celé mé vnitřní i vnější existence.
Tento krok mi byl silně zazlíván - velice neprávem. Katoličtí kritikové, kteří se nedrželi věci, ale zabývali se osobními útoky, mi jedním dechem vyčítali, že jsem protestant, a že jsem se dal rozvést. Jak to bylo nelogické! Právě proto, že jsem protestant, nemůže mi to druhé nikdo vyčítat.
Pro každého jen trochu slušného člověka je rozvod věcí samozřejmé diskrétnosti. Můj rozvod byl však vláčen v novinách, provázen těmi nejodpornějšími poznámkami a zneužíván k tomu nejhoršímu podezírání. Zde se tím nechci zabývat a vyjádřím se k tomu jinde, budu-li nucen.
Tato doba byla téměř smrtelná nejen pro mne, ale i pro paní Plóhnovou, protože ji připravila o muže, kterého milovala s takovým sebeobětováním, s jakým byl milován málokterý muž.
Řekl jsem už, že Plóhn cestou do Egypta onemocněl. Zotavil se

jen zdánlivé. Choroba se po návratu z cesty opakovala. O rok později přišla smrt. Paní Plóhnová se div nezhroutila. Kdyby u sebe neměla matku, určitě by svého muže následovala. Naštěstí pro ni jí potřebnou duševní úlevou a podporou byla i korespondence, kterou vedla za mne s mými Čtenáři.
Paní Plóhnová měla v Drážďanech dva činžovní domy, které chtěla vyměnit za nabízený pozemek patřící ke vsi Niedersedlitzi. Tam Fischer přeložil svou tiskárnu. Měl tam i byt. Paní Plóhnová mě požádala, abych si jel s ní pozemek prohlédnout, a když už jsme byli v Niedersedlitzi, nabízelo se, abychom to oznámili Fischerovi. Pozval nás k sobě a tam začalo jednání, které příští den skončilo vyrovnáním.
Vezmu to pokud možná zkrátka. Fischer si stěžoval, že se koupí Múnchmeyerova podniku degradoval na vydavatele brakové literatury; ujišťoval mě, že se této pověsti chce zbavit, a tvrdil, že mu při tom mohu být nápomocný víc než kdokoli jiný. O tom jsem byl přesvědčen i já. Fischer získal moje pozměněné romány, aniž by paní Múnchmeyerova měla právo prodat mu je. Když se postará, abych dostal zpátky své původní rukopisy, může se rozloučit s brakem a vydávat místo něj moje originály; bude tím pomoženo jemu a zároveň i mně; on už nebude vydavatelem podřadné literatury a já budu moci dokázat, že jsem nenapsal nic nemravného.
Toto byla hlavní myšlenka našeho vyrovnání, a když jsme je podepsali, byl jsem přesvědčen, že spory skončily. Fischer mi tehdy veřejně v novinách dosvědčil, že nemravné pasáže v mých můnchmeyerovských románech nejsou ode mne, ale že je doplnila třetí osoba.
Moje naděje se však ukázaly bohužel mylné. Fischerovi se nepodařilo získat moje původní rukopisy; neexistovaly; byly opravdu zničené. Nemohl se tedy změnit z vydavatele braku -jak sám sebe označil v jednom dopise, který mi zaslal - ve vydavatele literatury. Aby mohl s brakem skoncovat, pokusil se sice získat ode mne původní román, přestože se mu nepodařilo vrátit mi mé rukopisy, ale tuto pomoc, o kterou mě žádal, jsem mu poskytnout nemohl. Chtěl totiž, abych ty škváry z paměti změnil do původní podoby; jelikož šlo asi o třicet tisíc hustě popsaných stran, bylo to absolutně nemožné.
Fischer však trval na svém papíru, na našem vyrovnání, a přestože on sám nemohl poskytnout, co slíbil, měl jsem já udělat to, co bylo nemožné právě jeho vinou.
A tak došlo k novému sporu a k novým bojům, které pokračova-

ly i po jeho smrti a byly smírně ukončeny teprve jeho dědici, kteří pohlíželi na celou záležitost rozumějí a byli rozvážní a nezaujatí. Byli to odborníci, totiž právníci, obchodníci, majitelé tiskáren a knihvazáren. Spojili se k tomuto prohlášení:

„V právním sporu, který probíhal mezi panem Karlem Maxem a dědici pana Adalberta Fischera, prohlásili Fischerovi dědicové, že romány spisovatele Karla Maye vydané v nakladatelství firmy H. G. Munchmeyer byly vpisky a změnami třetí osoby pozměněny tak, že v jejich nynější podobě nemůže být za jejich autora považován Karel May. Pan May byl zmocněn toto prohlášení zveřejnit. Drážďany v říjnu 1907"

Toto prohlášení podepsali paní Elisabeth Fischerova, vdova, obchodníci Arthur Schubert, majitel knihtiskárny Otto Fischer, majitel knihvazárny Alfred Sperling, advokát Trummler, advokát Bernstein, advokát dr. Elb.

Lehkovážní lidé tvrdili, že prohlášení vydaly jen děti a osoby nedospělé. Z toho lze vidět, jakými zbraněmi se proti mně bojovalo.

Pro mne tím však skončil Fischerův podíl na mém procesu s Munchmeyerem. Podíl Pauliny Miinchmeyerové však trvá dál. Jemu se budu věnovat nyní.

Nestydím se uvést úvodem program, který jsem se dověděl od Fischera:

„May byl už soudně trestán. Musí to tajit. Máme ho v hrsti. Stačí dva řádky, a bude zticha. Když nás zažaluje, zničíme ho v celém Německu tím, že zveřejníme v novinách jeho předchozí tresty. Je lhostejné, na čem se May dohodl s Munchmeyerem. Hlavní je, kdo bude smět přísahat. Postaráme se o to, aby to nebyl May."

O tomto programu nehovořil Fischer jen soukromě, ale potvrdil ho svou výpovědí ve spisech, a průběh nyní už devítiletého právního sporu ho potvrzuje nepřetržitě. Nechci zde hovořit o tom, jaké nesprávnosti tvrdil nebo co všechno popíral advokát dr. Gerlach jménem své klientky Pauliny Miinchmeyerové. Mne od samého začátku charakterizoval jako člověka, který nemá právo přísahat. Nemohu zde vypočítat všechny urážky, jimiž mě zasypává už devět let a za něž ho nesmím dát potrestat, protože je jako advokát pod ochranou onoho paragrafu, který mé nutí snášet od něho, co by si nikdo jiný nedovolil. Této specialitě zůstává věrný, přestože ho soudci opakovaně napomínají a jiní advokáti pohánějí k odpovědnosti.

Pro uskutečnění můnchmeyerovského programu bylo především

nutné zmocnit se mého trestního rejstříku. Za tímto účelem podali moji protivníci fingovanou žalobu pro urážku na cti, kterou okamžité stáhli, jakmile dosáhli svého. Od této chvíle se v novinách objevovaly více či méně zahalené poznámky o mé minulosti.
Vím ještě víc! napsal jeden pisálek.
Jisté víte, pane Mayi, co mám na mysli? ptal se druhý.
Začali mé ‚oddělávať. Avšak spiritus rector, skutečný pachatel, zůstával stále chytře za bukem. Nikdy se neukázal. Nechal za sebe pracovat jiné. Jeho pole působnosti přesahuje daleko jeho povinnosti, jeho rozsáhlá korespondence se týká skoro výlučně Karla Maye. Je v úzkém styku se všemi mými literárními protivníky, a kdekoli se v novinách hovoří o mně, hned tam dostanou dopis od něho nebo od některého z jeho důvěrníků. A skoro všude mu věří. Věří mu, jako kdysi Cardauns věřil lháři, který mu namluvil, že jsem můnchmeyerské romány napsal přesně tak, jak vyšly tiskem.
Tento pan dr. Hermann Cardauns je neodlučitelný od velmi tmavé a velmi ošklivé skvrny, která se v současných literárních dějinách nazývá štvanicí na Karla Maye. Nic jiného nechtěl. Stojí těsně po boku lidí, k nimž vlastně nepatří. To také chtěl. Jeho zničující styl, jeho neomylné výrazivo, jeho nepředstavitelná či evidentní synonyma vytvořila školu zejména u těch, kdo mi chtějí splést provaz a vyhnat mě z chrámu německého umění.
Avšak to, co se na přednáškách říká a v novinách píše proti mně, netvoří pevný pilíř, jímž by se nedalo otřást. Je to ze samých vágních indicií slepený papírový drak, jehož provázek už nechce držet nikdo jiný než pan Cardauns. Je opravdu zapotřebí slepé víry k tomu, aby někdo věřil jako on, že moje nemravnosti lze dokázat i jinak než jen předložením mých rukopisů. Záplava slov to nezmůže; úspěchu nedosáhnou ani nepodložená tvrzení.
V Cardaunsových článcích proti mně se sice píše hodně o úředních spisech, dokumentech a dalších důkazech, které má o mé vině. Až do dneška mi však neukázal jediný spis a jediný dokument. Zdá se, že tento pán má jedno starší Múnchmeyerovo vydání a jedno pozdější Fischerovo vydání a domnívá se, že první vydání je totožné s mým originálem. Považuji však za nemožné, aby se hlavnímu redaktorovi či šéfredaktorovi stávaly takové omyly. Rád přiznávám, že Cardauns nemá ani ponětí o tom, jak to chodí ve smutně proslulých brakových a kolportážních nakladatelstvích a jaké podvody se tam provádějí, ale to ho neomlouvá, naopak, mluví to pro-

ti nému, neboť když to neví, neměl by logikou kolportážního braku docházet k závěrům, k nimž lze docházet jen logikou slušných lidí.
Za obrovské úspěchy přepracovaných brakových románů vděčil Fischer jen hlasitým útokům pana Cardaunse. I ten nejneschopnější politik ví, že něco takového lze zlikvidovat mlčením, nikoli však gongy a tamtamy. Mně však, kterého chtěli těmito tamtamy, přednáškami a novinovými články zničit, znemožnili sprovodit ten brak ze světa, jak jsem chtěl. Můj úmysl byl dobrý; protože však pan Cardauns podporoval mé protivníky tím, že mně škodil, získal si o Múnchmeyerovu kolportáž nezapomenutelné zásluhy. Byl po celou tu dlouhou dobu jejím věrným zastáncem; zda si to přál či nikoli, je ve vztahu k následkům lhostejné.
Druhým čelným zastáncem Múnchmeyerovy věci. který nad prvého vynikal i duševně, je sociální demokrat v. v. pan Rudolf Le-bius z Charlottenburgu, který vystoupil z křesťanské církve. O tomto pánovi bych mohl vyprávět celé hodiny, o špíně, kterou na mě už přes pět let kydá. Ale už nemohu. Chci, aby to skončilo, a proto se omezím jen na to nejdůležitější[1].
Po zveřejnění mnoha jeho strašných článků v letech 1904 a 1905 jsem se jednou obrátil o pomoc na státního návladního a dvakrát na soud. K jeho dalším útokům jsem pak už mlčel, dokud mě do nebe volajícími veřejnými pomluvami nepřinutil k soudní obhajobě. Dokonce i pak jsem mu odpustil, smířil jsem se s ním a stáhl jsem své trestní oznámení, když mi slíbil, že mě už nechá na pokoji - přestože mi příslušný soudce řekl, že by Lcbiusc stihl těžký trest, kdyby došlo k přelíčení. Strpěl jsem i to, že Lebius přes své sliby, že mě už nechá na pokoji, štval mou první ženu proti mně, vykořisťoval ji a přivedl ji téměř na mizinu. Přiměl ji k tomu, že proti mně podnikla soudní kroky, jejichž závažnost ve svém pomatení vůbec nechápala a jichž později trpce litovala.
Lebius v novinách opakovaně tvrdil, že je člověk, který jde přes mrtvoly. Moje první žena použila místo člověk jiné, velmi ošklivé slovo, aniž by ji Lebius žaloval. Zda byla její slova pravdivá či přehnaná, mohl bych doložit mnoha příklady. Uvedu však jen jeden:
Před pětačtyřiceti lety jsem se dostal do konfliktu se zákonem.

[1] Zde následuje v prvním vydání třicetistránkový výtah z Mayova přípisu čtvrté trestní komoře královského zemského soudu III v Berlíně, který byl včnovaný Lc-biusovi a zavdal podnět k zákazu I. vydání této Mayovy knihy. Zde chybí, protože v díle představuje cizí prvek, a bude vydán jinde v rámci odborné práce.

Je to už tak dávno, že soudní spisy byly zničeny, neboť lidskost si žádá, aby takové stopy měly jen zcela určité trvání, a toto trvání už pominulo. Jak bych býval mohl tušit, že některé podklady se zachovaly na policii? Pan Lebius zveřejnil tento materiál i s mými rozvodovými spisy, aby definitivně zničil mou čest. Je to nejhorší rána, jakou jsem až dosud utrpěl, a mé síly jsou už vyčerpané. Jak může zákon připustit něco takového!

Teď už zbývá jen závěrečná poznámka o románech vydaných u Múnchmeyera. Jeden z mých nejzarputilejších protivníků napsal, abych se nesnažil nikomu namluvit, že by brakové nakladatelství mohlo předělat mravné romány na nemravné, že by to byla obrovská práce, kterou by nikdo nezvládl. Tento pán je zřejmě tak šťastný, že nikdy nepoznal zblízka činnost takového nakladatelství. Za prvé - jestli si někdo dá ten čas a práci román napsat, musí být přece někdo schopný obětovat mnohem méně času a námahy, aby ho předělal. Za druhé nevyžaduje takové přepracování tolik času a práce, jak se můj protivník zřejmě domnívá. Stačí doplnit několik slov, aby se morální tiskový arch změnil v nemorální. Za třetí se pro takové přepracování najde více než dost pracovníků, kteří v tom mají tak obdivuhodnou rutinu, že i znalec žasne nad množstvím práce, kterou zvládnou. Přinesl jsem o tom důkazy a přinesu ještě další. Faktotum Walther, o němž jsem se už zmínil, sedával u Múnchmeyera denně od rána do večera, jen aby vykonával tuto práci a četl korektury, které autor nikdy nespatřil. Je známé, co o přepracovávání mých románů mně i před soudem dosvědčil Fischer, který koupil Munchmeyerův podnik, a o několik let později jeho dědicové. Munchmeyerův synovec, vrchní stroj mistr, prohlásil při procesu jako svědek, že Múnchmeyer změnil vlastní rukou celé kapitoly. Další svědek odpřisáhl, že se mu Múnchmeyer přiznal, že v mých románech provádí velké, rozsáhlé změny, ale že mi to nesmí říci. Že vyžaduji předložení svých rukopisů!

Chtít ode mne další důkazy by znamenalo zavléci mě zpátky do doby skřipců a železných panen, kdy žalobce nemusel přinést žádný důkaz, avšak obviněný byl nucen dokázat, že je nevinný.

Abych umožnil nahlédnout do nynějšího stavu věcí, uzavřu tuto kapitolu článkem, který uveřejnil Wiener Montags-Journal dne 17. října tohoto roku 1910. Článek zní:

„Karel May jako spisovatel (Zadostiučinění)
Máme před sebou pěknou řádku knih, výsledek práce nesmírně plodného a úspěšného spisovatele. Zároveň jde však o záchranu jeho cti. Nestává se tak často, aby něčí spisovatelská činnost byla důvodem k tak bezmezně sprostým a záludným útokům, jejichž terčem se stal Karel May. Než začneme obšírně hodnotit bohatou fantazii německého romanopisce, dáme slovo samému pomlouvanému autorovi, aby promluvil na svou obranu, která je teď, po úspěšných procesech proti jeho poťouchlým a zlomyslným odpůrcům zároveň zadostiučiněním. Pan May nám píše:
Celá takzvaná štvanice na Karla Maye je postavena na nepravdách. První z těchto nepravd je, že jsem spisovatel pro mládež a že jsem své cestopisy napsal pro nedospělé mladé lidi. Většina těchto povídek vyšla v časopise Německý domácí poklad, který jistě nebyl nikdy časopisem pro děti. A na později vydaných svazcích vidí každý slušný člověk okamžitě, že je mohou pochopit jen duchovně dospělí lidé. Tím padají všechny výtky, které proti mně byly vznášeny v tom smyslu, že údajně kazím mládež. Jestliže mládež moje knihy přesto čte, a to velmi ráda, nedokazuje to přece, že jsem je určil pro ni, ale že v nich duše mladých lidí nachází, co jinde postrádá.
Druhou nepravdou je, že v těchto cestopisech podvádím. Kdo to tvrdí, jistě netuší, jak špatné vysvědčení vystavuje své vlastní inteligenci. Bystrý kvartán přece pozná, že všechno, co vyprávím, zasahuje do reálného života jen svými kořeny, avšak jinak míří do oblastí nevšedních. Každý čtenář, který mě chápe, ví, že popisuji země a národy, jež dodnes existovaly snad jen v pohádkách, ale jež postupně vstupují do říše absolutní skutečnosti. Jestliže to, co je pro jiné ještě pohádkou, vidím jako skutečnost a popisuji to, může jen lidi nevědoucí či zlovolné vést k tvrzení, že podvádím.
Dřív nikoho nenapadlo vynášet o mně tyto urážlivé soudy. Kdo mě nechápal, řekl nanejvýš, že mám velmi bujnou fantazii. Teprve když se rozšířila největší ze všech nepravd, jež o mně kolují, totiž že jsem napsal nepředstavitelně nemravné brakové romány, odvážili se někteří lidé mluvit se mnou tímto tónem.
Ono nepravdivé tvrzení vyšlo z kolportážního knihkupectví, které je šířilo záměrně, aby na mém jméně vydělalo co nejvíc peněz.

V panu Cardaunsovi, tehdejším hlavním redaktorovi novin Kólni-sche Volkszeitung, našlo muže, který se svými články bohatě postaral o rozšíření této nepravdy a který dokonce začal poskytovat tak-zvané důkazy, že dotyčné nemravnosti nepocházejí z jiného, ale z mého pera. Skutečným, nezvratným důkazem mohlo být samozřejmé jen předložení mých vlastnoručních rukopisů. Každý jiný důkaz mohl být jen záměrným klamem či sebeklamem a musel nakonec vést pouze k boji s větrnými mlýny.
Jaké důkazy přinesl pan Cardauns? Postavil tvrzení proti tvrzení. Uváděl řadu vnitřních důvodů, za nimiž se však skrýval nedostatek skutečných důvodů. Hovořil o důkazech, dokladech, nezvratných písemnostech a podobně. Vídeňský Neugikeits-Weltblatt dokonce cituje jeho tvrzení, že má originální doklady pro to, že je May nepochybně vinen. Nato se musel každý domnívat, že Cardauns má moje rukopisy, a proto mu všichni věřili, zvlášť když noviny, které uveřejnily jeho tvrzení, tvrdošíjně odmítaly přijmout moji odpověď. Cardaunsův sebeklam měl následovníky: další lidé se mýlili spolu s ním, a teprve později dospěli sami od sebe ke správnému stanovisku. Dnes už věří Cardaunsovým tvrzením jen málokdo. Někteří je přijímají z procesních a jiných dobrých důvodů. Zda Cardaunsovi opravdu věří páter Expeditus Schmidt a páter Ansgar Póllmann, moji nejnovější protivníci, nevím; mohu se to jen domnívat. Jejich tvrzení pro mě nejsou ani zdaleka důkazem. Oba vycházejí ve všem, co proti mně podnikají, ze starých Cardaunsových materiálů a jsou snad opravdu přesvědčeni, že se co nejdřív pod jejich vahou a pod obviněními jejich spojenců zhroutím.
Těmito spojenci jsou: bývalá spolumajitelka kolportážního nakladatelství paní Paulině Münchmeyerová, její advokát dr. Ger-lach z Drážďan, který proti mně bojuje nepřetržitě už devět let, a konečně dobře známý pan Rudolf Lebius z Charlottenburgu, socialista, který vystoupil z křesťanské církve a chtěl, abych mu dal 3 000 až 6 000 marek a pak dokonce 10 000 marek, za které by mě ve svých novinách velebil. Nedal jsem mu nic. Nato šel za Münchmeyerovými a stal se mým nejvytrvalejším protivníkem. Poznamenávám výslovně, že také jeho právním zástupcem je pan advokát Gerlach. A když teď dodám, že tento pan Gerlach je také advokátem a poradcem pátera Expedita Schmidta a pátera Ansga-ra Pollmanna, vynoří se před námi drastický obraz štvanice: jsem dokonale obklíčen. Kolem mě stojí pan Cardauns, paní Münch-

meyerová. pan advokát Gerlach, páter Schmidt, pan Lebius a páter Póllmann. Ti všichni jsou připraveni kdykoli vystřelit. Popírají sice, že se spolu stýkají, ale při procesech povolávají jeden druhého za svědka a experta a pomáhají si navzájem při shromažďování důkazního materiálu proti mně a při sepisování podání a písemností pro soud. Nade všemi vyniká advokát Múnchmeyerových, který všechno a všechny diriguje, dokonce i oba pátery. Nejméně škodlivý a nejzábavnější je pan Cardauns, kterého - pokud vím - nikdy nikdo nepřiměl k přiznání, že mé původní rukopisy nevlastní, ale který nedávno v mé přítomnosti před pověřeným soudcem musel jako svědek přiznat, že je nikdy ani neviděl.
Jestli mě paní Můnchmeyerová s pomocí svých pěti světských a duchovních společníků udolá, je už dávno rozhodnutou otázkou. Žádný znalec poměrů ji už neklade.

9 *Poslední usilování*

Tak jako jsou skicami moje cestopisné povídky, je skicou i toto dílo. Jinak tomu ani být nemůže, protože to, co vyprávím, dosud neskončilo, a protože procesy, které mi byly vnuceny, na mě míří jako hrozivý revolver. Kromě toho mi kruté tělesné bolesti brání psát tak, jak bych chtěl. Dostávat deset let čtyřikrát denně hromady dopisů a novin přetékajících jedovatostmi, posměšky a škodolibostí, nevydrží ani Samson, ani Herkules.
Můj duch a moje duše jsou dosud silné. Nezměnilo se ve mně ani to nejmenší. Moje důvěra v Boha a láska k lidem nejsou ani trochu otřesené. Ale moje tělo, které se dřív zdálo nezničitelné, to přece jen nevydrželo. Hrozí mu zhroucení. Už rok je mi odpírán přirozený spánek. Chci-li si pár hodin odpočinout, musím použít umělých prostředků, prášků na spaní, které člověka jen omámí, ale

nejsou neškodné. Jíst také nemohu. Denně pár soust, k nimž mé přinutí moje ubohá, drahá žena. Zato však mám bolesti, nepřetržité, strašné nervové bolesti, které mě v noci budí a ve dne mi stokrát vyrazí pero z ruky! Chce se mi bez ustání řvát, křičet o pomoc. Nemohu ležet, nemohu sedět, nemohu chodit a nemohu stát - a přece to všechno musím dělat. Nejraději bych umřel, u-mřel, umřel, ale zároveň nechci a nesmím, protože můj čas ještě neskončil. Musím splnit svůj úkol.

Svůj úkol? Ano, svůj úkol! Konečně, konečně jsem poznal, co je mým úkolem. Už jsem řekl: problém Karla Maye je -tak jako problém každého jiného smrtelníka - problémem lidstva. Avšak zatímco většina lidí je povolána jen k tomu, aby určité fáze toho velkého problému představovala ve svém malém, úzkém okruhu, existují jiní, kteří mají obtížný úkol podávat svůj obraz sice také jen v malém, nikoli však v jednotlivostech, nýbrž vcelku. Ono velké množství lidí představuje částečky lidstva, tito nemnozí však představují obraz lidstva. Ona většina může svůj úzký okruh udržovat v pořádku. Jsou to tuctoví lidé; mohou se dokonce jevit jako vzorní lidé. Oněm nemnohým jsou však přisouzeny ctnost a hřích, čistota i špína celého lidstva ve stejném poměru, v jakém jsou přisouzeny lidstvu. Mohou se stát slavnými vojevůdci či surovými vrahy, slavnými diplomaty či obávanými podvodníky, požehnanými finančními génii či obyčejnými kapsáři, ale nikdy vzornými lidmi. Není jim souzeno spokojené štěstí nevědomé prostřednosti. Je--li život mocnější než oni, jsou smýkání sem tam mezi ctností a neřestí, mezi výšinami a hlubinami, mezi nadšením a zoufalstvím, dokud se nerozplynou nad oblaky nebo neroztříští v propastech. Jsou-li silnější než život a narozeni ve štěstí, půjdou hrdě a klidně svou zářící cestou; jestliže však přišli na svět ve znamení nízkosti, chudoby a nouze, dosáhnou sice svého cíle, protože ho dosáhnout musejí, avšak odpor, který musejí překonávat, bude krutý, bude neúprosný, a než budou moci tam nahoře vyrazit vítězný výkřik, zhroutí se vyčerpáním a pro tento svět zavřou oči.

Každý by měl vědět, ke kterému z těchto druhů lidí patří, anebo by měl aspoň cítit povinnost uvažovat o tom. Já jsem to učinil a dospěl jsem k přesvědčení, že si nesmím činit nárok na laciné, nerušené průměrné štěstí, ale že musím poznat bídu lidstva v celé její hloubce, abych se z ní potom usilovně a pracně vymanil, tak jako lidstvo potřebuje potoky potu a krve a celá tisíciletí, aby se pozvedlo ze svojí bídy. Stejně tak jsem přesvědčen, že mi bylo

souzeno narazit na zatvrzelý odpor, s nímž se setkávám dodnes, a že si na něj nesmím stěžovat, protože jsem se o něj zasloužil sám; také lidstvo by se vyvíjelo rychleji, kdyby konečně přestalo klást si na své cestě překážky. Jak je vidět, kladu vinu jen sám sobě.
Jestliže jsem v této knize hovořil někdy příliš tvrdě či ostře, jestliže jsem byl nespravedlivý Či netolerantní, nečinil jsem to záměrně a úmyslné, ale diktovala mi to moje anima, kterou jsem dosud zcela nepotlačil. Dokud se člověk pohybuje v nížinách, a to jsem při líčení svého života musel více než často, ovládá ho ono nízké. A já jsem musel být pravdivý. Musel jsem psát tak, jak to s sebou přinášelo prostředí. Teď, když dospívám ke konci a začínám dýchat lepší, čistší vzduch, jsem také čistší a svobodnější v tom, co píšu. a vrací se mi síla překonat všechno, co by vyvolávalo moji zatrpklost.
A k zatrpklosti jsem měl důvodů víc než dost! Myslím tím třeba jen posledních deset let a průvodní jevy procesu s Můnchmeyero-vými. Jejich advokát Gerlach ho vedl tak, jak bych předtím nikdy nepovažoval za možné. Netušil jsem, jak dalece zákon v tomto směru chrání advokáta. Potřebuje-li protivníka v očích soudce očernit. smí si dovolit, co si nesmí dovolit nikdo jiný. Chrání ho paragraf 193, protože jedná v zájmu svého klienta.
Jednoho dne, kdy výpovědi svědků nebyly pro stranu Můnchme-ycrových výhodné, řekl onen advokát soudci:
„Není přece možné, aby proces vyhrál May, který už byl přece ve vězení."
„To se teprve uvidí," odpověděl mu soudce.
Stál jsem u toho a musel jsem si tu urážku dát líbit, neboť zákon to advokátovi dovoloval.
Tak se to táhlo skoro deset let a stejným tónem a způsobem to pokračuje dodnes. Jeden vysoce postavený soudce[1] řekl mému právnímu zástupci:
„Nikdy, za celou svou dlouhou, předlouhou praxi se mě žádný proces nedotkl tak jako proces s Karlem Mayem. Co ten ubohý starý člověk musel vytrpět!"
Mohl k tomu směle dodat: „Jak ještě trpí a jak bude ještě trpět!"
Onen soudce znal dobře mé předchozí tresty; prostudoval si dotyčné spisy. Přesto a přes všechny urážky ze strany protivníků jsem

[1] Vrchní zemský soudní rada, tajný rada dr. Maycr z Drážďan

proces ve všech instancích vyhrál, což je jistě přesvědčivým důkazem, že se německý soudce nedá ovlivnit invektivami advokátů; přesto jsem je však musel poslouchat a musím je poslouchat i dnes. A svůj účinek mají - ne-li na rozsudek, tak jistě opačným směrem. Ztěžují styk mezi oběma stranami a přenášejí se z jednacího sálu na veřejnost, dokonce i do soukromého života. Všechny urážlivé výroky na mou adresu, o nichž jsem zde mluvil, už byly otištěny v novinách a setkal jsem se s nimi i v soukromém životě. To je nutný následek svobod, jichž může využívat každý zlovolný, bezohledný advokát, když usoudí, že ho hrubost dovede dál než humanita. Napíše tyto hrubosti do svých přípisů a jako důkazní materiál je protlačí do novin. Anebo je pošle nejdřív novinám a v tištěné formě je pak předloží soudu jako důkaz, aniž by řekl, že pocházejí od něho. Jestliže takovému advokátovi pomáhá několik stejně smýšlejících časopisů či plátků, které získal na svou stranu, je pro něj snadné v krátké době podlomit, či dokonce zničit každou existenci, byť stála až dosud sebepevněji. Odrovnat v novinách po celém Německu, říká se tomu. A zákon takové jednání umožňuje!
Proti tomu je bezmocný i ten nejspravedlivější a nejhumánnější soudce - to jsem měl na mysli, když jsem úvodem řekl, že jsem konečně, konečně poznal, co je mým úkolem. Před čtyřiceti a padesáti lety jsem nedobrovolně sestoupil dolů, kde sídlí lidé opovrhovaní, pro něž je nesmírně obtížné získat zpátky úctu, o kterou byli připraveni. Poznal jsem je a vím, že nejsou horší než lidé, kteří se nezřítí do propasti jen proto, že buď nikdy nestáli nahoře, anebo že nebyli tak vnitřně svobodní, aby se do ní zřítit mohli. Chci opět k nim dolů, teď, ve svých téměř sedmdesáti letech, bez donucení, ze svobodné vůle, z vlastního rozhodnutí. Chci jim říci, co se jim ještě nikdo říci neodvážil, totiž že jim nemůže nikdo pomoci, jestliže si nepomohou sami. Že jsou ztraceni, jestliže se nezachrání vlastními silami. Tím, že se přimknou jeden k druhému. Chci jim ukázat svůj příklad, svůj život a své usilování. Chci jim ukázat, co dokáže dobrá vůle a snaha, když těm druhým dobrá vůle chybí. Ukázat jim, že jediný nepoctivý advokát anebo jeden jediný paragraf 193 dokáže zmařit ty nejkrásnější a největší úspěchy vytrvalosti, křesťanské lásky a humanity. Chci jim říci, že je hříchem lidstva tajit svou spoluvinu na vině viníků. Že je však také jejich vinou tajit, že se kdysi provinili. Náš život, můj život, jejich život má mít na očích Bůh, ale máme ho mít na očích také my. Pak bychom se nevzpouzeli a pak bychom se nebouřili. Pak bychom totiž pocho-

pili, proč jsme padli: padli jsme vlastní vinou. A pakliže to pochopíme, můžeme sami sobě odpustit, a kdo smí odpustit sám sobě, tomu bude odpuštěno. Proto pryč s falešným studem, a sem s otevřeností! Jen tajemství, do něhož se halíme, umožňuje onomu paragrafu a oněm nesvědomitým lidem, aby se domnívali, že stojí výš a že jsou lepší než my a že jsou našimi - katy!
Píšu zde jen poznámky na okraj. Jako všechna dosavadní díla je i toto pouhý náčrt. Cítím však potřebu proměnit pro své spoluobčany v dobro všechno zlo, které na mě spáchali jiní. Umožní to těm, kteří prožili stejný osud jako já, aby si z nelidské štvanice proti mně učinili závěry, jež je uzdraví. Co je platná všechna takzvaná spravedlnost, všechna takzvaná ohleduplnost soudu, všechna takzvaná humanizace výkonu trestu, všechna takzvaná péče o propuštěné vězně, jestliže stačí jediný mazaný advokát či jeden jediný pochybný paragraf, aby bylo v jediném okamžiku zničeno všechno dobré, co z těchto snah vzešlo? Jak lze od člověka padlého žádat, aby vstal a polepšil se, když se nikdo nepostará o zlepšení poměrů, do nichž ho vrátí? Je pro něj povzbuzením vědět, že přes všechno polepšení musí zůstat a zůstane, dokud bude živ, člověkem opovrhovaným, potlačovaným, bezprávným, protože musí ke všemu mlčet a dát si všechno líbit? Kdyby se tak totiž nechoval, byl by ztracen. Když se pokusí hájit svá práva před těmi, kdo ho urážejí, okrádají a podvádějí, vyhrabou jeho staré spisy a postaví ho na pranýř.
Připomínám, že mě na tento pranýř zaživa přibil jeden drážďanský státní návladní dokonce z ryze vědeckých důvodů! Nemohl se ani dočkat mé smrti a tvrdil, že ho k této vivisekci opravňuje jakýsi paragraf.
Tu se člověk zcela bezděčně podívá lidem hovořícím o humanitě do tváře, zda se na ní neobjeví sardonický úsměv prozrazující, jak to vlastně myslí. A tu má člověk spolu se statisíci těch, kdo tím trpí, žhavou potřebu vytáhnout na denní světlo všechny ty paragrafy, na nichž ztroskotává dobrá vůle lidstva, a postavit je tam, kde mají stát, aby si je každý mohl prohlédnout: na veřejnost, před říšský sněm!
V tomto bodě začíná můj úkol. Někteří propuštění vězni už sepsali své zkušenosti, ale veřejnost se tím dověděla jen nepodstatné věci, které ničemu neprospěly. Nestačí totiž ukazovat bezvýznamné lidské příběhy, ale je třeba předvádět velké, závažné lidské osudy, které jsou skutečnými osudy také v klasickém smyslu. A takový

je můj osud. Cítím jako svou povinnost a úkol, dát ho do služeb humanity. Jak si to představuji, ukáže, jak doufám, druhý svazek.
K mému úkolu patřilo, aby se veřejnost zabývala nejen spisovatelem Karlem Mayem, ale také člověkem Mayem, a aby všechno, co proti tomuto člověku bylo třeba vznést, bylo vyčerpáno do poslední kapky. Na jedné straně byla oprávněná kritika; na druhé straně katovská, rasovská práce, kterou jsem si musel dát líbit, protože jsem se tohoto utrpení a muk nehodlal zbavit za peníze, které se ode mě žádaly. To byla ona kovárna ducha z mé pohádky, kde do mé bušili, že jiskry létaly po všech novinách. Létají dokonce dodnes. Brzy však nastane klid. Čas kladiva už minul; teď přijde na řadu pilník, a pak to skončí. Že všechno utrpení, které jsem prožil, muselo ovlivnit také můj druhý, spisovatelský úkol, rozumí se samo sebou. I tam byly usazeniny, a bylo jich víc než dost. I ty musely pryč. Létaly saze, špína, prach, bušila kladiva. Všechno to dosud leží kolem mne, ale teď to odklízím, aby mohlo začít čisté, ušlechtilé dílo.
Bylo to velké, těžké a velmi bolestné odklízení a vyklízení. Nejen v mém nitru, ale i navenek, v mé práci, povolání, domě, manželství. Všechno, co mě vehnalo do kovárny a do náruče bolesti, muselo ustoupit. Prázdná místa zaujalo, co bylo čisté a upřímné a co se mnou směřovalo vzhůru, z Ardistanu do Džinistanu, země ušlechtilých lidí. Vedlo to k rozchodu dobra se zlem, k němuž mohlo dojít jen za bojů a obětí. Ted už skončily. Nepohoda se přehnala. Tu či onde sice ještě šumí kalné vody, proces o urážku na cti, žaloba státního návladního, ale i to brzy pomine a pak se kolem mne rozhostí klid a mír, takže konečně, konečně získám čas a prostor a pohodu, abych se mohl pustit do svého zásadního, jediného a posledního díla.
Hrozné štvanice posledních deseti let jsem snášel, aniž bych se dal vyprovokovat, a snažil jsem se pomoci si sám, protože jsem ani na okamžik nezapochyboval o Bohu a jeho lásce, a protože mi v této přetěžké době stála po boku bytost, jejíž statečná, povznášející duše mě jako na andělských křídlech pozvedala nad všechno utrpení, jež mě potkalo, totiž moje nynější žena. Kdyby měl člověk právo psát knihy na téma bestie v ženě, cítil bych povinnost vydat na oplátku knihu podtitulem Nebe v ženě.
S takovou ženou po boku, která je pro mě zdrojem všeho lidsky čistého, lidsky ušlechtilého a lidsky věčného, lze snést všechno pozemské trápení a vykonat všechnu práci, která je ještě přede mnou

a je v mých silách. Nejsem už tak strašlivě sám. Nemusím už čerpat jen ze sebe, ale jsem spojen s nádherně bohatým duševním životem, jehož vlivem se zdvojnásobilo vše, co ve mně vede k dobrému cíli. Ač tělesně těžce trpím, jsem duchovně svěží a duševně přinejmenším stejně optimistický jako v mládí.
Nejsem tak bláhový, abych sám před sebou tajil, že se na mne mnozí dívají jako na člověka vyvrženého - vyvrženého z církve, společnosti a literatury. Jeden na mne útočí, protože mě považuje za zakukleného katolíka, či dokonce jezuitu; druhý zvedá obušek, protože si myslí, že jsem vskrytu dosud protestant. Dokázali by se tito dva přihlásit vždy k těm, od nichž dostávají největší výprask? Že jsem považován za společensky mrtvého, se mě nijak nedotýká. Nemám nejmenší důvod, abych se snažil patřit právě k té společnosti, kterou jsem musel poznat v době svého utrpení. Ostatně my dva staří lidé, moje milovaná žena a já, si - pokud jde o vnitřní život - postačíme tak dokonale, že po společnosti vůbec netoužíme. A pokud jde o mé vyvržení z literatury, mohu být spokojen i s tím. Cestou, po níž jdu, nekráčel dosud nikdo; byl bych ledy osamělý i bez nenávisti, kterou jsem zahrnován. Jsem také přesvědčen, že se později, až lidé poznají mě a to, oč usiluji, mnozí, možná dokonce velmi mnozí oddělí od toho velkého zástupu a přidají se ke mně.
Staré cesty mohou vést nanejvýš ke starým, mrtvým pokladům. Kdo však hledá nové, živé poklady, musí jít také po nových, nikoli po starých cestách. A ta moje je nová! O osudu mých dosavadních prací rozhodne pouze jejich hodnota Či bezcennost, nic jiného. Jestli za něco stojí, neztratí se, bez ohledu na to, zda jsou nyní chváleny či kritizovány. Jestli nestojí za nic, zmizí bez ohledu na to, zda jsou či nejsou teď zavrhovány. A - což je nejdůležitější - jejich hodnotu či bezcennost určuji pouze já sám. Žádný můj protivník, ať je literárně jakkoli mocný a vlivný, ji nemůže sebeméně ovlivnit. Zní to pyšně a vychloubačně, ale je to pravda. Tato díla jsou sbírkami skic, jsou to etudy, příprava na díla pozdější. Jestliže se mi ta pozdější podaří, bude oprávněné všechno, čím jsem se na ně připravoval, ať si teď o tom kdokoli myslí a píše, jak chce, či co chce.
Na konci těchto životních vzpomínek se vracím k začátku, k své staré, milé pohádce o Sitaře, z níž jsem vyšel. Nepotrvá dlouho, a lidé poznají tuto pohádku jako pravdu, jako tu nejhmatatelnější

pravdu, jaká existuje. Je úkolem začínajícího století, zaostřit naše nezkušené oči na velkou, vznešenou symboliku všedního života a přivést nás k obšťastňujícímu a povznášejícímu poznání, že existují vyšší a nepopiratelnější skutečnosti než ty, jimiž nás zavaluje pracovní a všední den. Skici, které jsem načrtl a vydal, mají sloužit k přípravě tohoto poznání. Proto jsou napsané symbolicky, a aby byly pochopeny, je třeba brát je jen obrazně. Čtenář se prostě musí ze svého všedního světa přenést do mého svátečního světa, což není těžší než opustit v neděli dílnu a odejít do kostela, když se rozezní zvony.
Tak jako nás návštěva kostela zbavuje pozemské tísně, chci svými povídkami zbavit nitro svých čtenářů vnější tísně. Chci, aby slyšeli vyzvánět zvony. Aby pocítili a pochopili, jak je vězni, před nímž zařinčí zámky, když přijde den, kdy ho propustí. Stejně snadno, jak lze brát tento pobyt ve vězení obrazně, lze rozumět i mým knihám a chápat jejich obsah. Chci, aby se moji čtenáři nedívali na život jako na pouhé materiální bytí. Tento názor je pro ně vězením, přes jehož zdi se nemohou podívat ven do volného, širokého kraje ozářeného sluncem. Jsou vězni, ale já je chci osvobodit. A tím, že se je snažím osvobodit, osvobozuji sám sebe, neboť ani já nejsem svobodný, nýbrž uvězněný, už dlouho, předlouho.
Svobodný jsem byl kdysi dávno, ve vězení. Žil jsem tam pod ochrannou zdí. Každý, kdo vstoupil do mé cely, to myslel dobře a čestně. Nikdo se mě tam nesměl dotknout. Nikomu nebylo dovoleno narušovat vývoj mého vnitřního člověka. Žádný mizera nade mnou neměl moc. Co jsem měl a co jsem získal, bylo mým bezpečným, nedotknutelným vlastnictvím - až do mého propuštění, déle nikoli! Po propuštění jsem totiž svobodu a svá lidská práva ztratil. To, co ostatní, kteří dovedou hovořit jen materiálně, nazývají svobodou, bylo pro mne vězením, polepšovnou, káznicí, v níž strádám teď už šestatřicet let, aniž by se našel jediný člověk- mimo mé nynější ženy - s nímž bych si mohl promluvit jako tehdy s oním nezapomenutelným katolickým knězem.
Žil jsem a pracoval nikoli pro sebe, ale pouze pro druhé. Co jsem vydělal, o to mě připravili. Co jsem si našetřil, mi ukradli. Každý si směl se mnou dělat, co se mu zlíbilo, neboť všude našel pro svou věc advokáta. Každý mě směl podezírat, urážet, útočit na mě, neboť vždy našel paragraf, který ho chránil. Šest let jsem se musel soudit o svůj majetek, a když jsem proces vyhrál, ještě dlouho jsem nic nedostal. Teď se soudím už skoro deset let a pořád jsem nedošel

k žádnému výsledku. Zákon nic jiného nepřipustí. Celou tu dobu jsem však žil jako vězeň, kterého smí každý mrskat, trýznit a mučit, jak se mu zlíbí, jen když se mu podaří vyzbrojit se jedním z oněch paragrafů, které jsou ideálem všech řízných advokátu.
Ano, jsem vězeň, sedím v káznici, pořád ještě! Tucet procesu mě spoutal, abych nemohl za žádnou cenu uniknout, a každý, kdo ode mne chtěl peníze, ale nic nedostal, se tvářil jako vězeňský dozorce a vrhal se na mě. Usiloval jsem o to nejlepší pro ty, pro něž píšu, o jejich vnitřní i vnější blaho, o jejich nynější i budoucí štěstí. Čeho se mi za tuto dobrou vůli dostalo? Opovržení, posměchu a urážek. Když jsem seděl v káznici, nebyl jsem nikdo. A teď, když nejsem nikdo, jsem jen tak někdo. Proč?
A vy se smějete tomu, že píšu obrazně? Copak není pro nás nejchudší z chudých obrazné dokonce i peklo a očistec? Kde je peklo, ne-li ve vás? A kde je očistec, ne-li v nás? Tento očistec mám na mysli, když vyprávím symbolicky o své kovárně ducha, kterou budu mít dnes či zítra za sebou. Nehněvám se na vás, neboť vím, že to tak muselo být. Bylo mým úkolem snášet všechno těžké a zakoušet všechno trpké, co tady lze snášet a zakoušet; teď toho mohu využít ve své práci. Nejsem zatrpklý, neboť znám svou vinu. A co mi druzí učinili z donucení, jim nezazlívám. Prosím jen o jedno: dejte mi konečně, konečně čas, abych se mohl pustit do této práce!

Doslov vydavatele

Autobiografii začal Karel May psát roku 1909 a dokončil ji na konci roku 1910. Hlavním podnětem, který ho přiměl k této práci, byly štvanice, jež vůči němu sílily v tisku od přelomu století. Během let se přesunuly od problémů věcných do sféry osobní a vedly nakonec k tomu, že byl vyvržen ze společnosti jako člověk, který byl už jed-

nou odsouzen. Pomluvy, které o něm rafinovaní protivníci šířili po celém Německu, ho přiměly, aby veřejnosti předložil skutečný příběh svého života. Sliboval si od toho opravdu spravedlivé hodnocení. Jakým sebetrýzněním a utrpením bylo jistě pro toho osma-šedesátiletého muže, když znovu vyvolával všechny stíny minulosti a znovu prožíval překonanou dobu svých provinění, můžeme si snadno představit. Už titul U mučednického kůlu a na pranýři, jak chtěl svůj životopis původně nazvat, svědčí o bolestivé intenzitě tohoto druhého prožitku. Později získal od své tvorby větší odstup: od titulů Problém Karla Maye od Karla Maye přes Karel May od Karla Maye, o nichž také uvažoval, dospěl nakonec k vnitřně očištěnému, vyrovnanému názvu Můj život a moje snažení.
Když vzniklo prvních sedm kapitol jako dokument izolovaný od každodenních problémů, došlo k události, která Maye vytrhla z klidu jeho duševního světa, kterého nabyl po nekonečném úsilí a který si s obavami střežil, k události, která zavinila rychlý rozklad jeho odolnosti a vedla k neočekávaně rychlému úmrtí: jeho hlavní protivník Lebius, o němž bude řeč ještě později, vydal - s nenávistně rafinovaným komentářem - celý spisový materiál o Mayových předchozích trestech, o jeho rozvodu a o procesech o urážku na cti v brožuře Die Zeugen Karl May und Klára May (Svědkové Karel May a Klára Mayová, Berlín-Charlottenburg 1910). Špína, vržená zde tomu starému člověku do obličeje před širokou veřejností, zničila poslední zbytky jeho společenské vážnosti. Karel May sice učinil okamžitě nutná opatření na svou obhajobu, která však dokázala účinek Lebiusovy publikace jen oslabit, nikoli vyvrátit. Skutečnost urážky a pomluvy byla prokázána jasně. Proto bylo proti spisu okamžitě vydáno prozatímní opatření, které bylo brzy nato změněno v trvalý zákaz: všechny dosažitelné exempláře byly zničeny.
Karel May se sám cítil nucen odpovědět na veřejné urážky rovněž veřejně. Tak napsal ještě pod děsivým dojmem této události 8. kapitolu své autobiografie (Moje procesy). Tato kapitola je po literární stránce v celé kompozici nepříjemným falešným tónem: tvoří ji z valné části citace přípisu zaslaného čtvrté trestní komoře Královského zemského soudu III v Berlíně; tento připiš působí v rámci autobiografie už svou věcnou právnickou koncepcí jako cizí těleso. V původním znění obsahuje mnoho bezprostředních útoků na Lebiuse a utápí se v mlhavé polemice. To mělo za následek, že také Lebius získal záminku pro prozatímní opatření: nesměla se prodávat ani Mayova autobiografie. Znovu ji vydala

krátce po spisovatelově smrti (1912) jeho žena Klára Mayova s vynecháním všech Lebiem inkriminovaných míst (asi 40 stránek 8. kapitoly). V třetím vydání, které pořídil dr. E. A. Schmid, byla tato kapitola zkrácena ještě více, aby se za každou cenu zabránilo oživení starých sporů. V tomto znění potom autobiografie Můj život a moje snažení vycházela v Mayových Sebraných spisech ve svazku 34 (díla z pozůstalosti), sestaveném roku 1916. až do 20. vydání z roku 1942.

Dnes jsou všechny aspekty starého sporu zapomenuty. Proto se toto znění textu autobiografie vrací co nejvíce k původnímu vydání, přičemž jsme po pečlivé úvaze vrátili ze sporné 8. kapitoly všechny stránky, které jako všeobecné charakterizace nelze napadnout. Tak se čtenář s touto autobiografií seznámí v té podobě, v jaké ji Karel May napsal - se všemi slabostmi, které se snad projevují v polemikách starého spisovatele, zahnaného do obrany.

Dvě vsuvky, které zaujímají stanovisko také jen k věcným otázkám aktuální polemiky, byly z textu vypuštěny a jsou otištěny zvlášť.

Je-li ještě třeba říci závěrečné slovo o hlavních Mayových protivnících, učiníme to co nejstručnější a nejkratší formou. Čas už vyslovil svůj neúplatný soud: oni zmizeli, avšak Mayovo jméno zůstalo a zůstane i nadále.

Rudolf Lebius (1868-1946) udělal na přelomu století jako novinář jistou kariéru a působil také jako spisovatel; jeho práce se zabývaly výhradně reálnými aktuálními problémy (byl členem tehdy diskutované sociální demokracie, později takzvaných žlutých odborů). Talent mu nelze upřít: v mnoha věcech se projevoval jako duchaplný a bystře intelektuální duch. Zprvu se k Mayově tvorbě stavěl se sympatiemi a obdivem, potom mu nabídl, že mu bude za honorář 10 000 marek dělat reklamu, a když May tento způsob reklamy rázně odmítl, stal se jeho rozhořčeným protivníkem. Le-biovy pozdější články překypovaly urážkami a pomluvami, což mu však nebránilo zeptat se občas Maye, zda si to nerozmyslel -postoj, který je v zákonech jednoznačně charakterizován. May pak Lebia žaloval a tento proces se změnil v zarputilý, osm let trvající boj, během něhož se Lebiovi podařilo pošpinit vážnost spisovatele, který byl až dosud všeobecně uctívaný.Vrcholem tohoto jednání bylo svrchu zmíněné zveřejnění všech spisů o Karlu Mayovi - metoda veřejné popravy, jaká snad nemá v dějinách literatury ob-

doby. Po Mayové smrti zmizel Lebius z veřejného života; zemřel roku 1946 jako daňový poradce v Berlíně.
Hermann Cardauns (1847-1925), šéfredaktor novin Kólnische Volkszeitung (Kolínské lidové noviny), byl Karlu Mayovi zprvu také nakloněn přátelsky. Jeho články třeba z roku 1892 jsou výlučně pozitivní a ukazují, že Cardauns měl jako člověk a kritik nesporně dobré vlastnosti. Ve svých objektivních a bystrých stanoviscích ke kritickým aktuálním otázkám se projevoval jako člověk nesmírně vzdělaný. To se však bohužel změnilo. Když na přelomu století vypukl spor o múnchmeyerovské romány, byl Cardauns jedním z prvních, kdo chtěli reprezentovat veřejné pobouření. Přitom se projevil z nepříznivé stránky: sice jako dobrý dialektik, avšak jako malicherný člověk, který se ani nesnažil pochopit, ani nechtěl odpustit.
Ke stanovisku Karla Maye není třeba v tomto smyslu nic dodávat; také jiní současníci se však domnívali, že Cardauns byl jako soudce literárních mravů postavou nešťastnou. Po Mayově smrti se odmlčel - stáhl se do soukromého života - a vystoupil už jen roku 1917 článkem o Mayovi, který je velmi umírněný a dává tušit jistou změnu názorů. Uveďme k tomu část zprávy o návštěvě u Cardaun-se, kterou uveřejnil dr. E. A. Schmid v ročence Karla Maye roku 1926:
„Dlouhá léta jsem se zabýval myšlenkou pohovořit si při vhodné příležitosti osobně s tímto největším a nejslušnějším ze všech Mayových protivníků. Světová válka a poválečné zmatky způsobily, že jsem tento úmysl stále odkládal, a tak se mi teprve 4. května 1925 naskytla příležitost navštívit v Bonnu tehdy osmasedmdesáti-letého Cardaunse. Byl překvapený a zprvu trochu rozpačitý, avšak rozhovor, jímž jsem nesledoval žádné literární cíle, pak běžel dobře a k dobrému konci . . . Cardauns se během rozhovoru nevzdal svých dřívějších názorů, ale uznával, že obliba Mayových děl opět stoupne, a měl sklon k jisté smířlivosti ... Na moji otázku, zda mu - měl tehdy velmi těžce nemocné srdce - moje návštěva byla nevítaná, odpověděl: Kdepak, vůbec ne, rozhovor byl pro mne dokonce velmi cenný. - Mohu vás tedy navštívit znovu, až se dostanu zas někdy do Bonnu? - Až se vrátíte, vejdete do domu mrtvého. Herrmann Cardauns zemřel 14. června 1925 ..."

Obr. Staré tkalcovské domky v Ernstthalu

Obr. *Královský seminář ve Waldenburgu kolem r. 1850*
Obr. *Královský seminář v Planěn kolem r. 1870*

Obr. Karel May jako redaktor

Obr. *Staré náměstí v Hohensteinu, vzadu kostel sv. Kryštofa. V druhé mansardě vpravo bydlel Karel*

Obr. Ernstthalská hospoda U sedmilháře byla r. 1900 zbořena

Obr. U psacího stolu v pracovně r. 1896

Obr. Karel May (v bílém tropickém obleku) na nádraží v Port Saidu r. 1900. Vedle něho Richard Plöhn
Obr. U pyramid v Gize r. 1890: Richard Plöhn Klára Plöhnová Karel May Emma Maxova Omar-Hasan

Obr. Vila Shatterhand po přestavbě: před pracovnou je místo balkonu veranda
Obr. Pracovna Karla Maye po r. 1990. Za psacím stolem je vedle skříně opřená „stříbrná puška"

Obr.Poslední fotografie Karla Maye (Vídeň, r. 1912)

Poslední a možná nejpodivnější postavou mezi hlavními Mayovými protivníky je advokát *Oskar Gerlach (zesnulý 1939).* Karel May správně poznal, že tento muž byl vůdčí postavou v zástupu jeho nepřátel. Mayovi opravdu nic neuškodilo tak jako dokonalý postup tohoto advokáta při soudních procesech. V celém sporu už nakonec vůbec nešlo o právo či neprávo, nýbrž jen o vítězství či porážku jedné strany; a v tomto smyslu byl Gerlach nebezpečný protivník a měl nad spisovatelem a jeho právníky přinejmenším taktickou převahu. To vše lze snadno vyčíst z Mayovy stručné zprávy. Tato zpráva však vyžaduje nikoli nedůležité doplnění. Gerlach se s Mayem soudil celkem jedenáct let a znal silné a slabé stránky svého protivníka lépe než kdokoli jiný. May, který se chtěl ospravedlnit a hnal vše na ostří soudního rozhodnutí a byl v této už beztak strnulé posedlosti nebezpečně utvrzován svým přítelem advokátem, ze začátku nechápal, že eventuální úspěchy při procesech nebudou adekvátní škodám, které jeho vážnost utrpí, když se veřejnost seznámí s materiály protivníků. Později, když to pochopil, bylo už pozdě: nemohl se už vymanit z džungle procesů. Gerlach to však věděl od začátku, a aby svou stranu ušetřil definitivní porážky, pokusil se spisovatele zastrašit zveřejněním jeho předchozích trestů a přimět ho tím k ústupu. Byla to jistě velmi sporná metoda, ale Gerlach ji - možná - použil z čestných a dobrých důvodů. Později se to potvrdilo. Oskar Gerlach se po spisovatelově smrti stal jeho přesvědčeným přívržencem a obhájcem. Ani on během těch dlouhých let neodolal kouzlu, které vyzařovalo z Mayovy osobnosti. Nezaujaté bádání ho - bohužel příliš pozdě - dovedlo k poznání a pochopení. A tak po tom strašném boji zbylo jen krásné gesto usmíření. Oskar Gerlach napsal 5. 4. 1912 - dva dny po Mayově pohřbu - báseň, kterou otiskujeme jako epilog ‚hlasů Mayových protivníků':

MRTVÉMU KARLU MAYOVI

Jaro se přihnalo a Ty spíš pod kytkami Už nepřitakáš životu Přátelé s Tebou tiše bloudí vzpomínkami Já sdílím jejich tesknotu

Snad byly křivdy, setrvalá ublížení To jsem Ti dávno odpustil Tvůj bystrý pohled nedohlédl k dřeni - Mé pravé Já jsi neodkryl
Byl čas, kdy jsem Ti odporoval z povinnosti Byly i soudy mrzuté Avšak mé srdce bilo skrytou oddaností V lovištích věčna najdu Tě
(Velký pátek 1912) Oskar Gerlach

Dodatek

1

Pokud jde o obscénnosti a o důkaz, že nepocházejí ode mne, budu se touto věcí zabývat v příští kapitole, avšak zde považuji za nutné předeslat tuto poznámku. Není totiž na mně, abych dokazoval, že ona nemravná místa nepocházejí ode mne - je třeba dokázat mně, že jsem jejich autorem. To je stejně samozřejmé jako správné. Žádnému nynějšímu soudci nenapadne zavlékat mě zpátky do doby, kdy byli lidé natahováni na skřipec a byly jim drceny palce a kdy žalobce nemusel předkládat důkazy, ale obviněný byl nucen dokazovat, že je nevinný. Ve většině případů to bylo přirozeně nemožné.
Z procesních důvodů jsem byl falešně obviněn, že jsem pro Můnchmeyera napsal Das Buch der Liebe (Kniha lásky). Jak mohu dokázat, že to není pravda? Dejme tomu, že by býval Můnchmeyerův advokát dostal šílený nápad a tvrdil u soudu, že smutně pro-

slulou knihu Venustempel (Venušin chrám) napsal Peter Rosegger; dokazoval by Rosegger, že je to lež? Anebo by řekl, že mu soud musí dokázat pravdivost tohoto tvrzení? Jsem přesvědčen, že by řekl toto. A totéž činím i já. Žádám o předložení svých rukopisů. Jiný důkaz existovat nemůže.
Pokud jde o plagiáty, o nichž se zmínil Peter Rosegger, má se to s nimi takto: benediktin páter Póllmann napsal řadu článků proti mně a mým dílům a úvodem pohrozil, že mi z nich uplete provaz, jímž mě vyžene z chrámu německého umění. Použil správného obrazu, neboť každé jeho tvrzení, jimiž mě pak zahrnoval, se podobalo prásknutí biče, krátkému, ostrému, prudkému, nemilosrdnému, trýznivému - a proto čtenáře jen pobuřovalo a doznělo bez účinku. Pouhým švihnutím dětského bičíku bylo, když mě obvinil z plagiátu a neúspěšně se snažil dokázat pravdivost svého tvrzení. Hovořil přitom jako člověk nevědomý, a proto nemohl dosáhnout ničeho, než známého účinku nevědomosti.
Noviny Grazer Tagespost (Štýrská denní pošta) potom napsaly:
„Páter Póllmann, známý pán, který se nedávno v pravé křesťanské pokoře sám lichotivě nazval uznávaným kritikem[1], velmi brzy zapomněl na morální porážku, kterou utrpěl ve své pomlouváme bitvě s autorem cestopisů Karlem Mayem, neboť nedávno měl opět plná ústa atd. atd."
V některých svých prvních, nejstarších cestopisech, kdy jsem ještě neměl dost potřebných zkušeností, jsem totiž popisované události zasadil do zeměpisného pozadí, které jsem si vypůjčil ze známých, všeobecně přístupných děl. To je nejen dovolené, ale dosti obvyklé. Přizpůsobit si místní popisy nemůže být krádež. K literární krádeži, tedy plagiátu, dojde jen tehdy, když si přisvojíme podstatné části literárního díla a použijeme jich tak, že tvoří podstatné části plagiátorova díla a tváří se přitom jako jeho vlastní myšlenky. To jsem však nikdy neučinil a nikdy neučiním. Zeměpisná díla -zvláště když se stala obecným duchovním vlastnictvím - lze používat bez zábran, pokud nejde o opisování celých tiskových archů či stránek a pokud dílo druhého spisovatele zůstane přes toto opsání samostatnou duchovní prací. V úvodu k vogtlandskému autorskému a pak nakladatelskému právu se říká:

[1] V časopise Uber den Wassern (Nad vodami), 1910. May na to odpověděl ve vídeňském časopise Freistatt (Útočiště).

„Nikdo si nevytváří svůj myšlenkový svět jen ze sebe samého. Buduje ho na tom, co vymysleli, řekli, napsali jiní před ním či zároveň s ním. Teprve pak začíná - v nejlepším případě - jeho vlastní tvorba. Dokonce i ta nejvíce tvůrčí činnost, Činnost básníka, stojí nejvýš, dosáhne svých největších úspěchů, jestliže uměleckou formou posvětí to, co si s básníkem myslí a cítí i jeho lid. A dokonce ani forma není zcela majetkem básníka, neboť formu poskytuje vzdělaný jazyk, který básní a myslí za tebe a který mnohým, kdo se považují za básníky, poskytuje víc než formu - poskytuje jim také myšlenky nebo jejich odraz. Zkrátka a dobře, spisovatel a umělec se se svým věděním a dovedností pohybují uprostřed a na půdě kulturní činnosti minulých tisíciletí. Kdyby Goethe vyrostl na osamělém ostrově, nestal by se z něho Goethe. Jestliže je však někdo obdařen duchovními dary tak, že kulturní činnost lidí o krok posunul, protože směl navázat na to, co vykonali předci, je samozřejmé, že jeho dílo bude ve vhodnou dobu sloužit k volnému použití jiným, nejen svým obsahem, ale i formou."
To praví vydavatel zákoníku a jemu nelze odporovat. Já, který se nedopustil ani toho, co se zde povoluje, jsem tím tedy zcela ospravedlněn.
Jiný píše:
„Všechno je více či méně plagiátem vydobyté kulturní, duchovní či fantazijní produkce. Intelektuální šlechta, vysocí nositelé vzdělám a kultury čerpají přece všichni více či méně z jednoho *rezervoáru, naplněného činy jiných, dřívějších, větších osobností."*
V č. 268 čtrnáctideníku pro spisovatele a novináře Feder (Pero) se píše:
„Autor populárně naučných děl si nemůže nic vycucat z prstu, a proto musí být také každý do určité míry plagiátor. Je-li vlastní myšlenková konstrukce nová, je autor jistě oprávněn použít vhodné ozdobné prvky z toho, co už existuje. Podle Emersona je největší génius zároveň největší vypůjčovatel. Záleží na tom, jak se to dělá. Dobré prvky může autor převzít, kdekoli je najde, jestliže tím chce dosáhnout velkého účelu; nesmí to však být vidět; z výpůjčky musí vzniknout něco opravdu nového."
Je známo, že Maeterlinck v jedné ze svých her doslova opsal tři scény od Paula Heyseho. Heyse si to zakázal; Maeterlinck se mu však vysmál a klidně hru vydal pod svým jménem. Podobně je známo, že nejpopulárnější píseň z Čarostřelce, My vijem ti věneček, nenapsal Weber, ale skoro neznámý hudební ředitel z Gothy.

Weber ji slyšel a začlenil ji do svého Čarostřelce, aniž by se staral o nebezpečí, že bude označen za plagiátora a zloděje. Největším známým literárním plagiátorem byl Shakespeare. Kdybychom se řídili zásadami pátera Póllmanna, museli bychom za literární zloděje označit dokonce i různé autory biblických knih.
Mohl bych uvést ještě dlouhou, předlouhou řadu příkladů, ale spokojím se s tím, že se zmíním už jen o našem velikánovi, ze všech největším, Goethovi, a o nejúspěšnějším romanopisci novověku, Alexandru Dumasovi.
Dumas si půjčoval mimořádně často. Bez cizí pomoci se nemohl obejít a velmi přitom překračoval míru toho, co je v literatuře dovolené. Tak je třeba známo, že povídky Edgara Alana Poea Zlatý skarabeus využil na nejnapínavějších místech svého Hraběte Mon-te Christa. A pokud jde o Goetha, ocituji zde krátký článek, který nedávno prošel tiskem pod titulkem Goethe o plagiátu:
„Být považován za plagiátora je dnes velmi snadné. Stačí, aby autor úmyslně či neúmyslně opomenul uvést pramen, z něhož čerpal to či ono místo. Každý má dobrého přítele, který šťastně odhaleného plagiátora postaví na domnělý pranýř. Richard von Kralik byl nedávno obviněn z plagiátu, protože byl - bez vlastní viny - chybně citován. Takovýmto šťouralům bychom rádi připomněli Goethův názor na plagiát. Předmětem jeho rozhovoru s Eckermannem dne 18. ledna 1825 byly údajné plagiáty lorda Byrona. Viz Eckermanno-vy hovory s Goethem, 3. vydání, svazek I, str. 133. Goethe tam říká: , Byron si nedokáže poradit ani s nerozumnými útoky svého vlastního národa vůči sobě samému; měl se proti nim ohradit rázněji. Co je tady, to je moje, měl říci. Jestli jsem to vzal z života či z knihy, je lhostejné; záleží jen na tom, abych to použil správně! Walter Scott použil jednu scénu z mého Egmonta a měl na to právo, protože to učinil s rozumem, je třeba to pochválit. Podobně v jednom ze svých románů napodobil charakter mé Mignon, ale jinou otázkou je, zda to učinil se stejnou moudrostí. Byronův proměněný ďábel je pokračovatelem Mefistotela, a to je správné. Kdyby býval chtěl z touhy po originalitě odbočit, musel by to udělat hůř. Můj Mefisto-těles například zpívá píseň od Shakespeara, proč by neměl? Proč bych si měl dávat tu práci a vymýšlet vlastní, když ta Shakespearova byla správná a říkala přesně to, co měla? Jestliže má expozice mého Fausta určitou podobnost s Jobem, je to opět zcela správné a mne je za to třeba spíše pochválit než pokárat.'"
Potud tento krátký výběr spolehlivých jmen. Co učinili naši nej-

slavnější, které nikdo nepomlouvá? A co jsem učinil já, že se mnou jednají jako s tím nejhorším podvodníkem a zlodějem? Vyšperkoval jsem - aniž bych tím myslel něco zlého - některé ze svých drobných asijských povídek, zcela podružnými zeměpisnými a etnografickými arabeskami, které jsem objevil v knihách, patřících už dávno všem. To je dovolené. Na to mám právo. Ale co tomu říká páter Póllmann? Veřejně mě pomlouvá jako lupiče v oblasti literatury, jako ukázkového literárního zloděje na věčné časy! Emerson, jeden z nejslavnějších a nejšlechetnějších lidí v Americe, říká: Ten největší génius je největší plagiátor. A Goethe říká: Co je tady, to je moje. Jestli jsem to vzal z života či z literatury, je lhostejné! Jaký soud by o těchto dvou velikánech asi vynesl páter Póllmann? Byli by pro něj na věčné časy nejhoršími ze všech literárních bestií, páchnoucích dravostí a zvrhlostí. Kritika, která je tak nevědomá, tak nezkušená, tak samolibá a tak nepřiměřená jako tato, je nebezpečná nejen literatuře, ale celému národu.

2

Literární kašpary lze odstranit, ale nelze potlačit duchovní hnutí, která jsou neporazitelná. Nehodlám tu vznášet obžaloby, po nichž by nic nenásledovalo. Přesto však musím na osvětlení tohoto problému uvést jeden příklad, jediný, který mluví tak jasně, že se pak už vzdám všech dalších dokladů.
Jeden spolek, jehož cílem je zakládání lidových knihoven a šíření knih, půjčoval až dosud každý rok několik tisíc mých svazků ročně. Najednou s tím přestal, a když bylo požádáno o vysvětlení, dalo vedení spolku novinám tuto informaci:
„Mayovy spisy sice přestáváme šířit a nebudeme je už nabízet v našich seznamech, avšak nechceme tím říci, zeje obsah Mayových cestopisů zavrženíhodný, a nežádáme od předsedů našich spolků, aby tyto knihy vyřadili z knihoven. Náš nynější odmítavý postoj neplatí knihám, nýbrž spisovatelově osobě. Jeho knihy tedy můžete beze všech pochybností dále půjčovat."
To jistě stačí! Proti mým knihám nelze nic namítat; já sám jsem však pranýřován! Proč? Kvůli oněm machinacím, o nichž jsem hovořil už dřív. Nikdo si totiž nesmí myslet, že štvanice na Karla Maye, anebo - řečeno trochu slušněji - problém Karla Maye je literární záležitostí. Nejde zde ani v nejmenším o spisovatelské, či

dokonce etické důvody, nýbrž - abychom věc nazvali správným jménem - o čistě osobní oddělání z morálně zcela nízkých procesních důvodů. Slova o mravní a novinářské nutnosti jsou jen zástěrkou, která má zastřít pravdu. Kdyby o tom chtěl někdo napsat román, mohl by to být ten nejsenzačnější ze všech kolportážních románů. Jeho hlavními postavami by byli: šéfredaktor v. v. dr. Hermann Cardauns z Bonnu, majitelka kolportážního nakladatelství v. v. Paulině Munchmeyerová z Drážďan, františkán dr. Expeditus Schmidt z Mnichova, z křesťanské církve vystoupivší sociální demokrat v. v. Rudolf Lebius z Charlottenburgu, benediktýn Ansgar Pollmann z Beuronu a advokát paní Můnchmeyerové dr. Gerlach z Niederlossnitzu u Drážďan. Tento román by byl velmi důležitý pro osvětlení současného zákonodárství a vrhl by překvapivé světlo na jiné poměry - společenské, obchodní, psychologické. Objevilo by se mnoho špíny, velmi mnoho špíny . . .

Dr. Euchar Albrecht Schmid

Smrt a odkaz Karla Maye

(1916-1942)

Doplnil a podle nejnovějších poznatků upravil Roland Schmid

(1958/1968/1975)

Tvé zraky se střetly s mými Blesky očí srdce ožehly mi A vtom se to stalo Co mě k Tobě navždy připoutalo

(Dr. E. A. Schmid do Mayovy knihy hostů roku 1910)

1
Moje cesta ke Karlu Mayovi

Moje mládí spadá do doby, kdy byl Karel May po celém Německu, zejména však v mé bavorské vlasti milován a uctíván. Jeho spisy byly v žákovských knihovnách a učitelé i rodiče nám je doporučovali. Směl jsem je začít číst jako devítiletý a okouzlení, které jsem při tom zažil, mě neopustilo ani dnes, po více než čtyřech desetiletích. Mayovy knihy mi velmi prospěly. A moje školní docházka jimi neutrpěla, neboť maturitní vysvědčení jsem získal v osmnácti letech. Splnění mého původního přání stát se psychiatrem mi bylo odepřeno a musel jsem nastoupit právnickou kariéru. Na konci univerzitního studia mě těžká oční choroba upoutala na lože, plných šest měsíců jsem ležel ve tmě a bojoval s oslepnutím. I tehdy mi Mayovy knihy pomáhaly překonat těžké chvíle. Není snadné rozhodnout, zda láska a vděčnost, které k němu a k jeho dílu cítím, pramení spíš z mého dětství či z oné doby utrpení.

Když jsem se uzdravil, věnoval jsem se novinářství a měl jsem přitom několikrát příležitost postavit se na stranu napadaného Karla Maye. Kdo zná moje tehdejší články o něm, nemůže mi však vyčítat nadnesenost a slepý obdiv.

Také později, když se útoky na starého spisovatele stále více množily a vyústily nakonec ve známou štvanici na Karla Maye, stál jsem po jeho boku. Snažil jsem se ho hájit, kde jsem mohl, a netušil jsem, že se později stanu nakladatelem jeho děl.

Poznal jsem starého Karla Maye také osobně a jednou jsem u něj strávil čtrnáct dní na návštěvě v Radebeulu. Bylo to v srpnu 1910, právě v době, kdy psal za velikého duševního utrpení svou autobiografii, zatímco - jak se v ní vyjadřuje - „na něj jako hrozící revolvery mířila řada procesů, které mu byly vnuceny". Nesmírná muka, která ho tehdy - půldruhého roku před smrtí - skličovala, jsem tedy zažil z největší blízkosti. Viděl jsem toho starého muže plakat, když byla v tisku špiněna dokonce i památka jeho bezúhonného otce a pomlouvána jeho už dávno zesnulá matka jen proto, že byla - porodní bábou.

Dopoledne psával May svou autobiografii (kterou jsem ostatně neviděl v rukopise, ale až později vytištěnou); odpoledne a večer

jsme spolu hovořili a já jsem se mu snažil pomocí radou i činem. Doporučoval jsem mu, aby otevřeně přiznal, co je třeba přiznat, a často myslím na to, jak mi jednoho dne položil obě ruce na ramena a pohnutým hlasem řekl: „Mladý muži, máte tušení, jak to mne, starého člověka, bolí, když musím hovořit o tom, že jsem byl - trestán?!"
May se ve své autobiografii ze svých mladistvých provinění a jejich odpykání opravdu vyznal. Že jsou tato vyznání zbarvena subjektivně, je jim společné se všemi autobiografickými projevy, a každému znalci lidské duše to musí být jasné a pochopitelné. Vědomí odpovědnosti, s nímž jsem uspořádával spisovatelovy poslední záležitosti, mě nutí k tomu, abych řekl: Stárnoucí May se patrně mýlil v hodnocení svých původních záměrů; mýlil se v dobré víře, tísněn a zmaten tou neslýchanou štvanicí. Výsledkem byl útěk do symboliky, kterou Karel May sám nikdy nepochopil a nepřiznal jako útěk, ale o níž se domníval, že mu tanula na mysli od začátku. To je ovšem samo o sobě absurdní! Pro znalce lidské duše to však nijak nesnižuje hodnotu jeho vyznání.
Mayovi protivníci si zřejmě neuvědomovali, co to pro spisovatele, který se z hlubokých nížin pozemského života vypracoval k uznání a slávě, znamenalo, když musel ve svých osmašedesáti letech před zvědavou a bezcitnou veřejností znovu prožívat to, v čem před více než čtyřiceti lety pochybil a za co pykal.
Za svého pobytu v Radebeulu jsem toho hodně poznal a zůstaly ve mně hluboké, bolestné vzpomínky. Stal jsem se také svědkem toho, že Mayova zbožnost a bohabojnost byly upřímné a pravé.
V létě 1911 jsem Maye viděl a hovořil s ním naposledy. Byl s manželkou pár týdnů v Tyrolsku a při návratu přes Bodamské jezero přijel také do Stuttgartu, kde jsem se s nimi oběma sešel v hotelu Marquardt.
Za oněch stuttgartských dnů mi May, když jsem se mu opět snažil poskytnout útěchu a rady, náhle řekl: „Měl byste se stát mým nakladatelem!"
Víc už jsme o tom nemluvili a já jsem ani nevěřil, že by tato myšlenka mohla někdy nabýt konkrétních forem. Po spisovatelově smrti si však paní Mayová na ona slova vzpomněla, a tak se stalo, že jsem byl roku 1913 pověřen vedením Nakladatelství Karla Maye . .
Karel May za nepředstavitelného utrpení posledních let velmi zestárl a zdálo se. že jeho předtím statné tělo ten nepřetržitý boj

nevydrží. Jeho duch však byl čilý a jasný a oči mu zářily hrdě a ohnivě. Opatrně jsem se odvážil zeptat, zda jeho zdraví odolá všemu tomu rozčilování, zda mu jednoho dne neselže srdce. Tu se po jeho tváři mihl tichý úsměv a May rázně odpověděl: „Umřít?! - Teď? --Nikdy!! Dožiju se devadesáti let. Musím se dožít devadesáti let! Nejsem ještě ani zdaleka hotov! Teprve začínám! Ach, co všechno chci ještě říci, co všechno musím ještě napsat!"

2 *Básníkova smrt*

Nastaly podzim a zima. Blížily se Mayovy sedmdesáté narozeniny. Dvě důležitá soudní rozhodnutí vyzněla v jeho prospěch. A k velké radosti jsem z vily Shatterhand dostal zprávu, že jeho podlomené zdraví a jeho kondice se rychle lepší; že chce dokonce 22. března 1912 proslovit ve Vídni přednášku o svých názorech na svět!

Přednáška se konala a proběhla skvěle; ani básníkovi odpůrci nemohli tento úspěch popřít: plné dvě hodiny naslouchaly skoro dva tisíce posluchačů v obrovském Žofiině sále nadšeným slovům sedmdesátiletého spisovatele. Poprvé po dlouhé době se v tom pronásledovaném muži zableskl pocit štěstí. S novou odvahou se vrátil do Radebeulu. A osm dnů po přednášce, 30. března, se k němu zcela neočekávaně snesla smrt; aniž by si uvědomil, že umírá, odešel do oné říše, z níž není návratu.

Při přednášce ve Vídni se lehce nachladil a musel po návratu zůstat doma, ale neulehl. V sobotu 30. března se cítil trochu lépe a pověřil manželku, aby na příští týden objednala pokoj ve slezských lázních Salzbrunnu. Manželka však byla z obavy ještě celý den v jeho blízkosti, i když se nedomnívala, že by onemocnění mohlo být smrtelné. V hodince smrti byla po jeho boku. Jelikož tento den byl zároveň výročím jejich sňatku, hovořil s ní May hodně o minulosti a také o budoucnosti. Byl veselý a plný nových plá-

nu: chtěl napsat drama, jež by vylíčilo jeho život a mělo se dostat na veřejnost teprve dlouho po jeho smrti. Protože až po letech, až tady už dlouho nebude, pochopí lidé, co chtěl a oč usiloval.
Odpoledne upadl do podivně bdělého snění a rozmlouval - což činíval často - s postavami své fantazie. V sedm hodin večer se uložil k spánku, ale jeho samomluva pokračovala nezřetelným mumláním. Kolem osmé se náhle v posteli napřímil, pohlédl do dálky zářícíma očima, které jako by nevnímaly okolí, a řekl jasným hlasem: „Vítězství, velké vítězství - růže - růžové!" S nesmírně radostným, zjasněným pohledem klesl zpátky; jeho dech byl stále slabší a po několika minutách ustal.
Podle jeho mnohokrát vysloveného přání byla jeho smrt oznámena až po pohřbu. Pohřben byl ve vší tichosti ve středu 3. dubna ve 12 hodin v poledne do své hrobky na hřbitově v Radebeulu.

3 *Dědictví*

Básníkova neočekávaná a náhlá smrt způsobila, že většina jeho právních záležitostí zůstala nevyjasněná a velmi zmatená. Bylo třeba všechno uspořádat a sjednotit. Za tímto účelem bylo 1. Července 1913 založeno Nakladatelství Karla Maye. Majiteli této obchodní společnosti jsou vdova po Karlu Mayovi a JUDr. Euchar Albrecht Schmid, který nakladatelství řídí[1]. Spoluzakladatelem byl také Ma-yův dřívější hlavní nakladatel Friedrich Ernst Fehlsenfeld z Frei-burgu v Br., který do firmy přenesl všechny zásoby a práva na May-ova díla; zemřel 16. září 1933 ve věku osmdesáti let. Jelikož tyto tři osoby neměly všechna autorská práva na díla Kar-

[1] Paní Klára Mayová zemřela 31. 12. 1944, dr. E A. Schmid 15. 7. 1951; dědici Nakladatelství Karla Maye se stali jednak Nadace Karla Maye. jednak vdova a synové dr. E. A. Schmida; 1960 Nadace Karla Maye přestala být podílníkem.

la Maye, musely je nejprve za velkých obětí odkoupit od jiných nakladatelství. Především získaly díla vydávaná dříve stuttgartským nakladatelstvím Union, což umožnilo rozšíření dosavadních Sebraných cestopisů v Sebrané spisy. Vyplacením přešla do vlastnictví Nakladatelství Karla Maye také práva na pět munchmeye-rovských románů, aby je bylo možné upravit a přiřadit ke spisům.
Neméně důležité bylo ukončit neblahé civilní procesy, jejichž výsledek nemohl nikdo předvídat. Podařilo se dovést je všechny bez výjimky k rychlému a příznivému konci, přičemž většina, mezi nimi také dvanáct let trvající proces s Múnchmeyerovými, se vyřešily smírem.
Nakonec bylo třeba právní formou upravit poslední přání z Mayovy závěti a zabezpečit jim platnost a účinek; i to se po dlouhém úsilí podařilo bez výjimky.

4 *Cesty po světě*

May chtěl napsat ještě druhý svazek vzpomínek, v němž hodlal podat obsáhlou zprávu o svých cestách. Protože kolem této části jeho autobiografie vypukly hned po jejím vydání procesy, plánované pokračování se zdrželo a básníka překvapila smrt, dříve než se do něj pustil. Proto jsme byli v otázce jeho cest odkázáni na vlastní bádání, které je - pokud jde o rané období - přirozeně velmi obtížné. Světové války zpřetrhaly mnohé pracně nalezené nitky a uzavřely, možná dokonce natrvalo zničily mnohá spojení. Jelikož May z pochopitelných důvodů halil své mládí dlouhá léta do tmy, jsme do značné míry odkázáni na domněnky. Není třeba zdůrazňovat, že člověk, který sice nebyl milionář, ale přece jen vydělával hodně peněz, podnikl řadu cest po Evropě (podle dosavadních zjištění do Anglie, Francie, Itálie, Švýcarska, Maďarska, Makedonie, Řec-

ka a Turecka), i když se skutečně objevilo i tvrzení, že May nikdy neopustil Německo! Při této příležitosti budiž poznamenáno, že May napsal několik svých děl v cizině, například části knihy Und Friede auf Erden (A pokoj na zemi) v létě r. 1901 v Rigi-Kulmu u Vierwaldstáttského jezera a části románu Im Reiche des silbernen Löwen (V říši stříbrného lva, sv. IV) v zimě r. 1902-03 v Rivě na jezeře Garda. Dále budiž poznamenáno, že Mayovy příjmy dosahovaly takové výše, která mu umožňovala delší zahraniční cesty, až po vydání jeho Sebraných cestopisů.

V rámci těchto informací jsou důležité jen Mayovy mimoevropské cesty, z nichž dvě jsou díky dochovaným cestovním pasům doloženy objektivně. Další tři dřívější mimoevropské cesty byly považovány za pravděpodobné; důkazy však neexistují ani pro ně, ani proti nim. Jak je tomu s ostatními tu a tam v autobiografii zmiňovanými cestami, se bohužel také nedalo jednoznačně zjistit. Vyloučeny jsou při těchto úvahách samozřejmě ony časové úseky, kdy si May odpykával tresty, anebo pro které je úředními doklady doložen Mayův pobyt v Německu; období před prvním uvězněním (do září 1862) nepřichází rovněž v úvahu. Z dalších let jsou nejasná jen období uvedená v následujících oddílech.

Cesty do Ameriky v *šedesátých letech*

May neustále zdůrazňoval, že byl v Americe několikrát a že se tam dostal poprvé ve svých dvaceti letech. To by muselo být kolem let 1862-63. Podle jeho opakovaného a výslovného prohlášení šlo o téměř roční cestu po Severní Americe, která ho zavedla také do indiánské rezervace, do Skalnatých hor a do národního parku[1]. Plul prý tehdy přes moře jako chudák a pracoval prý dokonce po určitou dobu jako topič na parníku; v Americe byl nejprve za-městnán jako domácí učitel, později při vyměřování železnice. Že v oné době neposílal do Německa žádné písemné zprávy, není třeba zdůvodňovat nikomu, kdo ví z jeho autobiografie, v jak chudých poměrech tehdy žil.

[1] První temné období leží mezi říjnem 1863 a polovinou roku 1864.

Stejným způsobem prý strávil určitou dobu v Americe po druhém uvěznění, tedy asi kolem roku 1869[1].

Cesta do Afriky roku 1869

Jde patrně o zahraniční cestu, o níž se May zmiňuje ve svých vzpomínkách a která ho - jak potvrzují také policejní zprávy uložené v soudních spisech - zavedla nejprve do Itálie. Jel odtamtud dál do severní Afriky? Na jak dlouho a jak daleko, by se dalo přibližně odhadnout jen z toho, že celá cesta trvala nanejvýš pět měsíců[2]. Pro tuto ranou cestu do Afriky hovoří především okolnost, že May psal už v prvopočátcích své spisovatelské kariéry s oblibou o severní Africe - stejně jako o Severní Americe - srv. povídku Gum[3], kterou několikrát přepracoval.

O těchto třech cestách z mládí lze ovšem také pochybovat z důvodů, které se objevily teprve při bádání trvajícím desítky let. Tak Karel May píše ve velmi pozdě nalezeném dopise rodičům dne 20. dubna 1869, že hodlá odjet do Severní Ameriky, a pokračuje: „ . . . *Jistě budete souhlasit s tímto krokem, který mi snad přinese vyhlídku na trochu větší štěstí, než jsem měl dosud. Kromě toho nemůže být na škodu, když na nějakou dobu opustím Sasko, kde mi moje minulost může být do určité míry nebezpečná . . . Odjedu, na moji minulost zapomenou a odpustí mi ji a já se pak vrátím jako jiný člověk s lepší budoucností* ..."

Tato slova naznačují velmi silně, že May *předtím,* tedy do dubna 1869, v cizině ještě nebyl; přesto není tento dopis přirozeně nezvratným *důkazem,* že dosud žádnou cestu do ciziny nepodnikl.

V tomto případě se však ukázalo, že cestu, o které se v tomto dopise zmiňuje, prokazatelně *nepodnikl.*

Poměrně nejsilnější jsou důvody pro třetí z domnělých cest z mládí - pro cestu do severní Afriky. Nelze přitom ovšem nepřehlédnout, že roční období nebylo právě příznivé pro přechod Alp.

Od té doby, co May po propuštění z vězení r. 1874 pracoval jako

[1] Mohlo k ní dojít jen mezi listopadem 1868 a březnem 1869, neboť od konce března 1869 je opět doložen jeho pobyt v Německu.

[2] Je doloženo, že May dne 26. 7. 1869 unikl domácím úřadům a že byl při návratu zatčen dne 4. 1. 1870 v Čechách.

[3] Sebrané spisy, sv. 10

spisovatel, prokazatelně nepodnikl (do r. 1899) *žádné* mimoevropské cesty.

Velká cesta do Orientu 1899-1900

Dne 4. dubna 1899 se Karel May v Janově nalodil na říšský poštovní parník Preusse patřící společnosti Norddeutscher Lloyd. Jak vyplývá ze seznamu cestujících, který mám k dispozici, vystoupil z lodi dne 9. dubna v Port Saidu. Odtamtud jel do Káhiry, kde strávil šest týdnů, potom proti proudu Nilu do Horního Egypta, kde strávil také delší dobu.

Z Egypta se May vydal do Bej rútu v Sýrii, kde ležel podle úředního dokladu čtrnáct dnů v karanténě pro podezření z cholery (červen 1899), ale ve skutečnosti se této lhůtě vyhnul pomocí bakšiše, což se odráží i v časových údajích listin. Týden nato odjel do Haify.

Potom strávil několik týdnů v Jeruzalémě a na všech důležitých místech Palestiny. Sem chci zařadit zprávu, kterou jsem dostal od válečného zpravodaje nadporučíka E. Sermana, autora knihy Mit den Túrken an der Front (S Turky na frontě). A. Fast, majitel jeruzalémského Lloyd Hotelu, tomuto pánovi osobně řekl, že u něj May dvakrát bydlel a že si ho hned povšiml pro jeho znalost arabštiny; že se v hotelu zdržel vždy jen krátce, aby si doplnil výbavu, a že v doprovodu arabského sluhy[1] podnikl několik dlouhých výprav do judejských hor a pouště.

Potom se May vrátil do Port Saidu, přeplavil se přes Rudé moře a navštívil Massauu. Koncem září odplul do Indie, a to nejdřív do Karáčí a Bombaje, kde však pro mor nesměl vystoupit na pevninu. Pokračoval dál na Cejlon, Vindobonou doplul do Penangu a parníkem Coen na Sumatru a z Penangu se dne 24. listopadu 1899 vydal na zpáteční cestu do Port Saidu[2]. Tam musel dvakrát do karantény, tentokrát pro podezření z moru.

[1] Sejjid Omar, kterého May popsal v knize Und Friede auf Erden (A pokoj na zemi) z roku 1901 a který ho pak provázel na celé cestě.

- Tato část cesty je zahalena tmou. Po určitou dobu se soudilo, že May zpáteční cestu přerušil a pokračoval z Karáčí do Bagdádu, odkud by se mohl vydat přes perskou hranici ke zříceninám Persepolisu a Pasargade. O těchto končinách brzy poté psal v románě Im Reiche des silbernen Lóvven (V říši stříbrného lva III/IV, 1902-03). Jisté je, že v Bagdádu znali jeho domácí adresu, protože dopisy, které tam došly, odeslali později správně do Radebeulu.

Brzy po tomto vynuceném zdržení přijel May s manželkou a manžely Plohnovými na Riviéru. Navštívil s nimi opět Egypt. Projel také znovu Palestinu - dne 17. dubna 1900 dorazil do Jaffy - a navštívil opět všechna historická místa - Damašek, Haifu, horu Karmel, Libanon a zříceniny v Baalbeku. Zpáteční cesta vedla přes Bejrút, kde se May rozloučil s věrným sluhou Saidem Hassancm (Sejjidem Omarem), do Konstantinopole, odkud podnikl mnoho výletů po vodě i po souši. Pak pokračoval v červenci lodí Aurora do Řecka (Atény, Korint, Patras), přes Korfu do Brindisi a po pobytu v Itálii se v září 1900 vrátil do Radebeulu. Za této cesty vznikla většina básní ze sbírky Himmelsgedanken (Nebeské myšlenky).

Cesta do Ameriky roku 1908

Poslední mimoevropskou cestu podnikl May v doprovodu manželky Kláry. Dne 5. září spolu odpluli parníkem Grosser Kurfürst společnosti Norddeutscher Lloyd z Brém do New Yorku. Po krátkém pobytu pokračovali odtamtud po řece Hudson do Albany. Poblíž Mount Lebanonu bydleli Mayovi známí, k nimž zajel a seznámil se přitom s náboženskou obcí shakerů. Pak odcestoval do Buffala a k Niagarským vodopádům, kde bydlel na kanadské straně v hotelu Clifton-House. Odtamtud podnikl několik výletů: ke hrobu Ca--go-ye-wat-hase na hřbitově v Buffalu, do rezervace tuskarorských Indiánů z kmene Irokézů, do Toronta a k jezerům Ontario a Erie. Po návratu k Niagarským vodopádům ho závěr cesty zavedl do Lawrence/Massachussetts, kde měl 18. října 1908 přednášku na téma Tři otázky lidstva: Kdo jsme? Odkud přicházíme? Kam míříme?

Z Lawrence pokračoval May do Andoveru, kde navštívil dům a hrob Harriet Beecher-Stoweové, osvoboditelky otroků a autorky knihy Chaloupka strýčka Torna. Byl také na Den Rocku, staré hoře, kde Indiáni hledali nuggety. Paní Mayová vyprávěla, že její manžel je v New Yorku a v různých končinách na Západě známý a že za této cesty dospěla k přesvědčení, že tam už v dřívějších letech byl. Oba se přes New York vrátili do Anglie a navštívili ještě Londýn a několik dalších velkých měst. Začátkem prosince byli opět doma.

Zdeněk Heřman

Začarovaný kruh špatného svědomí

I.

Karel May byl Němec a jeho knihy čte hlavně mládež . . . Když vystačíme s tímto zjištěním, můžeme si pokliďně hloubat za ohradou a nic nás nevyruší.

Jenže nové rysy věcí i lidí často nečekaně odkrýváme, když se nám povede najít úplně nečekaný zorný úhel; když nepohrdneme souvislostmi, jež na pohled vypadají za vlasy přitažené.

To jsem nedávno otevřel Literární rozmanitosti Paula Valéryho, sbírku esejů o poezii, především samozřejmě francouzské. Ani mě nenapadlo, že bych tam mohl padnout na myšlenky, které mají svou vazbu na Karla Maye a na jeho zpověď.

A přece tam takové myšlenky přímo volají o vyslechnutí.

Valéry totiž napsal i esej na téma Villon a Verlaine. Zastával sice názor, že „znalost životopisu básníků je znalost neužitečná, pokud přímo neškodí tomu, jak máme užívat jejich děl . . . Nevíme nic o Homérovi, a Odyssea neztrácí nic ze své námořní krásy . . . Co víme o biblických básnících, co víme o autorovi knihy Kazatel, Písně písní? A přitom tyto ctihodné texty neztrácejí nic ze své krásy. A co víme o Shakespearovi? Dokonce ani to, jestli vůbec napsal Hamleta . . "

Valéry ovšem přestává být ve své skepsi důsledný, když se noří do konkrétní úvahy nad analogiemi života a tvorby obou básníků, mezi jejichž životy uplynulo pět věků. „Oba jsou podivuhodní básníci, oba jsou ničemové", nalézá základní společenský rys a také si uvědomuje: „Oba jsou nuceni z důvodů značně odlišných k trpkým pobytům o samotě: nevyužívají jich ani tak k nápravě svých chyb jako k tomu, že z výčitek, lítostí a obav těžili svou poetickou látku. Hle, eufemistická zmínka o vězení a jeho roli v obou životopisech už přímo ukazuje i k empirii Mayově.

Že tím Karla Maye vedle zmíněných básníků nekladu jako tvůrce jim úrovní blízkého, to snad netřeba zdůrazňovat. Jedná se výhradně o souvislosti životopisné. Ostatně detaily Valéryho rozboru si čtenář může nalistovat v příslušném svazku. Pro náš účel jsou výmluvné věty ze závěru eseje:
„Verlaine stejně jako Villon nás nakonec nutí připustit, že odchylky v chování, boj s tvrdým a nejistým životem, ožehavé situace, pobyty ve vězeních a nemocnicích, pravidelné opilství, styk se spodinou a dokonce ani zločin, zcela nevylučují nejvybranější vytříbenost básnické produkce. Kdybych měl o tom zafilozovat, musel bych poznamenat, že básník není bytost nijak obzvláště společenská. Jako básník se nestává příslušníkem žádné prospěšné organizace. Dodržování občanských zákonů se zastavuje na prahu pokojíku, kde vznikají verše. Ti největší, Shakespeare stejně jako Hugo, vymýšleli a oživovali bytosti mimo zákon, buřiče proti všem druhům vrchnosti, cizoložné milence, z nich dělali hrdiny a postavy sympatické. Cítí se mnohem méně ve své kůži, když chtějí velebit ctnost: ctnostní lidé jsou bohužel mizerové. Pohrdání měšťákem, které zavedli romantikové a které mělo i jisté politické důsledky, se v podstatě změnilo v pohrdání spořádaným životem.
Básník tedy v sobě nese určité špatné svědomí. Avšak smysl pro morálku se vždycky nakonec někde uhnízdí. I u těch největších lotrů, i v tom nejstrašnějším prostředí se nakonec objeví řád, určí zákony džungle. V případě básníků zákoník obsahuje jen jediný článek a tím skončím. Náš zákon říká: ‚Pod trestem smrti mějte nadání a dokonce . . . ještě něco navíc!'"
Závaznost Valéryho zákona asi v pochybnost uvádět nebudeme. Což neznamená, že nerespektujeme rozdíly v míře a zaměřenosti nadání; opakuju, srovnáváním nesrovnatelného tu a tam doslova zakopneme o kámen, který může být kamenem stavebním a doposud chyběl ve zdivu téměř uceleném. Špatné svědomí, jehož si povšiml Valéry, svým způsobem May ve zpovědi přiznává. I když jeho formulace zní v jiné tónině než postřeh básníkův.
Ale už se mi vnucuje srovnání další: kdykoli čtu, co o sobě Karel May rozhlašuje, vybavuje se mi v duchu Vyznání Jeana Jaquesa Rousseaua. Otec romantismu a autor podivuhodných romantických fikcí, jakápak to laciná asociace - anebo přece jen to nečekané zakopnutí o stavební kámen?

Rousseau i May se zpovídají zdánlivě beze zbytku, s veškerou upřímností.To je ovšem pouhé zdání. Jen se podívejte na Mayovu ruku. Vidíte snad otevřenou dlaň, na které se chvěje celé srdce? Vždyť ta dlaň není vůbec otevřená, naopak se svírá v pěst! May se nezpovídá proto, aby se bezelstně svěřil, „nese v sobě určité špatné svědomí" - a brání se jak jemu, tak těm, kdo ho na veřejnosti hledí znemožnit . . .

A Rousseau?

„Cítím své srdce a znám lidi. Nejsem utvořen jako některý jiný z těch, jež jsem viděl. Odvažuji se domnívat, že ani nejsem utvořen jako kdokoliv ze žijících. Nejsem-li lepší, aspoň jsem jiný. Učinila--li to příroda dobře či zle, že rozlomila formu, do které mne vložila, nebudete moci posoudit, dokud mé knihy nepřečtete.

Nechť polnice posledního soudu zazní, kdykoli předstoupím s touto knihou v ruce před nejvyššího soudce. Řeknu hlasitě: Hle, co jsem činil, co jsem myslil, čím jsem byl. Řekl jsem stejně čtenáři i dobré i zlé. Nic jsem nezamlčel zlého, nic nepřipojil dobrého; jestliže jsem připojil nějakou podružnou ozdobu, stalo se jen proto, abych vyplnil mezeru způsobenou nedostatkem paměti. Směl jsem pokládat za pravdivé, co podle mého přesvědčení mohlo být pravdivým, nikdy však to, o čem jsem věděl, že je nepravdivé . . . Odhalil jsem své nitro, jak pouze tys je viděl, věčná bytosti! Shromáždils kol mne nespočetný zástup mých bližních: nechť naslouchají mému vyznání, nechť hořekují nad mými nízkostmi, nechť rdí se nad mými ubohostmi. Nechť však každý odhalí též svoje srdce u stupňů tvého trůnu stejně upřímně a potom nechť jediný odváží se říci: byl jsem lepší toho muže ..."

Mayova zdánlivá upřímnost měla dokázat, jak v podstatě vždycky dobrý muž byl Karel May. O více než století starší konfese Rousseauova nebyla obranou obviňovaného, filozof se nechtěl ukazovat ve světle co nejpříznivějším - naopak, neváhal na svoji hlavu nalít celé kbelíky špíny, žádná trapnost mu nebyla dost trapná, aby se o ní nezmínil, aniž ovšem zároveň kdy bagatelizoval jakýkoli vznešený pocit. Ty všechny syté barvy zvýrazňují neopakovatelnost individuality, která je na svou podobu hrdá, která se nestydí za nic, čím prošla - byl to její život, o tom okázale vypravuje.

Kdybychom se měli vrátit k Valéryho eseji, i ženevský romantik i vyprávěč od Drážďan přitom pociťují týž bodavý osten. Oba mají špatné svědomí, které však každého z nich - díky různým životním okolnostem - přivádí k jinému gestu.

Rousseau na sebe prozradí bezmála i špatnosti, jež se ani nestaly, natolik nezadržitelně spěje k oné romantické výjimečnosti, kterou staví proti bezduché a bezvýrazné vrstvě lidí kolem sebe.
May musí svou výpověď stylizovat úplně jinak; nejen svou výpověď, celé svoje dílo pozoruhodně modifikuje. Jen vzpomeňme, co říká Valéry o největších umělcích, kteří z lumpů dělali hrdiny, jaksi se přitom štítíce jednoznačně kladných figur. U Maye jsme svědky obráceného pořadí věcí: jeho špatné svědomí mu diktuje ideální hrdiny, tak strhující pro mladou mysl a tak nepřijatelné pro kritické oko vnímatele, který o životě i o knihách už něco ví.
To neznamená, že Mayovi hrdinové jsou hodni zatracení, že svět má patřit jen těm nádherným lumpům hrozivosti Jaga, Richarda III. či Macbetha.
Taky to neznamená, že Mayova zpověď neobstojí vedle zpovědi - dejme tomu - Rousseauovy. Je to přece dokument.
A tady znovu ztrácí platnost Valéryho nechuť poznávat životy spisovatelů. Kdo nemá ponětí, z jakých zdrojů vzešly Mayovy knihy, nedokáže asi nikdy - jako dospělý vnímatel - vůbec pochopit, že špatné svědomí dokáže přinést tak nabádavý program.

II.

Mayova nejosobnější, nejsoukromnější kniha nevychází v českém prostředí poprvé. Její překlad se objevil už - či až - v roce 1932. Tehdy nakladatel Toužimský (firma ještě nenesla jméno pozdějšího společníka Moravce) mírně upravené Vyznání vydal v edici Romány, které psal sám život. K textu byla připojena obsáhlá montáž, kterou připravil Franta Schórpner: Spravedlnost pro Karla Maye. Pořadatel uvedl svazek svou předmluvou, kde poznamenal: „Tato kniha vedle historie nejsmutnější porážky člověka Karla Maye přináší též několik studií a hlasů, jež vcelku mohou být pokládány za důkaz o vítězství spisovatele Maye."
Dodejme, že představa o spravedlnosti se naplňovala právě tím, že montáž nesoustřeďuje výroky jen jednoznačně kladné, nezavírá oči před rozporností Mayova psaní.
Na český knižní trh uvedl ovšem Mayovy příběhy už nakladatel J. R. Vilímek. Podle četných svědectví si můžeme udělat představu, jakou nezapomenutelnou senzací se ty příběhy postupně stávaly. I ve vzpomínkové knize V. V. Štecha V zamlženém zrcadle na-

razíme na zmínku, že „v Malém čtenáři byla uveřejněna první mayovka - Duch Llana Estacada" a o pár stránek čteme plastické líčení: „V zahradě Vilímkova průchodu do Spálené ulice pod verandou byly vylepovány Humoristické listy, Malý čtenář a hlavně romány Karla Maye. Bylo nutno často vymyslet nějaký důvod zdržení v této kouzelné končině a před návěstními tabulemi jiných časopisů, jež jsem po řadě obcházel."
Kluci měli oči navrch hlavy - a pedagogové taky. Indiánské příběhy, nota bene sugestivně ilustrované Věnceslavem Černým či Ul-richem, nepsal ovšem jen May, ale právě ty Mayovy upoutávaly nejvíc. To byla doba horlení proti takové ďábelské četbě, jež odvádí od počestných zájmů . . . Ale prozíravější učitelé - zejména ti s literárními ambicemi - šli na věc jinak. Ať už to byl Eduard Štorch nebo František Flos (a neplatí to jen o nich dvou), pochopili nosnost dobrodružné fabule a rozhodli se ji zužitkovat výchovně. Eduard Štorch ovšem neimitoval mayovky doslova, jen se ujal námětů z českého pravěku a fabuloval tak, aby historická látka nezůstávala v přitažlivosti za oslnivými příběhy z Divokého západu . . . Alespoň si myslel, alespoň věřil, že stačí napínavou fabuli nasytit věcnými poznatky a účelu bude dosaženo. František Flos pak nazval celé to psaní „můj boj proti indiánkám" a neváhal situovat svoje děje tu do rovníkové Afriky, tu na kanadský sever či do argentinských pamp . . . Nevím, zda znal Mayovo vyznání, zda se od vyprávěče zpoza Krušných hor inspiroval ke své tvůrčí metodě. Jisté je, že osobně nejdál se dostal na Jadran, a to ještě jen v rámci spořádaného výletu, tu a tam se v pěkné české rovině kolem Kolína, kde působil, mohl přidat k myslivcům - ovšem po způsobu Mayově nechal své hrdiny dobývat svět.
Pikantní snad bylo jen to, že zatímco hrdinové, kteří rozuzlí každý zádrhel, jsou u Maye rodem Němci, u Flose to jaksi obligátně byli synové české matky . . .
Polemika s mayovkami tedy v českém prostředí získala jeden sympatický, i když mírně naivní (a chtělo by se dnes říci: malý český) nádech. Mezitím se ovšem podnikání s mayovkami přestalo jevit tak přímočaré, jako tomu bylo na přelomu století. Knížka Ondřeje Neffa Jak se kreslí dobrodružství rekapituluje stručně ty události: „ . . . v Německu vypuklo nechutné tažení proti Ma-yovi, založené na skandalizování temných epizod ze spisovatelova mládí. Kampaň se přenesla k nám a na Vilímka se snesla smršť kritiky, že vydává knihy člověka, který se neprávem podepisuje ‚dr.'

a neumí střílet a s Vinnetouem se nezná. Vilímek tedy postoupil vydavatelská práva druhořadému nakladateli Šebovi, který mayovky neslavně pohřbil.
Toužimský a Moravec se rozhodli, že Mayovu slávu pozvednou a že jim k tomu dopomohou Burianovy ilustrace (zároveň Toužimský vydal ono Mayovo Vyznání s komentářem, jak už bylo řečeno - poznámka autora). Moravec najal rozsáhlé místnosti v Obloukové ulici ve Vršovicích a v krátkém čase začal vydávat. Vinnetoua vydal v pěti svazcích a Ve stínu Pádišáha v osmi, ačkoli původně cykly vyšly ve třech, respektive šesti dílech ..."
Ondřej Neff v oné knížce nepodniká žádný zevrubný rozbor Burianova tvůrčího výkonu - sahá i k účinnějšímu prostředku. Cituje dopis amerického malíře Roye G. Krenkela, který umění Zdeňka Buriana komentuje: „Nad Old Surehandem jsem se smál, když jsem si uvědomil, jak Burian (v srdci Evropy) zase jednou pobil americké umělce žijící na Dalekém západě na jejich poli ..."
K Burianovu ilustrátorskému (a nejen ilustrátorskému) umění ovšem snesl nejpodrobnější dokumentaci Petr Sádecký, který výsledky svého studia shrnul v pěti sešitech datovaných v Bonnu 1982. To už je ovšem záběr, který přesahuje naše mayovské zahledění.
Je načase vrátit se k montáži Spravedlnost pro Karla Maye, o níž už byla řeč. Aby se mohla stát skutečným zaštítěním velkolepého projektu na zčeštění valné části Mayových knih, musela její argumentace obsahovat stanoviska přesvědčivá, nikoli jen emotivní.
Jeden z hlavních článků napsal Dominik Filip; podobně jako Flos školní inspektor, ale i svébytný spisovatel knih pro mládež, vůdčí duch časopisu Úhor, který tenkrát usiloval o hodnocení produkce pro děti. D. Filip prohlásil o Mayových knihách všeobecně: „Jsou to knihy statečnosti a odvahy, knihy, z nichž září vůle k činu. Je v nich tolik vzrušení a napínavosti, že čtenář dovede při nich zapomenout na všechno, co ho tísní. Tyto pozitivní hodnoty jeho prací převyšují daleko všechny stíny."
Nedá se přitom přehlédnout, že D. Filip v sobě nikterak nepotlačoval pedagoga, když v dalším textu myslí na výchovnou účelnost Mayových příběhů: „May je nedoceněn jako autor pro onu mládež, která je právě ve věku puberty. V této době jeví se u chlapců odpor k dívkám (psáno 1932 - poznámka autora) i k líčení erotických scén, zato jen poněkud realističtější líčení dívčích vnad svádí je k onanii. Není autora, který by měl podobných scén méně: v Mayovi není prostě takového nic."

(Nedá mi, abych v tuto chvíli pana školního inspektora trochu nepoopravil. Na rozdíl od Saldy či tehdy ještě začínajícího kritika Alexandra Matušky asi nečetl eseje francouzského kritika Alberta Thibaudeta. Překvapilo by ho možná, že tento všeobecně respektovaný muž neváhal psát i o dobrodružné četbě a že z ní odvodil leckteré charakteristické znaky: „Wells píše romány dobrodružné a psychologické. Čím víc se v těch druhých zabývá hlubokomyslně láskou, tím přísněji ji vylučuje z těch prvních . . . Tento mimořádně inteligentní romanopisec si velmi jasně uvědomuje organické zákony, které utvářejí žánr . . . Láska nemá víc místa ani v románech, do nichž zhustil Stevenson samu tresť dobrodružství, a je třeba připomínat, že je rovněž nepřítomna v díle, v kterém celá anglosaská rasa poznávala svou duši dobrodružné energie, v díle Rudyarda Kiplinga?
To je tedy konstantní rys dobrodružného románu, a je to docela přirozené, neboť dobrodružný román je především román činu a román psychologický je román vášně. Do románu činu vniká vášeň pouze jako prvek uvolnění nebo jako prvek komický.")
Ale vraťme se zpátky do Čech a k Dominiku Filipovi. Autor neváhá uvést reminiscence na svoje dětské zážitky z četby Maye: „Tři věci mě neuspokojovaly a dráždily: okolnost, kterou jsem tenkrát spíš snad jen tušil, že totiž May v každém velkém hrdinovi kreslí sám sebe; že všichni udatní lidé jsou, jak se nakonec ukáže, Němci, a konečně mne dráždilo jeho stanovisko náboženské; já tehda o-všem myslil, že May je katolík. Nejvíce mne pálila okolnost druhá, poněvadž jsem, jako většina chlapců v tom věku, byl silně nacionálii ě založen."
Připomínám, že Dominik Filip se narodil v roce 1879, jeho dětství tedy spadá nejen do let vydání prvních mayovek, ale do onoho ovzduší starého Rakouska, v němž český živel k živlu německému pociťoval nejen politický odpor, ale vztahoval leckdy tento odpor ke všemu německému šmahem. V roce 1932 se na to ovšem D. Filip musí dívat poněkud jinak.
Ale vraťme se k onomu pásmu výroků a stanovisek; promlouvá tu například učitel Jaromír Vávra. Ten už nemyslí na žádné nacionální aspekty. Jestliže jsem kladl vedle sebe (bez úmyslu srovnávat) Maye s Rousseauem, tenhle učitel si troufá na srovnání dobově aktuálnější, a myslí je doopravdy: „To, co May učinil obsahem svých děl, čemu věnoval celou svou životní práci, co kázal, to je vlastně úplně totéž, co vyjádřil tak krásně náš prvý prezident

svým nezapomenutelným výrokem o životě pod zorným úhlem věčnosti ..."
Abychom necitovali jen chvalozpěvy, připomenu jeden - poněkud kuriózní - rozbor, jímž se má Mayova věrohodnost oslabit. Znalec zbraní inženýr Fanta prozkoumal pušky z Mayových knih i exponáty z Mayova muzea v Radebeulu a shrnuje: „Tak jako jeho dobrodružná vypravování nejsou ničím jiným než fantazií, tak i vše, co vypravuje o svých zbraních, není nic jiného než román. Básníci a spisovatelé mají licenc poetica (!) Ve svých románech píše May o své těžké a daleko a přesně střílející dvojce ‚medvědobijce a o své samočinné opakovačce henryovce zařízené na 25 nábojů. V románech ze Severní Ameriky mluví o stříbrné pušce Vinnetouově. Tyto pušky jsou v Mayově pozůstalosti, jejich slavná pověst je však jen románem. Skutečností je pouze lovecký nůž bowie ..."
Může ovšem takové poznání rozbít legendu?
Postřeh Egona Erwina Kische: to už je něco jiného. Ten míří k podstatě autorovy osobnosti: „Bohatý materiál, který mi byl za velké sumy nabízen - kampaň proti Karlu Mayovi se stala průmyslem - podával o tom všem (tj. o Mayových prohřešcích) zprávu. Nekoupil jsem jej tím spíše, že jsem se již dříve postavil na stranu Karla Maye a že jsem mu nabídl publicistickou pomoc. S radostí mou pomoc přijal. Ale přesto nelze popřít, že soudní akta jsou pro posouzení psychologie spisovatelovy tvorby význačná, ba řekl bych senzační. Pro případ Karla Maye dokazují: vděčí za mimořádný úspěch svých knih jenom tak značné mravní nevázanosti, že ji lze v měšťanském životě oceniti jenom kriminelnč. Nebyl tedy obyčejný boucharon, nýbrž vskutku muž dobrodružství, jenž byl zatlačen od činů k slovům, vnitřně byl tedy pravý. Dnes je již jasné, že kázání o morálce a cti, vsazovaná do nevěreckých a mohamedánských prostředí, měla narovnat pokřivenou životní linii tím, že byla nakláněna na opačnou stranu. May sám odůvodňuje tuto kompenzaci morálním očištěním, kterého prý u něho dosáhl katolický vězeňský duchovní, ač May byl luteránem, avšak skutečnost, že vymýšlená dobrodružství jsou přesným doplňkem dobrodružství prožitých, je ze soudních aktů zřejmá."
Valéryho meditace nad Villonem a Verlainem se nám v tomto okamžiku vybavují znovu a naléhavěji. Ale co Rousseau? Nebyl také pěkný ptáček - co to jen všechno na sebe vyklopil!

Nezbývá, než sáhnout v této chvíli pro citát, jímž pásmo Spravedlnost pro Karla Maye svým způsobem vrcholí.Univerzitní profesor Emil Sehling je podepsán pod řečnickou otázkou: „Rousseau hodlal svému Emilovi vložit do rukou jen knihu Robinsona. Zda by mu dnes nepřidal ještě spisy Karla Maye?"

III.

Okolnosti, které u nás ovlivňovaly přijímání Mayova díla (teď samozřejmě myslím víc na kritickou, resp. pedagogickou odezvu než na spontánní čtenářské zaujetí) se během první republiky proměňovaly, tak jak se utvářelo liberální ovzduší země. Hodnoty a ideály, jež May proklamoval, do té míry ladily s hodnotami a ideály, jež byly blízké státní ideologii, že bylo posléze snadné zapomenout na národnostní nevraživost a převahu Němců jako dominantního živlu v Mayových knihách si lidé přestali špatně vykládat stejně, jako jim nevadila dominance Francouzů v knihách Verneových.

Ottův slovník naučný nové doby, který vycházel ještě na prahu druhé světové války, nabízí takové znění hesla o Karlu Mayovi:

„Odpor proti jeho románům se u pedagogů značně zmírnil. Přispělo k tomu zejména bádání pedopsychologů, kteří oblibu dobrodružné četby pokládají za všeobecný zjev pubertálního stadia . . . Jinak lit. hist. bádání prozatím přechází Mayovu tvorbu bez povšimnutí.

Důraz na mužnou, přímou morálku a obdiv k stoicismu Indiánů i v neposlední řadě umění hladkého rozvíjení děje, třeba v podání velmi primitivním, zůstává však stále přitažlivou stránkou jeho naivních dobrodružných románů. Do čest. přel. téměř všechny, většinou však chatrně."

Řekněme, že toto je oficiální názor na autora, jehož knihy pochopitelně i za okupace jsou dostupné, a kdyby jen knihy. Mám z té doby nezapomenutelný zážitek, protože jsem viděl jevištní adaptaci Vinnetoua. Byla to doba nekonečné kanonády, a já přitom dodnes slyším výstřel, který zazněl na jevišti a kterým se mi právě ten divadelní zážitek nezapomenutelně fixoval.

Že by May mohl být považován za soukmenovce chlapců z černých SS-waffen mě ovšem ani nenapadlo, jeho knihy se přece odehrávaly daleko od evropského světadílu . . . Ale rok 1945 s porážkou Hitlerova fašismu přinesl i porážku Mayovi. Argumentace

zněla hlasitě, byla vysoce emotivní a ještě v roce 1958 zněla takhle (cituji J. M. Janatku ze Zlatého máje):
„Naivita, bombast, chvastounství, übermenschství, jáství a nechutné zdůrazňování .poctivého' německví zcela v nacionálním šo-vinistickém duchu rozhodly také o sympatiích Hitlerových, který vedle dýky dával do rukou své, k nelidským surovostcm vedené Hitlerjugend, i Maye jako ‚vzorného německého spisovatele pro mládež' - to vše je právě tak jasné jako vypravěčská zběhlost, zábavnost dialogů i některých situací a epizod v jeho knihách, o jejichž svůdné čtivosti pro ty, kdo se neradi namáhají myšlením, není pochybnosti."
Slovenský spisovatel Kornel Foldvári ještě před Janatkovým výpadem ve stejném časopise zveřejnil mínění úplně opačné: „Zvláštní kapitolu tvoří proskribovaný Karel May, jemuž zavěsili na krk ještě i to, že jeho romány bývaly oblíbenou četbou Adolfa Hitlera (chudák May, jak mu měl zabránit ve čtení, když neprozřetelně zemřel roku 1912) a který se dočká vydání svých děl dřív za hranicemi (Polsko), zatímco v Německu slouží průběžně jako hromosvod diskusí. Pravda, chrlil svoje romány a lecco se nám na nich dnes nelíbí .. . přináší však nesporně řadu kladů (nemluvě o přínosu rozšiřováním znalostí přírodovědeckých a zeměpisných): stojí na stanovisku humanismu, jeho Old Shatterhand své nepřátele nezabíjí, jen je - v nejnutnějších případech - poraní; důsledně odsuzuje útlak a vraždění Indiánů; je proti rasistickým teoriím a jeho hrdinové považují Indiány za rovnocenné partnery; je demokratický -i když se rád pohybuje ve vysoké společnosti; oslavuje lidi charakterní, spravedlivé, poctivé, odvážné atd. Vhodnými úpravami všechny tyto klady vyniknou."
Diskuse kolem Karla Maye (a vůbec kolem dobrodružné četby) plápolala a tehdejší Státní nakladatelství dětské knihy chápalo, že výměnou protichůdných stanovisek se nic nevyřeší, dílu je třeba umožnit znovu vyjít. V dané chvíli se nabízela možnost autoritativního vystoupení, jež by Mayovi otevřelo cestu. František Hrubín, který v oné chvíli požíval velké autority (nezapomnělo se na jeho zmužilé vystoupení na II. sjezdu spisovatelů v roce 1956), se ujal předmluvy k novému vydání Syna lovce medvědů. Tohle je ono Hrubínovo osvobozující slovo:
„V devadesátých letech minulého století vyšla ve Vilímkově knihovně mládeže dospívající bohatě ilustrovaná knížka Syn lovce medvědů. Vytlačila na okraj literatury pro děti všechny indiánky

s křiklavými barvotiskovými obrázky, které se červenaly krví. V těchto knížkách byli líčeni Indiáni jako lstiví, zlí a zákeřní polo-lidé, které je třeba na potkání hubit. Zato běloši byli výlupky všech mužných ctností, největší z nich - Buffalo Bili - neměl v počtu ‚rudochů', které zavraždil, soupeře. A tu se objevil Karel May se svými hrdiny, Old Shatterhandem, kterému se hnusilo zabíjení, a Vinnetoucm, který v sobě ztělesňoval všechny dobré vlastnosti nešťastného indiánského lidu. A tito dva muži, bílý a rudý, nebyli protivníky, ale přáteli! Prožívali spolu neuvěřitelné dobrodružství na cestě plné čestných a spravedlivých úmyslů. Čím nás tak očarovali? Nebylo to jen tím, že svědky jejich příhod byly daleké prérie a hory a řeky fantastických jmen, ale i tím, že neúnavně podstupovali vzrušující okamžiky, jaké podstupují všichni chlapci při prostých hrách a zápasech, že podstatou jejich dobrodružství byly ty nejobyčejnější prastaré hry - na honěnou a na schovávanou, hry, které nikdy neomrzí a při nichž si přejeme, aby neměly konce. . ."

Hleďme, co básník nalezl: ten prvek, ten princip, který byl Ma-yovi nejčastěji vyčítán, v němž bylo triumfálně odhalováno primitivní schéma, tento prvek, tento princip se Hrubínovi jeví jako ideální odpověď na potřebu dítěte, spatřuje v něm příkladnou ukázku souznění s nejelementárnějšími dětskými zábavami. S těmi spontánními, s těmi, jež provázejí dětství jakoby odjakživa.

Hrubínovo zjištění pravděpodobně málo přesvědčilo přesvědčené odpůrce Mayova psaní, ale vložilo do rukou zastánců dobrodružné četby argument na pohled průzračný a pádný.

Než se však budeme dál zabývat střetáváním názorů a stanovisek kolem Mayova díla, bude zřejmě užitečné si všimnout, o čem se to vlastně ty soupeřící strany hádají. Zkušenost totiž ukázala, že autentičnost mayovských textů je - nebo zejména v dřívějších dobách byla - nejistá a ledaco, s čím kritikové nesouhlasili, souviselo s povahou úprav, jakými texty procházely. V deníku Práce vysvětlil tenkrát Vítězslav Kocourek, který se sám na adaptacích ne-jedné mayovky podílel, jak to vlastně se čtením Maye vypadá:

„Už před sedmdesáti lety, kdy se knihy Mayovy u nás objevily poprvé, leccos z toho, co May napsal pro německé čtenáře, zaznívalo tak, že český překladatel původní text upravoval. Ovšem: co je původní text? Texty, podle nichž se překládaly první mayovky do Vilímkových časopisů a knižnic, doznaly ještě za života autora častých změn, úprav, zásahů; u některých věcí podle dnešních za-svěcenců autorsky posvěcený text prý vůbec neexistuje a nelze jej

ani zrekonstruovat. Takže May se dodnes i v němčině vydává v různých variantách a podobách.
Otázka zní: co s Mayovými texty dnes? Každá generace, pro niž je Karel May už minulostí, pokud ho četla v příslušném věku a pokud ji zajímal, si ovšem ponese vzpomínku na toho svého Vinnetoua a svého Old Shatterhanda; i v mysli pisatele této odpovědi se vybavují repliky slavných lovců v češtině mírně archaické z vydání kolem roku 1910. Když se však někdejší čtenář stal po letech víceméně náhodou zpracovatelem a když z povinnosti přečetl celou tu řadu i českých Vinnetouů a Old Shatterhandů, zjistil, že ani jedna generace vpravdě nečetla překlad Maye (a kterého textu?), nýbrž vždy nějaký druh převodu. A uvědomil si, že půvab poezie někdejších podob Mayových románů je půvabem vzpomínky. A že dnes musí May vypadat jinak, než jak jej vzpomínka reprodukuje. Svět se nějak změnil za těch sedmdesát let a porce Mayovy naivity je dnes přílišná i pro dvanáctileté: a ostatně ty jeho rozvláčné úvahy, poplatné v pestré směsici dobovým představám a předsudkům nacionálním, ale i například religiózním, bývají nejslabšími místy v každém jeho románu či povídce.
Ale nejen svět, i čtenář se změnil, předůkladná drobnopisnost scén i scenérií i puntičkářský, namnoze polopatistický, beznáznakový dialog počítal se zcela jinak připraveným čtenářem, nežli je ten, který bere Vinnetoua do ruky dnes. Stál tedy zpracovatel a překladatel před úkolem, jak vyjít vstříc emotivnímu chápání dnešního čtenáře a zachovat z Maye to podstatné, onen půvab světa tvořeného fantazií spisovatele, v němž žijí polopohádkoví hrdinové Vinnetou a Old Shatterhand, a kde krev a smrt, jako v pohádkách a jako v každém uměleckém díle, není krví a smrtí skutečnou, nýbrž platnou jen pro tento svět stvořený fantazií. . ."
Kocourkova úvaha, jeho analýza textových předpokladů není rozhodně jen monologem někoho, jemuž bylo uloženo Maye začlenit do aktuálního literárního ovzduší. Nechci zdůrazňovat jen jeho postřeh, týkající se rozkolísanosti mayovských verzí; Kocourek -ten odstavec bezprostředně předchází mé poznámce - přistoupil na tu, v níž vychází Mayovo vyprávění jako pohádka. Je tím samozřejmě blízko Hrubínovi a ti kritikové, kterým je proti srsti případný ideologický přízvuk, ztrácejí půdu pod nohama. Naneštěstí takoví ideologizující učenci jsou ochotni i pohádkovému vyprávění připisovat ideologické, ne-li politické podtexty -a pak je jedno, o čem se s nimi diskutuje, se vším jsou stejně hotovi po svém.

Jestliže Vítězslav Kocourek svým výkladem vycházel z Maye a možností jeho invence, nebyla to samozřejmě jediná schůdná eventualita - i když každá jiná už k Mayovi něco přidávala.
Takový byl například počin nakladatelství Mladé létá.
Na Slovensku se tradice mayovek nerozvinula do takové šíře jako v Čechách, její skutečné začátky spadají do prvního desetiletí samostatného československého státu. Ale vliv měla ta četba nepopiratelný, pro doklad můžeme sáhnout třeba do memoárové knihy nejproslulejšího moderního slovenského kritika Alexandra Matušky Osobné a neosobné. Spontánně tam doznává: „Musím zdůraznit, že detektivky jako odpočinkové čtení jsem nepoznal. Zato kovbojky - nebo jak se teď říká - westerny! Ty jsem miloval, do těch jsem se hroužil, v neposlední řadě kvůli koním. Kteří autoři? Pochopitelně May, hlavně však Zane Grey ..."
V okamžiku, kdy se na Slovensku začala nabízet nová konjunktura (tedy po roce 1962, kdy se May stal volným autorem - jak je pravidlem padesát roků po autorově smrti), Mladé létá objednávají u Milana Ferka knihu, která by Mayovo romantické gesto spojila s živou skutečností amerického světadílu. A tak vznikla a roku 1967 i vyšla Ferkova naučná kniha Tvoji bratia, Vinnetou, jejíž autor sledoval jen ten záměr, „aby navodil na svět indiánských dobrodružství reálný pohled". (Ferko tento způsob interpretace klasických dobrodružných látek uplatnil i v jiných svazcích - například Pirátští králové a královští piráti - pozorujeme jen obměnu toho principu, jaký kdysi zkusili s větším či menším zdarem uplatnit Storch nebo Flos.)
Zatím ve Zlatém máji diskuse kolem dobrodružné četby pokračovala dalšími přestřelkami, které jsou dnes zajímavé nejen argumentací, ale i vyjevováním osobních přístupů.
Jestliže V. Kocourek připomněl moment vzpomínky, s nímž starší generace nejspíš k Mayovi přistupuje, pak Zdeněk Vavřík sváděl tak říkajíc vnitřní boj před čtenářovýma očima.
„Moje odvrácení od Maye zavinilo běžné kdysi tvrzení, že byl oblíbenou četbou Adolfa Hitlera - s odpuštěním. Bylo to v době tak bolestně zjitřené, že snad omlouvá i to, že jsem ani nechtěl přemýšlet, proč by se měl protirasistický May líbit právě pohlavárovi rasistů. Nazvěte si třeba mé zábrany pouze citovými, ale takové to bylo . . .
Čtu Lovce medvědů a opravuji své starší názory. A víc: Nemíním upadnout do druhého citového extrému a honem se dát ovliv-

nit vzpomínkami na svou dětskou četbu, ve které přirozeně knihy Karli* Maye, ty dobré i ty špatné, nemohly chybět. Čtu-li střízlivě Kocourkův přepis toho příběhu (nebudu raději mluvit o vyšším literárním útvaru), souhlasím s jeho novým vydáním. Rozbouralo polopravdu o jakémsi zapovězeném ovoci - to je psychologicky správný tah - a dalo mladým čtení o ušlechtilé statečnosti i - víceméně mezi řádky - o hanebnosti pověry o ‚nadřazenosti" bílé rasy .. . Nemohu tvrdit, že by Karel May byl velký spisovatel. Rozhodující se mi však zdá, že s nástroji, které ovládal (znalost reálií a kronikářské postupné dějové stavby) udělal kus poctivé práce."

Vavřík (ale i Z. K. Slabý) a další uznali, že spojování mayovek s nacismem je snad dobově pochopitelné, nemůže se však brát vážně při pohledu věcném a vyrovnaném.

Jenže May nebyl shledáván lehkým jen pro onen ideologický výklad, již jeho texty připouštěly. Podstatně silnější kalibr námitek znamenaly ty výhrady, jež braly v pochybnost jeho původnost; chceme-li, vyznívá to také tak, že kdysi odsouzený zloděj May přestal krást hodinky a kradl motivy, postavy, zápletky a tak podobně. Jak jinak totiž chápat obvinění, jež na Mayovu hlavu vrší J. M. Janatka v článku, z něhož už část jsem před okamžikem připomněl:

„Mládež o nic nepřijde, nedostane-h do rukou Vinnetoua, sezná-mí-li se s jeho původním, nehynoucím, ryzím a nepadělaným vzorem, kterým je na první pohled Cooperův Poslední Mohykán. Vždyť toho ušlechtilého a přirozeně bohatýrského Uncase May jen předělal na Apače, převzav i jeho otce Cingaškúka jako otce Vin-netouova, zrovna tak jako sám sebe a své ‚nepřekonátelné[1] střelecké umění ztělesněné vedle jiných znamenitých vlastností v Old Shatterhandovi, převzal ze Sokolího oka. A právě tak bral z May-ne Reida, Ferryho, Aimarda a jiných hotové literární figury a někde i náměty. Avšak po té stránce jeho téměř bezdějové knihy, opakující donekonečna jedno a totéž pronásledování jedněch dru hými, jako ve starých filmových kovbojkách, ne vyznamenávají se velkou rozmanitostí a pracují s týmiž rekvizitami štaťáže . . "

Janatkovo kritické vidění Maye je zaujaté zase až komicky, i nepříliš duchaplný oponent může totiž - například - utrousit, že May jaksi těžko kopíroval honičky z kovbojek, když už v roce 1883 měl hotový i závěrečný díl Vinnetoua; 1887 pak Syna iovce medvědů a Ducha Llana Estacada a tak podobně, zatímco filmové kovbojky v té době byly jaksi ještě na houbách . . .

Ale zatratitelovy argumenty vzal vážně ve Zlatém máji tenkrát

Bedřich Bosser a shledal toto: „Všechny pokusy najít pravzory Mayových postav ztroskotávají však na Mayově jednotném pojetí, hned od počátku zcela odlišném, jež tyto předlohy mění tak podstatně, že kdo chce, může sice ukázat na kteroukoli z nich, ale může to prokázat jen konvenčními vnějšími znaky, společnými všem postavám a motivům dobrodružného žánru . . .
Cooperův Poslední mohykán je jisté realističtější, více odpovídá smutnému konci rudého plemene, ale Vinnetouova tragédie je zase poetičtější, velebnější, a sama originální postava Mayovi nepochybně zajišťuje trvalé místo mezi klasiky dobrodružné prózy . . ."
Mohli bychom to také - rozpomínajíce se znovu na Paula Valéryho a jeho esej - říci jinak: na rozdíl od Coopera a jemu podobných, kteří tvořili s úmyslem vypovídat o životě, May „nese v sobě určité špatné svědomí", a právě to vede jeho fantazii, jeho mode-laci postav i postulátů jinudy.
Ale máme možnost sáhnout ještě k jiné Bosserově stati, rovněž věnované mayovské problematice. A tady zazní znovu echo jiného nápadu, který už byl v naší stati v souvislosti s Mayem pronesen:
„Karel May byl člověk nadaný nebo spíš postižený abnormální schopností vymýšlet si příhody, které se nikdy nestaly, a ztotožnit se s nimi tak, že sám nakonec v jejich skutečnost uvěřil . . . Díky této nutkavé lhavosti, vyčerpávající se ve sféře vyprávěčské obrazotvornosti a dodávající si fikci pravdivosti obratným využíváním knižních poznatků, dospěl romantismus v oblasti indiánského románu až k posledním logickým vrcholkům. Vinnetou je nejdůsledněji propracovaným ideálním typem ušlechtilého Indiána zcela v duchu rousseauovském. V tom už nikdy nikdo Maye nepředstihne, neboť čas vhodný pro to již dávno uplynul. Je však jeho nehynoucí zásluhou, že ještě zavčas tuto literární postavu vytvořil. Lidstvo, a zvláště mládí, by bylo chudší o jednu z nejkrásnějších a nej-dojímavějších. pohádek."
Citujeme-li Bedřicha Bóssera z počátku šedesátých let (přesně přímo z roku 1960), jako bychom se ocitli v samém středu první poválečné exploze Karla Maye u nás. V kinech se dával Vinnetou i Poklad na Stříbrném jezeře a ti, kdo spatřili film, zatoužili po čtenářském zážitku. Společnost se liberalizovala a Mayovy ideály čestnosti a spravedlnosti už tolik neprovokovaly ty strážce pořádku, jimž musely znít svrchovaně nepříjemně. Nemylme se, Maye nezavrhovali jen proto, že se líbil Hitlerovi či - dokonce - kohosi plagoval. May docela bezděčně tím, jak se vyrovnával se svým vlast-

ním špatným svědomím, poukazoval na špatné svědomí docela jiných lidí. Pravda, pokud byli ochotni si něco takového připouštět. Zřejmě však ano-jinak by se tak vehementně nebránili té zdánlivě naivní spisovatelově mravoličnosti . . .
Ještě v roce 1962 usuzoval Z. K. Slabý: „Naše mládež bude číst Karla Maye, ne však v mnohasvazkových edičních řadách, při nichž v minulosti šlo o nakladatelský zisk, nýbrž v pečlivém výběru a uměleckém zpracování. Jedině tak bude působeni těchto knih na naše mladé čtenáře pozitivní."
Časem jeden z kritikových důvodů ztrácel platnost, některé nakladatelské domy koncem šedesátých let správně odhadly nejen nosnost, ale i výnosnost mayovek a ujali se jich více než oddaně.
A mezitím se v zemi dělo něco, čemu se později začalo trochu hororově říkat plíživá kontrarevoluce. Už to nebyl jen May a jeho ideální hrdinové, už to byla stupňující se kritika systému - a pak i ona bratrská pomoc, již nebylo možné odmítnout, jak byla energická.
May k oné plíživé kontrarevoluci volky nevolky patřil.
Už jsme dali slovo jednomu básníkovi, jemuž se zdařilo vzácně vystihnout podstatu Mayovy působnosti. Nelze vynechat druhého, neméně slovutného mistra slova, který také v sobě nesl celý život zážitek z četby mayovek - a posléze nepojmenoval jen podstatu těch knih, ale i autora i jeho obdivovatelů.
Myslím na Jana Skácela a na jeho mayovský esej, který lze najít v knize Jedenáctý bílý kůň:
„Kdo byl Karel May? Takovou otázku může položit jenom žena nebo greenhorn. ‚Milý čtenáři, víš-li, co slovo greenhorn znamená? Je to nanejvýš neuctivé a mrzuté označení pro člověka, jehož se týká'. (K. May: Vinnetou, rudý gentleman, díl první, kapitola první.)
Jenom greenhorn nebo žena mohou položit takovou otázku. Ale když jsme četli mayovky, tak stránky, na kterých se vyskytovaly ženské, jsme přeskakovali. Nebyl na to čas ..."
Skácelovo žonglování se slovy je jen zdánlivě hravé, ale nikterak neuhýbá před tím, o čem jsme se zmiňovali. Básník nabízí všelijaké obměny charakteristik Karla Maye, duchaplné, elegantní! Třeba takovéhle:
„Karel May stejně jako jeho sluha Hadži Halef Omar byl poutník, který do Mekky nedošel, autor cestopisů o zemích, které nespatřil, hrdina dobrodružství, která nezažil. Jako existuje na světě

sen a skutečnost, je Karel May Old Shatterhandem plus Kára ben Nemsim, ale také Old Shatterhandem minus Kára ben Nemsi."
Skácel evidentně těží z knihy, kterou jsme připomněli - tedy z vydání Mayova vyznání, doplněného pásmem Spravedlnost pro Karla Maye. Zejména cituje v širokém výběru poznatky Kischovy. A posléze spěje k ironickému vrcholu:
„Spisy Karla Maye zkazily celou řadu lidí. Patří k nim Jakub Arbes, Jiří Wolker, Josef Hora, Jiří Mahen, Jaroslav Seifert, Vítězslav Nezval, František Hrubín, J. R. Vávra, univerzitní profesoři Pospíšil a Běhounek, dále Egon Ervín Kisch, Petr Rosseger, Leon-hard Frank, Franz Werfel, Thomas Mann, Albert Einstein, Albert Schweitzer, Erich Maria Remarque a další."
K básníkovi náleží zajisté zároveň ironie i nadsázka. Nejsem si úplně jist, že Skácelův seznam jaksi beze zbytku platí. Moje pochybnost vyvstala v okamžiku, kdy jsem na jednom místě Seifertových vzpomínek Všechny krásy světa našel špílec o tom, že Věrna miloval, to ano, zato Maye nikoli, neboť ten strašlivě lhal . . .
Ale i kdyby některé veličiny Jan Skácel uváděl odvážně nevážně, dá se na druhé straně jeho soupis rozhojnit svědectvími autentickými.
V rozhovoru s A. J. Liehmem (obsaženém v knize Generace) neopomene Jiří Voskovec ohlásit, že on i Werich Karla Maye četli. A nezávisle na svém příteli v Pavilonu polozapomenutých snů (což jsou Werichovy rozprávky s doktorem Hovorkou) nezapomenutelný klaun se k Mayovi hlásí neméně opravdově. Za četbu mayovek se nestyděl ani Josef Čapek, a když jsem si čítal ve vzpomínkách proslulého grafika Jaroslava Bendy, potěšila mě tahle zmínka: ..... zde jsem se potkal s houslistou, štíhlým a černohlavým Václavem Talichcm. Pěkné konzervatoristky mu daly jméno Vinnetou ..."
Jenže to jsme se pro samé poopravování Skácelových tvrzení dostali zas až do doby před první světovou válkou, ale Skácel psal svůj esej v polovině let šedesátých. Říká v něm všechno tak přiléhavě, že už se - doufám - k dalšímu přerušování nesnížíme:
„Nedávno jsem mluvil s mužem, který ponejprv v životě přečetl májovku. Učinil tak ve zralém věku a odhodil knihu a cítil se podveden. Dobře mu tak, byl to trest za to, že promarnil své mládí.
Neboť spisy Karla Maye nutno čísti před dosažením třinácti let. Nutno je čísti za mřížemi dětství. Byly vydupány ve vězeňské cele a říkejte si, co chcete, i dětinský náš věk je ve skutečnosti jakýsi

krásný kriminál. Chceme se z něho za každou cenu dostat; až zmoudříme, rádi bychom se třeba na chvíli vrátili, ale mříže jsou z. druhé strany. Ba ani my, staří ctitelé Karla Maye, májovky nečteme. My si je **vzpomínáme.**

Vzpomínáme třeba na starobylý překlad zdčdčný po dědečkovi, překlad z doby, kdy čeština byla ještě v plenkách a nedokázala zvládnout zálesáckou terminologii. V tom překladu stálo doslova:

‚Aniž dlouho trvalo, objevila se v zákrutu kaňonu skupina zpytoušů.'

Tato neobratnost byl zoufalý pokus o překlad zvučného a krásného slova indiánský zvěd

. . . Před smrtí navštívil Karel May dějiště svých románu.

Nikoliv jako ušlechtilý dobrodruh opásaný celým arzenálem zbraní, nýbrž jako pokojný stařeček turista. Dal se fotografovat u pomníku indiánského náčelníka Sagoyewathy v Bufťalu. Romány, které potom o těchto zemích napsal, jsou špatné.

Howgh. Domluvil jsem."

IV.

Už bylo řečeno, že plíživá a pak i údajné zjevná kontrarevoluce byla potlačena, s ní to odskákal Karel May.

Je to zdánlivě paradoxní, jakou smůlu na sebe ten autor přivolával.

Jeho pronásledování po roce 1M45 se dalo vysvětlit zjitřeným národnostním cítěním.

Čím začai vadit v letech takzvané normalizace?

To, jak se vyrovnával se svým špatným svědomím, ještě nemuselo strážce pořádku tak trápit, jejich hříchy je vlastně teprve cekaly.

Nuže, nejdřív se musel s Mayem udělat krátký proces jako s typickým zástupcem té mizerné literatury, která se dobře prodává a špatně působí. Posuzovatelé se ovšem k Mayovi vyjadřovali jen vzácně, jejich ojedinělé protesty zaznívaly ve chvílích, kdy se na přehledné savaně urovnané (= zglajchšaltované) produkce objevilo něco, co se příliš vyjímalo.

V roce 1971 se dopustil tohoto povážlivého činu Mayúv Petrolejový princ, který se objevil péčí Albatrosu. A neúplatný kritik, který za všech okolností sleduje jen vrcholné estetické hodnoty, dostal příležitost dotknout se druhořadého zboží:

„Potřeba prostoty, vyhrocenosti a jednoznačnosti děje a postavy, jak ji u čtenáře dobrodružné literatury zaznamenaly psychologické studie, naplňuje tedy (rozumí se Karel May - poznámka autora) prostředky primitivními a triviálními, zvláštností psychiky dětského čtenáře zneužívá a nikoli využívá, protože ztotožňuje prostotu s prostoduchostí a vyhrocenost se schematickým zkreslením. Dítěti tak formuje sice určitý, jasné konturovaný obraz světa, avšak obraz falešný, neodpovídající skutečnosti. Z toho důvodu je nutno (samozřejmě s vědomím toho, že vliv textu podobného typu nebývá na dítě zpravidla rozhodující) Petrolejového prince považovat za ediční omyl.*'

Nechci tvrdit, že by Vladimír Nezkusil, autor tohoto verdiktu, napsal něco jiného, kdyby znal Mayovo Vyznání, popřípadě podrobnosti bojů kolem Maye. I on jistě soudí - jako Paul Valéry -že znalosti z autorova života jsou neužitečné, resp. tyto znalosti nemohou omlouvat autorovo neuměni . . . Podobá se však, že právě takové vyhrocování názorů bylo v nepochybném souladu s kulturním ovzduším, kde už po Iiberálnosti nebylo ani potuch.

Když pak v roce 1973 vyšel ještě Poklad Inků, tak zase Zdeněk Zapletal (v časopise Komenský) připomněl Mayovo „stereotypní obměňování několika situací a klišé", čímž dal autorovi se špatným svědomím i špatnou známku.

May přestal vycházet, ale nepřestal se číst.

Jako pracovník Klubu mladých čtenářů jsem od druhé poloviny sedmdesátých let mohl poměrně zblízka sledovat, co děti zajímá, jaké hrdiny si oblíbily, jaké příběhy je vábí.

Jméno Karla Maye vyslovovaly děti často; a vyslovovali je svorně kluci i holky.

Slovenský kritik Zlatko Klátik ve svém přehledu světové literatury pro mládež poznamenal: „Mayovy romány jsou názorným příkladem podivuhodného rozporu mezi skrovným světem estetických hodnot, které přinášejí, a obrovskou čtenářskou popularitou."

Ale jak naložit s tou popularitou, jak ji vykořenit, když pouhá pauza ve vydávání mayovek zřejmě nestačila?

Specialisté se chopili speciálních prostředků.

Příkladný může být v tomto smyslu profesor Josef Hrabák, v daném období uznávaná literárněvědná autorita.

Projevil vzácný smysl pro to, čemu se říká paraliteratura, projevil ten smysl dvěma směry. Nejprve v reminiscencích na celý svůj

život, kde se kontakty s takovým druhem četby netají. Ale jak je vidí:
.....mládeží oblíbené románové seriály jsem nikdy nepřečetl
celé, z Mayova pětidílného cyklu Po stopě zlého činu jsem poznal jen první dva svazky, Vinnetouova postava mě vůbec nezajímala. Mými hrdiny byli skalpovaný Sam Hawkens, zakrslík vypadající jako hlupák, ale mající za ušima, a z arabských hrdinů hadži Haleť Omar, také skrček prolézající všude svou mazaností. Myslím, že se mi zdál bližší realitě než ‚rudý gentleman' Vinnetou a nadčlo-věk Shatterhand."
Už v té vzpomínce cítíme projekci pozdějších autorových názorů a stanovisek, prosakuje tam přinejmenším v užité terminologii.
Ovšem v knize Napínavá četba pod lupou se Hrabákův pohled na Maye problematizuje mnohem pozoruhodněji:
„Jeho napínavé romány jsou odrazem začínajícího imperialistického kolonialismu, ale také rostoucího literárního kýče. Po stránce ideové exponují hrdinství a pomoc utlačovanému člověku a jsou prostoupeny moralizujícími reflexemi. Nereálná víra ve věčnou spravedlnost spojená s naivní křesťanskou mystikou vyústila však v poněkud sentimentální pojetí hrdiny. Kára ben Nemsi i Shatter-hand a řada vedlejších postav jsou Němci, a protože May chválí jejich dobré vlastnosti, byl ceněn za nacismu jako dokonalý lidový spisovatel, některé jeho romány však byly nevítané pro svůj pacifismus a antirasismus. May bývá hodnocen jako autor, který dovede vzbudit a udržet napětí, je jedním z nejčtenějších spisovatelů mládeží i dospělými, ale umělecky není příliš náročný."
Snad můžeme případného zájemce odkázat na příslušnou knihu, než abychom vypisovali dál Hrabákovo rozvíjení výhrad vůči Mayově schematismu, tedy argumenty známé, jenže tentokrát aspoň letmo i dokládané.
Je přitom hodné pozornosti, že Josef Hrabák neopomíjí ani psychologickou motivaci, která u Maye hrála tak důležitou roli („v dobrodružstvích, která si vymyslel, viděl zřejmě možnost úniku z reálného světa, ve kterém se nemůže slabý člověk uplatnit"), bere na vědomí tahanice a spory, které otrávily Mayovi život, a aby učinil spravedlnosti skutečně zadost, sděluje také, nač se nemá zapomenout: „Protože jsou Mayovy romány komponovány jako cestopisy, obsahují hodně poučného."
Můžeme to říci také takto: Hrabákova kniha o paraliteratuře Napínavá četba pod lupou má asi 225 stran, z toho Mayovi je věno-

váno celých sedm. Nechybějí na nich ani statistické údaje svědčící o trvalém světovém zájmu o autora. Jinak se ke Karlu Mayovi zachovala ve své vysokoškolské učebnici Literatura pro děti a mládež docentka Miroslava Genčiová.
Mělo by to být svým způsobem pochopitelné, Miroslava Genčiová náleží ke generaci, v níž dívky pravděpodobně dobrodružné četbě neholdovaly. A poznávat Karla Maye v dospělém věku -o tom už pověděl svoje Jan Skácel.
I když je empatie věcí nejednoduchou, M. Genčiová jí prokázala minimum. Její kniha má něco přes 240 stran a počítám-li dobře, vešel se u ní Karel May na šestnáct řádek. Jaképak statistiky o světovém věhlasu . . .
Nicméně stojí za to se s těmi řádky seznámit. Měli je znát všichni budoucí učitelé češtiny a právě na základě takového výměru měli napravit hlavu nejdříve sobě, posléze pak ve stejném duchu byli povinni ovlivňovat své svěřence. Za pozornost stojí autorčin slovník, ozývá se v něm kriminalistický (nebo medicínský) pojem reci-diva, v mayovkách je něco nekalého či chorobného, jak jinak:
„Žel, po Coopcrovi se tematiky života Indiánů chopil Karel May, který sám v Americe nikdy nebyl. Místo psychologicky věrně zobrazeného lovce, pionýra a přítele Indiánů Nattyho Bumpa postavil neporazitelného Old Shatterhanda a na místo věrně odpozorované tragické postavy posledního z Mohykánů umístil německy mluvícího zcivilizovaného Vinnetoua.
Přesto mayovky, jak se jim říká, na dlouhou dobu opanovaly knihovny mládeže, vydávají se na Západě i dnes a u nás proběhla recidiva obliby Karla Maye na konci šedesátých let, způsobená dobou podmíněným dočasným ústupem od vysokých uměleckých kritérií, ale též vlivem jejich filmové adaptace. Dobro, zlo, lidská pošetilost, ženská oddanost, potrhlost nesoustředěného badatele -to vše tu je dokonale vypreparováno v osobách jako holé schéma, obklopené exotickým prostředím, které si díky Cooperovi získalo přívržence a kterého May využil, ač je znal jen z druhé ruky, pro jeho velkou oblibu."
Jan Skácel uzavřel svůj esej indiánským howgh.
Paní docentka by jistě takového slova neužila, ale její soud by ještě pádněji vyzněl, kdyby si tím výrazem v závěru vypomohla.
To by bylo asi jediné, co by Maye připomínalo - jinak totiž je charakteristika tohoto druhu nasaditelná (jako psí hlava) na leckterou triviální kovbojku, ale zrovna na knížky Mayovy . . .

Nicméně vysokoškolská učebnice z roku 1984 těchto šestnáct řádek obsahuje a můžeme z nich snad názorněji než z lecčeho jiného vytušit, jak podivuhodné kulturní nároky se hlásaly pod záminkou svrchovaných estetických kritérií . . .
Naštěstí se na Maye nezapomnělo nejen mezi dětmi, ale ani v nakladatelstvích.
Rozvrstvení čtenářských zájmů se přece jen začínalo akceptovat jako cosi samozřejmého, jako kvalita, která nemá nic společného s ideologickým hodnocením. A tak se uprostřed tuhého krunýře začal postupně znovu hlásit o život i Karel May a jeho hrdinové.
Obnovené promítání mayovských filmů - tentokrát také v televizi - nevyvolalo už stejně bouřlivou odezvu, nicméně svůj smysl mělo. Podařilo se v Olympii, Albatrosu i v dalších nakladatelských domech mayovky zařadit do edičního programu. A podařilo se také - v rámci bezplatných metodických textu pro učitele a knihovníky, jak je vydával v Albatrosu Klub mladých čtenářů, publikovat stať shrnující mayovské rozpory.
Tu stať jsem psal tenkrát jako etudu k větší práci, která ovšem naději na vydání neměla. A nedostal jsem se k ní náhodou. Mayův Syn lovce medvědů a Vinnetou byla i moje nezapomenutelná dětská četba. Jenže v dalším názorovém vývoji jsem tak docela přímočaře nepostupoval. Byla v téhle stati už řeč o Zlatém máji a diskuse o dobrodružné literatuře, která proběhla v roce l[c])58.
Redakce mě na závěr oné diskuse požádala o souhrn.
Neváhal jsem a mimo jiné prohlásil, že autoři typu Karla Maye se samozřejmě čtou a asi i budou číst, ale žádná perspektiva dobrodružné literatury to není. Ty přiměřené, adekvátní příběhy musí vzniknout v přítomné dobé, aby s přítomnou dobou opravdu souvisely. Aby měl můj názor tu správnou váhu, vzal jsem si na pomoc citát z jedné diskusní stati, která v podobném smyslu vyznívala. Napsal ji brněnskv student a už uznávaný mladý básník Milan Uhde.
Bylo mi tenkrát necelých čtyřiadvacet.
Uhdemu o dva roky míň.
Kdy jsem byl včerejší a pošetilý? Když jsem jako devítiletý hltal dobrodružství Olei Shatterhanda? Nebo ve chvíli, kdy jsem si vysluhoval kritické ostruhy a tentýž Old Shatterhand mi připadal jako ubožák proti velkým postavám světové literatury?
Obávám se, že včerejší a pošetilý jsem byl spíše v tom případe druhém.

Dětské nadšení pro mayovské ideály je pravděpodobná konstanta, která ještě nějaký čas bude vždy znovu doprovázet mladou, ba nejmladší generaci. Jisté opovržení, kterým sotva opeřený mladík stíhá své dětské radovánky, už je méně obligátní, méně nutné, méně zákonité.
Záleží na mnoha věcech, zejména však také na špatném svědomí.
Člověk nemusí mít za sebou přečin nebo dokonce zločin, aby špatné svědomí pociťoval. Stačí omyly či jiné nehoráznosti, ostatně společensky zcela únosné.
May čtený v dospělosti na to špatné svědomí útočí. Vnímatel neumí ten pocit pojmenovat, ale pravděpodobně oním příslovečným šestým smyslem vytuší, že poselství toho zvláštního doktora, který žádným doktorem de facto nebyl, diktovala vnitřní tenze. Nakažlivá vnitřní tenze. Old Shatterhand a další pánové jsou překompenzovaní. Dítěti to imponuje, dospělý se ošívá, protestuje, štětí, diví, dává ruce pryč.
Jeho vlastní špatné svědomí volá na poplach.
A je to dobře.
Jako se pořád dokola diskutuje o pohádkách, jestli jsou vůbec přípustné a nekazí-li dítka, tak se pravděpodobně bude pořád dokola diskutovat o Karlu Mayovi.
Byl přece taky pohádkář.
A věčný problém dobra a zla, o němž jsou jeho knihy, či aspoň většina jeho knih, je tak často nepříjemný, zapadne-li do času a do společenství, kde příliš kategorické rozlišování toho, co je a co není dobré, zavání vzpourou.
S velkými mistry se Karel May srovnávat nedá, bylo by to vůči němu nespravedlivé. Ale jeho role v čtenářském osudu mladé generace je nezastupitelná. A těm, kdo se k němu vrátí později, přinejmenším nasadí brouka do hlavy.

Obsah

MOJE ZPOVĚĎ
28. května 1908..... 5
MŮJ ŽIVOT A MOJE CÍLE
1 Pohádka o Sitaře..... 13
2 Moje dětství..... 15
3 Ztracené mládí..... 34
4 Seminář a učitelování 60
5 V propasti 77
6 U kolportáže..... 118
7 Moje díla..... 136
8 Moje procesy..... 145
9 Poslední usilování 165
Doslov vydavatele 173
Dodatek 178
Dr. E. A. **SCHMID**
Smrt a odkaz Karla Maye..... 185
1 Moje cesta ke Karlu Mayovi..... 187
2 Básníkova smrt..... 189
3 Dědictví 190
4 Cesty po světě 191
ZDENĚK HEŘMAN
Začarovaný kruh špatného svědomí..... 196

KAREL MAY

Já, náčeník Apačů

Život a dílo Karla Maye

Z německého originálu ICH - Karl Mays Leben und Werk,
sebrané spisy, svazek 34.
vydaného nakladatelstvím Karl-May-Verlag, Bamberg 1985.
přeložil Jiří Stach
Doslov Zdeněk Heřman
Obálku s použitím portrétu Karla Maye
od prof. Sellmara Wernera navrhl Václav Kučera
Vydala Olympia, Praha, roku 1992
jako svou 2640. publikaci
1. vydání, 218 stran
Odpovědná redaktorka Heda Bartíková
Výtvarný redaktor Karel Kárász
Technický redaktor Zbyněk Zajíček
Vytiskla Severografie Most
27 - 024 - 92

Z díla Karla Maye v Olympii vyšlo:

Cyklus Ve stínu Pádíšáha:
Pouští
Divokým Kurdistánem
Z Bagdádu do Cařihradu
V balkánských roklinách
Zemí Škipetarů
Žut
Na Río de la Plata
V Kordillerách
Lovci lidí
Mahdí
V Súdánu
Kapitán Kaj man
Poklad na Stříbrném jezeře
Petrolejový princ
Old Surehand I. díl
Old Surehand II. díl
Syn lovce medvědů
Duch Llana Estacada
Old Firehand
Připravujeme:
Syn lovce medvědů
Vinnetouovi dědicové